

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КООРДИНАЦІЙНЕ БЮРО З ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

**Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 4 листопада 2021 року)**

**Київ
2021**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КООРДИНАЦІЙНЕ БЮРО З ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 4 листопада 2021 року)

Київ
2021

УДК 343.9
К823

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії внутрішніх справ;

Гусарев С. Д., доктор юридичних наук, професор, перший проректор Національної академії внутрішніх справ;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ;

Шакун В. І., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, голова Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України, голова Київського міського осередку ВГО «Асоціація кримінального права України», професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Василевич В. В., доктор юридичних наук, професор, учений секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ;

Левченко Ю. О., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 21 жовтня 2021 року (протокол № 3)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 04 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 275.

УДК 343.9

© Національна академія внутрішніх справ, 2021

ВСТУПНІ НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор;

Чернявський Сергій Сергійович,
проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор, заслужений діяч науки
і техніки України

РОЗВИТОК НАУКОВИХ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Відповідно до Конституції України, людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпеку проголошено найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головним обов'язком держави [1]. У Стратегії національної безпеки України (2020 р.) погіршення криміногенної ситуації в нашій державі визнано однією із загроз, що посилюється в умовах тривалої збройної агресії на Сході та протистояння пандемії [2].

Головною метою боротьби зі злочинністю є визначення закономірностей виникнення та відтворення цього негативного соціального явища, а також можливостей правоохоронних інституцій і громадянського суспільства в запобіганні її виявам, адже, згідно з Концепцією розвитку кримінологічної науки в Україні, на початку XXI ст. головним завданням усіх наукових розробок у галузі кримінології має стати зміцнення їх зв'язку з практикою.

У межах реалізації Стратегії Міністерства внутрішніх справ України Національна академія внутрішніх справ послідовно здійснює заходи, спрямовані на всебічне вирішення комплексу питань, пов'язаних з пошуком адекватних відповідей на нагальні криміногенні загрози, що якісно трансформуються. За відомим висловом італійського кримінолога Чезаре Беккарія: «...*Краще запобігати злочинам, ніж карати за них. У цьому головна мета законодавства...*» [3, с. 22].

У різні періоди серед очільників та співробітників профільних кафедр і наукових лабораторій Академії імена видатних учених, до-свідчених вітчизняних юристів, заслужених педагогів зі значним практичним та управлінським досвідом. Неоціненним є внесок у становлення та розвиток світової юриспруденції, з урахуванням прикладної міліцейсько-поліцейської специфіки, фундаторів наукових шкіл – професорів з міжнародним визнанням А. Я. Дубинського, А. П. Закалюка, В. В. Копейчикова, М. В. Костицького, П. П. Михайленка, Ю. І. Римаренка, М. В. Салтєвського та ін [4, с. 3–11].

Зважаючи на оцінки рівня потенціалу Національної академії внутрішніх справ, заклад визнано провідним у гартуванні наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Упродовж майже півстоліття в Академії ефективно функціонує аспірантура (ад'юнктура), створено докторські спеціалізовані вчені ради за десятима науковими спеціальностями. Академія є ініціатором запровадження в Україні нових наукових галузей, зокрема з юридичної психології й теорії оперативно-розшукової діяльності.

Актуальні потреби й очікування практики зумовили розвиток в Академії таких сучасних напрямів досліджень, як кібернетична, фінансова і банківська безпека, кримінальна аналітика, антикорупційна діяльність, забезпечення публічного порядку в особливих умовах, оперативно-технічне документування, поліграфні дослідження, соціальна комунікація, правнича лінгвістика, вибухотехніка тощо. Вияви тенденцій сепаратизму, військова агресія щодо України, проблеми збереження суверенітету, недоторканності й територіальної цілісності країни зумовили відповідний науковий пошук з вивченням досвіду проведення АТО/ООС.

Традиційно Академія приділяла значну увагу розробленню проблем блоку наук кримінально-правового циклу з орієнтацією на прикладні, актуальні для практики дослідження.

Важливою складовою науково-дослідної роботи є наукові дослідження в галузі кримінального права. Основоположник цієї наукової школи професор П. П. Михайленко першим визначив основні етапи та закономірності розвитку галузі в тісному зв'язку з динамікою змін загальносоюзного законодавства. На думку вченого, принцип нерозривної єдності історії держави та правових джерел є основоположним в удосконаленні кримінально-правової політики. Професор П. П. Михайленко є фундатором серії досліджень з історії міліції/поліції України, які нині активно продовжують його учні. Подальший розвиток теоретичних проблем науки кримінального права набув відображення в науковій діяльності професорів В. М. Смітєнка, М. Й. Коржанського та їх послідовників.

Питання кримінологічного аналізу злочинності були предметом наукового пошуку професорів А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, В. Г. Лихолоба та інших кримінологів. Плідно працюють на цей час у зазначеній галузі професори О. М. Джужа, В. І. Шакур, В. В. Василевич та їх учні.

Науковці академії є основоположниками теоретичного забезпечення специфічної в правоохоронній системі оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Становлення науки оперативно-розшукової діяльності в колишній КВШ відбувалося під керівництвом професора А. Ф. Возного. Активно продовжив цю роботу професор І. П. Козаченко.

Розвиток правознавства неможливий без взаємопроникнення різних галузей науки. Ця тенденція підтримується в академії. Цікавим,

з позиції розвитку науки та її впливу на практичну діяльність правоохоронних органів, є застосування можливостей юридичної психології в діяльності оперативних апаратів. Наявність розробок у цій галузі свідчить про формування наукової школи професора Я. Ю. Кондратьєва за напрямом психології оперативно-розшукової діяльності.

Зусиллями доктора філософських наук, професора Ю. І. Римаренка відбулося становлення наукової школи з основ поліцейстики, ініційовано створення унікального восьми томного видання «Міжнародна поліцейська енциклопедія», у якому вдало об'єднано доробки фахівців у галузі поліцейського права різних країн, закладено теоретичні передумови трансформації міліції в поліцію як ефективний державний інститут європейського зразка.

Наукові школи Національної академії внутрішніх справ дійсно мають славетну історію. Надзвичайно вагомим є творчий доробок кафедралів різних поколінь від часів КВШ і вже в складі Української академії внутрішніх справ та Національної академії внутрішніх справ, а наявність спеціалізованих учених рад та якість захисту в них дисертацій є ознакою довіри науковців, що помітно спрацьовує на зміцнення авторитету Академії. Сьогодні заклад широко відомий в академічному середовищі як базовий у виконанні державного замовлення з підготовки та підвищення кваліфікації нової генерації поліцейських, правників, психологів, судових експертів, управлінців та інших категорій персоналу сектору безпеки, у створенні практично орієнтованих навчально-тренувальних полігонів, кабінетів і лабораторій за найсучаснішими напрямами науки і техніки.

Сподіваємося, що представлений збірник доповідей і повідомлень учасників міжвідомчого круглого столу, в якому враховано результати досліджень за новітній період, стане в нагоді не лише здобувачам вищої юридичної освіти, а й правоохоронцям, фаховим юристам, представникам органів влади та всім тим, хто цікавиться зазначеною проблематикою.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zatverddiv-strategiyu-nacionalnoyi-bezpek-63577>.

3. Беккариа Чезаре. О преступлениях и наказаниях / пер. с итал. Киев: ІнЮре, 2014. 240 с.

4. Наукові школи Національної академії внутрішніх справ / упоряд.: Гусарев С. Д., Чернявський С. С., Джужа О. М. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 720 с.

Джу́жа Олександр Миколайович,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор;

Тичина Дмитро Михайлович,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

КРИМІНОЛОГІЧНА ВІКТИМОЛОГІЯ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК

У статті проведено ретроспективний аналіз відповідних наукових доктрин у працях представників найвідоміших кримінологічних шкіл на теренах колишнього СРСР, низки західноєвропейських країн та США. Зосереджено увагу на актуальних у різні періоди розвитку законодавства та правоохоронної практики незалежної України підходах до вивчення проблем жертви злочинного посягання, віктимологічного запобігання злочинам. Надано перспективи розвитку кримінологічної віктимології в юридичній науковій доктрині.

Ключові слова: віктимологія, жертва, потерпілий, кримінологічна віктимологія, віктимність, віктимізація.

Annotation. The article provides a retrospective analysis of relevant scientific doctrines in the works of representatives of the most famous criminological schools in the former Soviet Union, a number of Western European countries and the United States. The focus is on the approaches to the study of the problems of the victim of criminal encroachment, victimological prevention of crimes, which are relevant in different periods of development of the legislation and law enforcement practice of independent Ukraine. Prospects for the development of criminological victimology in legal scientific doctrine are given.

Keywords: victimology, victim, victim, criminological victimology, victimhood, victimization.

Загальновідомо, що перші систематизовані знання про жертву злочину було викладено в працях Г. Гентіга. Водночас питання необхідності розвитку віктимології як самостійного наукового напрямку пізніше досліджували його послідовники (Б. Мендельсон, Р. Гассер, Ф. Вертхам, І. Ліпман, Д. Руссель та ін.), які стверджували, що новий напрям зможе більш ефективно забезпечити

логічний і міждисциплінарний підхід до традиційної для кримінології теми жертви злочину. Нова наука мала синтезувати і систематизувати різнопланові дані про потерпілого в єдине ціле для більш глибокого та всебічного розуміння причин злочинів й умов, що сприяють їх вчиненню [1]. Виокремлення віктимології як самостійної науки, дійсно, змогло істотно розширити можливості вчених щодо розуміння феномена злочинності загалом.

Сам факт виникнення віктимології як наукового напрямку, наукової дисципліни і період часу, коли це виникнення датовано, – явище далеко не випадкове. Цьому сприяли відповідні умови як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, зокрема:

по-перше, загальновідомий кумулятивний характер розвитку науки виявився при формуванні вчення про потерпілого. Поступово накопичувалися спостереження, факти, думки, окремі дослідження. Розвивалися й теорія кримінального права, кримінологія та їх різноманітні новітні напрями. Особливо ретельно відпрацьовувалися поняття «злочинність», «злочинець». Отже, логіка розвитку наукових знань у теорії і практиці боротьби зі злочинністю мала призвести до «відкриття» поняття жертви злочину. До того ж було накопичено достатній обсяг наукових знань, який міг би стати трампліном для якісного стрибка у створенні вчення про жертву [2];

по-друге, тут діяв і закон диференціації наук [3]. Водночас кримінологія в тлумаченні багатьох учених розвивалась як наука про злочинність і злочинця, що охоплювала всі дисципліни кримінально-правового циклу. Ось чому мав розпочатися зворотній процес – виділення з кримінології власних теорій, що вивчають свої макро- і мікрооб'єкти. Жертва злочину не могла залишатися поза увагою;

по-третє, після «відкриття» поняття жертви почав діяти закон «кристалізації» знань, і віктимологія досить швидко стала «обростати» все новими упорядкованими системами понять і наукових фактів;

по-четверте, на виникнення віктимології, безперечно, вплинула Друга світова війна з її незліченними жертвами, жорстокістю і злочинами. І хоча віктимологія на першочерговому етапі розвитку не ставила перед собою завдань спеціального вивчення жертви війни та військових злочинів, зокрема геноциду, але сам факт злочинного знищення мільйонів ні в чому не винних людей не міг не стимулювати думку про необхідність більш глибокого дослідження жертви злочинних посягань за допомогою спеціально створеної для цієї мети теорії [2];

по-п'яте, виникненню віктимології сприяв технічний прогрес, а саме зростання інтенсивності автомобільного руху, неухильне збільшення кількості жертв дорожньо-транспортних пригод, а також різке зростання нещасних випадків на виробництві;

по-шосте, суспільний зв'язок науки з політикою.

Кримінологічна віктимологія виникла в кримінології не випадково. Вона зародилася в межах кримінології, але осмисленому в

новому ракурсі, з інших позицій. Зокрема, сформувавши у своїх надрах кримінологічну віктимологію, наука кримінологія таким чином змінила традиційний підхід до вивчення і оцінки обставин, які реалізуються в явищі злочинності. Саме тому новизна кримінологічної віктимології полягає не в тому, що вона «відкрила» жертву до того невідому кримінології, хоча жертва ніколи не була для кримінології новим явищем. Звернувшись до практично не вивченого предмета, кримінологічна віктимологія значною мірою змінила звичні уявлення про механізми злочинної поведінки, знайшла нові шляхи проникнення в сутність кримінальних процесів та розкрила резерви посилення профілактичних можливостей у сфері контролю за злочинністю.

На сучасному етапі розвитку науки кримінології загалом і кримінологічної віктимології зокрема ми маємо повне право розглядати різні погляди вчених на віктимологію як на окрему теорію кримінології. За результатами проведеного аналізу наукових джерел можна виділити головні характеристики віктимологічної теорії як відносно самостійної галузі знання в межах кримінології, зокрема кримінологічна віктимологія, з урахуванням осмислення значущості віктимної поведінки жертви в механізмі злочинної поведінки, з метою зниження її ж віктимності:

сформувалася в межах кримінології як науковий напрям, про що, зокрема, свідчать окремі розділи (глави, параграфи в усіх підручниках, навчальних посібниках з курсу «Кримінологія»;

з одного боку, поповнює віктимологічною інформацією про потерпілого, характеристику злочинності, розроблену іншими науками (кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою і теорією оперативно-розшукової діяльності), а з іншого – при виникненні зворотних зв'язків віктимологія використовує знання цих наук для розвитку своєї теорії і розроблення практичних заходів щодо віктимологічного запобігання злочинності;

містить практичний (і продовжує вдосконалювати) комплекс науково обґрунтованих заходів і рекомендацій, спрямованих на зниження рівня віктимності громадян як потенційних жертв злочинів;

виступає науковою і методологічною основою у запобіганні кримінальної віктимності, у віктимологічному запобіганні злочинності та віктимологічному забезпеченні національної безпеки країни.

Кримінологічна віктимологія як один з різновидів кримінологічного напрямку державної політики є невід'ємною складовою частиною усього комплексу кримінологічної теорії і практики в контексті з кримінологічною політикою, її доктриною і практичним впровадженням у систему діяльності кримінальної юстиції та інших державних органів і формувань громадянського суспільства. Водночас її можна вивчати як навчальну дисципліну в межах кримінології. Хоча в науковому і прикладному плані як спеціальне соціально-правове явище кримінологічну віктимологію можна

розглядати як підгалузь (окремий напрям) кримінологічної теорії і практики і реалізувати в кримінологічні політиці держави [2; 4].

До того ж своєрідність кримінологічної віктимології як підгалузі знання про суспільство загалом і про особу жертви зокрема визначається існуванням разом із власним предметом ще і власною методологією. Таким чином, методологію віктимологічної теорії у кримінології необхідно розглядати в діалектичному взаємозв'язку з її предметом. Крім загальних, принципів наукових підходів, у кримінологічній віктимології широко використовуються й загальнонаукові, приватнонаукові методи, а також спеціальні віктимологічні методики (метод побудови віктимологічної карти, віктимологічне анкетування, метод експертних оцінок тощо).

Отже, кримінологічна віктимологія вивчає певну (пов'язану з жертвою) частину явищ, що мають місце у сфері причин злочинності й умов, що сприяють вчиненню злочинів, але саме ці явища тільки в повній їх сукупності вивчає кримінологія. Таким чином, предмет віктимології у цій частині є елементом предмета кримінології.

Як видається кримінологія в процесі свого розвитку рухається шляхом поглиблення в сутність досліджуваних явищ, а це приводить до виділення певною мірою автономних сфер досліджень. Унаслідок цього і виникла кримінологічна віктимологія як новий науковий напрям у кримінології. Саме тому вона і надалі буде розвиватися в її межах як самостійний напрям, підгалузь або приватна теорія. Це об'єктивна ситуація, що потребує подальшого конструктивного дослідження і науково-практичного обґрунтування. До того ж визнання кримінологічної віктимології міждисциплінарною, допоміжною для кримінального права, кримінального процесу, криміналістики тощо галузю наукових знань жодною мірою не змінить її кримінологічного характеру, а комплексна загальна «глобальна віктимологія», що вивчає усі види жертв, у тому числі не кримінального характеру, не «вилучить» з кримінології віктимологію кримінальної жертви, тому що її предмет – це складова частина предмета кримінології та все коло проблем, що зосереджене у сфері злочинності. Отже, кримінологічна віктимологія, перебуваючи у складі кримінології, може одночасно перебувати в межах загальної віктимології.

На нашу думку вивчення жертви злочинного посягання (потерпілого) як діючої фігури кримінального судочинства, як особи, з якою взаємодіють різні служби правоохоронних органів (слідчі, оперативні, превентивні тощо) звичайно необхідне і має багаторічну історію й практичне майбутнє. Ось чому все, що стосується виявів детермінації її поведінки, історії формування особи, реалізації типових для неї установок і цінних позицій, кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність, кримінальне право одержують від кримінологічної віктимології. Саме віктимологічною інформацією вона і може їм «допомогти», хоча можливий і зворотний

процес – збагачення віктимологічного знання інформацією про потерпілого в кримінальному процесі, кримінальному праві, криміналістиці, оперативно-розшуковій діяльності. До того ж не так важливо, чи визнається за кримінологічною віктимологією право на самостійне існування або їй відводиться місце в межах кримінології. Тому, на наш погляд, кримінологічна віктимологія вивчає жертву кримінального правопорушення в межах кримінології та її осяжна перспектива пов'язана саме з нею. Подальші дослідження цих проблем нададуть відповідь на питання щодо становлення кримінологічної віктимології, її розвитку та удосконалення як підгалузі кримінології, автономного, відносно самостійного наукового напрямку в межах кримінології, а також навчальної дисципліни.

Список використаних джерел

1. Полубинский В. И. Виктимологические аспекты профилактики преступлений: монография. М.: Акад. МВД СССР, 1980. 218 с.
2. Джуца О. М. Запобігання злочинам: кримінологіко-віктимологічна парадигма : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 332 с.
3. Ривман Д. В. Криминальная виктимология: учебник. СПб.: Питер, 2002. 304 с.
4. Квашиш В. Е. Основы виктимологии. Проблемы защиты прав потерпевших от преступлений: монография. М.: Nota Bene, 1999. 280 с.

Костенко Олександр Миколайович,
завідувач відділу проблем кримінального
права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права імені
В. М. Корещького НАН України, доктор
юридичних наук, професор

КОНЦЕПЦІЯ «ЩИТА Й МЕЧА» В КРИМІНОЛОГІЇ

Анотація: На основі доктрини соціально-натуралістичної кримінології автор формулює концепцію «щита і меча» в кримінології, відповідно до якої має розроблятися антикримінальна політика в Україні.

Summary: Based on the doctrine of socio-naturalistic criminology, the author formulates the concept of "shield and sword" in criminology, according to which anti-criminal policy should be developed in Ukraine.

Ключові слова: злочинність, причини і умови злочинності, протидія злочинності.

Keywords: crime, causes and conditions of crime, crime prevention.

Особливість сучасної злочинності в Україні полягає у тому, що це злочинність аномальна. Що це означає? Це означає, що сучасна злочинність в Україні породжується соціальною кризою і сама ж

поглиблює її. Ця злочинність має властивість зводити нанівець будь-які реформи, які могли б забезпечити соціальний прогрес в Україні. Отже, допоки злочинність в Україні є злочинністю кризового типу, соціальний прогрес в Україні є неможливим. Тому існування аномальної злочинності, тобто злочинності кризового типу є сьогодні проблемою №1 у нашій країні.

Симптом аномальної злочинності кризового типу такий: кожен змушений вибирати одне з двох – або ставати злочинцем, або бути потерпілим від злочинців. Третього не дано!

Для злочинності кризового типу притаманними є «злочини заради виживання». Це злочини, які вчиняються через відсутність у суспільстві доступних для громадян можливостей чесно і по закону задовольняти свої потреби. Наприклад, це тоді, коли громадяни опиняються в умовах так званої «бурштинової кримінальної аномалії» чи «прикордонної кримінальної аномалії», за яких для людей переважають незаконні можливості задоволення особистих потреб в порівнянні з законними. Зокрема, не вигідно жити чесно і по закону і вигідно жити не чесно і не по закону.

Для ефективної протидії злочинності в Україні сьогодні слід застосовувати таку «технологію», яка була б адекватною саме цьому типу злочинності - злочинності кризового типу.

На нашу думку, для такої протидії злочинності кризового типу можна було в основу антикримінальної політики покласти так звану концепцію «щита й меча», що впливає з доктрини соціально-натуралістичної кримінології [1].

Відповідно до цієї доктрини, будь-який злочин є проявом соціопатії особи, тобто проявом соціальної патології особистості, за якої воля знаходиться в стані сваволі, а свідомість – в стані ілюзій. Іншими словами, будь-який злочин є проявом комплексу сваволі і ілюзій. Для прояву цього комплексу у вигляді злочину необхідними є певні умови, що сприяють цьому прояву (криміногенні умови).

З цього випливає, що протидіяти злочинності слід шляхом поєднання двох аспектів: 1) усунення тих факторів, що формують в особи соціопатію, тобто криміногенний комплекс сваволі і ілюзій (ці фактори є криміногенними причинами); і 2) усунення тих умов, що сприяють прояву комплексу сваволі і ілюзій у вигляді злочину (ці фактори є криміногенними умовами).

Соціальна криза сприяє породженню в суспільстві криміногенних причин і криміногенних умов.

Криміногенними причинами є соціальні обставини, що формують в людей соціопатичний комплекс сваволі і ілюзій, який проявляється у спричиненні злочину. І, які навпаки, антикриміногенними є соціальні обставини, які створюють у людей імунітет проти ураження їх соціопатичним комплексом сваволі і ілюзій. Якщо застосувати метафоричний підхід для позначення цих антикриміногенних соціальних обставин, то їх можна назвати

«щитом», що розуміється як засіб захисту волі і свідомості людей від ураження їх соціальною патологією (соціопатією). Застосування цього «щита» в соціальній практиці і є діяльністю, що усуває криміногенні причини.

Криміногенними умовами є фактори, що сприяють прояву соціопатії (комплексу сваволі і ілюзій, що уразив особу) в виді злочинів. Відповідно, неодмінною антикриміногенною умовою є реакція суспільства на вчинення особою злочину у вигляді кари (тобто, покарання злочинця). Якщо застосувати метафоричний підхід для позначення кари як реакції на вчинення особою злочину, її можна назвати «мечем». Застосування цього «меча» і діяльністю, що усуває криміногенні умови.

Таким чином, з використовуючи метафори, концепцію протидії злочинності в кримінології можна для образного розуміння можна назвати концепцією «ЩИТА Й МЕЧА». Уявляється, що це сприяло б адекватному розумінню заснованої на доктрині соціально-натуралістичної кримінології «технології» поєднання факторів «щита» і «меча», як нерепресивних і репресивних засобів у протидії злочинності.

Основна ідея концепції «щита» й «меча» в кримінології – це органічне поєднання нерепресивних і репресивних засобів у протидії злочинності.

Непоєднання (або неправильне поєднання) цих засобів приводить до неефективності політики і діяльності в сфері протидії злочинності, що сьогодні і спостерігається в Україні. Це, зокрема, проявляється в утраті контролю над злочинністю, тобто в відсутності адекватної реакції суспільства на злочинні прояви. А також в зловживанні засобами кримінальної юстиції для політичної боротьби і в економічному житті людей (корупція, рейдерство тощо).

Зокрема, кара («меч») без поєднання з антикриміногенними соціальними обставинами (тобто, без «щита») – не є ефективною, вона неодмінно приводить лише до надуживання (гіпертрофії) покарання, що породжує феномен «поліцейської держави».

Концепція «щита і меча» в кримінології є прогресивною, тому що вона є розвитком формули Ч. Беккарія: «злочину краще запобігти, ніж потім карати за нього» [2, с. 222]. Цю формулу можна модернізувати так – для протидії злочинності треба: 1) застосувати антикриміногенний «щит», тобто створити в суспільстві обставини, що запобігають формуванню в людей комплексу сваволі і ілюзій, який проявляється у вигляді злочинів; 2) застосувати антикриміногенний «меч», тобто адекватно застосовувати засоби кримінальної юстиції для невідворотного і справедливого покарання за вчинення кримінального діяння.

Виходячи з концепції «щита і меча», для ефективної протидії злочинності кризового типу потрібні соціальні (тобто політичні, економічні, правові, моральні тощо) реформи, які мали б

антикримінальний ефект, зокрема: 1) усували б ті соціальні обставини, які приводять до ураження людей соціопатією (тобто комплексом сваволі і ілюзій); 2) забезпечували б адекватне застосування засобів кримінальної юстиції для невідворотності справедливого покарання за кримінальні діяння.

Список використаних джерел

1. Костенко О. М. Основи соціально-натуралістичної юриспруденції та кримінології. Одеса: Гельветика, 2021. 140 с.
2. Беккариа Чезаре. О преступлениях и наказаниях : пер. с итал. Київ., 2014. 240 с.

Корнієнко Михайло Васильович,
перший проректор Дніпровського
гуманітарного університету, доктор
юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ РОЗКРАДАННЮ МАЙНА ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Анотація: аналіз діяльності щодо виявлення і розслідування, попередження розкрадання майна шляхом зловживання службовим становищем, пропозиції щодо протидії цьому злочину з боку корумпованих службовців.

Ключові слова: white-collar, корупція, рейдерство, бізнес, влада.

Abstract: analysis of activities to identify and investigate, prevent theft of property through abuse of office, proposals to combat this crime by corrupt officials.

Key words: white-collar, corruption, raiding, business, power.

Наш час, на жаль, буде, мабуть, «знаменитим» небаченим розмахом розкрадання державної власності, особливо в сфері державних закупівель, реалізації різних будівельних проєктів, містобудуванні, будівництві метро та доріг, видобутку природних копалин, експлуатації земельних ресурсів.

Аналіз діяльності щодо виявлення і розслідування кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України показує, що незважаючи на стабільно високий рівень такої злочинності, ефективність роботи правоохоронних органів продовжує знижуватись.

Так, наприклад, якщо в 2016 році було обліковано 9787 злочинів, повідомлень про підозру було здійснено 4741 особам, а направлено до суду з обвинувальним актом лише 3545 справ, то в 2019 році було обліковано 9074 злочинів, повідомлень про підозру було здійснено 3937 особам, а направлено до суду з обвинувальним актом лише 3262 справ. Погіршувався стан розкриття цих злочинів як в кількісному вигляді, так особливо у відсотковому і за направленими до суду обвинувальними актами: з 4892, що становило 47% в 2014 році

до 3262, що становило 36% в минулому році. Про негативні тенденції у виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів цього виду свідчить і той факт, що залишок нерозслідуваних таких злочинів збільшився з 5003 в 2014 році до 5434 в 2019 році [1].

Питання розкрадань бюджетних коштів у різних сферах господарської діяльності отримує певний фаховий аналіз криміналістів [2; 3; 4].

Зазначимо, що розкрадання державної власності стало набирати значного обсягу в силу корумпованості органів влади і місцевого самоврядування. В лихі 90-і роки стали відомі найбільш примітивні варварські засоби злочинного заволодіння державною власністю за такими схемами: 1) відкриття фіктивної фірми, отримання кредиту та зникнення організаторів фіктивної фірми разом з отриманими кредитами; 2) створення фіктивної фірми (часто з використанням втрачених кимось паспортів); укладення за сприяння чиновника фіктивних договорів підряду або субпідряду з подальшим отриманням на рахунок фіктивної фірми передоплати на розробку проєктів, закупівлю будівельних матеріалів та організацію будівництва (не без допомоги корумпованих функціонерів від влади), переведення в готівку отриманих коштів чи їх перерахунок в офшори разом зі «зникненням» фіктивної фірми; 3) завищення вартості виконуваних робіт зі спільним з чиновниками «засвоєнням» так званих «відкатів» (привласненням надлишкових виплат).

White-collar crime пройшла складну школу набуття професійних навичок у сучасних лабіринтах законодавчого хаосу. Щоб стати успішним в умовах криміналізованого та корумпованого бізнесу, потрібно було вирішити питання первинного накопичення капіталу, а щоб його утримувати та примножувати, виникло питання доступу до владних коридорів, необхідності «мати кришу». Як правило, розпочинаючи свої бізнес проєкти з різних форм економічної злочинності, від примітивного отримання кредитів на відкриття кооперативів та їх наступного штучного банкрутства чи «тихого» зникнення «в теплі краї», або навіть відкриття ризикованих ігорних закладів чи розіграшів довірливих громадян у наперсток на привокзальних майданах, до створення фінансових пірамід та здійснення банківських афер, сьогодні вітчизняна white-collar crime крокує до захоплення власності на землю.

Поки одні працювали як мурашки з «кравчучками», нова «еліта», маючи доступ до коридорів влади, в широких масштабах отримувала свій стартовий капітал за рахунок афери віку, що отримала назву «роздача слонів». Схема проста: «масова видача кредитів «своїм людям» – фінансова криза – запуск друкарського станка – інфляція – грошова реформа (друк купонів) – повернення кредитів з розрахунку «один купон за раніше отриманий один рубль». Далі в справу пішли різнобарвні методи наживи і спроб бути «наверху», де було і корисніше, і комфортніше, і небезпечніше, бо ближче до влади. Одні

приватизували найбільш прибуткові галузі, наприклад, виробництво алкогольної продукції, виробами якої «напоїли» не тільки свій народ, а й залучають до їх споживання інших. Інші прикупили собі рентабельний «Криворіжсталь» тощо. Найбільш кмітливі відкривали не просто фірми, а свої банки, брали під контроль фінансово-кредитну систему та фондовий ринок, а згодом штучно ліквідували банки конкурентів, поглинаючи їх. Зростаюча монополізація економіки все сильніше заглушувала «двигун» прогресу – конкуренцію.

Сьогодні для досягнення своїх інтересів white-collar crime уже використовує не просто корупцію, а політичну корупцію, яка розвивається від примітивної скупки прохідних місць у партійних списках до формування своїх кишенькових партій та слухняних парламентських фракцій.

Рефлексія стану тіньової економіки показує наявність ефекту «негативної гіперселекції», що збільшується, підґрунтям чого як раз і є економіка, замішана на корумпованих зв'язках бізнесу з владою, або коли сама влада лобіює власні бізнес інтереси. Як наслідок, «економіка відкатів» та нищівної експлуатації природних ресурсів, захоплюючи домінуюче положення, фактично блокує конкурентоспроможних за інших умов інноваційних економічних проєктів.

До негативів паразитуючого на перерозподілу державної власності, експлуатації природних ресурсів, отриманні преференцій від корумпованої влади сучасного бізнесу слід віднести те, що відповідні явища породжують посилення тенденцій інвестиційних ризиків, обумовлюють відтоки інвестицій та стають гальмом інноваційних процесів, а економічна діяльність, яка має спекулятивний характер, приносить збитки реальним виробничим процесам, нерідко породжуючи ще й проблеми екологічного характеру та створюючи загрози для здоров'я населенню. Такі процеси – це шлях у середньовіччя та олігархічний феодалізм.

Зменшення державної власності, з одного боку, та зростання апетитів крадіїв, з іншого, сприяли процесам незаконного привласнення чужого бізнесу (рейдерство) – вилучення майна на нібито законних підставах з використанням прогалін у законі або системним недолікам функціонування державних інституцій.

Як зазначають дослідники, через практику рейдерських захоплень пройшла економіка більшості розвинених країн світу, страждають від неї й країни, що розвиваються, зокрема Україна. Значна частина рейдерських схем реалізується шляхом внесення недостовірних даних до Єдиного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців щодо зміни складу учасників товариств або призначення нового директора. У багатьох рейдерських атаках використовуються підроблені документи, що містять печатку підприємства, виготовлення якої можна порівняно легко замовити. Статистика рейдерських захоплень, за офіційними даними Генпрокуратури, зростає. 1690 рейдерських атак за 5 років, з них –

654 випадки у 2018 р. Однак станом на січень 2019 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань наявний тільки один вирок за ч. 2 ст. 206-2, що свідчить про складність розслідування таких справ органами досудового розслідування [5].

З огляду на привабливість українського чорнозему активізувалось рейдерство в сфері земельних ресурсів. Серед популярних способів рейдерства у сфері агробізнесу можна виділити три основні.

Перший спосіб – «чорне» рейдерство, яке передбачає захоплення земель і урожаю та інших земельних ресурсів із застосуванням фізичної сили, а нерідко і озброєних угруповань. Відомі гастролі «псевдо-комбайнерів» – жниварів не свого урожаю на чужих полях.

Набирає поширення рейдерське використання земель, які опинились поза реєстром в Державному земельному кадастрі. Тут одні «кмітливі» засівають на нічийній землі, але з часом знаходяться «ще кмітливіші», які уважно відслідковують посіви та в належний час оснащені сучасною технікою проїжджають «допомогти» жати урожай.

Другий – «сіре» рейдерство, тобто побудоване на юридичній казуїстиці захоплення власності через отримання судових рішень про стягнення заборгованості або визнання іншого права власності. Спростування судового рішення потребує певного часового і фінансового ресурсу, що часто не під силу фермерам.

Третій – рейдерство white-collar crime з використанням існуючого чи штучно створеного законодавчого хаосу, часто «керованого хаосу», юридичних фікцій і колізій для переділу власності на землю. Цей спосіб набирає обертів з огляду на прийняті сумнівні законодавчі рішення (поза референдумом) про вільний обіг земель, задіяну децентралізацію з подекуди штучними об'єднаннями громад і зміною районних адміністративних центрів (з виникаючими проблемами документообігу), проведеними виборами в органи місцевого самоврядування за партійними списками, коли в селищні ради потрапляють особи, які жодного відношення до селища досі не мали, але «мають види на землю», створюючи навіть в запустілих в селах «політичні коаліції більшості», хаосу в земельних кадастрах, невисоку обізнаність землеробів з юридичними тонкощами ефективної протидії рейдерам. В земельних правовідносинах у мешканців села виникають значні проблеми оформлення документів про право на земельну частку, установлення кадастрового номера їх земельного паю. Тут непочатий край роботи відповідним комісіям та слідчим органам і антикорупційним інституціям.

У міру того, як державної власності стає все менше і приватизувати чи вкрасти щось, що раніше було зробити легко, сьогодні стає проблемним, а капіталів у тих, хто встиг їх накопичити, забагато, заможні руки тягнуться до землі і, що прикро, до престижної землі в межах міст, якою часто є земля закладів освіти та культури.

Мотивація проста – отримати землю в престижних районах, побудувати там привабливі новобудови та за дорого їх продати. Небезпека таких тенденцій очевидна – пряма загроза функціонуванню закладів вищої освіти, музеїв, театрів виконувати свою важливу суспільну функцію. Ці рядки звучать як попередження – не чіпати. Для тих, кому уже «щось приглянулось, нагадаємо, що відповідно до ст. 80 Закону України «Про освіту» як гарантії діяльності закладів освіти закріплено наступне: «Основні фонди, оборотні кошти та інше майно державних і комунальних закладів освіти не підлягають вилученню, крім випадків, встановлених законом. Об'єкти та майно державних і комунальних закладів освіти не підлягають приватизації чи використанню не за освітнім призначенням, крім надання в оренду з метою надання послуг, які не можуть бути забезпечені безпосередньо закладами освіти, пов'язаних із забезпеченням освітнього процесу або обслуговуванням учасників освітнього процесу, з урахуванням визначення органом управління можливості користування державним нерухомим майном відповідно до законодавства».

Значної шкоди реалізації ідеї розбудови соціальної правової держави завдають фінансові махінації з валютою, яка правдами і не правдами в значній кількості вивозилась і продовжує вивозитись у зарубіжні банки та різні офшорні зони, фактично інвестуючи економіку західних країн в ущерб Україні. Україна все більше стає донором, сирцевим придатком та постачальником дешевої робочої сили в Європу.

Розмахи економічної і корупційної злочинності та рівень збагачень наближених до влади латентних мільйонерів створює реальну загрозу державотворенню.

Потребують переосмислення стратегія, доктрина та практика розбудови держави та організації роботи правоохоронних органів.

Має бути відновлена системна робота загальнодержавних та відомчих контрольно-ревізійних служб, активізована діяльність антимонопольного комітету та Рахункової палати ВРУ, повинна бути загострена на захист державної власності та протидію економічній злочинності діяльності правоохоронних інституцій.

Потрібно реалізувати принцип розмежування бізнесу і влади, усунути можливості лобізму (Закон України «Про протидію лобізму» вкрай актуальний). Цікавий може бути досвід стримувань і противаг, запроваджений до владних структур в США. Наприклад, згідно з §1 ст. 2 Конституції Сполучених Штатів «президент повинен отримувати за свою службу в призначені строки винагороду, яка не може бути ні зменшено, ні збільшено протягом того періоду, на який він обраний, і він не має отримувати протягом цього часу ніякої іншої винагороди ні від Сполучених Штатів, ні від когось іншого». Такий підхід має бути встановлений відносно усіх чиновників усіх гілок влади. Призначення міністрами самим собі і своїм заступникам захмарної заробітної плати,

рівно як і отримання ним грантів, це те, що має бути використано раз і назавжди з практики державотворення.

До речі не зайвим буде нагадати ще один досвід США, де для протидії злочинності задіяно багато слідчих органів, але один з них – ФБР у своїй юрисдикції має якраз протидію white-collar crime. Не зайвим буде згадати також, що в Великій Британії для протидії такого роду злочинності створений «Фінансовий департамент поліції», який підпорядкований Генеральному прокурору та Парламенту. В Скотланд-Ярді протидією економічній злочинності піклуються професіонали відділу «С46», які ефективно працюють у питаннях виявлення та розслідування фактів шахрайства на фондових біржах тощо. Поліцейська система Італії в питаннях протидії фінансово-економічній та податковій злочинності відома своєю «Фінансовою гвардією».

Дивує лише Україна, яка створила безліч антикорупційних органів, але реформувавши майже до розформування підрозділи професіоналів, які здійснювали боротьбу з економічними та податковими злочинами, так і не створила ні Бюро фінансових розслідувань, ні Службу захисту економічної безпеки, ні іншого ефективного органу протидії white-collar crime в фінансово-економічній сфері. Очевидно, що силами департаменту та управлінням захисту економіки, які діють у системі МВС України, активно протидіяти white-collar crime проблематично. Адже слідчі та детективи таких підрозділів знаходяться в підлеглості керівників МВС, а останні від співробітників Кабміну, що не виключає можливого впливу чи конфлікту інтересів при виявленні економічних злочинів у середовищі топ-чиновників виконавчої гілки влади. Ефективна протидія white-collar crime потребує створення професійного правоохоронного органу слідчої та оперативно-розшукової юрисдикції, який би був максимально незалежним від потенційних фігурантів кримінальних проваджень, незалежним від виконавчої влади.

Разом з тим, для того, щоб знешкодити корупцію, як раз і потрібно звернути увагу на коріння цього явища – носіїв хабарів, якими частіше є крадії. Адже несуть хабарі, як правило, ті, хто має що нести, а багато несуть лише ті, хто багато вкрав. Протидія white-collar crime потребує системного вирішення проблеми протидії як корупції, так і фінансово-економічній злочинності. На наш погляд, у реаліях слідчої діяльності слідчі, які виявляють факти корупції, як правило, мають справу із фактами шахрайства або інших економічних злочинів, і навпаки. Тому мабуть не потрібно створювати окремі підрозділи для розслідування штучно визначеної та вузької підслідності. Потрібно створити єдиний міцний слідчий орган для протидії фінансово-економічній злочинності та корупції, в яких мають бути спеціальні підрозділи для протидії white-collar crime в різних її проявах.

Діяльність правових інституцій щодо запобігання і протидії фінансово-економічній злочинності, корупції, виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, рівно як і щодо запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, включаючи застосування механізмів міжнародного співробітництва, незважаючи на регламентацію окремими законодавчими актами потребує інтегративного узагальнення, а на основі цього системного законодавчого закріплення в інститутах кримінального права та КПК України з дотриманням принципу юридичної визначеності виважених правових концепцій і процедур їх застосування.

Список використаних джерел

1. Баганець О. Реалії боротьби з економічною злочинністю. Резонанс. 16 грудня 2020 р. URL: [https://resonance.ua/realii-borotbi-z-ekonomichnoyu-zlochinniu/?fbclid=IwAR3qDaJ-zfaaw-89u1s9N8578HEprn29ssyOgBs8vQqN_QRIyCfQb-HsKQY](https://resonance.ua/realii-borotbi-z-ekonomichnoyu-zlochinniu)

2. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.;

3. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / В. Ю. Шепітько та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2006. 624 с.;

4. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями: монография. Харьков: Лицей, 2002. 387 с.

5. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / О. О. Дудоров та ін.; за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Москаленко О. М., 2019. С. 43. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/koruptsiy-ni-shemy-i-h-kryminalno-pravova-kvalifikatsiya-i-dosudove-rozsliduvannya.pdf>.

Топчій Василь Васильович,

директор навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України, доктор юридичних наук, професор

ДЕТЕРМІНАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті виокремлені основні об'єктивні та суб'єктивні чинники, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень у Збройних Силах України. Обгрунтовано, що у цій сфері давно назріла необхідність розробки ефективного

віктимологічного спрямування запобігання кримінальним правопорушенням військовослужбовців.

Summary. The article proposes criminological and victimological principles of crime prevention in the Armed Forces of Ukraine. It is substantiated that in this sphere the need for development of an effective victimological direction of prevention of criminal offenses of servicemen has long arisen.

Ключові слова: Збройні Сили України, кримінальні правопорушення, детермінанти, віктимологічні заходи запобігання.

Тривалий військовий конфлікт на Сході України, анексія Криму, низка кризових процесів у Збройних Силах (ЗС) України зумовлюють ескалацію такого суспільно небезпечного явища, як злочинність. Будучи явищем суспільним, на яке впливають як зовнішні (ситуація у державі, розвиток воєнної доктрини тощо), так і внутрішні (негативні риси з боку військовослужбовців, їх морально-психологічний стан тощо), злочинність у ЗС України має об'єктивні та суб'єктивні ознаки, вивчення яких дає можливість оцінити максимально наближений до реальності стан вчинення кримінальних правопорушень військовослужбовцями [1].

Досліджуючи статистичні показники вчинених у військовій сфері кримінальних правопорушень виникає занепокоєння, оскільки ситуація є досить невтішною. Тільки за 2014 р. їх кількість зростає більше ніж в 11 разів порівняно з 2013 р. (з 369 протягом 2013 р. до 4153 у 2014 р.), а найбільший коефіцієнт їх вчинення припав на 2015 р. – 6213. Така тенденція до зростання кількості вчинених у військовій сфері кримінальних правопорушень, як військових, так і загально кримінальних, перш за все пов'язана з початком антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей, а також зростанням чисельності ЗС України. Так, у 2014–2020 рр. кількість вчинених у Збройних Силах України лише військових кримінальних правопорушень становила майже 30 000, з яких у 2014 р. – 4153, у 2015 р. – 6213, у 2016 р. – 3650, у 2017 р. – 4577, у 2018 р. – 3694, у 2019 р. – 3616 та в 2020 р. – 4055, чверть з яких 20 (1012) вчинена учасниками АТО/ООС (з яких: особливо тяжких – 187, тяжких – 3546, нетяжких – 128, кримінальних проступків – 7). Неабияке занепокоєння викликає різке зростання після 2015 р. вчинених у Збройних Силах України тяжких злочинів (з 21–27% у 2014–2015 рр. до 75–85% у 2016–2020 рр., відсотковий еквівалент вчинених у ЗС України тяжких злочинів у 2019–2020 рр. становив 82–87% відповідно від загальної кількості вчинених у ЗС України військових кримінальних правопорушень) та з 2017 р. особливо тяжких злочинів (2017 р. – 5%, 2019–2020 рр. – 4,5%, у 2014 р., 2015 р. та 2018 р. їх рівень не перевищував 0,5% від загальної кількості вчинених у ЗС України кримінальних правопорушень). Окрему категорію становлять загально кримінальні правопорушення,

що вчиняються у військовій сфері. Їх кількість становить приблизно 1/5 від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень. Особливою категорією також є латентна злочинність як сукупність невиявлених і не включених до статистичної звітності вчинених у військовій сфері кримінальних правопорушень [2].

Наявність віктимності у поведінці осіб, якими комплектуються ЗС, безпосередньо впливає на динаміку, структуру та стан злочинності військовослужбовцями, що необхідно враховувати при проведенні запобіжної діяльності у ЗС: командуванню, військовим комісаріатам, військовій службі правопорядку та іншим військовим інституціям. Об'єктом запобігання мають бути не тільки злочинна поведінка, а й віктимна поведінка військовослужбовців та призовників.

Відтак, у ЗС України давно назріла необхідність розроблення ефективного віктимологічного напрямку запобігання кримінальним правопорушенням військовослужбовців.

Вивчення спеціальної літератури як із загальної, так і військової кримінології [3; 4], дає змогу сформулювати об'єктивні (зовнішні) й суб'єктивні (внутрішні) передумови формування віктимологічного напрямку запобігання кримінальним правопорушенням у ЗС України.

Так, до об'єктивних (зовнішніх) передумов варто відносити: а) низка об'єктивних (зовнішніх) причин та умов, що детермінують злочинність у ЗС України. До таких, зокрема, належать: непослідовність окремих реформаційних процесів у ЗС України, їх обмежене фінансування, прояви корупції, порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями ЗС України тощо. Розгляд таких детермінантів як передумов формування відповідного віктимологічного напрямку пояснюється нами тим, що вони не лише прямим чином можуть призводити до вчинення кримінальних правопорушень у ЗС України, а й посилюються віктимологічними ознаками та властивостями жертв – окремих категорій військовослужбовців або інших категорій потерпілих від кримінальних правопорушень у ЗС України; б) несвоєчасний облік кримінальних правопорушень у ЗС України; в) відсутність на сьогодні в Україні реальної статистики стосовно того, яка шкода (пряма чи побічна) спричиняється потерпілим від кримінального правопорушення; г) неможливість потерпілого (в більшості випадків на тимчасово окупованих територіях України) повідомити про вчинене щодо нього кримінальне правопорушення; д) соціально-правова потреба в забезпеченні гарантій захисту потерпілих.

У свою чергу, суб'єктивні (внутрішні) передумови представлені такими, як: а) низка негативних явищ, отриманих ЗС України у «спадщину» ще з радянських часів, зокрема такі, як «дідівщина», нестатутні відносини, насильство тощо; б) небажання потерпілого (здебільшого з незалежних від нього обставин) повідомити про вчинене щодо нього кримінальне правопорушення; в) необхідність диференційованого підходу до вивчення віктимологічної

характеристики військовослужбовців – жертв кримінальних правопорушень (особливо які входять складовою частиною до латентної злочинності у ЗС України), оскільки основною категорією жертв від незареєстрованих кримінальних правопорушень є солдати першого року служби (тобто частково третя передумова корелює з першою, особливо в межах підвищеної віктимності солдатів першого року служби); г) можливість переростання військовослужбовців першого року служби із категорії «жертви кримінального правопорушення» в категорію «особи злочинця», зважаючи на ймовірність виникнення мотиву помсти через те, що вони пережили знущання на початковому періоді військової служби; д) кримінологічні кореляційні зв'язки між суб'єктивними (внутрішніми) детермінантами, пов'язаними з віктимологічними ознаками та властивостями жертв кримінальних правопорушень, що вчиняються у ЗС України, та необхідністю розроблення відповідних заходів віктимологічної профілактики, за таким алгоритмом:

– виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у ЗС України, якщо вони пов'язані з особою й поведінкою потерпілих, та усунення цих причин і умов або їх нейтралізація;

– виявлення осіб, які, судячи з їх поведінки або сукупності особистісних характеристик, можуть з найбільшою ймовірністю стати жертвами кримінальних правопорушень у ЗС України, і вплив на них із метою активізації їх захисних реакцій, а також забезпечення їх особистої, майнової та іншої безпеки;

– запобігання, виявлення та припинення конкретних кримінальних правопорушень у ЗС України з використанням захисних можливостей потенційної жертви, а також із використанням певної віктимологічної тактики при організації профілактичної роботи «від потерпілого».

Список використаних джерел

1. Джужа О. М., Пузирьов М. С., Тичина Д. М. Запобігання кримінальним правопорушенням у Збройних Силах України: кримінологіко-віктимологічні засади. *Вісник Кримінологічної асоціації*. 2021. № 2 (25). С. 86–95.

2. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2016–2020 рр. *Генеральна прокуратура України*. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114141&libid=100820#

3. Дмитренко Н. А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у Збройних Силах України: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Херсон, Одеса, 2020. 230 с.

4. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

Богатирьов Андрій Іванович,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана
Дем'янчука, доктор юридичних наук

ПРОБЛЕМА КАТУВАННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ НАСИЛЬСТВА НАД ЗАСУДЖЕНИМИ

Анотація: В статті розглянуто проблему катування в місцях несвободи як форму насильства над засудженими, що є умисним суспільно небезпечним діянням посадових осіб органів і установ виконання покарань.

Ключові слова: катування, місця несвободи, засуджені до позбавлення волі, насильство.

Annotation: The article considers the problem of torture in places of detention as a form of violence against convicts, which is a deliberate socially dangerous act of officials of penitentiary institutions.

Keywords: torture, places of detention sentenced to imprisonment, violence.

Проблема катування засуджених в місцях несвободи в Україні з'явилася не сьогодні, як засвідчують історичні джерела, катування було пов'язано з тортурами, побоями, які стали використовувати правоохоронні органами з метою отримання свідчень або залякування, в тому числі і засуджених в місцях несвободи.

І хоча майже всі відомі історії джерела права передбачали кримінальну відповідальність за вчинення тортур, мучень, мордувань чи іншого жорстокого поводження з людьми, на жаль, це ганебне явище продовжується і у ХХІ ст. Отож, катування в місцях несвободи варто розглядати як одну із форм насильства над людиною її свободою.

Водночас катування засуджених в місцях несвободи є результатом неправомірних дій працівників органів і установ виконання покарань, які своїми вчинками підривають авторитет правосуддя і функціонування самої пенітенціарної системи.

Більше того, кожен факт катування над засудженими і ув'язненими, викликає у суспільстві нечуваній резонанс та сприймається населенням країни, як brutальне порушення невід'ємних прав людини і громадянина на здоров'я і життя, недоторканість і повагу їхньої гідності, волаюче нехтування законом, відкриту загрозу демократії, приниження авторитету правоохоронних органів, недовіру до держави в цілому [1, с. 167].

Натомість катування засуджених в місцях несвободи, у ряді випадків призводить у засуджених до стійкого розладу здоров'я, каліцтва або загибелі. А тому щоб вирішити дану проблему в місцях несвободи варто своєчасно внести зміни і доповнення до КВК України інших нормативних актів прямої дії, які забезпечать виконання Україною основних положень Конвенції ООН проти катувань.

Україна, як незалежна, демократична правова держава проголошує життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність (ст. 3), наголошуючи, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» (ст. 28) [2].

Закріплені в Основному Законі держави положення певним чином стосуються функціонування пенітенціарної системи України, у якій, на жаль, за нашим дослідженням та моніторингом місць несвободи має місце катування засуджених осіб, що не узгоджується з вимогами міжнародних стандартів поводження з ув'язненими і засудженими.

І хоча в Україні за вчинення такого суспільно небезпечного діяння (ст. 127, розділ II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України) передбачено кримінальну відповідальність, випадки катування засуджених в місцях несвободи мають місце. До речі, саме результати перевірок Уповноваженого з прав людини дають підстави зробити висновок, що до цього часу не вдалося запобігти випадкам катування серед засуджених в місцях несвободи.

Беззаперечно криміналізація катування як форма насильства над засудженими в місцях несвободи є абсолютно виправданим кроком українського законодавця, оскільки, ґрунтуючись на наукових засадах кримінально-правової заборони, у випадку відкриття кримінального провадження про вчинення засудженими в місцях несвободи нового злочину, суд має можливість враховувати при винесенні засудженому нового покарання з урахуванням насильства[3, с. 128].

Визнаючи суспільну небезпеку катування як форму насильства в місцях несвободи варто враховувати рівень суспільної правосвідомості засудженого, його психологічний стан, а також тенденції збільшення або зменшення катування в місцях несвободи. Те, що суспільству не байдужа проблема катувань в місцях несвободи, те, що існує чимало громадських об'єднань (ініціативних груп), що здійснюють моніторинг будь-яких проявів жорстокого поводження, те, що кожен акт застосування тортур викликає надзвичайний резонанс і тривалі суспільні дискусії, вже саме по собі свідчить про важливість запобігання катуванням у місцях несвободи.

Натомість, як зауважує зарубіжний вчений Г. Ю. Гладких, основним ресурсом застосовуваного катування є перевага сили, а також навички її демонстрації та застосування. Тому сам факт

переваги є першим найважливішим джерелом претензії його носія на панування, адже фізична чи психічна перевага дає можливість управління діями катованого, реалізуючи тим самим елементарну спотворену форму влади однієї людини над іншою [4, с. 8–9].

Проведене науковою школою «Інтелект» дослідження катування як форма насильства над засудженими в місцях несвободи засвідчило, про її велику латентність. Прихованість катування в місцях несвободи пов'язана з тим, що адміністрація органів і установ виконання покарань заради збереження оцінки оперативної обстановки в місцях несвободи на показнику «задовільно» штучно не повідомляє Міністерство юстиції України про вчинення катування різних формах його прояву, в тому числі і шляхом застосування насильства.

До речі, наше дослідження кореспондується з позицію вітчизняного вченого В. О. Човгана про те, що умови тримання у в'язницях, катування, неприпустиме ставлення персоналу до засуджених, умови їх праці, корупція, становище довічно позбавлених волі жінок та чоловіків та навіть незадовільні порядок та умови несення служби в'язничним персоналом, – усе це повинно бути предметом занепокоєності Комітету проти катувань ООН та Ради Європи [5, с. 45].

Насамкінець, ґрунтуючись на наведених положеннях, зауважимо, що катування в місцях несвободи як форма насильства над засудженими є умисним суспільно небезпечним діянням посадових осіб органів і установ виконання покарань, які своїми діями вчиняють не тільки кримінальне правопорушення, а і водночас підривають авторитет правосуддя і функціонування самої пенітенціарної системи України.

Список використаних джерел

1. Телесницький Г. Н. Кримінально-правова характеристика катування за законодавством України та іноземних держав. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 166–175.3.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року (текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8 грудня 2004 року) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

3. Михайлик О.Г. Катування як специфічний вид насильства в установах виконання покарань України. Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності *теорія і практика). 2019. №14. С. 126-134.

4. Гладких Г. Ю. Уголовная ответственность за пытки в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2004. 26 с.

5. Човган В. О. За державу соромно. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id= 1379843571>.

Богатирьов Іван Григорович,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана
Дем'янчука, доктор юридичних наук,
професор

БАЗОВІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ПЕНІТЕНЦІАРНУ

Анотація: У статті розглянуто питання оптимізації вектору кримінологічних досліджень щодо пенітенціарної та постпенітенціарної злочинності.

Ключові слова: кримінально-виконавча служба, права засуджених, пенітенціарна система

Annotation: The article considers the issue of optimization of the vector of criminological research on penitentiary and post-penitentiary crime.

Keywords: penitentiary service, rights of convicts, penitentiary system

Констатуємо, що держава поважає і охороняє права і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку [1, с. 8]. Ґрунтуючись на наведеному положенні, робимо наголос на тому, що стаття 8 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає базові права засуджених, які забезпечують можливість відбувати їм покарання у місцях несвободи.

Проведений нами поглиблений аналіз статі 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі КВК України) показав, що на сучасному етапі трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему особливої актуальності набуває міжнародна пенітенціарна практика забезпечення базових прав засуджених до позбавлення волі [2, с. 3].

Враховуючи, той факт, що реформа (розвиток) кримінально-виконавчої системи України немає системного характеру, відсутній послідовний і комплексний алгоритм її трансформації у пенітенціарну систему, особливо актуальним стає вивчення питання щодо забезпечення в умовах позбавлення волі базових прав засуджених.

Прогнозовано, що дане питання залишається важливим із огляду на те, що, навіть усвідомлюючи важливість забезпечення базових прав засуджених в місцях несвободи, на жаль, кримінально-виконавча система поки що не готова до вирішення даного питання.

Змін потребує сама система органів і установ виконання покарань, необхідні кадрові зміни й оновлення персонального складу

працівників Державної кримінально-виконавчої служби, оскільки новітні підходи до виконання кримінальних покарань потребують молодих фахівців, у роботі яких відсутній негативний, успадкований від радянських традицій, досвід. На нашу думку, це відбувається з декількох причин:

по-перше, пройшло 30 років незалежності країни, а певні елементи адміністративно-командної системи управління кримінально-виконавчою системою, яка дісталась нам у спадок від Радянського Союзу продовжують впроваджуватися у практику роботи установ виконання покарань, зокрема, чому керівник адміністрації установи виконання покарань несе персональну відповідальність за розміщення засуджених, що прибули до установи пункт 6 ст. 8 КВК України, а що за все інше керівник установи не несе відповідальності;

по-друге, це щорічне недофінансування з державного бюджету коштів на утримання засуджених в установах виконання покарань, що породжує, до речі і порушення прав засуджених на правову допомогу, харчування, медичне обслуговування;

по третє, теорія і практика виконання покарань у виді позбавлення волі не узгоджується з вимогами Міжнародних стандартів поводження з ув'язненими і засудженими, в тому числі і дотримання прав засуджених в місцях несвободи;

по четверте, не готовність персоналу установ виконання покарань до використання міжнародно-правових механізмів захисту базових прав засуджених, оскільки їх особисті права, зокрема на соціальний захист теж порушуються.

Отож, кінцевою метою трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему є створення таких умов для засуджених під час відбування ними кримінальних покарань, які б забезпечували ефективні механізми захисту хоча би базових прав засуджених та мотивували їх до соціально-позитивної поведінки. Втілення міжнародних норм і стандартів неможливе без визнання і використання міжнародно-правових механізмів впливу на кримінально-виконавчі правовідносини в цілому і права засуджених, зокрема.

Серед таких механізмів можна визначити вступ України до Ради Європи (далі – РЄ) 9 листопада 1995 р. Саме це свідчить про її демократичний вибір, спрямованість на захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів. Тому цілком логічно, що зазначені вимоги було: дотримано і в новій Конституції України 1996 р., а саме у ст. 8 Основного Закону закріплено принцип верховенства права та нормах національного законодавства, котрі закріплюють такі концептуальні положення, як чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та кримінально-виконавче законодавство України, що складається з КВК України, інших актів законодавства; підтримано дією в Україні Закону «Про виконання рішень та застосування

практики Європейського суду з прав людини», який регулює відносини, що виникають з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини тощо.

До основних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав засуджених до позбавлення волі належать: «Загальна декларація прав людини 1948 р»; «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р»; «Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р»; «Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р».

Завичай вітчизняні вчені орієнтуючись на вищенаведені міжнародні стандарти, конституційний принцип верховенства права, правозастосовну та інтерпретаційну практику ЄСПЛ, зауважують на тому, що реформування (розвиток) пенітенціарної системи України має бути спрямоване на реальний захист прав та свобод особи, їх утвердження й забезпечення[3, с. 34].

Насамкінець, варто зазначити, що великий внесок у розбудову пенітенціарної системи України її практичну значимість для протидії та запобігання злочинності вніс відомий вітчизняний вчений Олександр Миколайович Джу́жа. Саме завдяки його працям в пенітенціарну науку були закладені теоретичні основи розроблення нової пенітенціарної доктрини держави у ХХІ ст. та наукових концепцій у цій сфері суспільно-правових відносин.

До речі, саме О.М. Джу́жа запропонував оптимізувати вектор кримінологічних досліджень щодо пенітенціарної та постпенітенціарної злочинності. Так, на думку вченого, у кримінологічній науці має домінувати позиція, що пенітенціарний (постпенітенціарний злочин) – це вчинення особою, яка відбуває покарання (або раніше відбувала покарання) в місцях несвободи нового злочину[4, с. 51]. Наукова школа «Інтелект» підтримує дану позицію, і всебічно продовжує реалізовувати її у власних дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2021 – 96с.

2. Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 196 с.

3. Краснокутський О. В. Практика Європейського суду з прав людини, як один із механізмів забезпечення прав засуджених. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Вип. 2. С. 34–38.

4. Джужа О.М. Предмет пенітенціарної кримінології та його зміст. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) посіб./ за заг. ред. О.М. Джужі. К. : НАВС, 2013. С.51-52

Богатирьова Ольга Іванівна,
Офіс Генерального прокурора, доктор
юридичних наук, старший науковий
співробітник

КОМПЛЕКСНИЙ ІНТЕГРОВАННИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ

Анотація: В статті розглянуто проблему домашнього насильства над дітьми в Україні, та стан організації процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством.

Ключові слова: домашнє насильство, діти, неповнолітні, процесуальне керівництво.

Annotation: The article considers the problem of domestic violence against children in Ukraine, and the state of organization of procedural guidance in criminal proceedings on criminal offenses related to domestic violence.

Keywords: domestic violence, children, minors, procedural guidance.

Проблема домашнього насильства на дітьми в Україні в значній мірі спричинена умовами перехідного стану нашого суспільства, невизначеністю на даному етапі його ціннісної системи, кризою духовних підвалин життя людей. Основною причиною цього процесу стало те, що проблема домашнього насильства на дітьми в Україні тривалий час в Україні була міцно прихована заборонаю втручання держави в особисте та приватне життя людей.

Але найбільш цікавою причиною було те, що і члени сім'ї не бажали виносити цю проблему на осуд суспільства (а що скажуть на роботі, а як дивитися в очі сусідам тощо.) На жаль, типовою є ситуація, коли жертва виправдовує кривдника, пробачає його і не вдається до спроб захисту. Однак через деякий час у сім'ї знову починає зростати психологічне напруження і цикл вчинення протиправного діяння кривдником повторюється, і його інтенсивність постійно зростає.

З урахуванням наведеного комплексний інтегрований підхід до подолання домашнього насильства над дітьми в Україні передбачає: гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини й громадянина, зокрема право на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя,

на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини[1, с.45].

Враховуючи той факт, що сучасна правова доктрина, міжнародне право та європейська конвенційна спадщина, сконцентрована в практиці Європейського суду з прав людини, однозначно стали на позицію, що основоположними правами кожної людини є невід'ємне право на життя, свободу та особисту недоторканість, повагу до її честі та гідності, а заборона тортур, примусової праці та дискримінації становить основу правового статусу людини в цивілізованому суспільстві [2, с. 123].

Водночас, комплексний інтегрований підхід до подолання домашнього насильства над дітьми в Україні передбачає застосування обмежувального заходу до засудженого у випадку домашнього насильства стосовно дитини «лише за наявності письмової згоди на це законного представника, крім випадку, коли законним представником є підозрюваний, обвинувачений або засуджений.

Оскільки на нашу думку це є некоректним, оскільки така особа не може бути законним представником в кримінально-процесуальному розумінні, адже його інтереси суперечать інтересам потерпілого. Крім того, оскільки у переважній більшості законним представником дитини є інший з батьків, то з метою виключення ризиків відмови ним або самою дитиною–жертвою у наданні такої письмової згоди внаслідок їх перебування у психологічній або іншій залежності від кривдника, пропонуємо виключити у випадках вчинення домашнього насильства стосовно дітей таку обов'язкову вимогу, як надання ними письмової згоди для застосування такого обмежувального заходу.

Додатково звертаємо увагу на те, що за результатами вивчення стану організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством, виявлення причин і умов, що сприяли скоєнню таких правопорушень, встановлено ряд проблемних питань, які потребують законодавчого врегулювання, зокрема:

чинною редакцією ч. 1 ст. 91-1 КК України передбачено застосування обмежувальних заходів лише до осіб, що вчинили злочин. Натомість більшість кримінальних правопорушень, що вчинюються стосовно неповнолітніх, кваліфікуються за ст. 125 КК України та відносяться до кримінальних проступків, а не злочинів;

найбільш розповсюджені кримінальні правопорушення (наприклад, ст.ст. 122, 125, 126, 126-1 КК України) належать до приватного обвинувачення та можуть розпочинатися лише на підставі заяви потерпілого. Разом з цим, наявні випадки, коли до вчинення правопорушення причетні батьки або воно здійснюється з відома одного з батьків, які не зацікавлені у притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності. У такому випадку, якщо самі діти або

їх законні представники не звертаються до правоохоронних органів, такі правопорушення залишаються латентними.

З метою вирішення даної проблеми необхідно внесення змін до ст. 477 КПК України; - неоднозначність та суперечливість положень п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України, якою до обставин, які обтяжують покарання віднесено вчинення злочину стосовно малолітнього (тобто особи до досягнення 14 років) та у присутності дитини (тобто особи до досягнення 18 років).

Таке законодавче визначення ставить у нерівні умови дітей – потерпілих та дітей – свідків правопорушень, пов'язаних із вчиненням домашнього насильства та не відповідає суспільній небезпечності таких посягань.

Зауважимо, що відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві встановленого обов'язку суду скеровувати для виконання за місцем знаходження постраждалих від домашнього насильства дітей ухвали, якими застосовано обмежувальні заходи, передбачені ч. 6 ст. 194 КПК України, що унеможливує їх реальне виконання.

Список використаних джерел

1. Путівник уповноважених осіб /відповідальних працівників місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (практичний посібник / за заг. ред. А. Б. Благої. К. ФОП Клименко, 2020. 104с. С. 45.

2. Богатирьов О.І. Домашня злочинність в Україні: протидія та запобігання. Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів України : Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон 31 жовтня 2019 р.) / за заг ред.: О. О. Шкути. Херсон : ТОВ «ВКФ«СТАР»ЛТД», 2019. С. 123–127.

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ В ГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ: ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ

Анотація. Розглянуто найбільш розповсюджені корупційні схеми у газовій галузі, зокрема, під час здійснення публічних закупівель. Запропоновано шляхи мінімізації.

Ключові слова: газова галузь, публічні закупівлі, корупція.

Summary. Considered the most common corruption schemes in the gas industry are, in particular, during public procurement. Ways to minimize.

Keywords: gas industry, public procurement, corruption.

Упродовж багатьох років функціонування ринку природного газу залишалось однією з найбільш проблемних сфер української економіки в політичному, економічному та соціальному вимірах. Зокрема, розповсюджені корупційні газові схеми, криміногенна ситуація на об'єктах ПЕК характеризується постійним зростанням кількості злочинних посягань, які завдають значних збитків державі. Ця галузь має специфічні характеристики – підвищену олігархічну заінтересованість до неї, тому у ПЕК так поширені рейдерські атаки та захоплення.

Власне, монопольне становище у паливно-енергетичній, у тому числі газодобувній сфері, належить кільком потужним фінансово-промисловим групам (або кримінально-олігархічним кланам), створеним шляхом зрощення капіталу сумнівного походження із політичною владою, що певною мірою визначає високий рівень тіньової економіки та корупції у країні.

Моніторинг діяльності газової галузі дозволяє зазначити, що сфера публічних закупівель є найбільш корупціогенною з точки зору корупційних ризиків.

Вжиті державними та правоохоронними органами заходи щодо запобігання корупції в газовій галузі виявилися недостатніми для реальної стабілізації криміногенної обстановки. Сфера публічних закупівель характеризується високим рівнем корупціогенності, що пов'язано з поширеною практикою непрозорого проведення закупівельних процедур.

Убачається, що під час здійснення публічних закупівель у газовій галузі розповсюджені корупційні схеми, до яких слід віднести такі: 1) з боку замовників торгів: здійснення закупівлі товарів, послуг без проведення конкурсних торгів або здійснення торгів на неконкурентній основі за переговорною процедурою або з двома учасниками (другий учасник – підставний); виконання чи невиконання службовою особою в інтересах окремо взятого учасника процедури закупівлі будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища з метою отримання неправомірної вигоди; допуск до участі у конкурсних торгах лише тих комерційних структур, засновники і співзасновники яких перебувають у родинних чи так званих корупційно-ділових стосунках із замовниками, тобто є пов'язаними особами; внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; невиконання чи неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків у процесі проведення конкурсних торгів; 2) з боку учасників процедури публічної закупівлі: надання неправдивої інформації (про економічне становище підприємства) з метою участі у процедурі закупівлі; навмисне невиконання умов договору, в результаті чого замовник зазнає збитків, оскільки на проведення нових торгів не вистачає часу; 3) з боку замовників торгів та учасників процедури закупівлі: підроблення документації конкурсних торгів щодо

придбання товарів, робіт та послуг у суб'єктів господарювання, з якими досягнуто злочинної змови з метою проведення безтоварних фінансово-господарських операцій та привласнення бюджетних коштів; створення фіктивної конкуренції і, як наслідок, проведення фіктивних торгів шляхом залучення до участі у торгах «своїх» компаній, які подають різні за ціною пропозиції на конкурсні торги, які незначним чином відрізняються одна від одної, для формального дотримання процедури закупівель; проведення конкурсних торгів за високими цінами; монополістична змова учасників; просування на ринок тільки «своїх» компаній тощо [1].

Разом з тим, на газовому ринку значними є зловживання облгазів. Так, у березні 2021 р. Антимонопольний комітет України (АМКУ) оштрафував на понад 75 мільйонів гривень компанію «Львівгаз» за зловживання монопольним становищем на ринку послуг із розподілу природного газу, яка входить до так званої групи РГК (Регіональна газова компанія) українського олігарха Дмитра Фірташа, і займає монопольне становище на ринку розподілення газу та його продажу для потреб населення та промисловості. Зокрема, компанії належать 20 облгазів по всій Україні. У 2019 році з цієї ж причини компанію вже штрафували на 19 мільйонів гривень. Тоді АМКУ оштрафував ще 15 облгазів, що входять до групи компаній «РГК», а загальна сума становила 278 мільйонів гривень [2].

Крім того, спостерігаються зловживання посадовців щодо заволодіння газом акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» (НАК «Нафтогаз України»). Так, директори та представники підприємств-власників Новояворівської та Новороздільської ТЕЦ (Львівська обл.) упродовж 2016-2017 років уклали низку угод про закупівлю в НАК «Нафтогаз України» природного газу для виробництва теплової енергії населенню. Для здешевлення тепла цій категорії споживачів НАК постачав ТЕЦ газ за суттєво нижчими від ринкових цінами. Проте цей газ використали не за напрямками, передбаченими договорами, а для виробництва великих обсягів електричної енергії. В результаті прибутковість виробництва електрики цими ТЕЦ перевищила 60% (проти 3-5% закладених у тариф Національною комісією, що здійснює регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП)). Таким чином, внаслідок реалізації корупційної схеми ТЕЦ отримали надприбутки, співставні з розміром збитків, завданих НАК «Нафтогаз України». Відповідно до висновків експертизи, у 2016-2017 роках учасники злочину організували заволодіння понад 151 млн. куб. м природного газу на користь ТзОВ «ЕнергіяНовий Розділ» та ТзОВ «Енергія – Новояворівськ». Внаслідок цього НАК «Нафтогаз України» завдано збитків у розмірі понад 700 мільйонів гривень [3].

Поряд з цим, спостерігаються корупційні діяння і зі сторони НАК «Нафтогаз України». До прикладу, у ході планової виїзної ревізії фінансово-господарської діяльності НАК «Нафтогаз України» за

період з 01.10.2018 по 31.12.2019, здійсненої Державною аудиторською службою України (акт від 02.09.2020 № 05-21/2), у роботі НАК «Нафтогаз України» виявлено фінансових порушень на 176 млрд. гривень, через які бюджет недоотримав понад 75 млрд. гривень – це більше за минулорічний прибуток всієї Групи «Нафтогаз», включно з грошима від Стокгольмського арбітражу. Згідно з актом ревізії до основних правопорушень НАК «Нафтогаз України» слід віднести: продаж газу за заниженими цінами, безпідставну виплату премій членам правління «Нафтогазу», безпідставне заниження суми оплати послуг за транспортування газу, порушення у державних закупівлях, приховане кредитування газовидобувних структур, які входять у склад групи «Нафтогаз», приміром, «Укргазвидобування», заниження розміру сплачених до державного бюджету дивідендів, нарахування резерву сумнівних боргів при не затвердженому фінансовому плані тощо.

Відтак, з метою активізації діяльності правоохоронних і контролюючих органів, які виявляють корупційні правопорушення або злочини, вчинені службовими особами в газовій галузі, пропонується: переорієнтувати спеціальні підрозділи правоохоронних органів з виявлення не тяжких злочинів (невеликої тяжкості та середньої тяжкості) у сфері господарської діяльності на викриття тяжких та особливо тяжких злочинів у газовій галузі; розробити та запровадити в практичну діяльність правоохоронних органів необхідні методики виявлення та збору інформації про факти службових зловживань чи корупції на різних щаблях управління; використовувати можливості кримінального аналізу та штучного інтелекту з метою встановлення нових способів вчинення корупційних схем у газовій галузі; проаналізувати зазначені вище та інші правопорушення, що вчиняються у НАК «Нафтогаз України» для вироблення дієвих методичних рекомендацій працівникам підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Список використаних джерел

1. Сахарова О. Б. Тіньові схеми діяльності у газовій галузі України: URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_28.pdf.

2. Інформація про рішення АМКУ 30.03.2021 та 01.04.2021 URL: <https://amcu.gov.ua/news/informaciya-pro-rishennya-amku-30032021-ta-01042021>

3. Звіт Національного антикорупційного бюро України за II півріччя 2020 року: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_ii_2020_.pdf.

Бусол Олена Юрївна,
головний науковий співробітник відділу
дослідження проблем протидії корупції
та загрозам економічній безпеці
Міжвідомчого науково-дослідного
центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при Раді
національної безпеки і оборони України,
доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник;

Романюк Богдан Васильович,
професор Національного транспортного
університету, кандидат юридичних наук,
доцент

ОРГАНІЗОВАНА ТА КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРИЧИНИ, УМОВИ ТА ФОНОВІ ЯВИЩА

Анотація. У статті доведено, що кожен вид злочинності, окрім усталених у кримінології фонових явищ, має ще й свої специфічні ознаки та характеристики. Дослідження сутності кількісних та якісних характеристик фонових явищ організованої і корупційної злочинності, та вироблення відповідних заходів впливу на неї, вимагає вивчення притаманних їй більш глобальних видів фонових явищ.

Summary: The article proves that each type of crime, in addition to the background phenomena established in criminology, also has its own specific features and characteristics. The study of the essence of quantitative and qualitative characteristics of the background phenomena of organized and corruption crime, and the development of appropriate measures to influence it, requires the study of its inherent more global types of background phenomena.

Ключові слова: фонові явища, організована злочинність, корупційна злочинність, причини, умови, суспільні явища, криміногенні детермінанти, асоціальний вплив.

Суспільний розвиток людства супроводжує чимало різноманітних соціальних явищ, у тому числі й негативних. Організована злочинність є також одним із таких небезпечних явищ, і нові розробки вчених демонструють прогрес у виробленні наукових методів протидії їй [1–3]. З іншого боку, філософія стоїть на постулатах, що немає і не може існувати жодного явища, яке виникає нізвідки та існує само по собі. Явища наділені різними властивостями та особливостями, й існують, об'єднуючись через взаємодію з усім тим, що існує у світі [4]. Явища соціальної дійсності формуються різними шляхами, у тому числі через трансформацію певних процесів споріднених явищ. Це саме стосується й таких явищ як корупційна й

організована злочинність. Але, в системі суспільних відносин існують й інші негативні явища, які, через вищезазначені всезагальні зв'язки, взаємодіють і зі злочинністю. У кримінології такі явища називають фоновими. Безумовно, вони є асоціальними явищами. Фонові для злочинності явища здійснюють системний негативний вплив на всі сфери суспільного життя, відносини між людьми, стан моральності й правопорядку в державі в цілому. Вони деформують їх так, що з часом антисоціальна поведінка може сприйматися суспільством як необхідна категорія.

Під час дослідженні зв'язку фонових явищ і організованої та корупційної злочинності виникають питання, на які поки що кримінологія не виробила однозначної відповіді. Зокрема, чому асоціальні діяння, які кваліфікуються як адміністративні правопорушення, належать до фонових явищ, а такі самі, у випадку кримінальних правопорушень – ні? Що слугує основою для проведення межі між адміністративними та кримінальними правопорушеннями, що позбавляє останніх виступати в системній сукупності як фонове явище для інших видів і, як правило, більш тяжких злочинних діянь?

Наприклад, у нашому випадку йдеться про організовану і корупційну злочинність. Якщо такі діяння несуть «чималу суспільну небезпеку» чи «виявляють сталі зв'язки зі злочинністю», то вони й є злочинними. Якщо алкоголізм, проституція, наркоманія, бродяжництво, безпритульність, насильство в сім'ї, расизм, ксенофобія та інші, загальноприйняті у кримінології негативні явища, що не є кримінально карними, слугують фоновими для злочинності, то чому певні системні та масові види злочинності не є фоновими для інших, а особливо для кваліфікованих діянь чи вищого ступеня тяжкості? Адже кримінологам добре відомо, як на базі масової загальної звичайної злочинності як фонового негативного явища формується професійна злочинність чи організована злочинність, яка від примітивних форм, у процесі розвитку, нині набула рафінованого вигляду.

Розглядаючи фонові явища і злочинність, необхідно зазначити, що перші мають як спільні джерела походження зі злочинністю, так і самі несуть загальні криміногенні детермінанти, що породжують злочинність. Вони відрізняються від злочинів лише певними умовними ознаками або й самі є кримінальними правопорушеннями. Тому вважаємо, що повне їх абстрагування від злочинних правопорушень є не правильним. А проблема у тому, що досі у науковій літературі не вироблено єдиного визначення поняття «фонових явищ злочинності».

На нашу думку, для правильного розуміння фонових явищ, слід спершу провести чітке відмежування понять «умови» злочинності та «фонові» явища злочинності. Умови злочинності – це комплекс явищ, які не можуть породити злочинність, а лише слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню. Тобто,

йдеться про явища, процеси, які максимально слугують поштовхом для приведення у дію наявних причини злочинності та настання задуманого злочинного результату: недоліки у регуляторному законодавстві; корумпованість представників державної влади; неналежні заходи щодо охорони матеріальних цінностей та їх обліку; неефективні заходи діяльності правоохоронних органів, і багато іншого.

На противагу «умовам злочинності», поняття фонових явищ слід розглядати як альтернативні правовим, соціальним та соціокультурним нормам правила, інститути та форми діяльності, що дестабілізують систему суспільних відносин та нібито узаконюють, «санкціонують» порушення фізичними і юридичними особами правових приписів та кримінально-правових заборон.

Фонові явища, як і умови, не породжують злочинність, не сприяють їй, а лише підготовляють суспільну свідомість до переходу від суспільно корисних до суспільно небезпечних форм поведінки та соціального паразитування.

Другою умовою для того, щоб віднести певні види поведінки осіб, які відхиляються від загально прийнятих у суспільстві, до переліку фонових явищ певного виду злочинності, необхідно, щоб вони мали системний та масовий характер. Лише набуваючи такого поширення в суспільстві, ці явища стають фоновими й мають асоціальний характер, оскільки сприяють негативній деформації особистості – викривленню суспільної правосвідомості та інших нормальних психофізіологічних процесів інтелектуального характеру.

Таким чином, фонові для злочинності явища – це антисуспільні, системні й масові діяння та їх згубні результати, що суперечать як правовим, так і загально прийнятим соціальним та соціокультурним нормам взаємовідносин у поведінці осіб, діяльності соціальних груп та соціальних організацій.

Усталені фонові явища суттєво послаблюють дію суспільних та правових регуляторів суспільних відносин, обмежують сферу їх впливу та сприяють масовому порушенню вимог моралі та правових приписів. Вони виконують нібито таку собі компенсаторну функцію справжніх правил суспільного співжиття, соціальних та громадських інститутів.

Не варто забувати про те, що певні види злочинності, окрім зазначених вище негативних соціальних явищ, можуть існувати не лише на ґрунті явно аморальної спрямованості особи, а й через інші, несприятливі для суспільного розвитку, фонові явища. Це може бути, наприклад, у випадку корупційної злочинності – лобізм, зокрема під час законотворчості, або лобізм грантових громадянських організацій та зловживання ними під час просування інтересів зарубіжних організацій, «кумівство», конфлікт інтересів, політична корупція, зокрема під час законотворчості (активні промо-кампанії певного законопроекту в медіа, що належать олігархам; перебування народних депутатів у комітетах

Верховної Ради України за профілем їхнього бізнесу; наявність тісних зв'язків між народними депутатами та особами (бізнес-кіл), медіа-корупція, міжнародна корупція, «клептократія», бідність, бюрократія, непрозорість роботи державних органів.

Тому, відмічаємо, що кожен вид злочинності має ще й свої специфічні ознаки та характеристики, а тому його обрамляють й інші фонові явища. Наприклад, неабияке криміногенне значення для організованої злочинності має нелегальна міграція та тероризм тощо.

Дослідження сутності кількісних та якісних характеристик фонових явищ організованої злочинності та вироблення відповідних заходів впливу на неї, вимагає вивчення її притаманних інших, більш глобальних видів фонових явищ. Чому слід говорити про них як про фонові явища? Тому, що ми їх розглядаємо не через призму причин та умов організованої злочинності, а через їх асоціальний вплив на формування викривленої суспільної правосвідомості та інших психофізіологічних процесів інтелектуального характеру осіб.

Тільки зниження рівня фонових явищ шляхом перебудови політичної структури, побудови цивілізованого ринку та сильної економіки, ліквідації штучної нерівності в українському суспільстві й підвищення соціальних стандартів тощо дасть змогу отримати позитивні результати, у тому числі й шляхом реалізації розумної каральної діяльності при впливі на організовану злочинність. Розв'язання проблеми організованої і корупційної злочинності найперше тісно пов'язане з зростанням благополуччя людей та їх об'єднання для формування здорового морального клімату в суспільстві, зміцнення правопорядку і несприйняття масовою свідомістю антициністостей. Тому, повстає питання вибору для України моделі соціальної політики щодо належного забезпечення власних соціальних потреб людей, що, своєю чергою, буде впливати на підвищення показників добробуту громадянського суспільства та авторитету України на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Гуцалюк М.В. Combating cybercrime as a prerequisite for the development of the digital society. JANUS.NET e-journal of International Relations, Vol. 11, № 1, Maio-Outubro 2020.

2. Прокоф'єва-Янчиленко Д.М. Methods for Assessing Threats to Criminological Security. Proceedings of the International Conference on Economics, Law and Education Research (ELER 2021). Vol. 170. 2021. pp. 135–140.

3. Самойленко О.А. Типичные способы совершения преступлений, связанных с использованием обстановки киберпространства. *Legae si Viata*. №9/2 (321). 2018. С. 146–150.

4. Головкин Б. М. Роль фонових явищ у детермінації злочинності. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2014. С. 14–15.

Василевич Віталій Вацлавович,
учений секретар секретаріату Вченої
ради Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Анотація. У статті досліджено питання запобігання різноманітним заходам національної безпеки, а також її масштабів, що генерує у свою чергу для формування обґрунтованої та ефективної державної політики щодо протидії загрозам гібридної війни

Ключові слова: національна безпека, гібридна війна, державної політики, запобігання.

Summary. The article examines the issue of prevention of various national security measures, as well as its scale, which in turn generates a sound and effective state policy to combat the threat of hybrid warfare.

Keywords: national security, hybrid war, public policy, prevention

На початку ХХІ ст. глобалізований світ зазнав кардинальних соціальних трансформацій. Системна фінансово-економічна криза та поширення пандемії стали черговими викликами сучасній цивілізації. Серед загроз безпеці багатьох країн зростання масштабів обігу зброї масового ураження, міжнародного тероризму, транснаціональної організованої злочинності, кібершахрайства, нелегальної міграції, які охоплюють практично всі географічні зони. Спостерігаються небезпечні тенденції перегляду національних кордонів у супереч нормам міжнародного права, що призводять до сплеску виявів сепаратизму й екстремізму з метою вирішення етнічних, міжконфесійних і громадянських конфліктів.

3 лютого 2014 року наша держава перебуває в стані неоголошеної війни з Російською Федерацією, яка спочатку за допомогою військової операції окупувала та згодом анексувала Автономну Республіку Крим, а також здійснило військову агресію в окремих регіонах Донецької та Луганської областей. 14 квітня 2014 року Рада національної безпеки та оборони України започаткувала антитерористичну операцію, спрямовану на протидію діяльності незаконних російських і проросійських збройних формувань. З 30 квітня 2018 року антитерористичну операцію було реформатовано в операцію Об'єднаних сил, причому управління від Служби безпеки України, яка формально керувала антитерористичною операцією, передано до Об'єднаного оперативного штабу Збройних сил України. Проведення операції передбачено на виконання Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [1].

Російська агресія проти України, анексія Криму та фактична окупація окремих районів Донбасу розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних і міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку. У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» в міжнародних відносинах виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес розпаду якої викликатиме подальше неконтрольоване примноження загроз [2].

Зона бойових дій на сході України на сьогодні залишається одним з основних джерел надходження у незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Крім того, наявність неконтрольованої ділянки державного кордону з Російською Федерацією створює сприятливі умови для функціонування каналів постачання наркотиків, контрабанди, торгівлі людьми тощо. При цьому надійної системи контролю на лінії розмежування до цього часу так і не створено. Війна на сході України, а також інші соціальні чинники зумовили масштабний процес внутрішньої міграції, тощо [3, с. 9]. Також, на лінії зіткнення щоденно рееструють десятки обстрілів позицій українських військ і населених пунктів з боку агресора та їхніх прибічників. Суттєвого збільшення в незаконному обігу кількості засобів ураження, відбувається зростання рівня особливо тяжких злочинів терористичного спрямування, вчинених у складі організованих груп і злочинних організацій шляхом зрощування з корумпованим чиновництвом і криміналітетом, що породжують нові загрози й виклики на тлі активізації співпраці українського злочинного світу з терористичними угрупованнями країн близького й далекого зарубіжжя. Війна на Сході України повсякчас трансформується, пристосовуючись до нинішніх умов. І війна, і тероризм породжують страх як елемент масових потрясінь, який може набувати форми паніки. У цьому контексті тероризм на Сході України необхідно розглядати як засіб психологічного впливу, обов'язковими компонентами якого є наявність організаційно-управлінської структури, маніпулятивний характер впливу, застосування високотехнологічних удосконалених засобів для досягнення мети, високий ступінь суспільної небезпеки, на підставі чого його визначають як форму вияву війни, що має на меті провокування негативного суспільного резонансу, нагнітання паніки, за допомогою чого, так звані, «ДНР» і «ЛНР» (по суті, терористичні організації) впливають на органи влади.

Отже, відбувається систематичне вчинення низки тяжких та особливо тяжких злочинів, передбачених кримінальним законодавством України та міжнародними правовими документами, зокрема проти публічної безпеки, життя та здоров'я осіб, власності тощо. Важливим компонентом протистояння агресії з боку Російської Федерації є виявлення та розслідування злочинів, які вчиняють

російські та проросійські збройні формування, а також подальше притягнення до кримінальної відповідальності безпосередніх виконавців злочинних дій, надання відповідних доказів до Міжнародного суду ООН (м. Гаага, Королівство Нідерланди) для засудження організаторів і пособників таких злочинів серед керівництва країни-агресора, відповідно компенсації (репарації) завданих збитків.

Забезпечення безпеки особи, суспільства та держави від загроз злочинних посягань – найбільш пріоритетне завдання всіх інститутів державної влади в Україні. Так, у ст. 3 Основного Закону зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Крім того, відповідно до ст. 17 Конституції України найважливішими функціями держави з поміж інших є захист суверенітету і територіальної цілісності країни, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [4].

Запобігання кримінальним правопорушенням в умовах «гібридної війни» полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному, регіональному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (організованих груп, злочинних організацій, банд, інших угруповань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, повернення активів, відновлення прав потерпілих) для громадян, суб'єктів господарювання і держави. Стратегія національної безпеки України визначає основні напрями державної політики у сфері національної безпеки, зокрема: пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси, необхідні для її реалізації.

Стратегія закріпила не тільки основні напрями, але стала основою для розроблення таких документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації. Зокрема передбачено створення Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, як документа довгострокового планування, що розробляється за результатами моніторингу громадської

безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина. Такий документ, на нашу думку, має формуватися за результатами оцінки стану кримінологічної ситуації, а також ризиків і загроз в умовах ведення «гібридної війни» й передбачати:

правове забезпечення правоохоронної діяльності;

удосконалення системи боротьби зі злочинністю;

запобігання злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями;

забезпечення громадської безпеки та правопорядку;

удосконалення діяльності органів виконання покарань та пробації, запобігання рецидивній злочинності;

кадрове, наукове, інформаційно-технічне забезпечення правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон від 18 січ. 2018 р. № 2268-VIII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.

2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zatverddiv-strategiyu-nacionalnoyi-bezpek-63577>.

3. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНД МВС України, 2020. 79 с.

4. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Вознюк Андрій Андрійович,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЗЛОЧИННЕ ЛІДЕРСТВО В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. Здійснено критичний аналіз статті 5.1.3. «Злочинне лідерство» проєкту нового Кримінального кодексу України, виявлено її проблемні питання та запропоновано шляхи їх розв'язання. Співставлено положення нового концептуального підходу до

кримінально-правового забезпечення протидії кримінальним авторитетам з чинними кримінально-правовими нормами, передбаченими ст. 255-1 (Встановлення або поширення злочинного впливу) та ст. 255-2 (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)) КК України.

Ключові слова: злочинне лідерство, злочинна організація, злочинна діяльність, кримінальний авторитет, злочинний вплив, організована злочинність.

Автори проекту нового Кримінального кодексу України (далі – проекту) під час розробки системи кримінально-правових заборон, що стосуються представників організованих кримінально протиправних об'єднань не залишили поза увагою питання відповідальності кримінальних авторитетів. З цієї метою в розділі 5.1. – «Злочини проти безпеки суспільства від діяльності злочинних організацій» розміщено статтю 5.1.3. «Злочинне лідерство». Відповідно до цієї статті *особа, яка:*

а) запровадила правила поведінки для учасників однієї чи кількох злочинних організацій чи поширила їх на інших осіб,

б) одноосібно або за участі інших осіб примусила до дотримання таких правил,

в) представила злочинну організацію у перемовинах з іншими особами щодо злочинної діяльності,

г) організувала зібрання представників злочинних організацій чи осіб, які виступають від імені чи в інтересах груп, які мають ознаки злочинних організацій,

д) розпорядилась застосувати насильство або інші заходи впливу щодо учасника злочинної організації чи особи, яка протидіє злочинній організації, або

е) розпорядилась формуванням та витратами спільних активів однієї чи кількох злочинних організацій,–

вчинила злочин 5 ступеня.

Стаття 5.5.2. проекту, очевидно, є альтернативою чинним кримінально-правовим нормам, передбаченим ст. 255-1 (Встановлення або поширення злочинного впливу) та ст. 255-2 (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)) КК України. Запропонований авторами проекту новий концептуальний підхід до кримінально-правового забезпечення протидії кримінальним авторитетам видається таким, що має суттєві недоліки.

1. Серйозною вадою виглядає **обмеження злочинного лідерства лише межами злочинних організацій** (за таких обставин воно не стосується злочинного лідерства серед інших злочинних об'єднань чи поодиноких злочинців).

2. Буквальне тлумачення такої форми об'єктивної сторони цього злочину як *«запровадила правила поведінки для учасників однієї чи кількох злочинних організацій чи поширила їх на інших осіб»* (п. «а»

ст. 5.1.3. проекту) свідчить про те, що **такі правила можуть бути як законними, так і протиправними**. З огляду на зазначене для роз'яснення змісту цієї форми об'єктивної сторони варто застосувати обмежувальне тлумачення, тобто очевидно, що йде мова про правила, які не передбачені законодавством. Загальновідомо що законні правила виконання та відбування покарання засудженими учасниками злочинних організацій закріплені у положеннях кримінально-виконавчого законодавства. Натомість у злочинному світі існують свої правила – так звані «поняття». До них можна віднести: поділ кримінальних авторитетів на «ворів в законі», «положенців», «смотрящих»; здійснення ними неформальної влади на певній території; розподіл сфер злочинного впливу; визначення злочинних каст, в яких перебувають засуджені, зокрема «мужиків», «козлів», а також переведення з однієї касті в іншу за вчинення дій, які виходять за межі злочинської моралі; збирання із засуджених і розподіл серед них коштів, зокрема здобутих кримінально протиправним шляхом, забезпечення наповнення «общака»; вирішення спорів, які виникали між засудженими, використовуючи неписані кримінальні закони («поняття») виступаючи в таких випадках у ролі «мирового судді» та визначення обґрунтованості претензій, а також прийняття рішення про покарання винуватця тощо.

З огляду на зазначене з метою однозначного та буквального тлумачення зазначених правил варто уточнити що вони не передбачені законом.

3. Найбільш дискусійними видаються положення про «організацію зібрання представників злочинних організацій чи осіб, які виступають від імені чи в інтересах груп, які мають ознаки злочинних організацій» (п. «г» ст. 5.1.3. проекту).

По-перше, концепція авторів проекту поки що стосується лише відповідальності за організацію зібрання представників злочинних організацій. А як же бути з відповідальністю за **участь в такому зібранні?**

По-друге, для позначення учасників злочинного зібрання у статті використано терміни «представник злочинної організації» та «особа, яка виступає від імені чи в інтересах групи, яка має ознаки злочинних організацій».

Вживання терміну **«представник злочинної організації»** означає, що для того, щоб довести наявність представництва, насамперед слід буде доказати факт існування злочинної організації. Натомість факт існування злочинної організації можна підтвердити у випадку засудження учасників злочинної організації за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 5.5.1 проекту (без рішення суду особу проблемно буде визнати представником злочинної організації).

Щодо **особи, яка виступає від імені чи в інтересах групи, яка має ознаки злочинних організацій**, то це може бути як учасник такої групи, так і інша особа. Водночас під такою групою очевидно слід

розуміти злочинну організацію, яка має усі необхідні ознаки, або організовану групу, яка має окремі ознаки злочинної організації. Учасники цих злочинних об'єднань ймовірно ще не засуджені, однак в правоохоронних органах є докази усіх або окремих їх ознак.

По-третє, у злочинному зібранні беруть участь не обов'язково лише учасники злочинних організацій. Це можуть бути, наприклад, учасники організованих груп або кримінальні авторитети.

По-четверте, як видається, найбільша проблема діяння, яке стосується злочинного зібрання, полягає в тому, що *без мети такого зібрання, пов'язаної з кримінально протиправною діяльністю, вказаний захід не можна визнати злочином*, оскільки він не завжди є суспільно небезпечним. Наприклад, не можна криміналізувати зібрання представників злочинних організацій для спільного відпочинку, полювання, святкування певної події тощо. У випадку зі злочинним зібранням акцент слід робити на меті такого зібрання, яка ймовірно має бути пов'язана з кримінально протиправною діяльністю.

4. Щодо п. «д» ст. 5.1.3. проекту – *«розпорядилась застосувати насильство або інші заходи впливу щодо учасника злочинної організації чи особи, яка протидіє злочинній організації»* варто зазначити, що на практиці застосування насильства або інших заходів впливу не обов'язково відбувається у відношенні до учасника злочинної організації чи особи, яка протидіє злочинній організації. Це може бути будь-яка особа, яка не обов'язково вчиняє протидію (наприклад, з неї вирішили «вбити») певні кошти або її побиття замовлено певним суб'єктом).

5. *Перелік дій, які пропонується криміналізувати у ст. 5.1.3. проекту, не охоплює усіх проявів злочинного лідерства*, що мають місце на практиці. У цьому випадку концепція злочинного впливу має більший потенціал. До злочинного лідерства не можна віднести, наприклад, організацію чи координацію кримінально протиправної діяльності на певній території або сприяння їй, учинені кримінальним авторитетом, якщо в таких діях відсутній склад певного кримінального правопорушення. Під час координації кримінально протиправної діяльності кримінальні авторитети можуть навіть не знати хто, коли, де, в який спосіб і щодо кого вчинить кримінальний проступок чи злочин, що фактично унеможливорює притягнення їх до відповідальності як співучасників того чи іншого кримінального правопорушення.

В основі концепції злочинного лідерства має бути організація, координація чи сприяння кримінально протиправній діяльності в цілому, а не окремим кримінальним правопорушенням, тобто та ж сама концепція, що закладена під час криміналізації злочинного впливу. Інакше зазначена норма буде не усувати прогалини в забезпеченні кримінально-правової охорони суспільних відносин від діяльності кримінальних авторитетів, а, навпаки,

створювати нові (наприклад, невиврадану конкуренцію кримінально-правових норм).

6. Важливо звернути увагу на кваліфікацію дій осіб, які надають допомогу кримінальним авторитетам. Наприклад, особа заподіяла легкі тілесні ушкодження на прохання злочинного авторитета. Фактично така допомога не завжди може підпадати під пособництво злочинному лідерству. Не достатньо обґрунтовано видається кваліфікація дій таких суб'єктів за загальними нормами (наприклад, як кримінальне правопорушення проти здоров'я особи. Тож варто розглянути гіпотезу щодо доцільності криміналізації діянь осіб, які надають кримінально протиправну допомогу злочинним лідерам в окремій статті. Наприклад, в ст. 5.1.4 проекту.

Денисов Сергій Федорович,

професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Сердюк Павло Павлович,

заступник начальника аналітичного відділу підготовки прокурорів Тренінгового центру прокурорів України, доктор юридичних наук, професор

СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. У тезах наводяться аргументи, у яких підкреслюється наукова слабкість концепції суб'єктивних факторів злочинності, за якою ховається чимало окремих теорій детермінант злочинності, як у минулому, так і у сучасній кримінологічній теорії та практиці.

Summary. The theses provide arguments that emphasize the scientific weakness of the concept of subjective factors of crime, which hides many separate theories of the determinants of crime, both in the past and in modern criminological theory and practice.

Ключові слова: концепція, причини злочинності, причина окремого злочину, суб'єктивні причини злочинності.

Гідним внеском у скарбничку кримінологічних помилок була й залишається концепція суб'єктивних факторів злочинності, в якій вони підкреслювалися як безпосередні причини поведінки людей. Твердження, що причини злочинності суб'єктивні за характером, а загальні суб'єктивні причини є відображенням матеріального буття суспільства, індивідуальні ж суб'єктивні причини – це індивідуальна свідомість людини, її мораль тощо [1, с. 128–129], просто ігнорує те,

що злочинність існує об'єктивно, вона стоїть на глибоких закономірностях об'єктивного характеру. Тому індивідуальна мораль не може бути причиною злочинної поведінки. Суворо кажучи, є сумнівні в тому, що вона достатній предмет для вирішення питання про те, що послужило причиною окремого злочину.

Саме бажання бачити в людині виключно свідому поведінку вело дослідників до висновку, що зовнішні по відношенню до людини обставини не можуть служити причиною її вчинків, а тому вони вбачали не коректність використання звороту «причини і умови», оскільки причиною злочину виступає сукупність зовнішніх і внутрішніх або особистісних факторів, які в цілому треба величати детермінантами злочину або криміногенними факторами [2, с. 137–138]. При цьому, очевидно, що особистісному рішення або установці не треба надавати провідну роль у скоєнні злочину.

Твердження, що причинне пояснення принципово не може бути застосованим до спрямованої поведінки людини, оскільки в цій сфері діє мотиваційний механізм, який є по суті покладанням цілі, а не причинним механізмом, можна було б назвати науковим спростуванням гіпотези про суб'єктивну причину злочину. Покладання цілі, мовляв, звернене в майбутнє, а причинний механізм – в минуле, а тому покладання цілі має відповідати на питання: «Для чого скоєно злочин?», а причинний механізм – «Чому скоєно злочин?». Покладання цілі не може замінити собою причинного пояснення, а видавати намір за причину – означає виводити минуле з майбутнього [3, с. 43–44]. У цій грі часів дослідник марно намагався знайти резонне пояснення детермінізму в поведінці людини, а все тому що вивав у оманливих філософських нетрях, де майстерність полеміста проявляється в промовах. На це питання треба дивитися з позиції позитивної науки, а не філософії. Людський мозок ставить цілі і завдання на різних рівнях регулювання поведінки – раціональному і суто інстинктивно-гормональному. Це аж ніяк не скасовує причинності, яка проявляється в цілепокладання. Люди демонізують і шельмують злочинців за те, що вони вибирають шкідливий для інших спосіб досягнення своїх цілей, але це зовсім не означає, що такі рішення не мають під собою причинної підстави, і таким чином, «минуле» реалізується в «майбутньому». Іншими словами, мавпочка голодна, тому що гормон, що регулює процеси почуття ситості й голоду зробив свою роботу, вона бачить банани на дереві, і банани в лапах у іншої мавпи. Мозок першої мавпи робить висновок, про те, що відібрати банани в іншої – є менш енергетично витратним, що подобається мозку мавпи, і вона відбирає банани в іншої мавпи. Тут біологічні фактори впливають на цілепокладання, тобто на намір.

Вважається, що мотив і мета для кримінологічних досліджень мають значення для встановлення причин виникнення окремого злочину та виявлення умов їх формування [4, с. 82, 90]. Однак, як видається, саме на окремому рівні це, як раз, і не має значення для кримінології,

оскільки наука займається узагальненням, а встановлення причини конкретного злочину – це вже так би мовити, «постановка діагнозу», тобто практика. Наука ж озброює знаннями про явище в цілому, і дає можливість встановити типові ознаки і можливу динаміку з визначенням ймовірностей. Всі мотиви, разом узяті, дають можливості для кримінологічного дослідження, але окремо – інтересу не становлять, оскільки нічого не говорять про можливості.

Знаковим є те, що, навіть один з найбільш ідеологічно засмічених типів кримінології – радянська кримінологія, допускала твердження, що причини злочинності пояснюють існуючий або той, що існував в минулому рівень злочинності, а також те, які причини зростання або зниження злочинності, в силу яких причин отримали зростання ті чи інші злочини, а причини окремого злочину відповідають на питання: чому скоїла злочин саме ця людина, і чому саме цей, а не інший злочин? [5, с. 25–26]. У цьому нехитрому тексті найперше бачиться твердження про те, що його автор виходив з посилу, що злочинність – це явище даності, і виявляти причини саме злочинної поведінки людини – заняття пусте, оскільки вони лежать в основі будь-якої засуджуваної і паразитарної поведінки людини.

Суб'єктивні фактори злочинності є штучною концепцією, яка не отримала емпіричного підтвердження, але до сих пір активно використовується в науковій літературі й аналітичних документах практиків. Пояснення цьому можна бачити в тому, що вона заснована на простодушному, обивательському уявленні про причинність. У цьому секрет її успіху, і саме тому її так важко видавити з ужитку.

Список використаних джерел

1. Чичева И. Теоретическое решение проблемы причин и условий преступности как важная составная часть профилактических мер. Вопросы борьбы с преступностью : сб. науч. ст. Москва, 1988. Вып. 47. С. 128–129.

2. Лопушанский Ф. А. К вопросу о понятии причин и условий преступлений. Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні : тези доповідей і повідомлень на республіканській науковій конференції. (м. Київ 25–26 вересня 1992 р.). Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького АН України, 1992. С. 137–139.

3. Блувштейн Ю. Д. Основания криминологии : Опыт лог.-филос. исслед. : монография. Минск : «Университетское», 1990. 208 с.

4. Гилязов Ф. Г. Социально-психологические проблемы виновного поведения в криминологии (По материалам Башкирской АССР. Историко-этнографические, социально-психологические и криминологические черты) : Учеб. пособие. Уфа: Башкирский государственный университет имени 40-летия Октября, 1976. 94 с.

5. Шейн Е. А. О причинах преступности. Москва : Общество «Знание» РСФСР, 1967. 40 с.

Доброскок Андрій Юрійович,
директор юридичного ліцею імені Ярослава
Кондратьєва Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ ВАНДАЛІЗМУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено питання вандалізму як актуальної проблеми сучасного суспільства, вплив на яку є важливим в умовах сьогодення. Під час дослідження запобігання вандалізму на сучасному етапі встановлено, що ефективним механізмом впливу на причини та умови, що його породжують, є заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання.

Summary. The issue of vandalism as an urgent problem of modern society, the impact on which is important in today's conditions, is studied. During the study of vandalism prevention in modern conditions, it was found that an effective mechanism for influencing the causes and conditions that give rise to it are measures of general social and special criminological prevention.

Ключові слова: вандалізм, запобігання вандалізму, загальносоціальне запобігання, спеціально-кримінологічне запобігання.

Вандалізм є надзвичайно складною формою девіантної деструктивної поведінки, яка існувала на всіх етапах розвитку суспільства та була притаманна всім типам соціальних культур. У сучасному світі проблема вандалізму не втратила своєї актуальності, навпаки, набула нових форм вираження. Вандалізм проник практично в усі сфери суспільних відносин, торкнувся всіх прошарків суспільства, розширивши таким чином свою правову природу та вийшовши за межі традиційного юридичного тлумачення. Збільшення кількості актів вандалізму, їхня жорстокість і цинізм набувають суспільного резонансу, а матеріальні збитки, яких завдають вандали, з кожним роком відчутно зростають.

І хоча вандалізм в Україні ще досі не віднесений до переліку кримінальних правопорушень, на нашу думку, його ознаки можуть проявитися у криміналізованих діяннях, на які можливо впливати для зменшення їх проявів у суспільстві.

Поява нових форм вандалізму та вдосконалення злочинної майстерності осіб, що його вчиняють, вимагають постійного вдосконалення діяльності, пов'язаної із запобіганням вандалізму, а також розроблення та аналіз ефективних заходів запобігання вандалізму та кримінальним правопорушенням, пов'язаним із ним, в сучасних умовах.

Така діяльність повинна враховувати множинність і можливість виникнення нових форм, високий рівень латентності, труднощі із

виявленням винних, занедбану процедуру розслідування протиправних дій, що входять до сукупності явища, і неперіоритетність таких справ у судовому процесі [1, с. 121–122].

Для того щоб заходи запобігання вандалізму були ефективними, необхідно спрямувати їх на різні сфери життєдіяльності суспільства.

По-перше, потрібно визначити превентивні заходи загальносоціального характеру, завданням яких є зменшення соціальної напруги, оздоровлення суспільного клімату, виховання високих моральних цінностей та орієнтирів, додержання демократичних засад співіснування, пропаганда законотрухняної поведінки тощо.

По-друге, особливу увагу варто приділити спеціально-кримінологічному запобіганню, оскільки його діяльність спрямована на узгоджену роботу державних органів, організацій, громадян та інших учасників соціальних груп, яка здійснюється задля впливу на детермінаційний комплекс вандалізму, осіб, які його вчиняють, а також на недопущення його вчинення на різних стадіях реалізації руйнівного мотиву [2].

Заходи загальносоціального запобігання вандалізму спрямовані на вирішення нагальних суспільних і економічних завдань держави, які впливають на криміногенні явища й процеси в усіх сферах життя та можуть негативно вплинути на злочинність взагалі та на збільшення кількості актів вандалізму зокрема.

Загальносоціальне запобігання вандалізму та кримінальним правопорушенням, пов'язаним із ним, має бути спрямоване на підвищення добробуту населення (особливо молоді), що передбачає збільшення рівня оплати праці, боротьбу з бідністю та безробіттям; підвищення культурного рівня, правове, моральне та етичне виховання населення, розвиток почуття відповідальності за вчиненні діяння, формування позиції, орієнтовної на загальнолюдські цінності; нормативне вдосконалення законодавства задля мінімізації прогалин і усунення колізій, розвиток правової свідомості громадян. На нашу думку, особливу увагу необхідно приділити боротьбі із безробіттям, оскільки саме безглузде проведення дозвілля, незайнятість, велика кількість вільного часу призводить до того, що підвищується ймовірність руйнівної діяльності людей під впливом різних факторів, які постійного перебувають у громадських місцях.

Превентивна діяльність із подолання безробіття має бути спрямована на: 1) заохочення діяльності самозайнятих осіб; 2) законодавчу підтримку молодих працівників, особливо недавніх випускників вищих навчальних закладів; 3) створення розгалуженої системи центрів зайнятості; 4) забезпечення доступності освіти. Вибір саме цих запобіжних заходів обумовлена тим, що перш за все самозайнятість надасть можливість громадянам обирати сферу діяльності, яка їх цікавить найбільше, і залучити до роботи інших. Крім того, пропонуємо вдосконалити та розширити законодавчу базу,

яка гарантувала би працевлаштування молодим фахівцям і уразливим верствам населення, передбачала б сувору відповідальність за відмову у прийнятті на роботу чи незаконне звільнення. Також необхідно збільшити кількість спеціалізованих центрів зайнятості (можливо профільних), які давали б інформацію про наявні вакансії і затребувані професії, проводили консультації-тренінги по вдосконаленню професійних навичок та ефективної реалізації потенціалу та знань. Також не потрібно забувати про забезпечення доступності освіти шляхом збільшення фінансування державних місць для вступу у вищий навчальний заклад і заохочення відмінного навчання виплатою стипендії.

Для мінімізації поширення вандалізму, необхідно не тільки усувати суперечності у соціально-економічній сфері, а й звертати увагу на культурні і морально-психологічні сфери суспільного життя. Матеріальне благополуччя лише частково впливає на моральне і духовне процвітання, тому варто здійснювати цілеспрямований вплив на формування правової свідомості і психології, підвищувати правову культуру громадян. По-перше, необхідним елементом формування правосвідомості є розуміння і можливість впровадження громадянських, соціальних, економічних, політичних та інших прав і свобод людини.

Для оптимізації розвитку правової свідомості в Україні важливо, щоб кожна людина мала чітке уявлення про право та закон, його важливість та негативні правові наслідки у разі порушення встановлених заборон. Держава через власну політичну, правотворчу й правозастосовну діяльність, інформаційні впливи, освітні процеси має запевняти населення про необхідність жити за законом, визнавати найвищі соціальні цінності. Завдяки таким ефективним заходам у свідомості громадян повинні відбутися позитивні зміни в бік усвідомлення цінності права й формування інтересу до правомірної поведінки.

Крім того, під час здійснення запобігання вандалізму слід також застосовувати заходи спеціально-кримінологічної діяльності.

Спеціальна профілактика вандалізму – це врегульована чинним законодавством діяльність як спеціалізованих, так і неспеціалізованих суб'єктів з розробки та практичної реалізації заходів, спрямованих на виявлення, нейтралізацію чи послаблення дії криміногенних факторів, що створюють передумови для вчинення злочинів вандалісної спрямованості, а також на активізацію явищ і процесів, що пригнічують вандалісну поведінку.

У структурі спеціальної профілактики вандалізму необхідно розрізняти три основні складові: 1) профілактика окремих видів вандалізму (корисливого, хуліганського, ідеологічного тощо); 2) профілактика фонових явищ, на тлі яких вчиняються злочини вандалісної спрямованості; 3) профілактика рецидивної злочинності.

Усі заходи спеціальної профілактики вандалізму можуть бути об'єднані у вісім груп: 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення профілактики вандалізму; 2) удосконалення роботи суб'єктів протидії вандалізму; 3) посилення гарантій реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності за злочини вандалізму спрямованості, а також зниження рівня їх латентності; 4) належне інформаційно-методичне забезпечення профілактичної діяльності у сфері протидії вандалізму; 5) виявлення, збереження, благоустрій та впорядкування місць поховань, а також посилення охорони об'єктів вандалізму; 6) оздоровлення сімейного мікроклімату; 7) розширення профілактичного потенціалу навчальних закладів та освітніх установ; 8) широка пропаганда, зокрема через ЗМІ, високої духовності, моральності, а також шанобливого ставлення до загальнолюдських цінностей та загальнообов'язкових правил поведінки [3].

Список використаних джерел

1. Бочарова К. А. Запобігання злочинам, пов'язаним з вандалізмом : монографія / за заг. ред. С.Ю.Лукашевича. Харків : Право, 2019. 216 с
2. Запобігання вандалізму в сучасних умовах Салаєва К. А. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10820>
3. Доброскок А. Ю. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» Кримінологічна характеристика та запобігання вандалізму в Україні, 2019. 324 с.

Зеленяк Поліна Анатоліївна,
директор Прикарпатського центру
первинної професійної підготовки
«Академія поліції» Прикарпатського
факультету (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ,
доктор філософії з галузі знань «Права»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВА ДИТИНИ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

Анотація. Досліджено міжнародні норми, що встановлюють правила поведінки суб'єктів міжнародного права у сфері захисту прав дитини. Проаналізовано нормативно-правовий розвиток захисту прав дитини на прикладі міжнародно-правових актів.

Ключові слова: діти, неповнолітні, міжнародно-правові стандарти, захист життя та здоров'я дитини.

Summary. International norms establishing rules of conduct for subjects of international law in the field of protection of children's rights are

investigated. The analysis of the normative legal development of the protection of children's rights on the example of international legal acts.

Keywords: children, minors, international legal standards, protection of the life and health of the child.

Діти є найбільш незахищена, уразлива соціальна група, що має можливість стати найчастіше жертвою злочину проти життя і здоров'я. У зв'язку з цим захисту прав дитини на життя та здоров'я приділено значну увагу міжнародно-правовими документами, де не тільки визначені права дитини, але й передбачена система їх забезпечення. Реалізація права дитини на життя і здоров'я є світовою, що відображено і в міжнародних нормативно-правових актах, і в національному законодавстві. Діяльність держави у сфері дотримання прав дитини на життя і здоров'я забезпечується правовими та організаційно-управлінськими заходами. Дослідження міжнародно-правових актів є необхідним не тільки для забезпечення належних гарантій захисту права на життя і здоров'я дітей, але й для усунення прогалин у вітчизняному законодавстві, і забезпечення правових засобів захисту і механізмів ефективного розслідування посягань на життя і здоров'я дітей.

Під міжнародними стандартами розуміються норми, принципи, зразки, моделі правових норм, що встановлені та закріплюють правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавницького співробітництва. Міжнародно-правові документи покладають юридичні обов'язки на держав-учасників: вони повинні застосувати всі необхідні заходи, а саме – законодавчі та адміністративні, для здійснення прав, що в них закріплені.

Нормативно-правовий розвиток захисту прав дитини починається тільки після Другої світової війни. Активні процеси інформатизації та глобалізації (1950 рік – до нашого часу) спонукають усю світову спільноту визначити на міжнародному рівні права і свободи людини, а дитину повноправним громадянином. Визначення прав дитини логічно випливає з основних ідей Загальної декларації прав людини [1]. Її окрема стаття присвячена дітям. У ч. 2 ст. 25 визначено, що «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу»¹. Таким чином, визнаючи рівні права дітей на всі свободи, проголошені в декларації, міжнародне співтовариство визнає необхідність додаткової допомоги і підтримки дітям.

¹ Ч. 1. ст. 25 Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини. Ч. 2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом [1].

На сьогодні важливе значення має низка міжнародних договорів у сфері захисту прав дитини, розроблених у межах Ради Європи і Гаазької конференції з міжнародного приватного права, що дозволяють вирішувати практичні питання, які стосуються здійснення прав дітей, регулюють відносини батьків і дітей як матеріальні, так й особисті. Ратифікація Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (1980 рік) [2]; Європейської конвенції про здійснення прав дітей (1996 рік) [3]; Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (1996 рік) [4]; Конвенції про контакт з дітьми (2003 рік) [5]; Конвенції про стягнення аліментів за кордоном (1956 рік) [6] та Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання (1973 рік) [7], Європейської конвенції про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (1980 рік) [8] сприяло внесенню змін і доповнено у національне законодавство щодо захисту права дитини на життя і здоров'я, удосконаленню діяльності суб'єктів запобігання злочинам щодо дітей, визначення ефективного механізму взаємодії таких суб'єктів та заходів, які здійснюються.

Крім того, Україна вже не лише приєднується до чинних конвенцій, але й бере активну участь у розробленні нових міжнародних інструментів у сфері захисту дітей від окремих видів кримінальних правопорушень, а саме – Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення [9].

Міжнародний захист прав дітей у своїй основі регулюється загальногалузевими принципами прав людини та особливими принципами щодо дітей. Принципи є законодавчою базою, якою визначаються певний порядок захисту дітей, і кожній країні особливо важливо гарантувати закріплення в національних законодавствах міжнародних засад захисту прав дитини.

Закріплення права на життя є важливою гарантією визнання світовою спільнотою цього права та покладає на держави обов'язки щодо застосування механізмів його забезпечення та захисту. Здійснення заходів, спрямованих на забезпечення та захист права на життя, тісно пов'язано з іншими правами та свободами, а саме – з правом на охорону здоров'я.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) ГА ООН від 19 груд. 1946 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015. Назва з екрана.

2. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей : підпис. 15 жовт. 1980 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188. Назва з екрана.

3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : прийнята 25 січ. 1996 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135.

4. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей : підпис. 19 жовт. 1996 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002.

5. Конвенція про контакт з дітьми : підпис. 15 трав. 2003 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659.

6. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном : підпис. 20 черв. 1956 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659.

7. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання : підпис. 02 жовт. 1973 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001.

8. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми : прийнята 20 трав. 1980 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_327.

9. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення : підпис. 25 жовт. 2007 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ, ВЧИНЕНОМУ ДІТЬМИ

Анотація: Розкрито поняття домашнього насильства, розглянуто завдання та заходи у сфері запобігання домашньому насильству, вчиненому дітьми, застосування спеціальних заходів підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України щодо протидії домашньому насильству до осіб, які його вчинили і не досягли вісімнадцяти років.

Summary: The concept of domestic violence is revealed, tasks and measures in the field of prevention of domestic violence committed by children, application of special measures by juvenile prevention units of the

National Police of Ukraine to combat domestic violence to persons who committed it and under eighteen years of age.

Ключові слова: домашнє насильство; запобігання домашньому насильству; протидія домашньому насильству; спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству.

Однією з давніх проблем, яка залишається вкрай актуальною для суспільства і сьогодні, є домашнє насильство. Тому в Україні прийнята спеціальна нормативно-правова база щодо його запобігання та протидії.

Так, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 [1] визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у цій сфері, передбачив створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Домашнє насильство вказаним законодавчим актом визначено як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Звернемо увагу на досить широке коло суб'єктів, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Серед них – уповноважені підрозділи органів Національної поліції України. До повноважень цих підрозділів належить виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства; інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися; винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників; взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи; здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії та інші.

Викликають занепокоєння та привертають особливу увагу випадки вчинення домашнього насильства деякими категоріями кривдників, зокрема дітьми. В розглянутому законі дитина-кривдник визначається як особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі. Законодавство передбачає особливості проведення запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому зазначеною категорією осіб.

Виявлення фактів вчинення домашнього насильства та своєчасне реагування на них; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми віднесено до основних повноважень і завдань підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України [2].

Так, серед завдань у сфері запобігання домашньому насильству доцільно виділити визначення його стану, причин і передумов поширення, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, заохочення всіх членів суспільства до активного сприяння запобіганню домашньому насильству. На виконання цих та деяких інших завдань вивчається ситуація та здійснюється збір даних про факти насильства, проводяться наукові дослідження, оцінюється ефективність законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та практика його застосування, поводяться інформаційні кампанії тощо.

Розглянемо також окремі питання застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству до осіб, які його вчинили і не досягли вісімнадцяти років. До спеціальних заходів віднесено: терміновий заборонний припис стосовно кривдника; обмежувальний заборонний припис стосовно кривдника; взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Так, терміновий заборонний припис стосовно кривдника вноситься уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне його припинення, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства. Припис може вноситись як за заявою постраждалої особи, так і за власною ініціативою працівників поліції за результатами оцінки ризиків. При вирішенні питання про його винесення пріоритет надається безпеці постраждалої особи.

Терміновий заборонний припис може містити зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; заборону на вхід та перебування в такому місці; заборону в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою. Зауважимо, якщо кривдник не досяг вісімнадцятирічного віку на день винесення припису і має спільне місце проживання чи перебування з постраждалою особою, то зобов'язати залишити помешкання та заборонити входити чи перебувати там підрозділи поліції не мають права. Вноситься припис строком до 10 діб.

З метою застосування на практиці розглянутих законодавчих положень наказом МВС № 654 від 01.08.2018 затверджено Порядок

винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника [3].

Також працівники підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України беруть на облік кривдників, проводять профілактичну роботу з дітьми-кривдниками. На облік береться дитина, яка вчинили домашнє насильство в будь-якій формі (дитина-кривдник), передбачене статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також щодо якої винесено терміновий заборонний припис або виданий обмежувальний припис.

Крім розглянутого, поліцейські підрозділів ювенальної превенції, зокрема, виявляють факти домашнього насильства, вчиненого дітьми і стосовно дітей, та реагують на них; приймають і розглядають заяви та повідомлення про такі факти, вживають заходів для припинення домашнього насильства та надання допомоги постраждалим особам; контролюють виконання дітьми-кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству.

Отже, підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України відіграють ключову роль у запобіганні та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та за їх участю. Саме вони проводять попереджувальні заходи з метою недопущення такого насильства з боку дітей та підліткової злочинності в цілому. У свою чергу прийняття спеціальних законодавчих актів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі вчиненому дітьми, є важливим кроком у напрямку подолання цього явища, а також приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС від 19 груд. 2017 р. № 1044. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

3. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника : Наказ МВС від 01 серп. 2018 р. № 654. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#n14>.

Кваша Оксана Олександрівна,
провідний науковий співробітник відділу
проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту
держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, доктор юридичних наук,
професор

ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» В УКРАЇНІ

Анотація. У доповіді обґрунтовано, що в контексті протидії організованій злочинності слід враховувати об'єктивні реалії її розвитку, насамперед, транснаціоналізацію в сучасних умовах глобалізованого світу. Існує проблема запобігання та кримінально-правової протидії діяльності транснаціональних злочинних організацій «ДНР» та «ЛНР», які заподіюють шкоду не лише громадській, але і національній безпеці України.

Summary. The report substantiates that in the context of combating organized crime, the objective realities of its development should be taken into account, first of all, transnationalization in the modern conditions of the globalized world. There is a problem of prevention and criminal counteraction of the activities of transnational criminal organizations "DNR" and "LNR", which cause harm not only to public but also to national security of Ukraine.

Ключові слова: глобалізація, організована злочинність, злочинна організація, національна безпека.

Існуючі тенденції глобалізації злочинності свідчать про активне входження України у процеси транснаціональної криміналізації і, перш за все, економічного та політичного характеру. Це становить загрозу для національної безпеки та зумовлює необхідність інтеграції кримінологічної, правової, економічної, зовнішньої і безпекової політик, активізації міжнародних зусиль щодо протидії глобалізації організованих форм злочинності. Загалом на початку ХХІ ст. глобалізований світ зазнав кардинальних соціальних трансформацій, що обумовлено і фінансово-економічною кризою, і поширенням коронавірусної хвороби COVID-19. З-поміж загроз безпеці більшості країн значних масштабів набули, зокрема, міжнародний тероризм та транснаціональна організована злочинність [1, с. 124]. Аналіз матеріалів останніх 13-го і 14-го конгресів ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя дають підстави стверджувати, що глобалізація істотно впливає на поширеність транснаціональної організованої злочинності [2, с. 190].

Отже, в контексті аналізу організованої злочинності слід враховувати об'єктивні реалії її розвитку в Україні, насамперед, її

транснаціоналізацію в сучасних умовах глобалізованого світу. Про глобалізацію теж йдеться в контексті поширення сепаратизму як у світі, так і в Україні: «фактор «глобальних потреб» у міжнародних відносинах стане визначальним» [3, с. 203]. У Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року №1000/2011, вказано, що в умовах відкритості кордонів та єдиного світового інформаційного простору виникає потенційна загроза поширення в Україні таких небезпечних явищ, як *екстремізм та тероризм* (п. 2) [4]. І це ще до початку російської агресії проти України, в результаті чого відбулось створення фейкових республік «ДНР» та «ЛНР», які здійснюють організовану екстремістську, терористичну діяльність в Україні.

Загалом показники рівня злочинності в Україні свідчать, що вона набуває принципово нової якості, трансформуючись у транснаціональні організовані злочинні організації. Це відбувається не лише на фоні агресії Росії на Сході країни, анексії Криму, але й відсутності контролю за частиною території та державного кордону, активізації процесів внутрішньої міграції, терористичної діяльності так званих «ЛНР» та «ДНР», у складі яких функціонують воєнізовані формування, що становлять значну загрозу не лише для громадської безпеки, а й для основ національної безпеки України.

Вікіпедія до методів гібридної війни відносить, зокрема, підтримку сепаратизму та тероризму аж до актів державного тероризму; побудову псевдодержавних утворень як гібридного ідеал-проекту державотворення; сприяння створенню нерегулярних збройних формувань (повстанців, партизан та ін.) та їх оснащення. Вчені також відмічають особливості сучасної гібридної війни, які характеризують війну Росії проти України, зводяться до такого: широке використання підготовлених «п'ятої колонії» та нерегулярних озброєних формувань. Росія в гібридній війні проти України одночасно й послідовно залучає регулярні та нерегулярні збройні формування із застосуванням високотехнологічної зброї, використанням партизанських і терористичних форм і способів ведення збройної боротьби за ресурсної підтримки з боку Російської Федерації високопрофесійними кадрами, найманцями та кримінальними елементами, фінансами й матеріально-технічними засобами [5, с. 32-33]. Відповідно і держава визнає ці небезпечні тенденції. У Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України (16.09.2020, № 1126-р.), наголошено, що організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та завдання шкоди національній безпеці; в умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки [6].

Мета діяльності злочинних організацій «ДНР» та «ЛНР», як вказується судовій практиці, – це насильницька зміна та повалення конституційного ладу, захоплення державної влади в Україні, а також зміна меж території і державного кордону України. Очевидно, що попри кваліфікацію дій винних осіб як учасників терористичних організацій, мета їх діяльності інша (не охоплюється законодавчим визначенням терористичного акту). Транснаціональні злочинні організації, діяльність яких спрямована на заподіяння шкоди інтересам України, не можна вважати терористичними «у чому вигляді». Тому і відсутня уніфікована кваліфікація у судових рішеннях: і за ст. 255 (створення чи участь у злочинній організації), і за 258-3 (участь у терористичній організації чи сприяння її діяльності), і за 260 (створення та участь у діяльності не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань) КК України.

В контексті вищенаведеного слід звернути увагу на поняття екстремізму. Під екстремізмом в Україні вчені розуміють діяльність об'єднань громадян, інших організацій, посадових осіб і громадян, спрямована на насильницьку зміну конституційного ладу України, насильницьке захоплення влади або насильницьке утримання влади, порушення суверенітету та територіальної цілісності України, організацію незаконних збройних формувань, розпалювання міжетнічної, расової або релігійної ворожнечі, а також публічні заклики до вчинення в політичних цілях протиправних діянь [7, с. 384]. Інші дослідники використовують поняття антидержавного екстремізму [8, с. 4]. Очевидно, що саме така мета діяльності злочинних організацій відображена у судових вироках щодо учасників «ДНР» та «ЛНР».

Отже, за 7 років так і не вирішена проблема запобігання та кримінально-правової протидії діяльності транснаціональних злочинних організацій «ДНР» та «ЛНР», які заподіюють шкоду не лише громадській, але і національній безпеці України. Нагальним вважаю розробку і прийняття нового Закону, який має врегулювати протидію організованим формам злочинності в Україні. Такий Закон повинен базуватись на основі чинного законодавства України, враховувати сучасний стан і тенденції розвитку організованої злочинності у світі (її транснаціоналізацію та симбіоз із корупцією), а також вітчизняну специфіку злочинних організацій, діяльність яких все більше набуває форм тероризму, екстремізму, сепаратизму та колабораціонізму.

Список використаних джерел

1. Кваша О. О. Правовий аналіз кримінологічної політики України: рец. на кн.: Василевич В. В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 435 с. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2020. № 2 (20). С. 124-126.

2. Колодяжний М. Г. Запобігання злочинності в умовах глобалізації. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новачії*: матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. Харків : Право, 2020. С. 189-192.

3. Дівак В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти. Київ: Логос, 2010. 224 с.

4. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схвалена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року №1000/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011#>

5. Сегеда С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 31-35.

6. Стратегія боротьби з організованою злочинністю. Розпорядження Кабінету Міністрів України. 16.09.2020. № 1126-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>

7. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А–Л / редкол. В.В. Сокурєнко. Харків: «Факт», 2021. 853 с. С. 384

8. Ортинський В.Л. Антидержавний екстремізм: кримінально-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 825. С. 3-8.

Кідіна Наталя Володимирівна,
начальник юридичного управління
секретаріату Вищої кваліфікаційної
комісії суддів України, кандидат
юридичних наук

МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. Мотивація злочинної поведінки є одним з важливіших її елементів, який обумовлює вчинення злочину, першим етапом в механізмі злочинної поведінки, що передує плануванню та реалізації злочинних дій. Раніше зазначалось про неоднакове розуміння дослідниками поняття мотиву злочинної поведінки. Поняття мотивації злочинної поведінки не менш різноманітне.

Ключові слова: індивідуалізація покарання, міра відповідальності, особистість, цілі, мотиви, емоційний стан, використання психологічних знань.

Summary. The motivation for criminal behavior is one of its most important elements, acting as a direct condition for committing a crime, the first step in the mechanism of criminal behavior prior to the planning and implementation of criminal actions. Earlier, we noted an ambiguous understanding by various researchers of the concept of the motive of

criminal behavior. Understanding the motivation for the crime is even more mixed.

Keywords: motive, motivation, crime, criminal behavior, corpus delicti.

В юридичній психології поняття «мотивація» дуже часто використовують для характеристики всього механізму злочинної поведінки. Мотивація визначається як особливий вид детермінації поведінки, що обумовлює людську поведінку, проходить крізь всі структурні елементи особистості: її спрямування, характер, емоції, здібності, діяльність та психічні процеси.[1, с. 193–195]. Тобто мотивація являє собою всеохоплюючий процес, який характеризує і саму особу у всіх її проявах та діяльність такої особи.

Таким чином, мотивація включає не лише стадію виникнення мотиву, але й стадію формування мети та інші етапи, що роблять її дотичною.

Водночас мотивація не охоплює всього механізму злочинної поведінки. Вона лише частина, оскільки остання включає не лише психічні, але й такі фізичні (об'єктивні) елементи, як ситуація та її оцінка суб'єктом, реальні можливості вчинення тих чи інших дій, безпосередньо дії та їх результати [2].

Мотивація злочинної поведінки – це перший блок механізму, який включає в себе сукупність внутрішніх спонукаючих стимулів, які й викликають необхідність вчинення того чи іншого вчинку. Таким чином, стимулами можуть бути потреби людини, життєві плани та проблемні ситуації, в яких може опинитися особа, інтереси та система ціннісних орієнтацій суб'єкта.

Ураховуючи зазначене, можна виокремити основні ознаки процесу, що розглядається, та на їх основі визначити наступне:

- мотивація являє собою динамічний процес, результатом якого є мотив поведінки;

- взявши до уваги попередню ознаку, можна стверджувати, що мотивація як процес мотивоутворення виходить за межі тільки мотиву злочинної поведінки;

- мотивація – це, перш за все, процес психологічний, що є за своєю природою суб'єктивним, оскільки відбувається у психіці людини, це внутрішній процес особистості;

- мотивація явище багатоаспектне, що має своє відображення в об'єктивній дійсності (біологічній, психологічній, соціологічній), зокрема й в злочинній поведінці;

- мотивація являє собою результат взаємодії особи та соціального середовища, тобто мотивація поведінки перебуває в тісному та органічному зв'язку із зовнішнім соціальним середовищем, в якому формується особистість та утворюється намір вчинити той чи інший вчинок;

- на процес мотивації впливає не лише соціальне середовище, а й оточуюче середовище взагалі.

Таким чином, мотивація являє собою складний психофізіологічний процес детермінації людської поведінки (зокрема, й кримінальної), що є початковим етапом діяльності суб'єкта, обумовлений взаємодією особи із соціальним середовищем, а також іншими факторами (фізіологічними, генетичними тощо), і результатом якого є безпосередньо детермінуючий поведінку суб'єкта мотив.

Розуміння мотивації як процесу формування мотиву злочину, його розвитку, а в подальшому й реалізації у фактичних злочинних діях дозволяє виокремити її від мотиву за наступними підставами: по-перше, мотивація – це динамічний процес, а мотив являє собою закономірний результат даного процесу; по-друге, мотив не охоплює всього змісту мотивації, формування мотиву не зупиняє процесу мотивації (формування мотивації продовжується при утворенні цілей, при обранні шляхів їх досягнення, при прогнозуванні своїх дій та їх наслідків, при прийнятті рішення діяти, а також в процесі виконання злочинних дій).

Мотивація так би мовити «пронизує» зміст перелічених елементів на всіх етапах злочинної поведінки. При цьому не залишаючись незмінною. Про це свідчить відомий в кримінальному праві ексцес виконавця. Останній відображає зміни в мотивації вже в процесі реалізації злочину. Водночас ціле утворення, вибір шляхів їх досягнення, прийняття рішень тощо формуються на підставі домінуючого мотиваційного стану суб'єкта в суворій відповідності до актуального спонукань. Таким чином, процес мотивації являє собою безперервний ланцюг взаємопов'язаних елементів (етапів).

Мотивація, як динамічний процес, виконує низку функцій, що, своєю чергою, пов'язані зі злочинною поведінкою, та вирішення яких має значення для юридичної науки в цілому. Зокрема відображуючи, змістовна, спонукаюча, регулятивна, контролююча.

Список використаних джерел

1. Юридична психологія : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 240 с.
2. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. М., 1998. С. 39.

Колб Олександр Григорович,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор;

Пирожик Олександр Веніамінович,
уповноважений з антикорупційної
діяльності комунального
підприємства «Волинський обласний
фтизіопульмонологічний медичний
центр» Волинської обласної ради

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У ХОДІ ВОЄННИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із вчиненням терористичної діяльності на Сході України, визначено тенденції їх поширення у 2014-2020 р.р., а також встановлено деякі детермінанти, які породжують та сприяють даному виду злочинності.

Ключові слова: кримінологічна характеристика; кримінальне правопорушення; тероризм; воєнні дії; запобігання.

Annotation. The article describes the criminological characteristics of criminal offenses related to terrorist activities in eastern Ukraine, identifies trends in their spread in 2014-2020, and identifies some determinants that generate and contribute to this type of crime.

Keywords: criminological characteristics; criminal offense; terrorism; military action; prevention.

Як показують сучасні реалії в Україні, на шляху до майбутнього її членства в НАТО та ЄС, а також реалізації в повному об'ємі відповідних державних програм щодо забезпечення основоположних прав і свобод людини та громадянина, виникла серйозна проблема, а саме: терористична діяльність та в цілому гібридна війна Російської Федерації, яка здійснюється військовими підрозділами цієї країни та сепаратистами (фр. separatism; від лат. separates – відокремлений від суспільства) [1, с. 523] на Донбасі (Донецькій та Луганській областях). Як результат, тільки у 2014-2019 р. р. на території нашої держави мали місце майже 11 тис. терористичних актів (а, по суті, результатів збройного конфлікту), які вчинили 1 тис. 375 осіб [2, с. 8]. При цьому було притягнуто до кримінальної відповідальності тільки 279 винних у цьому осіб або 20% від загальної кількості терористів [2, с. 8].

Аналогічні тенденції збереглися і в подальші роки – 2020-2021. Більш того, питома вага кримінальних правопорушень такого

характеру, що стали результатом військового конфлікту на Сході України, становить майже 11% у загальній кількості суспільно небезпечних діянь, які посягають на громадську безпеку [2, с. 8] (ст. ст. 258-2588 КК України).

Щодо структури цих кримінальних правопорушень, то у ній переважають терористичні акти (71,68%) [2, с. 8].

У цілому ж, зазначені правопорушення вчиняються також шляхом:

а) створення терористичної групи чи терористичної організації, а також участі у них – 23,65%;

б) фінансування тероризму – 4,16%; в) вчинення інших терористичних (військових дій гібридного характеру) – 0,51% [2, с. 8].

І, хоча у Глобальному індексі тероризму Україна посідає лише 24-те місце із 138 країн світу, рівень посягань терористів на національну безпеку нашої держави, її державний суверенітет, територіальну цілісність та інші об'єкти правового захисту, мова про які ведеться у ст. 111 КК України, на переконання міжнародних експертів, є найвищим, з огляду тих загроз, які несе у собі гібридна війна РФ на Донбасі [2, с. 1].

Такий висновок ґрунтується на наступних емпіричних матеріалах:

1) терористична діяльність на Сході України (як вид гібридної війни) носить груповий (консолідований, об'єднаний та цілеспрямований) характер;

2) військова агресія на цій території здійснюється з активним використанням сучасних видів озброєння та веденням бойових дій на основі новітніх розробок і технологій;

3) створенням терористичних груп або терористичних організацій, типу «ЛНР» та «ДНР» (відповідно Луганська та Донецька народні республіки) займаються військові фахівці, а також військові формування і силові відомства РФ;

4) незаконні збройні формування «ЛНР» і «ДНР» є стійкими злочинними об'єднаннями, які діють спільно з військовими підрозділами РФ;

5) джерелами фінансування терористичної діяльності в Україні є: кошти держави-агресора; фінансові надходження від незаконного бізнесу в нашій державі (збут наркотиків, психотропних речовин, грошей, т. ін.); кошти, що отримуються від окремих політичних сил, а також з таємних фондів міжнародних терористичних організацій («Аль-Каїда», «Аль-Ісламія», «Аль-Киїям», ін. [3];

6) членами терористичних груп та організацій є особи чоловічої статі віком від 30-45 (82% у структурі всіх учасників гібридної війни в Україні) [2, с. 8-9].

Таким чином, слід визнати, що в наявності складна прикладна проблема, яка потребує вирішення й на доктринальному рівні, враховуючи особливості захисту прав жертв збройного конфлікту на

Донбасі, а також існуючі у зв'язку з цим проблеми, що пов'язані в тому числі й з невідповідністю вітчизняного законодавства та норм міжнародного права з означених питань.

Список використаних джерел

1. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
2. Мокляк В. В. Протидія терористичній діяльності в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Науково-дослідний ін-т вивч. проб. злочинності імені академіка В. В. Сташиса, 2020. 19 с.
3. Список терористичних організацій. Вікіпедія. [whhttps://uk.m.wikipedia.org](https://uk.m.wikipedia.org).

Копотун Ігор Миколайович,
проректор з міжнародних зв'язків
Академії ГУСПОЛ,
доктор юридичних наук, професор;

Рудик Микола Миколайович,
викладач кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЛАТНИХ КАМЕР У СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано особливості реформи в пенітенціарній системі України щодо запровадження платних камер у слідчих ізоляторах. Наголошено, що у Концепції реформування (розвитку) серед проблемних аспектів є те, що система хронічно недоотримує фінансування від держави на проведення капітального ремонту існуючих та будівництво нових установ, що призводить, зокрема, до неналежних умов тримання в слідчих ізоляторах. Одним із напрямів, на якому було зосереджено увагу керівництва Міністерства юстиції України, стало поступове вирішення проблеми, яка полягає в тому, що частина режимних корпусів слідчих ізоляторів перебуває у незадовільному технічному або навіть аварійному стані та непридатна для тримання осіб, узятих під варту. Саме тому було запроваджено експериментальний проєкт щодо створення платних камер у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ключові слова: платні камери, пенітенціарна система України, слідчі ізолятори, реформа, нормативні акти, корупція, принципи справедливості та рівності.

Annotation. The article analyzes the features of the reform in the penitentiary system of Ukraine regarding the introduction of paid cells in pre-trial detention centers. It is emphasized that the Concept of Reform

(Development) among the problematic aspects is that the system is chronically short of funding from the state for the overhaul of existing and construction of new institutions, which leads, in particular, to inadequate conditions in detention facilities. One of the areas on which the leadership of the Ministry of Justice of Ukraine focused was the gradual solution of the problem, which is that part of the regime buildings of pre-trial detention centers is in unsatisfactory technical or even emergency condition and unsuitable for detainees. That is why a pilot project was introduced to create paid cells in the pre-trial detention centers of the State Penitentiary Service of Ukraine.

Keywords: paid cells, penitentiary system of Ukraine, pre-trial detention centers, reform, normative acts, corruption, principles of justice and equality.

У Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України серед проблемних аспектів наголошується на тому, що система хронічно недоотримує фінансування від держави на проведення капітального ремонту існуючих та будівництво нових установ, що призводить, зокрема, до неналежних умов тримання в слідчих ізоляторах. Так, згідно з даними останніх років, обсяг недофінансування пенітенціарної системи складає близько 60 %. Натомість у сучасних програмних документах на порядку денному перебувають питання щодо приведення існуючої системи виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення у повну відповідність принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини, а умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, – у відповідність з європейськими стандартами. Відтак, було запроваджено експериментальний проект щодо створення платних камер у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України, зміст якого зводиться до наступного: у слідчих ізоляторах великих міст «запрацював» певний відсоток платних камер з умовами підвищеного комфорту; акцент з метою обґрунтування законності такого кроку зроблено на тому, що слідчі ізолятори є тими місцями, де утримуються особи, щодо яких немає вироку суду і які вважаються невинуватими у вчиненні злочину. Відповідний експеримент було формалізовано відповідним чином, зокрема наказом Міністерства юстиції України від 06.05.2020 р. № 1587/5 затверджено Порядок проведення експериментального проекту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України. Такий нормативно-правовий акт було прийнято й з огляду на те, що ні чинне законодавство (Кримінально-виконавчий кодекс України, Закон України «Про попереднє ув'язнення» й інші закони пенітенціарного спрямування), ні відомчі нормативно-правові акти (основними серед яких є Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань та Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України) не

передбачають нормативного механізму надання відповідних платних послуг. В ідеалі, здається все добре. Невинуваті особи, які тримаються під вартою у слідчих ізоляторах, не мають зазнавати будь-яких обмежень, і умови їх тримання мають бути різними, залежно від сучасних умов ринкової економіки й розшарування суспільства на бідних і багатих, а в установах виконання покарань усі (засуджені) будуть у рівних умовах і відбуватимуть встановлене судом покарання за вчинений злочин. Проте виникає низка уточнюючих запитань, що наводять на науково-практичну дискусію. Звертаючи увагу керівництва Міністерства юстиції України, як суб'єкта забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, що запровадження платних камер у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України під гаслом «чергового реформаторського кроку» не має бути квазі-заміною належному фінансуванню потреб пенітенціарної системи, адже криє в собі як криміногенні й інші інституціональні ризики, так і являє собою один зі способів порушення принципів справедливості та рівності перед законом відповідних суб'єктів праввідносин у сфері кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення: 29.01.2021).

Богатирьов І. Національна програма трансформації Кримінально-виконавчої системи в Пенітенціарну систему України: проект. Юридичний вісник України. № 3(1280). 2020. (24–30 січ. 2020 р.). С. 11.

Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Анотація. У статті розкрито проблем попередження злочинів, центральною фігурою яких є особа потерпілого, його поведінка, роль, данні, значущість та особливості стану. Визначені критерії класифікації віктимної поведінки жертви злочину.

Ключові слова: злочин, жертва, віктимна поведінка.

Abstract. The article reveals the problem of crime prevention, the central figure of which is the identity of the victim, his behavior, role, data, significance and features of the condition. The criteria for classifying the victim's victim behavior are defined.

Keywords: crime, victim, victim behavior.

Тривалий час у вітчизняній правовій теорії і практиці при дослідженні проблем попередження злочинів, центральною фігурою виступала особа злочинця. Але в усіх злочинах завжди є потерпілий, без участі якого немає кримінального конфлікту. У багатьох випадках розвиток і кульмінація злочину певною мірою є наслідком віктимної (провокуючої) поведінки потенційного потерпілого. Тому вивчення злочинності неможливе без урахування та ретельного аналізу тих взаємозв'язків та особливостей, що існують між злочинцем і його жертвою.

Роль жертви у кримінологічному механізмі злочину може бути найрізноманітнішою – від нейтральної до максимально провокуючої злочинця на вчинення злочину. Особливе віктимологічне значення має провокуюча поведінка жертви внаслідок її високого віктимного потенціалу. Дуже часто така поведінка є приводом і джерелом конфлікту.

Кримінологічна значущість віктимної поведінки, що характерна для багатьох жертв злочинів, уможливує певну їх класифікацію. Класифікація потерпілих від злочинів має важливе значення для запобігання злочинам, оскільки мета її розробки полягає в підвищенні ефективності профілактики злочинів і забезпеченні охорони громадян як потенційних жертв.

Матеріали досліджень і дані кримінально-правової статистики свідчать, що значна кількість протиправних діянь зумовлені поведінкою самої жертви злочину, а саме: особливостями ситуаційного стану (сп'яніння), станом здоров'я (дефекти органів сприйняття), особливим психічним настроєм, пов'язаним з неадекватними діями у звичайній ситуації; недбалим ставленням до безпеки своєї особистості, честі, гідності та збереження майна; небажанням повідомити правоохоронним органам про злочинні дії, що вже мали місце стосовно неї; легковажним ставленням до правил, які покликані охороняти суспільний порядок і безпеку; участю в незаконній угоді; провокаційною поведінкою.

За своїм характером віктимна поведінка може бути: конфліктною, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію чи бере активну участь у конфлікті, що виник (є ініціатором бійки або вступає в бійку на боці однієї зі сторін); провокаційною (демонстрування багатства, неправильна поведінка жінки, що створює враження про її доступність, тощо); легковажною (довірливість і наївність неповнолітніх та інших осіб, які неспроможні протистояти

нападників, створення аварійних ситуацій на шляхах пішоходами й водіяма тощо).

У межах криміногенної ситуації поведінка жертви може бути оцінена як:

негативна, тобто така, що провокує злочин або створює для нього об'єктивно сприятливу ситуацію (форми провокації різні: від фізичного чи психічного насилля стосовно злочинця чи його близьких до їх образи, проявів неповаги до громадського порядку та загальноновизнаних норм моралі);

позитивна, що проявляється у протидії злочинцеві, у виконанні громадського обов'язку тощо;

нейтральна, що не сприяла вчиненню злочину [2, с. 108].

Також більшість вчених кримінологів вважають, що до основних підстав для класифікації жертв злочинів належать стать, вік, професійна приналежність, морально-психологічні особливості особи (що сприяє швидкому складанню особистісно-віктимологічної типології) та ін.

Особистісні якості жертв актуалізуються певними ситуативними факторами, що дає підстави для такої їх класифікації:

агресивні жертви – особи, поведінка яких пов'язана з нападом на особу, що в подальшому завдає шкоду, або інших осіб чи іншими подібними діями (образою, наклепом, знущанням тощо). Для жертв цього типу характерно умисне створення конфліктної ситуації;

активні жертви – особи, чия поведінка, хоча й не пов'язана з нападом або створенням конфлікту, проте активно сприяє завданню їм у кінцевому підсумку шкоди (звертаються з проханням про завдання їм шкоди або вчинення дій, що об'єктивно призводять до завдання шкоди чи в інші способи викликають такі дії, а також завдають шкоди самі собі);

ініціативні жертви – особи, поведінка яких має позитивний характер, але призводить до завдання їм шкоди;

пасивні жертви – особи, які не опираються злочинцю з об'єктивних і суб'єктивних причин;

некритичні жертви – особи, для яких характерні необачливість, невміння правильно оцінювати життєві ситуації;

нейтральні жертви – ті, що не сприяють вчиненню проти них злочину.

Кримінологи України вважають, що основним критерієм, на підставі якого необхідно класифікувати потерпілих від злочинів, є ступінь віктимності, який відбиває в найзагальнішому вигляді віктимогенну деформацію особи, професійну, вікову віктимність і віктимну патологію. На цій підставі вчені пропонують таку класифікацію жертв:

випадкова жертва, тобто особа стає жертвою в результаті збігу обставин. Взаємовідносини, що виникають, не залежать ні від волі бажання жертви, ні від волі й бажання злочинця;

жертва з незначними якостями ризику, тобто особа, якій притаманні, як і всім нормальним людям, фактори ризику й віктимність якої зрештою різко підвищується під впливом конкретної несприятливої ситуації;

жертва з підвищеними якостями ризику, тобто особа, стосовно якої діє комплекс факторів ризику. До цієї групи належать два основних типи жертв: 1) жертви необережних злочинів, коли характер виконуваної ними роботи або їх поведінка у громадських місцях містить підвищену віктимність; 2) жертви умисних злочинів, соціальний статус яких при виконанні ними їх соціальних ролей містить підвищений ризик віктимності (працівники поліції, охорони).

жертва з високим рівнем ризику. Морально-соціальна деформація такої особи практично не відрізняється від правопорушників і характеризується стійкою її антисоціальністю (повії, наркомани, алкоголіки та ін.) [1, с. 130.]

Як зазначалося, класифікація жертв необхідна не тільки для їх вивчення, а й більшою мірою для організації спеціального напрямку попереджувальної роботи – віктимологічної профілактики. У віктимологічній профілактиці вирізняються два основні напрями попереджувальних заходів, об'єктами яких є віктимологічні ситуації; безпосередньо потенційні й реальні жертви на індивідуальному і груповому рівнях.

При реалізації першого напрямку необхідну увагу приділяють заходам, спрямованим на усунення віктимно небезпечних ситуацій (патрулювання, обладнання технічними засобами охорони й безпеки, поліпшення організації дорожнього руху, залучення громадськості до вирішення завдань колективної й особистої безпеки та ін.).

При реалізації другого напрямку необхідно здійснювати заходи виховного впливу, професійного навчання, правової пропаганди, медичного характеру, забезпечення населення спеціальними засобами захисту тощо.

Отже, одним із чинників зменшення злочинності є віктимологічна профілактика. Яка у свою чергу полягає у вивченні значення особи потерпілого, тобто, визначенні кола осіб, які найчастіше стають жертвами злочинів; вивченні зв'язку між поведінкою потерпілого і злочинця; вивченні формуючого впливу поведінки й особи потенціальної жертви на особу частини злочинців; розробці профілактичних заходів, спрямованих на усунення причин, внаслідок дії яких особа може опинитися в ролі жертви.

Список використаних джерел

1. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминология: Курс лекцій. К.: МАУП, 2002. 295 с.
2. Иванов Ю. Ф., Джува О. М. Криминология : навч. посіб. К. : Паливода А. В. 2006. 264 с.

Крижна Людмила Володимирівна,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розкрито необхідність вдосконалення інформаційного забезпечення правоохоронних органів України. Інформаційне забезпечення в діяльності Національної поліції України посідає дуже важливе місце та є комплексом організаційних, правових і технологічних засобів, які забезпечують процес отримання, обробки, аналізу та використання інформаційних ресурсів, необхідних для виконання визначених чинним законодавством завдань і функцій правоохоронних органів.

Annotation. The need to improve information support of law enforcement agencies of Ukraine has been analyzed in the article. Information and analytical support in the activities of the Ukrainian NP occupies a very important place and is a complex of organizational, legal and technological means that ensure the process of collecting, receiving, processing, disseminating, analyzing and using information resources necessary for the fulfillment of the tasks and functions of law enforcement bodies defined by the current legislation.

Ключові слова: правоохоронні органи, Національна поліція України, злочинність, інформація, інформаційне забезпечення, інформаційні системи, інформаційні технології.

Key words: law enforcement agencies, National Police of Ukraine, crime, information, information support, automatic information system, information technologies.

Мета системи інформаційного забезпечення полягає в здійсненні інформаційної підтримки діяльності правоохоронних органів щодо попередження, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, встановлення і розшуку осіб, які їх вчинили, наданні всебічної статистичної, аналітичної і довідкової інформації про стан кримінальних правопорушень і результати боротьби з ними. Розвиток інформаційних технологій вимагає інтенсивного впровадження у діяльність правоохоронних органів засобів інноваційної комп'ютерної техніки. Ефективність боротьби з правопорушеннями, і перш за все зі злочинами, в значній мірі залежить від інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів. Система інформаційного забезпечення своїм завданням має забезпечення правоохоронних органів відомостями про стан та динаміку кримінальних правопорушень, фактори, що їх обумовлюють, а також відомостями

про результати роботи правоохоронних органів щодо виконання поставлених перед ними завдань [5].

Для вирішення оперативно-розшукових завдань нині накопичений чималий досвід застосування новітніх технологій у процесі запобігання, виявлення та розслідування злочинів, розшуку підозрюваного та обвинуваченого, провадження окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних слідчих (розшукових) дій.

Очевидно, що однією з важливих умов підвищення рівня протидії злочинності є широке використання сучасних досягнень науково-технічного прогресу [2].

Оперативність і ефективність застосування положень Кримінального процесуального кодексу України неможливі без застосування сучасних інформаційних технологій та автоматизованих баз даних.

У 2015 р. було створено Департамент інформаційної підтримки та координації поліції «102». Згідно Наказу № 524 від 22.06.2018 року зараз це Департамент інформаційно-аналітичної підтримки територіальних підрозділів Національної поліції (далі НП) України, який визначає основні напрями діяльності поліції у сфері інформатизації, здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу, бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів МВС із питань, що належать до компетенції поліції та стосуються інформаційно-аналітичного забезпечення, а також оброблення персональних даних в органах і підрозділах поліції.

Завданнями використання інформаційно-комунікаційних технологій у підрозділах НП України є :

- забезпечення можливості оперативного отримання інформації у повному, систематизованому та зручному для користування вигляді співробітниками та підрозділами НП України для розкриття, розслідування, попередження кримінальних правопорушень і розшуку злочинців;

- збирання, оброблення та узагальнення оперативної, оперативно-довідкової, аналітичної, статистичної та контрольної інформації для оцінки ситуації та прийняття обґрунтованих оптимальних рішень на всіх рівнях діяльності підрозділів НП України;

- забезпечення динамічної та ефективної інформаційної взаємодії всіх галузевих служб і підрозділів НП України, інших правоохоронних органів, державних установ, різних груп громадськості, мас-медіа;

- забезпечення захисту інформації [4].

За допомогою комп'ютерної техніки не тільки раціоналізуються інформаційні процеси, але й упроваджуються комп'ютеризовані системи підтримки прийняття слідчими, експертами, оперативними співробітниками, суддями відповідних рішень. За останні роки розроблено кілька десятків систем, які, по суті, моделюють діяльність слідчих-методистів, які допомагають розслідувати найбільш складні

злочини, формулюючи за результатами вивчення кримінальних правопорушень конкретні рекомендації [3].

Як свідчить практика, щоб комп'ютеризована інформаційна система була прачездатною, необхідно дотримуватися таких правил:

1) вся інформація, що вводиться, повинна записуватися з використанням спеціальної термінології мовою, що виключає різне тлумачення;

2) перероблення інформації має здійснюватися відповідно до алгоритму точно, з певною послідовністю операцій, що дає можливість вирішити будь-яку конкретну задачу з деякого класу однотипних задач, причому вихідні дані можуть у певних межах змінюватися [1].

На сьогоднішній день швидкого розвитку процесів інформатизації, комп'ютеризації питання впровадження та використання нових інформаційно-комунікаційних технологій є головною умовою покращення роботи підрозділів НП України та функціонування правоохоронної системи загалом. При цьому є такі дві вагомні проблеми, які уповільнюють цей процес. По-перше, це проблеми фінансового забезпечення, що залежить від внутрішньої політики держави. Ця політика повинна бути спрямована на забезпечення інноваційними інформаційними технологіями, що в свою чергу дасть змогу правоохоронцям якісно та швидко здійснювати свої повноваження. По-друге це низький рівень володіння співробітниками відповідними інформаційними ресурсами та навичками роботи з новою технікою або новітніми системами. У нинішніх умовах швидкого технічного процесу кожен працівник НП України повинен бути прогресивним користувачем інформаційно-комунікаційних технологій. Крім того, оперативним працівникам необхідно проходити курси підвищення кваліфікації з метою отримання нових знань, умінь і навичок під час застосування в повсякденній роботі інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України: положення від 16 травня 2016 р. № 460 : наказ МВС України, 2016. № 436.

2. Інформатика : навч. посіб. / А.Ю. Гаєвський. 2-ге вид., доповн. К. : А.С.К., 2007. 512 с.

3. Іщенко П. П. Інформаційне забезпечення слідчої діяльності : наук.-практ. посіб. ; під ред. Є.П. Іщенко. М.: Юрлітінформ, 2011. 168 с.

4. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : монографія. О. : Юридична література, 2003. 271 с.

5. Кубрак В. П. Питання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів. *Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС і навчальному процесі* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 22 грудня 2017 року. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 407 с.

Кулакова Наталія Володимирівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Анотація. Проаналізовано законодавство, яким передбачається та гарантується охорона культурної спадщини; визначається співвідношення понять «культурна спадщина», «культурні цінності», «культурне надбання».

Ключові слова: культура, культурне надбання, культурна спадщина, культурні цінності, охорона, культурної спадщини, об'єкти охорони культурної спадщини.

Abstract. Analyzes the legislation that defines and guarantees the protection of cultural heritage, defines the relationship between the concepts of «cultural heritage», «cultural property», «cultural patrimony».

Keywords: culture, cultural patrimony, cultural heritage, cultural values, protection, cultural heritage, objects of cultural heritage.

Вітчизняне законодавство забезпечує реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культурі, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1].

Збереження історичної пам'яті, культурних традицій, національної ідентичності – найважливіше завдання забезпечення духовної безпеки суспільства, його цілісності, а також перспектив розвитку. У цьому зв'язку, посягання на об'єкти культурної спадщини повинні розглядатися не як злочини, що посягають на майнові права власників, або інших відносин в сфері економічної діяльності, а як діяння, що створюють загрозу усій системі суспільної безпеки.

Вітчизняне законодавство забезпечує реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культурі, гарантій невтручання держави у творчі

процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1].

Збереження і примноження культурного надбання забезпечується системою правових та організаційно-управлінських заходів. Базові принципи охорони культурної спадщини зафіксовані в Основному законі держави, ратифікованих парламентом України міжнародних конвенціях, законодавчих актах щодо забезпечення збереження культурних надбань, серед яких, Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інших нормативних актів.

Актами міжнародного права відповідна юридична відповідальність покладена не тільки на всіх членів суспільства, що повинні займатися збереженням культурного надбання, зберігати пам'ятники історії і культури, але й на держави, як на суб'єктів публічно-правових відносин. Так, Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО 4.11.14, проголосила обов'язок захисту культурних цінностей як під час миру, так і під час війни, встановивши, що кожна держава самостійно піклується про збереження та розвиток культури, охороняє культурні цінності, що знаходяться на його території та домагається повернення незаконно вивезених культурних цінностей.

Вітчизняне законодавство, що регулює відносини в сфері охорони культурних надбань, передбачає систему понять, які визначають структуру об'єктів культури, оскільки в різних нормативно-правових актах нашої країни використовуються різні поняття: «культурна спадщина», «культурні цінності», «пам'ятка історії», «пам'ятка архітектури», «пам'ятка містобудування».

Поняття «культурна спадщина» вперше було застосовано у «Конвенції всесвітньої культурної і природної спадщини», до якої було віднесено: а) пам'ятки (твори архітектури, монументальної скульптури та живопису, елементи або структури, що мають значну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва, науки; б) ансамблі (групи самостійних або об'єднаних будівель, архітектура, спільність або зв'язок з пейзажем яких становить значну універсальну цінність; в) визначні місця, твори людини або спільні твори людини і природи, а також зони, що включають археологічно визначні місця та становлять значну універсальну цінність з точки зору історії, естетики, етнографії або антропології [3]. Вітчизняне законодавство визначає культурну спадщину, як «сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини». І Законом передбачено система об'єктів, в основі розподілу якої покладено їх характеристику – нерухомий об'єкт, рухомий, пам'ятка культурної спадщини. У вітчизняному законодавстві, що регулює охорону об'єктів культури, оформлюється тенденція їх поділу на рухомі та

нерухомі і у відповідності до цього визначається і система заходів їх охорони [2].

Під поняттям «культурні цінності», що визначено Законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», розуміються об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме: оригінальні художні-твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва; предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією, наукою і культурою, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва; предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок; складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва; старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції; манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонодокументи, окремо чи в колекції; унікальні та рідкісні музичні інструменти; різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність; рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції; рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування; зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність; рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології; родинні цінності – культурні цінності, що мають характер особистих або родинних предметів [4].

Критерії визначення культурної спадщини і культурних цінностей відрізняються фізичними відмінностями об'єктів. Але не зважаючи на застосування різних понять в нормативно-правових документах у сфері охорони культурного надбання нашої держави, основним завданням цих законів є система заходів їх охорони. Метою нормативно-правового забезпечення охорони культурної спадщини є захист і збереження культурного надбання як основи національної культури [2]. Необхідність збереження культурної спадщини, культурних цінностей та культурних благ, що мають виняткове історичне, художнє, наукове та інше культурне значення, обумовлено формуванням вітчизняного культурного простору і визначенням внеску Українського народу у всесвітню культурну спадщину. Законом України «Про охорону культурної спадщини» визначено правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту

традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Об'єкти культурної спадщини є результатами діяльності, насамперед, людини, або такі, що безпосередньо пов'язані з такою діяльністю. В них відображено зміст діяльності людини, яка характеризується унікальністю – художньою, історичною, науковою. Це завжди матеріальні об'єкти, які характеризуються унікальністю. Вони містять в собі виключно інтелектуальні та фізичні властивості творця як особистості, її індивідуальну майстерність та відображають одиничні та неповторні зразки творчості людини у будь-якій сфері її життєдіяльності. Також необхідно звернути увагу і на таку ознаку об'єктів культурної спадщини як загальний характер, що відображає результат людського пізнання та розвитку фізичних, інтелектуальних здібностей, не тільки людини, що його створила, але й представників певного періоду розвитку суспільства. Тому особливі якості об'єктів культурної спадщини визначаються людством в цілому і мають значення для розвитку всього суспільства, забезпечуючи культурний зв'язок поколінь. Значення культурної спадщини не обмежується однією державою, вона визнається усією світовою спільнотою, оскільки кожна нація робить свій внесок у розвиток світової цивілізації, і культура кожного народу є частина світової культури. «Кожна держава визнає, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини, яка перебуває на її території, покладається насамперед на неї. З цією метою вона прагне діяти як власними зусиллями, максимально використовуючи наявні ресурси, так і, за необхідності, використовувати міжнародну допомогу і співробітництво, якими вона може користуватися, зокрема, у фінансовому, художньому, науковому й технічному відношеннях» [5].

У діючому законодавстві невід'ємною ознакою культурної спадщини є її особлива значимість, яка може проявлятися у різних аспектах. Це може бути відображенням всього найкращого, що досягло людство в процесі свого становлення та розвитку. Саме культурна спадщина – найбільш видатні досягнення людства, або це можуть бути предмети, які відображають найважливіші моменти розвитку людства, що визнаються суспільством на протязі багатьох поколінь. Які в процесі подальшого творчого переосмислення стають орієнтирами людської діяльності.

Також однією з характеристик об'єкта культурної спадщини є вік та походження, оскільки в більшості випадків усвідомлення їх значущості відбувається лише через певний проміжок часу. Найбільш об'єктивну оцінку історичних, художніх та наукових властивостей об'єктів культурної спадщини дає суспільна практика, тому, як правило, найбільшу цінність має те, що було створено попередніми поколіннями. Предметом охорони об'єкта культурної спадщини є характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить

його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою.

Сьогодні склалася ситуація використання різноманітних понять при забезпеченні режиму кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини. Подолання такої проблеми має виключне значення, як з позиції юридичної науки, так і з точки зору правозастосовної практики.

Також необхідно звернути увагу на одну з обов'язкових ознак, що характеризує об'єкти культурної спадщини, їх високу матеріальну вартість. Об'єкти культурної спадщини, будучи особливо значущими для суспільства, як результати матеріальної та інтелектуальної праці, разом з тим розглядаються як майно. Вони володіють вираженими у грошовій характеристиці вартісними властивостями і можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, знаходитися у власності, користуванні, розпорядженні фізичний або юридичних осіб, держави. Таким чином об'єкти культурної спадщини мають статус майна. Але, незважаючи на таку їх властивість, ця ознака не може вважатися їх змістовною характеристикою, вона є похідною, оскільки це обумовлено їх підвищеною суспільною значимістю, унікальністю з точки зору історії, мистецтва, архітектури.

Таким чином, комплексне розв'язання проблеми забезпечення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей можливе при ретельному дослідженні всіх ознак предмету досліджуваних злочинів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про культуру». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

2. Закон України «Про охорону культурної спадщини». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

3. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Заключениеный акт межправительственной конференции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Гаага, 1954 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.spb-icr.ru/defence/info/tom4/tom4-327.php>.

5. Неволя В. «Співпраці України з ІНТЕРПОЛОМ виповнилося 20 років» // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/831142;jsessionid=7F04E301C7982F048EA9C49587BF5208>

Кулик Олександр Георгійович,
завідувач науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем
запобігання злочинності Державного
науково-дослідного інституту МВС
України, доктор юридичних наук,
професор

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИТУАТИВНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Анотація. Робота присвячена аналізу ситуативного запобігання злочинам, системи заходів, які до нього входять. На основі зарубіжних робіт з теорії та практики його реалізації розкрито кримінологічна сутність ситуативного запобігання злочинам та його основні ознак.

Ключові слова: злочин, запобігання злочинам, ситуативне запобігання злочинам, умови, які сприяють вчиненню злочинів, запобіжний захід.

Annotation. The work is devoted to the analysis of situational crime prevention, the system of measures included in it. On the basis of foreign works on the theory and practice of its implementation, the criminological essence of situational crime prevention and its main features are revealed.

Keywords: crime, crime prevention, situational crime prevention, conditions that contribute to crime, preventive measure.

Цей напрям запобігання злочинам виник на рубежі 1960-х років, в подальшому інтенсивно розвивався і в даний час широко реалізується в багатьох країнах світу, у тому числі й в Україні. Світова кримінологічна спільнота визнала значимість цього напрямку запобіжної діяльності, і він був закріплений у Керівних принципах для запобігання злочинності, затверджених Резолюцією 2002/13 Економічної і Соціальної Ради ООН 24.07.2002, в якості одного з основних підходів до запобігання злочинності [1, с. 266].

Теоретичні засади ситуативного запобігання злочинам розроблялися в роботах Ш. Анхеля (визначення середовища, у якому є найбільші можливості для вчинення злочинів, 1968); Р. Джеффрі (запобігання злочинам шляхом дизайну середовища – CRTED, 1971); О. Н'юмена (концепція захищеного просту, 1972); Д. Вілсона та Д. Келінга (теорія розбитих вікон, 1982); Т. Кроу (суттєвий розвиток моделі О. Н'юмена, 2000); Р. Кларка та Д. Корніша (теорія раціонального вибору, 1986), Л.А. Куртиса, Д.Ф. Пуля (1974), П.Дж. і П.Л. Брантінгам (1984) (просторова кримінологія, теорія моделей злочинів) та ряду інших авторів. На жаль, в українській кримінологічній літературі ситуативному запобіганню злочинам довгий час не приділялося уваги. Лише останнім часом вийшли

друком кілька робіт харківських кримінологів, в яких проаналізована практика реалізації таких запобіжних заходів в зарубіжних країнах [2].

В чому ж полягає сутність ситуативне запобігання злочинам з точки зору теорії кримінології? У вищевказаних Керівних принципах для запобігання злочинності зазначається, що ситуативне запобігання злочинам – це здійснення заходів щодо скорочення можливості вчинення кримінальних посягань, підвищення ймовірності затримання правопорушників, зведення до мінімуму зисків від вчинення злочинів, у тому числі шляхом облаштування середовища проживання, надання допомоги і інформації потенційним та фактичним жертвам [1, с. 266]. Узагальнюючи теоретичні роботи та досвід реалізації програм ситуаційного запобігання злочинам можна виділити наступні елементи системи ситуативного запобігання злочинам:

1) заходи, що призводять до збільшення зусиль злочинців для вчинення протиправних дій (зміцнення об'єктів посягань, контроль доступу до приміщень, перешкоджання злочинцям);

2) заходи збільшення ризиків для злочинців бути притягнутими до відповідальності (розширення можливостей для захисту, сприяння природному спостереженню, зменшення анонімності городян, постійне спостереження за територією міст, посилення офіційного нагляду);

3) заходи зменшення зиску від вчинення злочинів (приховування можливих об'єктів злочинних посягань, видалення можливих об'єктів злочинних посягань, використання засобів ідентифікації об'єктів власності, перешкоджання функціонуванню ринків збуту викраденого майна, зменшення всіх видів прибутку від вчинення злочинів);

4) заходи щодо зменшення числа ситуацій, які провають вчинення злочинів (зменшення розчарування та стресу серед городян, уникнення суперечок у громадському просторі, зменшення спокус та збуджень серед городян, нейтралізація тиску на молодих людей з боку однолітків, несприяння повторенню протиправної поведінки);

5) заходи, які знімають виправдання вчинення злочинів (встановлення чітких правил поведінки, встановлення нагадувань щодо їх дотримання та попереджень щодо відповідальності за їх порушення, сприяння дотриманню правил, контроль за вживанням алкоголю та наркотиків).

Таким чином, ситуативне запобігання злочинам спрямоване на усунення або обмеження умов, які сприяють вчиненню злочинів. Е.Е. Раска зазначав, що, оскільки ситуативне запобігання не усуває причини вчинення злочинів, його не можна визнавати запобіжною діяльністю. Ми вважаємо, що з такою вузькою трактовкою поняття запобігання злочинам погодитися не можна. Розробники зазначеного запобіжного напрямку завжди визнавали, що ці заходи на впливають на причини злочинів, але вони реально запобігають вчиненню певного числа таких посягань в певному місті в певний час. Про це свідчать

численні дослідження ефективності застосування ситуативних заходів запобігання злочинам, проведені в багатьох країнах світу [3].

Стверджувалося також, що ситуативне запобігання злочинам має лише тимчасовий ефект, оскільки веде до витіснення злочинців до інших територій міста, де зберігаються сприятливі умови для вчинення кримінальних діянь. Натомість численні дослідження свідчать про те, що витіснення злочинців при цьому є незначним або взагалі відсутнє. Так, за даними дослідження, проведеного на замовлення Міністерства юстиції Нідерландів у 1994 р. з 55 проектів ситуативного запобігання злочинам ознаки витіснення злочинності спостерігалися у 33, причому в жодному з них витіснення не було повним [4].

Деякі критики також вказували, що це консервативний, управлінський підхід до протидії злочинності, який передбачає захист переважно заможних людей, які проживають на окремих територіях, сприяє формуванню у соціальних спільнот виключності, а також перекладає частину провини за вчинення злочину на їх жертв. Багаторічна практика реалізації ситуативного запобігання злочинам свідчить про те, що це реалістичний підхід до превенції злочинів, який відповідає економічному та соціальному стану суспільства або певної соціальної спільноти. Така запобіжна діяльність здійснювалася завжди як у благополучних, багатих районах, так і у бідних. Природно, що в залежності від специфіки району характер запобіжних заходів розрізнявся. Важливим елементом такої запобіжної діяльності є заходи віктимологічної профілактики, зокрема інформування членів соціальної спільноти про ризики постраждати від злочинів та поради про те, як запобігти їх вчиненню.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що, на нашу думку, розробка теоретичних та методичних засад ситуативного запобігання кримінальним правопорушенням (злочинам) є актуальним завданням для української кримінології.

Список використаних джерел

1. Руководящие принципы для предупреждения преступности. Резолюция 2002/13 Экономического и Социального Совета, принятая 24 июля 2002 года, приложение. Сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Управление организации объединенных наций по наркотикам и преступности. Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 2016 год. 532 с.

2. Колодязний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Х.: Право, 2017. 252 с.; Колодязний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Х.: Право, 2018. 228 с.

3. Tseloni A., Wittebrood K., Farrell G. and Pease K. Burglary victimization in England and Wales, the United States and the Netherlands: a cross-national comparative test of routine activities and lifestyle

theories//The British Journal of Criminology. 2004. Vol. 44 No. 1, pp. 66-91; Poyner B. Situational crime prevention in two parking facilities// Security Journal. 1991. Vol. 2. No. 1, pp. 96-101; Tilley N. Understanding Car Parks, Crime and CCTV: Evaluation Lessons from Safer Cities. Crime Prevention Unit Series. Paper 42. HMSO. London. 1993.

4. Эффективное предупреждение преступности в ногу с новейшими достижениями. Рабочий документ, подготовленный Секретариатом. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Вена, 10-17 апреля 2000 года. 13 с. С. 9.

Кирилюк Анатолій Васильович,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;

Гезет Ірина Сергіївна,
студентка 205-ї групи ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРІЙНИХ ЗГВАЛТУВАНЬ Й ОСІБ, ЯКІ ЇХ УЧИНИЛИ

Анотація. Здійснено кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, які вчиняються проти статевої свободи та статевої недоторканості людини, а також встановлено деякі детермінанти, які породжують та сприяють даному виду злочинності.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, серійні згвалтування, статева свобода та недоторканість, запобігання злочинності.

Summary: The criminological characterization of criminal offenses committed against sexual freedom and sexual inviolability of the person is carried out, and also some determinants which generate and promote this type of crime are established.

Keywords: criminological characteristics, serial rapes, sexual freedom and inviolability, crime prevention.

Серед прав і свобод людини і громадянина, одне з важливих місць займає статева свобода, а всебічне забезпечення статевої недоторканості вважається виміром зрілості суспільства. Даний вид злочинів вчиняється зі застосуванням фізичного та психічного насильства або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, з метою задоволення сексуальної потреби нападника.

Серійні сексуальні злочини (серійні згвалтування та вбивства за сексуальними мотивами), стали вивчатися порівняно недавно, тому на цей час немає достатньої кількості наукових праць на дану тематику.

Основною відмінністю серійних зґвалтувань від звичайних є потреба злочинця вчиняти повторні, схожі за своїми характером дії. Слід згадати і про складення встановлення та затримання даної категорії злочинців. Вона полягає в тому, що значна кількість зґвалтувань, що входять у серію, виявляється й реєструється лише після затримання осіб, які їх вчинили [3].

Кримінологічна література визначає окремі моменти, що обумовлюють конкретну злочинну поведінку гвалтівників: грубість, яка часто переходить у жорстокість, цинізм, неповага до людей, споживче ставлення до інших осіб, невизнання перешкод на шляху для задоволення статевої потреби, моральна розбещеність, яку особа розцінює за належне [2].

Аналіз архівних матеріалів щодо осіб, звинувачених у вчиненні нападів з метою задоволення своїх потреб, свідчить про те, що гвалтівники вчиняли діяння на території власного помешкання або прилеглих до нього місць. Більшість випадків зафіксовано о вечірній та нічній порі. Для реалізації задуманого обираються безлюдні нічні вулиці, покинуті будівлі, лісосмуги, парки, горища, під'їзди та пустирі. Характерним для серійних сексуальних посягань є і те що їх вчиняє одна особа, а не група [1].

Для початку правопорушення, 64% нападників, використовували раптове застосування сили, при цьому 11% перед цим, вступали з жертвами в короткочасний вербальний контакт, а 53% – взагалі обходилися без нього. Стосовно способу подолання опору жертви, то більшість наносили удари різного виду, інші обмежувалися демонстрацією сили, треті – використовували задушливі прийоми, 50% вчиняли свої напади, перебуваючи у стані легкого сп'яніння.

Також, особливістю осіб, які вчиняли серійні зґвалтування, є не дуже високий рівень агресії, 49% або не завдала потерпілим фізичної шкоди, або обійшлися легкими тілесними ушкодженнями. Але із збільшенням серій зґвалтувань чітко простежується тенденція до озлоблення, що закінчується в окремих випадках умисним вбивством жертви. Така закономірність відзначається у кожного четвертого серійного гвалтівника, дана категорія осіб є найбільш небезпечною серед серійних насильників.

Кримінологічне вивчення даної категорії злочинців з'ясувало, що вони несвідомо сприймають жертву, як бездушний предмет, який існує для задоволення їх сексуальних потреб. Злочинець для вчинення протиправного діяння не просто чекає сприятливої ситуації для вчинення злочину, а активно її шукає або сам створює.

Вікова категорія осіб, котрі вчинили серійні зґвалтування, зміщена у бік молодих людей (72 % складають особи віком від 18 до 35 років), з них 85 % мали середню і неповну середню освіту. Слід відмітити, що злочинці, які навчалися у вищих навчальних закладах, характеризуються більшою тривалістю серії нападів та більшою витонченістю у своїх злочинних діях. Серед серійних гвалтівників залишається високий рівень

неодружених (70%) та розлучених осіб (58 %), що на думку деяких вчених, є доказом їх слабкої адаптації у нормальних статевих партнерських відносинах.

Також, вони мають проблеми у встановленні контактів с особами іншої статі, нерішучі при знайомствах та у спілкуванні. Дві третини обвинувачуваних були в минулому притягнуті до кримінальної відповідальності в основному за зґвалтування (92 %).

За результатами судово-психіатричної експертизи, 25 % обвинувачуваних були визнані неосудними .Серед 75 % осудних, психічно здоровими були визнані лише 7 %, у інших діагностувалися психічні аномалії різного ступеня.

Для даних осіб часто характерна аморальна поведінка у побуті та громадських місцях (чіпляння до інших осіб, лихослів'я, факти оголення статевих органів в громадських місцях, придбання або виготовлення порнографічних матеріалів тощо). Вивчення дитячого та підліткового періоду говорить про те, що в ігровій діяльності значна їх частина прагнула до самоти, а домінуючим стилем взаємодії з оточуючими був конфлікт. У більшості (55 %) є схильність до накопичення внутрішніх переживань та напруги, ігнорування інтересів і думок оточуючих, звуження соціальних зв'язків. Деякі закордонні дослідники вважають, що однією з рис, яка притаманна гвалтівнику, є позбавлення можливості прояву агресії в ранньому дитинстві.

Список використаних джерел

1. Шалгунова С.А. Особа насильницького злочинця : монографія. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Ліра ЛТД. 2012. С. 548.

2. Якімова С. В. Поняття та кримінологічна характеристика «сексуальних злочинів». 2014. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/26755/1/029-159-165.pdf>.

3. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник / О.О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. С. 92.

4. Танченко М. О. Кримінологічна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (зґвалтування). Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 21–22 трав. 2020 р.) 2019. С. 363-366. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78675/1/Tanchenko_rape.pdf.

Левченко Юрій Олександрович,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИМ ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

Анотація. У статті розглянуті питання, присвячені проблемним аспектам запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Проаналізовані групи заходів запобігання цим злочинам та визначені критерії їх застосування.

Ключові слова: громадський порядок, запобігання, громадська безпека, небезпека, злочин, відповідальність, повідомлення, вибух.

Annotation. The questions concerning the issues of prevention crimes of knowingly untrue reports about the threat the security of citizens, destruction or damage of property objects. Analyzed the groups of prevention's measures of such crimes and establish the criteria for their use.

Keywords: public order, prevention, public safety, danger, crime, responsibility, communication, explosion.

Завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності – це злочини, які останнім часом мають стійку тенденцію до збільшення своєї кількості та зростання абсолютних показників матеріальної шкоди від них. Насамперед, вони сприяють розповсюдженню паніки серед населення, страху та невдоволення діяльністю правоохоронних органів держави. Саме тому підвищення ефективності запобігання зазначеним злочинам на сьогодні є актуальним напрямком запобіжної діяльності держави та, зокрема, правоохоронних органів.

На перший погляд може скластися враження, що законодавцем встановлено досить жорстоке покарання за вчинення цього злочину. Для того, щоб обґрунтувати таке серйозне ставлення правників до нього, слід пояснити, до яких наслідків призводить так званий «жарт» про замінування. При повідомленні про загрозу безпеці громадян правоохоронними органами вводиться план дій в умовах надзвичайної ситуації. Це призводить до повної евакуації людей з відповідної території та ретельної її перевірки експертами-вибухотехніками, кінологами, працівниками МНС України. Тільки після того, як буде складено акт про відсутність вибухових пристроїв та небезпечних речовин на об'єктах, які перевірялися, вони можуть відновлювати роботу. Таким чином, діяльність цих об'єктів (а практика показує, що найчастіше такі злочини вчиняються по відношенню до багатолюдних

місце: вокзали, станції метро, торговельні центри, школи тощо) паралізується на декілька годин.

Після отримання повідомлення про загрозу вибуху, у випадку, якщо місце знаходження вибухового пристрою точно невідомо, необхідно спочатку визначити меж небезпечної зони. Це не менше 300 м, але в кожному окремому випадку відстань визначається з урахуванням конкретної обстановки. Після цього необхідно забезпечити оточення меж небезпечної зони за допомогою постів і умовних знаків та організувати евакуацію людей.

Крім того, під час пошуку вибухового пристрою спочатку застосовуються службові собаки, які натреновані на виявлення вибухових речовин. Після цього, як правило, здійснюється візуальний (фізичний) пошук співробітниками слідчо-оперативної групи за участю спеціаліста-вибухотехніка та з використанням спеціальних криміналістичних засобів (металошукачів, газоаналізаторів, що реагують на молекули вибухової речовини, світлоскопів, портативної рентгеноапаратури тощо). Перед оглядом приміщень необхідно мати план цього приміщення і знати розташування кімнат, сходів, ніш, комунікацій, вентиляції, каналізації. Крім того, потрібно мати ключі від приміщень, шаф та інших об'єктів, що можуть бути зачинені [1, с. 66-67]. Тож, вочевидь завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності тягнуть за собою тяжкі матеріальні та моральні наслідки.

Крім того, варто зазначити, аналіз статистичної інформації показує, що в 26 % випадків при здійсненні досліджуваної групи злочинів відсутня так звана підготовча стадія. Це означає, що має місце раптовий намір повідомити неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єкту. Як правило, такий раптовий намір пов'язаний з особливою мотивацією злочинної поведінки: найчастіше такі злочини вчиняються з пустощів або хуліганських спонукань, рідше – з помсти і користі [2, с. 39].

Що стосується діяльності із запобігання цим злочинам, варто зазначити, що вчені-кримінологи по-різному виділяють рівні запобігання злочинам. У цій статті ми не будемо поглиблюватися у дискусію стосовно цього питання, однак зауважимо, що запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності у цій статті вивчається на двох рівнях – загальносоціальному, тобто запобіжна діяльність при здійсненні соціальної політики держави взагалі, та спеціально-кримінологічному, який містить у собі превентивні заходи, що спрямовані виключно на запобігання досліджуваним злочинам та здійснюються правоохоронними органами й спрямовані на осіб, які схильні до вчинення таких злочинів.

Зустрічаються різні класифікації заходів загальносоціального запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Так,

О.В. Кириченко до загальносоціальних заходів запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці відносить заходи економічного, соціального, політичного, культурно-виховного, правового, організаційного, оперативного характеру, що дає можливість протистояти криміногенним чинникам [3, с. 146].

Соціально-економічні заходи запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці, серед іншого, обов'язково повинні містити:

- підвищення і відносно вирівнювання матеріального рівня проживання основних прошарків населення;
- гарантування загальної трудової зайнятості та своєчасної оплати адекватної винагороди за затрачену працю;
- поліпшення житлово-побутових умов життя людей;
- створення нормальних умов побуту і змістовного дозвілля людей з урахуванням інтересів окремих його категорій, професійних і вікових потреб; створення фондів допомоги, милосердя, соціального захисту громадян, які переживають глибокі тривалі стресові зриви;
- організацію державної системи психолого-психіатричної допомоги тим, хто її потребує, раннього виявлення і діагностування відхилень у психічному розвитку особи тощо.

У запобіганні завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян особливе значення мають виховні та масово-роз'яснювальні заходи. Одним із головних суб'єктів виховально-профілактичної діяльності є сім'я, яка є тим осередком, де виявляються та розвиваються моральні, психологічні, фізичні та господарсько-побутові зв'язки між невеликим колом осіб, що породжує спільність їх інтересів, взаємні обов'язки, піклування. Від того, як складаються стосунки, які існують зв'язки в сім'ї, залежить існування самого суспільства.

Для ефективного запобігання злочинам на цьому рівні пропонується застосування таких груп заходів, як: загальні заходи: створення банків даних осіб, які були причетні до вчинення певних груп злочинів; аналіз існуючих відомостей в аналітично-інформаційних пошукових системах підрозділів органів внутрішніх справ; надання консультативної допомоги населенню; організаційні заходи: запровадження звітування керівників підрозділів перед громадськістю про прийняті рішення у кримінальних провадженнях; проведення спільних нарад керівниками слідчих підрозділів та підрозділів кримінальної міліції щодо перебігу розслідування виявлених злочинів. У системі цих заходів також можна виокремити заходи організаційно-технічного характеру – це забезпечення органів і підрозділів внутрішніх справ засобами зв'язку, комп'ютерним обладнанням, пошуковою й оперативною технікою та ін.; практичні заходи: перевірки осіб, обвинувачених у схожих злочинах, які звільнені від покарання; запровадження систем відеоспостереження на особливо важливих об'єктах та ін.

Так, наприклад, О.В. Кириченко до спеціально-кримінологічних засобів запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян відносить:

1) забезпечення належної охорони громадської безпеки та громадського порядку. Для цього правоохоронним органам необхідно основну увагу зосередити на таких аспектах: систематично узагальнювати й аналізувати дані про кримінологічну обстановку в громадських місцях; встановити і брати під постійний контроль найкриміногенніші об'єкти, використовувати при цьому можливості громадськості; підвищити якість роботи служби громадської безпеки ОВС;

2) застосування кримінально-правових норм для своєчасного реагування на готування до вчинення злочинів, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність тощо;

3) своєчасне реагування на правопорушення, що вчиняються на ґрунті сімейних та інших побутових конфліктів;

4) підвищення ефективності діагностики психічних аномалій і акцентуацій у осіб з девіантною поведінкою й тих, хто перебуває на профілактичному обліку органів внутрішніх справ; активізація роботи центрів медико-соціальної реабілітації неповнолітніх;

5) прийняття Закону України “Про профілактику злочинів”, який би визначив систему заходів профілактики злочинів, порядок їх здійснення державними органами, в тому числі і правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, а також їх права та обов'язки;

6) удосконалення кримінально-правової норми, передбаченої ст. 259 КК України, та практики його застосування;

7) поліпшення діяльності правоохоронних та судових органів щодо своєчасного розкриття та розслідування фактів завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці громадян є вжиття до винних справедливого та індивідуалізованого покарання;

8) удосконалення методики розкриття та розслідування злочинів [3, с. 151].

Узагальнюючи, слід зазначити, що сучасні умови існування злочинності висувають запобігання злочинам на центральне місце в діяльності правоохоронних та інших державних органів. На наш погляд, комплексне застосування заходів запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях призведе до зменшення кількості зареєстрованих аналізованих злочинів та сприятиме поліпшенню криміногенної ситуації в країні загалом.

Список використаних джерел

1. Бавькин Д.Ю. Некоторые особенности тактики неотложных действий на местах происшествий при получении сообщений об

угрозе взрыва. Вестник Владимирского юридического института. № 1 (10). 2009. С. 66–69.

2. Ковалев М. И. Общественно опасные последствия преступления и диспозиция уголовного закона // Советское государство и право. 1990. №10. С. 38–43.

3. Кириченко О.В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадської безпеці: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, Запорізький юридичний інститут МВС України, 2006. 234с.

Лубенець Ірина Григорівна,
провідний науковий співробітник
лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
ДНДІ МВС України, кандидат
юридичних наук, старший дослідник

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ДИТИНОЮ

Анотація. В тезах окреслені найбільш поширені причини та умови, що сприяють вчиненню домашнього насильства дитиною-кривдником. Основними з них є: негативний вплив сім'ї, застосування насильства до самої дитини, поведінкові проблеми, зловживання алкоголем тощо.

Summary: The abstracts outline the most common causes and conditions that contribute to the commission of domestic violence by a child abuser. The main ones are: negative influence of the family, violence against the child, behavioral problems, alcohol abuse, etc.

Ключові слова: дитина-кривдник, домашнє насильство, девіантна поведінка, сім'я, жертва.

Keywords: child abuser, domestic violence, deviant behavior, family, victim

Щороку за даними Національної поліції (далі – НП) України виявляється певна кількість сімей, у яких застосовується насильство до членів родини, зокрема, у 2016 р. їх кількість склала 45514, у 2017 р. – 40189, у 2018 р. – 45491, 2019 р. – 45385, 2020 р. – 59715 сімей [1]. Серед них, виявлено неповнолітніх осіб у віці від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-2 КУпАП: у 2016 р. – 246, 2017 р. – 200, 2018 р. – 118, 2019 р. – 180, 2020 р. – 310 осіб. За останні роки спостерігається суттєве лінійне зростання кількості таких осіб, особливо у 2020 р. Збільшенню фактів домашнього насильства в Україні на ряду з іншими причинами, напевне пов'язане із карантинними обмеженнями, введенням локдаунів, а також початком роботи «гарячої лінії» для осіб, постраждалих від домашнього насильства (сервіс є цілодобово

доступним з лютого 2020 року). Одночасно, слід зауважити, що спостерігається невелика кількість виявлених дітей-кривдників, оскільки у більшості випадків факти вчинення ними насильства в сім'ї залишаються латентними, про що зазначають як фахівці (науковці, практики), так і жертви насильства, які зізнаються, що у більшості випадків не повідомляють про такі факти. Зокрема, однією з причин не звернення дорослих членів сім'ї до правоохоронних органів пояснюється відчуттям сорому перед суспільством, визнанням власної неспроможності як батьків. Підтвердженням є результати моніторингу заяв громадян, які звертались до органів Нацполіції з приводу неповнолітніх правопорушників, від 10 до 15% містили факти вчинення підлітками насильства по відношенню до інших членів сім'ї, але не ідентифікувались самими заявниками як домашнє насильство. Кожне таке звернення містило в собі прохання прийняти відповідні міри, якимось вплинути на підлітка, його поведінку [2].

Часто, намагання з боку батьків вплинути, «відкоригувати» поведінку неповнолітнього кривдника, призводить до насильства, але вже по відношенню до дитини.

Також негативний вплив з боку сім'ї є однією з причин вчинення насильства дитиною. Щороку виявляється більше 20 тисяч сімей, в яких батьки негативно впливали на виховання дітей. У табл. 1 показана кількість складених працівниками Нацполіції протоколів відповідно до ст. 184 КУпАП за невиконання батьками або особами, що їх замінюють батьківських обов'язків щодо виховання дітей.

Таблиця 1

Роки	Складено адміністративних протоколів	Повторно (абс.зн)	Частка (%)
2016	28201	3388	12%
2017	19786	4810	24%
2018	20121	6841	34%
2019	38544	3823	10%
2020	36953	2933	8%

Як видно з таблиці, кількість складених протоколів за останні роки має тенденцію до збільшення. Отже, виходячи з офіційних статистичних даних, кількість фактів вчинення домашнього насильства як дорослими, так і дітьми зростає. Перше в переважній більшості випадків породжує останнє, тобто домашнє насильство з боку дитини-кривдника – це часто відповідна реакція на домашнє насильство по відношенню до них самих. Для порівняння, у 2016 р. кількість неповнолітніх жертв кримінальних правопорушень, пов'язаних із насильством у сім'ї склала 98 осіб, у 2020 р. їх кількість збільшилась до 128 осіб [1].

Вчинення домашнього насильства дітьми в контексті соціально-педагогічної проблеми необхідно розглядати у взаємодії з іншими

складовими девіантної поведінки сучасних дітей та молоді. Найбільшим фактором ризику виникнення насильства в родині є психологічна травма, яку кривдник пережив у дитинстві, поведінкові проблеми та зловживання алкоголем.

За результатами опитування учнівської молоді в Україні, проведеного у 2019 р. Українським інститутом соціальних досліджень ім.О.Яременка в межах міжнародного проекту «Health behaviour school-aged children» (HBSC) – «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді України», представлені сучасні тенденції в поведінці підлітків стосовно здоров'я та вплив соціального оточення на стан здоров'я учнівської молоді. Було з'ясовано, що вживання спиртних напоїв є досить поширеним серед учнів закладів загальної середньої освіти України. За результатами 2018 р., у середньому 39,4% учнів принаймні один раз у житті вживали алкогольні напої – від 13,6% серед 10-річних учнів до 61,9% серед 17-річних (у 2014 р. мали досвід уживання алкоголю в середньому 44,8%) [3, С.71].

Слід вказати, що нерідко батьки своєю деструктивною поведінкою є причиною вживання підлітками алкогольних напоїв. Підтвердженням є офіційна статистика органів Нацполіції України. Зокрема, у 2016 р. було складено 2353 адмінпротоколи за ст. 180 КУпАП за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, а вже в 2020 р. значно менше – 1653 [1]. І хоча спостерігається тенденція до зменшення таких випадків, що збігається із зменшенням кількості неповнолітніх, які мали досвід уживання алкоголю відповідно вищенаведеним результатам опитування, все ж таки проблема залишається актуальною.

Проведений аналіз наукової літератури, а також статистичних даних Нацполіції України щодо дітей, які вчиняють домашнє насильство і відповідно перебувають на профілактичних обліках свідчить, що зазвичай це особи у віці 14-17 років (83%). Діти в такому віці найчастіше піддаються девіантній поведінці, вчиняють адміністративні та кримінальні правопорушення, залишають домівки (у більшості випадків, коли стають жертвами домашнього насильства). У переважній більшості – це хлопці (84%) (табл. 2).

Таблиця 2

Роки	Перебувають на обліку всього неповнолітніх	хлопці	дівчата
2016	98	82 (84%)	16 (16%)
2017	100	88(88%)	12 (12%)
2018	120	97 (81%)	23 (19%)
2019	78	69 (88%)	9 (12%)
2020	240	188 (78%)	52 (22%)
Середній показник (%)		84%	16%

Як правило, діти-кривдники проживають в соціально дисфункційних родинах (за різними даними у «неблагополучних родинах» проживають – 41%), рівень фізичного здоров'я членів родини – низький, у більшості з них наявна алкогольна та/або наркотична залежність.

Слід враховувати вікові психологічні особливості перехідного віку. В цьому віці часто спостерігається неадекватне оцінювання самого себе і, як наслідок, формування «комплексу прихованої невпевненості»; схильність до конформізму; наявність загостреного «почуття справедливості» щодо поведінки оточуючих, а також специфічних поведінкових реакцій-викликів на взаємодію з оточуючим світом, що не відповідає їхнім бажанням – все це часто є причинами агресії та насильства.

У переважній більшості підлітки, які вчиняють домашнє насильство є важковиховуваними, педагогічно занедбаними (як в соціально-неспроможних, деструктивних сім'ях так і в зовні благополучних), а приблизно 21% взагалі не працюють і не навчаються. Ці підлітки негативно ставляться до навчання й інших соціально схвальних видів діяльності. Зазвичай, такі діти систематично порушують дисципліну й правила поведінки, пропускають шкільні заняття, постійно демонструють негативні моральні якості особистості та неповагу до встановлених правил поведінки.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що домінуючою причиною вчинення дітьми домашнього насильства, в першу чергу, є негативний вплив сім'ї, де дитина не тільки бачить деструктивні патерни поведінки як норми, а й нерідко стає жертвою насильства, внаслідок чого сама вчиняє насильство, тобто стає кривдником. Одночасно, бажання «сховати» цю проблему, «не виносити сміття з хати» лише формують у дитини-кривдника переконання в безкарності такої поведінки та сприяють подальшому вчиненню насильства, що може призвести до скоєння тяжкого злочину.

Список використаних джерел

1. Звіти про результати роботи підрозділів органів Національної поліції України з протидії насильству в сім'ї за 2016 р.– 2020 р. (форма № 1–НС).

2. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї. Навч.-метод. посібник. (в двох томах) Том 1. / За загальною редакцією Бандурки О.М., Левченко К.Б., Трубавіної І.М. Київ: Україна, 2011. 171с.

3. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О. М. Бала- кірева, Т. В. Бондар та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с. URL: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/HBSC_2018_web.pdf.

Мельник Олена Іванівна,
провідний фахівець навчально-
методичного відділу Національної
академії внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ДОХОДІВ

Анотація. Розглянуто найбільш розповсюджені схеми щодо відмивання корупційних доходів. Запропоновано шляхи мінімізації.

Ключові слова: відмивання корупційних доходів, корупція, протидія.

Summary. The most widely spread schemes of money laundering assets derived from corruption are examined. Ways of reduction for abovementioned issue are suggested.

Keywords: money laundering assets, corruption, counteraction.

Корупція є найважливішою складовою тіньового ринку, а суб'єкти корупційних діянь – одними з основних споживачів послуг з відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, одночасно вони є неодмінним атрибутом більшості схем, спрямованих на відмивання доходів незаконного походження. При цьому без радикального зниження рівня корупції всі пропоновані експертами заходи щодо детінізації національної економіки, протидії організованій злочинності та відмиванню коштів будуть неефективними.

На сьогодні в Україні існують значні ризики щодо відмивання доходів, через корупцію та незаконну економічну діяльність, зокрема фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків та шахрайство. Такого висновку дійшли члени Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL) у звіті, присвяченому Україні, й оприлюдненому наприкінці січня 2018 року в Страсбурзі (востаннє експерти MONEYVAL оцінювали ситуацію в Україні у 2009 році). Один з головних акцентів даного звіту, є те, що в Україні надзвичайно мало вироків судів за ст. 209 Кримінального кодексу про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [1].

Відповідно, питання протидії відмиванню злочинних доходів, отриманих від корупції є вимогою сьогодення і є найбільш актуальним для України. Відмивання корупційних доходів носить трансграничний характер, коли початок злочину може брати місце в одній країні, а його завершення – в іншій. Тому походження корупційних доходів, що використовуються для відмивання, може відбуватися як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Загальний рівень корупції в Україні є досить високим.

Показати позитивну динаміку Індексу України вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та відповідної законодавчої бази.

Більш того, слід звернути увагу на те, що державне регулювання у сфері боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом здійснюється різними органами, міністерствами, відомствами та установами, яким надано значний перелік повноважень, завдань, функцій щодо здійснення ними контрольної діяльності. Також кількість законодавчих і нормативно-правових актів, які забезпечують діяльність зазначених органів не тільки не забезпечують системності державного контролю, а навпаки підвищує його неефективність.

Найпоширенішими видами корупційних злочинів є: неправомірна вигода, розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем.

Убачається, що найбільш вразливими до корупції залишається сфера публічних закупівель, прояви якої виражені в неправомірній вигоді за перемогу в тендерах, розкрадання бюджетних коштів шляхом підписання посадовими особами фіктивних актів, надання переваг афілійованим особам через необґрунтоване відхилення конкурентних заявок для інших потенційних постачальників тощо.

Поряд з цим, поширеним корупційним явищем є так звана «торгівля» службовими повноваженнями, тобто використання посадовими особами службового становища з метою отримання економічної вигоди.

Кошти, отримані від реалізації корупційних схем, в подальшому використовуються на придбання елітного житла, автомобілів VIP-класу, яхт, дорогоцінних металів та каміння, антикваріату, цінних паперів, організації вишуканого відпочинку, а також вкладаються в бізнес та інші власні потреби.

На даний час створення цілісної системи заходів та засобів, що використовуються державними органами для протидії корупції, є найактуальнішим питанням для України та ключем до розбудови ефективної держави. Міжнародний досвід свідчить, що боротьба з корупцією має успіх лише за умови її комплексного вирішення, наявності чітких пріоритетів, коли вона охоплює якнайбільше сфер життєдіяльності держави, ведеться постійно та перебуває в центрі уваги як влади, так і громадськості [2].

У цілому, корупційні потоки пронизують всі галузі економіки країни. Корупція призводить до значних втрат для країни. Такі збитки можуть мати фінансові, кількісні, якісні та політичні складові. Основними закономірностями, що підвищують «інтерес» до вчинення корупційних злочинів, є такі: розкрадання державних коштів та отримання хабарів – здебільшого здійснюється в тих галузях економіки, які мають для країни стратегічне значення (оборонний та паливно-енергетичний комплекс, охорона здоров'я, державне управління), оскільки на них розподіляються значні грошові потоки; великий обсяг коштів, залучених до реалізації проектів на державному та місцевому рівнях за рахунок державних чи місцевих бюджетів; складний механізм визначення вартості товарів та послуг,

постійні зміни ринкових умов для визначення реальної ціни придбаних активів; сфера державних закупівель не є прозорою і характеризується високою конкуренцією, що може створити умови для закулісних змов.

Так, Державною службою фінансового моніторингу України, в ході проведення типологічного дослідження було виявлено, що основними інструментами відмивання корупційних доходів є: фіктивні послуги; використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг; передплата за товари і послуги підконтрольним особам з подальшою непоставкою/невиконанням; заниження вартості товарів державною компанією при реалізації компаніям-посередниками для акумулювання прибутків; укладання заздалегідь неправомірних угод щодо придбання продукції за цінами, встановленими для соціальних потреб, з подальшою її реалізацією; використання підприємств з ознаками фіктивності; «торгівля» державними послугами з видачі/оформлення дозвільних документів; використання банківських рахунків, відкритих за межами України; відхилення конкурентних заяв на участь в тендерах на користь підконтрольних компаній, що пропонують значно вищі ціни [2].

Слід зазначити, що серед міжнародних організацій, які значну увагу приділяють корупції і питанням боротьби з нею, окрім вже згаданої MONEYVAL, особливе місце посідає FATF (Financial Action Task Force, Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей). Ця організація щорічно готує Annual report - зведені практичні рекомендації щодо протидії корупції, відмиванню доходів та фінансування тероризму. Ці рекомендації – своєрідний стандарт для удосконалення міжнародного та національного законодавства щодо протидії відмиванню доходів (anti-money laundering law) та законодавства щодо боротьби з фінансуванням тероризму (counter terrorist financing law) [1].

Зокрема, FATF пропонує конкретні інструменти, які можуть вживатися урядами країн з метою створення дієвої системи запобігання проявам корупції та легалізації (відмивання) доходів, отриманих внаслідок корупційних злочинів. До таких інструментів належать: розкриття інформації про доходи і витрати публічними особами; розкриття інформації про угоди в межах державних закупівель; дотримання міжнародних стандартів з протидії легалізації (відмивання) злочинних доходів; моніторинг індексів корупції та індексу сприйняття корупції з метою вжиття заходів щодо оперативного реагування на виявлені недоліки системи протидії корупції; моніторинг інших індексів, що характеризують рівень корупції.

Основними завданнями для України з використання інструментарію FATF можна запропонувати: використання ризик-орієнтованого підходу для побудови системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї

масового знищення, зокрема отриманих внаслідок корупції; встановлення адекватних покарань за порушення законодавства з легалізації (відмивання) злочинних доходів; створення системи запобігання діяльності фіктивних компаній; актуалізація переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції.

Однак прикро, що Україна вже встигла побувати в «чорному списку» країн FATF, тобто в списку небезпечних країн, з точки зору відмивання грошей. Рекомендації FATF були впроваджені в діяльність державних органів України та на її території була сформована система державного контролю за легалізацією «брудних» коштів.

Переконані, що саме попередження та виявлення доходів від корупції є базовим для результативності успішного антикорупційного режиму, що дасть змогу для відновлення довіри суспільства до державних інституцій, покращення інвестиційного клімату, розвитку економіки, та, водночас стане важливою передумовою розбудови ефективної держави. Адже саме боротьба з відмиванням корупційних доходів є невід'ємною складовою боротьби з економічною злочинністю.

Список використаних джерел

1. Невиконані рекомендації FATF та чергова «жовта картка» для України. URL: <https://www.unian.ua/politics/2383128-nevikonani-rekomendaciji-fatf-ta-cherгова-zhovta-kartka-dlya-ukrajini.html>

2. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161230/Tipologia_2016.pdf.

Микитчик Андрій Васильович,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація проведено системне дослідження теоретичних і прикладних кримінологічних аспектів самодетермінації злочинності в Україні. Для її якісної реалізації проаналізовано феномен самодетермінації злочинності, визначено її основні форми і механізми, та запропоновано заходи запобігання негативним соціальним процесам і злочинності загалом.

Ключові слова: злочинність, причини та умови, детермінанти, фактори, самодетермінація, форми самодетермінації, заходи запобігання

Summary a systematic study of theoretical and applied criminological aspects of self-determination of crime in Ukraine was conducted. For its qualitative implementation the phenomenon of self-determination of crime is analyzed, its basic forms and mechanisms are defined, and measures of prevention of negative social processes and crime in general are offered.

Keywords: crime, causes and conditions, determinants, factors, self-determination, forms of self-determination, prevention measures.

Актуальність дослідження криміналізації сучасного суспільства, а саме процесу детермінації злочинності, обумовлена стрімкими змінами, що відбуваються в соціально-політичному житті України. З'являються все нові форми кримінальної активності, які вимагають дієвих заходів запобігання. Необхідна розробка більш ефективних заходів запобігання та протидії криміналізації суспільства, так як наявні заходи не завжди відповідають сучасним реаліям і виявляються малоефективними. Це проявляється в недостатньому обліку всіх соціально-економічних перетворень, що відбуваються в суспільстві, і їх криміногенних наслідків.

У різні історичні періоди можливо було спостерігати кількісні коливання стану злочинності, які як правило, супроводжувалися якісними змінами соціально-економічних реалій. Вище зазначене обумовлено не тільки зовнішніми, а й внутрішніми детермінантами злочинності. Відповідно, під зовнішніми детермінантами злочинності розуміються окреслені в кримінології комплекси економічних, соціальних, культурних, правових, політичних та інших причин. Під внутрішніми детермінантами – причини і умови, що породжуються самою злочинністю. Отже, при дослідженні злочинності необхідно враховувати внутрішні ресурси її розвитку і підтримки на певному рівні.

На думку О.М. Джузи злочинності притаманна ознака самодетермінувального явища, тобто самовідтворення, що характерне для злочинності неповнолітніх, рецидивістів та ін.» [1, с. 63].

А наприклад, О.М. Костенко зазначає про те що злочинність має властивість самодетермінації, тобто самовідтворення. Самовідтворення як одна із ознак злочинності [2, с. 82].

Основні тенденції сучасної злочинності пов'язані в основному з активізацією її організованих форм, підвищення злочинного професіоналізму, збільшення відсотку рецидиву та появи нових видів кримінальних правопорушень які вчиняються у мережі Інтернет. Зазначене свідчить, про активні процеси, які відбуваються в структурі самої злочинності, і робить необхідним здійснення постійного кримінологічного аналізу криміногенної обстановки в Україні. У зв'язку з цим існує нагальна потреба в розробці нових і вдосконаленні існуючих заходів запобігання проявам самодетермінації злочинності.

Досліджуючи класифікації форм самодетермінації злочинності, можливо більш детально систематизувати їх за наступними формами, а саме

За механізмом впливу:

Безпосередня самодетермінація:

1. Вчинення допоміжних кримінальних правопорушень: допоміжні кримінальні правопорушення, необхідні для вчинення основного; допоміжні кримінальні правопорушення, що вчиняються з метою приховування слідів основного правопорушення; допоміжні кримінальні правопорушення, вчинені з метою використання результатів правопорушення.

2. Організована злочинність. Організована злочинність має особливий механізм прояву. Так, створення злочинної організації вже передбачає вчинення дій протизаконної спрямованості (тобто одне кримінальне правопорушення неминуче передбачає інше).

3. Корупційна злочинність. Організовані злочинні організації являються основними замовниками протиправних дій представників органів державної влади. При цьому відзначається і зворотний зв'язок, коли корумповані посадові особи сприяють збереженню і розвитку кримінальних структур, допомагаючи їм.

4. Рецидивна злочинність. Рецидив вчинення кримінальних правопорушень відрізняється від простої повторності тим, що нові кримінальні правопорушення були вчинені після того як були застосовані передбачені законом профілактичні заходи.

5. Професійна злочинність. Професіоналізм злочинців спостерігається при неодноразовому вчиненні злочинцем кримінальних правопорушень однорідного типу, і кожний раз він удосконалює використані злочинні схеми, а також створює нові, виходячи з отриманого індивідуального злочинного досвіду і досвіду інших злочинців.

6. Пенітенціарна злочинність. Механізм самодетермінації пенітенціарної злочинності виражений в особливій субкультурі і вимушеному підпорядкуванні інтересам кримінальних лідерів, конфліктних ситуаціях і суперечностях між групами засуджених і окремими засудженими або між засудженими та представниками адміністрації установ виконання покарань, розвитку особливого психологічного стану засудженого, постійно очікуючи небезпеки і готового до самооборони, у зв'язку з чим в цілях власної безпеки він змушений приєднатись до певної групи засуджених і підтримувати їх злочинні переконання.

Опосередкована самодетермінація:

1. Латентна злочинність. Розглядаючи питання про латентність злочинності, необхідно виділити два її види: прихована і штучно прихована.

2. Нерозкрита злочинність. В разі відсутності об'єктивної реакції з боку правоохоронних органів, злочинець не притягається до

кримінальної відповідальності, що в свою чергу призводить до висновку про можливість продовження злочинної діяльності.

3. «Тіньова правотворчість». Тіньова правотворчість –це процес створення особливого різновиду соціальних норм, регулюючих специфічну сферу суспільних відносин, які не виходять від держави, не захищаються силою державного примусу і не характеризуються формальною визначеністю.

4. Кримінальна субкультура . Вона безпосередньо впливає не тільки на осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, але і на психологію суспільства в цілому.

5. Свідоме ігнорування норм права конкретними громадянами. Правова аномія (певний стан психології суспільства) виникає саме у зв'язку з дисонансом неписаного і формального права.

Запропонована класифікація дозволяє розробити нові дієві заходи запобігання злочинності та її спроможності до самодетермінації.

Необхідно підкреслити, що запобігання самодетермінації злочинності – діяльність щодо зниження як кількості кримінальних правопорушень, так і їх суспільної небезпеки за допомогою нейтралізації або послаблення детермінант злочинності шляхом розробки ефективних заходів запобігання самодетермінації злочинності, в рамках чого необхідно здійснити профілактичний вплив як на осіб, схильних вчинити або вже вчинили кримінальні правопорушення, так і на суспільство загалом.

Список використаних джерел

1. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ: Паливода А. В., 2006. 264 с.

2. Кримінологія : підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с. С. 82.

3. Денисов С. Сучасні детермінанти злочинності в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2019. № 4. С. 21–33. DOI: <https://doi.org/10.34285/visnyknapu2019.04.021>.

Миронюк Тетяна Василівна,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

БОРОТЬБА З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. Досліджуються та аналізуються питання щодо організаційно-правових засад боротьби з організованою злочинністю в Україні на сучасному етапі.

Summary. Issues of organizational and legal foundations of the fight against organized crime in Ukraine at the present stage are studied and analyzed.

Ключові слова: організована злочинність, реформування правоохоронної системи, організаційно-правовий аспект, стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ, стратегія боротьби з організованою злочинністю.

В умовах збройної агресії проти України тяжкі та особливо тяжкі злочини, які скоюють члени організованих груп та злочинних організацій, негативно впливають на економічний та суспільний розвиток держави. Часто організована злочинність є інструментом, який використовують спецслужби іноземних держав для заподіяння шкоди нацбезпеці та дестабілізації ситуації в Україні.

В нашій державі вже кілька років поспіль зростає кількість організованих груп і злочинних організацій. Найчастіше вони скоюють злочини, пов'язані з торгівлею наркотиками, крадіжками, грабежами і присвоєнням майна, так за 2015 і 2016 роки було виявлено 135 і 136 організованих груп і злочинних організацій відповідно. У 2017 році кількість виявлених груп і організацій зросла до 210 (+54,4%), в 2018-му – до 288 (+37,1%), в 2019-му – до 293 (+1,7%).

У 2020 році правоохоронці виявили 377 організованих груп і злочинних організацій, що скоїли 3 тисячі 595 кримінальних правопорушень. Більшість злочинів (1 тисяча 178) пов'язаних з обігу наркотиків та психотропних речовин. Також було 160 випадків привласнення та розтрати майна шляхом зловживання службовим становищем, 144 крадіжки, 123 грабежі.

Протягом січня-квітня 2021 року було виявлено 217 організованих груп і злочинних організацій. Вони скоїли 1 тисячу 905 злочинів, більшість також пов'язані з обігом наркотичних речовин.

Організована злочинність – проблема не тільки в Україні, а також і в країнах Євросоюзу, про що свідчить опублікований у квітні звіт, в якому зазначено, що загроза для Євросоюзу з боку організованої злочинності як ніколи велика. 80% кримінальних мереж пов'язані з торгівлею наркотиками, шахрайством з акцизами, торгівлею людьми, онлайн-шахрайством і незаконним ввезенням мігрантів.

При цьому 80% угруповань використовують для злочинів легальні структури; 60% угруповань застосовують насильство [1].

Загальновідомо, що в сучасних умовах відбувається масштабне реформування правоохоронних органів, яке супроводжується розробкою нормативно-правових актів, та впроваджуються заходи організаційно- інституційного характеру.

Так, у листопаді 2017 року Уряд ухвалив Стратегію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ до 2020 року [2]. Цим фундаментальним документом визначено пріоритети подальшої роботи органів усіх складників системи МВС України – створення безпечного середовища для життєдіяльності кожної людини і громадянина, підтримання публічної безпеки та порядку, протидія злочинності, інтегроване управління кордонами, якість і доступність послуг, прозорість і підзвітність та розвиток кадрового потенціалу та соціальний захист працівників. У посиленні спроможності держави у сфері боротьби з організованою злочинністю важливе місце відводиться реформуванню кримінального блоку Національної поліції України, що має згодом призвести до її «якісної трансформації» за європейськими стандартами.

Зокрема, 3 лютого 2018 року відповідно до наказу Міністра МВС України було утворено Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, який є окремим структурним підрозділом у складі кримінальної поліції і до компетенції якого належить боротьба із суспільно небезпечними організованими групами та злочинними організаціями та «злочодіями» у законі, які мають вплив на суспільно важливі сфери життя. Очікувалося, що формування цього підрозділу, який стане дієвим механізмом протидії організованій злочинності, мало завершитися до кінця 2018 року.

На сучасному етапі формування вказаного Департаменту актуальними питаннями залишаються:

- 1) уточнення його функцій та повноважень, у тому числі територіальних підрозділів. Вбачається, що одним з основних напрямів діяльності цього підрозділу має бути: боротьба із суспільно-небезпечними організованими злочинними угрупованнями, «злочодіям в законі» та іншими кримінальними авторитетами; протидія етнічному «організованому криміналу», що включає осіб без громадянства, які являють собою найбільш небезпечні групи, котрі намагаються, окрім перерозподілу впливу в

кримінальному середовищі, дестабілізувати соціально-економічну ситуацію в країні;

2) визначення у законодавчому порядку статусу Департаменту стратегічних розслідувань як спеціального суб'єкта з боротьби з організованою злочинністю шляхом підготовки та внесення відповідних змін до законодавчих та інших нормативно-правових актів, що сприятиме ефективному виконанню складних оперативно-службових завдань;

3) створення ефективної системи критеріїв оцінки результативності діяльності Департаменту та його територіальних підрозділів;

4) налагодження дієвої взаємодії з правоохоронними органами та посилення співпраці з інститутами державної влади з питань протидії організованій злочинності та її впливу на соціально-економічні та політично-управлінські аспекти життєдіяльності суспільства та держави;

5) створення потужної інфраструктури та матеріально-технічної бази, які мають сприяти ефективній діяльності як центрального апарату, так і територіальних підрозділів;

6) створення захищеної інформаційно-аналітичної системи Департаменту та територіальних підрозділів, яка має попо внюватися та використовуватися усіма підрозділами, що протидіють організованій злочинності;

7) організація підготовки (перепідготовки) кваліфікованих кадрів;

8) налагодження взаємовідносин із міжнародними інституціями, а також аналогічними підрозділами закордонних партнерів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю. Проведення спільних практичних операцій, навчань, обміну досвідом та професійного навчання;

9) налагодження співпраці з науково-дослідними та навчальними закладами задля напрацювання методичних рекомендацій, обґрунтування рекомендацій нормативно-правових змін, опрацювання системи дієвих заходів протидії організованій злочинності на загальнодержавному рівні;

10) доцільно вирішити питання щодо отримання доступу до банків даних ДФС, реєстрів Мінюсту (актів цивільного стану громадян та довіреностей), Пенсійного Фонду України, а також реєстрів ДМС, який дасть можливість без розшифрування, автономно здійснювати повний та всебічний аналіз діяльності суспільно-небезпечних організованих злочинних груп, незаконних збройних формувань, осіб із числа «злочинців у законі» та «кримінальних авторитетів», їх економічного підґрунтя;

11) підготовка пропозицій для внесення змін до статті 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з

організованою злочинністю» щодо віднесення Національної поліції до системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю [3].

Метою створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ – об'єднати інформацію інших підрозділів і спрямувати зусилля оперативників на документування та системну боротьбу з найбільш небезпечними організованими злочинними угрупованнями.

Разом з тим, Кабінет Міністрів України 16 вересня 2020 р схвалив Стратегію боротьби з організованою злочинністю (Розпорядження № 1126-р), яка визначає напрями розвитку системи боротьби з організованою злочинністю та механізми реалізації державної політики у відповідній сфері в сучасних умовах.

Стратегія буде реалізованою у три етапи: оцінка загроз за методологією SOCTA (це методика збору та аналізу інформації про кримінальну діяльність і групи, що становлять загрозу для України та країн Євросоюзу, визначення стратегічних цілей та розробка комплексних планів заходів та виконання комплексних планів заходів державними органами, які борються з організованою злочинністю).

Стратегія передбачає основні напрями її реалізації:

1. удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю;
2. формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю;
3. запровадження механізмів координації та взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю;
4. запобігання організованій злочинності та боротьба із злочинними організаціями у сферах з високим ризиком її прояву;
5. інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;
6. залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю;
7. міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю [4].

Список використаних джерел

1. Організована злочинність: скільки груп і організацій виявили в 2015-2021 роках URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/05/11/infografika/suspilstvo/orhanizovana-zlochynnist-skilky-hrup-orhanizacij-vuuvavyly-2015-2021-rokax>.
2. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ до 2020 року. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm.
3. Деякі питання організаційно-правового характеру боротьби з організованою злочинністю в сучасних умовах URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/4/47.pdf>.

4.Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2020 р. № 1126-р «Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

Коваленко Валентин Васильович,

професор Європейського університету
доктор юридичних наук, професор, член-
кореспондент Національної академії
правових наук України,

Мозоль Станіслав Анатолійович,

професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ ОСОБАМ, ВЗЯТИМ ПІД ВАРТУ

Анотація. У тезах доповіді охарактеризовано порядок надання побачень особам взятих під варту та визначено особливості надання конфіденційних юридичних консультацій таким особам. Проаналізовано зміни до ст. 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» в частині фіксації конфіденційних юридичних консультацій особи взятої під варту.

Ключові слова: попереднє ув'язнення; особа, взята під варту; права засужених, запобіжний захід.

Summary. The abstracts of the report describe the procedure for granting visits to detainees and identify the features of providing confidential legal advice to such persons. The changes to Art. 12 of the Law of Ukraine "On Pre-trial Detention" in terms of recording confidential legal advice to a detainee.

Keywords: pre-trial detention; a person taken into custody; rights of convicts, precautionary measure.

Кожна людина наділена певними невід'ємними правами, закріпленими в універсальних та регіональних документах, зокрема таких як: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., актуальна для європейського регіону Європейська конвенція прав людини і громадянина тощо [1]. Всі згадані нормативно-правові акти не залишають без уваги осіб, які позбавлені волі або утримуються під вартою. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права спеціально передбачає, що «всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і повагу до людської гідності» (ч. 1 ст. 10) [2; 3]. У свою чергу Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права аналогічно визначає, що

ув'язнені мають «право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я» (ч. 1 ст. 10).

Усвідомлюючи нагальну необхідність і суттєві проблеми з реальним забезпеченням прав і свобод громадян, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання і особливо в слідчих ізоляторах 30 червня 1993 р. Верховною Радою було прийнято Закон України «Про попереднє ув'язнення», який вперше на законодавчому рівні визначав сутність попереднього ув'язнення як запобіжного заходу щодо підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили (ст.1).

Законом визначено мету попереднього ув'язнення, підстави для нього, а також визначено установи для попереднього ув'язнення [4]. Окрім режиму, підстав звільнення осіб, що тримаються під вартою ту умов праці таких осіб особливо увагу приділено саме правам осіб, взятих під варту. Обсяг цих прав суттєво розширений порівняно з попередньою їх регламентацією, а їхній зміст у значній мірі відображає вимоги Міжнародних стандартів щодо прав осіб, взятих під варту, та спрямований на подальшу гуманізацію умов перебування у слідчих ізоляторах.

Варто зазначити, що за 28 років функціонування Закону України «Про попереднє ув'язнення», до нього вносилися зміни 33 рази! Останні датуються 14.07.2021 і стосуються суттєвого розширення прав осіб, яких попередньо ув'язнено в частині надання їм побачень (ст. 12). Вказане засвідчує, що питання забезпечення прав затриманих осіб, особливо права на правову допомогу є невід'ємною частиною кримінально-виконавчої політики нашої держави.

Не будемо зупинятися на загальному аналізі ст. 12 цього закону, а розглянемо детальніше, які ж саме зміни було запроваджено. Так, ч. 6. ст. 12 викладено у новій редакції, щоб гарантувати право на правову допомогу визначено перелік осіб, на побачення з якими має право особа взята під варту для конфіденційних юридичних консультацій, до них віднесено:

захисника (захисників) у кримінальному провадженні;

адвоката (адвокатів);

законного представника (представників), який (які) представляє (представляють) особу під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, адміністративних, цивільних, господарських справ у суді;

юриста (юристів), фахівця (фахівців) у галузі права, який (які) представляє (представляють) особу в Європейському суді з прав людини; якщо засуджений є неповнолітнім, - свій (свої) законний представник (представники) [5].

Із зазначеними особами попередньо ув'язнений має право на побачення з 8:00 години до 20:00 години, при чому немає значення чи це святковий, вихідний або звичайний робочий день.

Важливим є момент, коли попередньо ув'язнена особа відмовляється від побачення, так якщо ініціатором побачення є особи, визначені частиною шостою цієї статті, але особа, взята під варту, відмовляється від такого побачення, адміністрація місць для попереднього ув'язнення зобов'язана організувати таке побачення. У разі якщо особа, взята під варту, особисто та безпосередньо повідомляє осіб, визначених частиною шостою цієї статті, про небажання продовжувати побачення, таке побачення припиняється.

Також у запровадженій нормі чітко вказано, що побачення особи, взятої під варту, з особами, визначеними ч. 6 ст. 12, є конфіденційним, а присутність персоналу місця попереднього ув'язнення на побаченні можлива виключно за письмовою заявою особи, взятої під варту, чи осіб, визначених ч. 6 ст. 12.

Особливої уваги потребує розгляд механізму фіксації побачень, адже у новій редакції ст. 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» вперше запроваджено види фіксації конфіденційних юридичних консультацій особи взятої під варту, а саме:

аудіофіксація такого побачення забороняється;

відеофіксація такого побачення здійснюється відкрито. Особа, взята під варту, та особи, які до неї прибули, мають бути повідомлені про місце встановлення камери. Відеофіксація побачення камерою, про яку не повідомлено учасників побачення, забороняється;

відеофіксація побачення здійснюється у спосіб, що унеможливило фіксацію змісту документів, якими користуються особа, взята під варту, та/або особа (особи), яка (які) до неї прибула (прибули);

відеофіксація побачення здійснюється у спосіб, що унеможливило фіксацію змісту розмови особи, взятої під варту, з особою (особами), яка (які) до неї прибула (прибули) [5].

Зазначені зміни мають забезпечити належний доступ на правову допомогу особам взятим під варту та гарантувати дотримання принципу об'єктивності та неупередженості у кримінальному процесі. Проте виникає питання з реалізацією таких нововведень на практиці:

по-перше, не зрозуміло як забезпечуватимуться слідчі ізолятори технікою, яка має здійснювати тільки відеофіксацію, чи централізовано однаковими пристроями для усіх установ, чи це буде віддано на розсуд адміністрацій. Окрім цього, слід передбачити механічну неможливість здійснювати аудіозапис такими відеофіксуючими пристроями, в іншому разі підвищується ймовірність порушення норми про заборону аудіофіксації працівниками установ для попереднього ув'язнення, так званий «людський фактор», коли буде ввімкнено аудіофіксацію випадково – без прямого умислу, хоча не варто і забувати про усвідомлену, протиправну можливість отримання інформації у такий спосіб, для розкриття злочину;

по-друге, не визначено безпосередній механізм відеофіксації, а саме: ці пристрої мають бути встановлено стаціонарно у якомусь конкретно визначеному місці приміщення, де відбуватимуться такі конфіденційні консультації, чи відеокамера буде встановлюватися працівником установи для попереднього ув'язнення у кожному окремому випадку конфіденційної консультації і у місцях, які він вважає за потрібно.

Підсумовуючи варто вказати, що відбувається процес реформування національного законодавства у галузі прав людини, і прав засуджених, зокрема, тим самим йде його адаптація до сучасних загальноєвропейських стандартів поводження із попередньо ув'язненими особами.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19 жовтня 1973 р.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права: документ 995_042, чинний, поточна редакція – Ратифікація від 19 жовтня 1973 р., підстава № 2148-08.

3. Reyes H. Health and human rights in prisons / International Committee of the Red Cross. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/59n8yx.htm>.

4. Про попереднє ув'язнення. Закон України від 30.06.1993 № 3352-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 35, ст. 360.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення затриманому, підозрюваному, обвинуваченому, засудженому права на отримання правової допомоги. Закон України від 14.07.2021 № 1637-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1637-20#n110>.

Назимко Єгор Сергійович,
перший проректор Донецького
державного університету
внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, старший науковий
співробітник;

Тіточка Тетяна Ігорівна,
докторантка докторантури
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЕМПІРИКО-ТЕХНІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЮВЕНАЛЬНОЇ ВІКТИМНОСТІ

Анотація. В тезах автори розглядають особливості застосування генетико-моделюючого та біографічного методів як основних в межах емпірико-технічної методології дослідження особливостей ювенальної віктимності. Вказується, що в ювенальній віктимології особливого значення набуває генетико-моделюючий метод, котрий має на меті вивчення самої цілісної особистості, що саморозвивається. У зв'язку з цим виникла необхідність пошуку «одиниць» зовсім іншої природи, і було встановлено, що такою є потреба як суперечлива вихідна єдність біологічного і соціального, яка зумовлює існування особистості. Акцентується увага на тому, що саме генетико-моделюючий метод дозволяє виявити у підлітка ті біологічні, психологічні та соціальні особливості, котрі обумовлюють розвиток в ньому віктимних схильностей. В цьому контексті моделювання дозволяє відтворити механізм реагування дитини на зовнішні та внутрішні збудники, котрі дозволяють віднести її до того, чи іншого типу жертви.

Summary. In the theses the authors consider the peculiarities of the application of genetic modeling and biographical methods as the main within the empirical and technical methodology of the study of the peculiarities of juvenile victimhood. It is pointed out that in juvenile victimology the genetic modeling method acquires special significance, which aims to study the most integral, self-developing personality. As a result, there was a need to find "units" of a completely different nature, and it was found that such is the need as a contradictory original unity of biological and social, which determines the existence of the individual. Emphasis is placed on the fact that the genetic modeling method allows to identify in adolescents those biological, psychological and social features that determine the development of victim tendencies in him. In this context, modeling allows to reproduce the mechanism of the child's response to

external and internal pathogens, which allow to attribute it to a particular type of victim.

Ключові слова: ювенальна віктимологія, жертва, неповнолітній, віктимізація, метод, методологія, емпірико-технічна методологія, генетико-моделюючий метод.

Вивчення методологічних засад є невід'ємною частиною будь-якого наукового дослідження. Методологія є каркасом, на якому будується система знання про явища та процеси оточуючого об'єктивного середовища. Не заперечуючи те, що, здебільшого, методологія наукових досліджень є більш-менш статичною та вичерпною сукупністю підходів до процедури отримання знань, необхідно звернути увагу на деяку варіативність, яка залежить від науки та бажаних результатів. В цьому контексті наочним та яскравим прикладом є віктимологія, що обумовлено її тривалою кореляцією з кримінологією. Диференціюються методологічні підходи і всередині самої науки. Наразі мова йде про такий самостійним напрям як ювенальна віктимологія, яка присвячена вивченню причин та умов віктимності неповнолітніх осіб. Одними із основних методів дослідження феномену ювенальної віктимності є генетико-моделюючий та біографічний методи, котрі можна віднести до емпірико-технічної методології кримінологічних досліджень. Логічним висновком є те, що дослідження жертви кримінального правопорушення, не дивлячись на її вік та статеvu приналежність, неможливе без урахування біологіко-фізіологічних та психологічних особливостей. В цьому контексті жертва (як, до речі, і кримінальний правопорушник) має розглядатись як цілісна особистість, котра має певний набір рис, достатній для характеристики та встановлення «тригерних» місць.

В цьому контексті особливого значення набуває генетико-моделюючий метод, котрий має на меті вивчення самої цілісної особистості, що саморозвивається. У зв'язку з цим виникла необхідність пошуку «одиниць» зовсім іншої природи, і було встановлено, що такою є потреба як суперечлива вихідна єдність біологічного і соціального, яка зумовлює існування особистості. Принципи побудови методу відбивають природу існування соціального об'єкта вивчення: неможливість отримати остаточні (кінцеві) емпіричні пошуки щодо внутрішнього світу людини (рефлексивний релятивізм). Технологія методу (принцип єдності генетичної й експериментальної ліній розвитку) передбачає проведення дослідження в максимально «природних» умовах існування особистості і створення актуального простору реалізації самою особистістю численних можливостей моделювання власного розвитку й існування. Якщо в процесах навчання конституюючим є експериментально-генетичний метод, в цілому в дослідженні

особистості найбільш адекватним є генетико-моделюючий метод. Генетико-моделюючий метод дозволяє виявляти дійсні психологічні механізми становлення цілісної особистості та її окремих структурно-функціональних одиниць. Використання цього методу дозволяє «впритул» підійти до розуміння таких глобальних питань, як витоки особистості та співвідношення біологічного і соціального в ній [1, с. 10]. Отже, саме цей метод дозволяє виявити у підлітка ті біологічні, психологічні та соціальні особливості, котрі обумовлюють розвиток в ньому віктимних схильностей. В цьому контексті моделювання дозволяє відтворити механізм реагування дитини на зовнішні та внутрішні збудники, котрі дозволяють віднести її до того, чи іншого типу жертви. Історично склалось так, що вчені ще у минулих століттях неодноразово вказували на те, що схильність бути кримінальним правопорушником – це риса людини, котра була сформована під впливом саме генетичних та фізіологічних особливостей. Ми є абсолютними прихильниками тези про те, що і жертвою у більшості випадків (окрім ситуативного фактору та окремих казусів) стає людина, котра через свої фізичні та психічні особливості або «приваблює» злочинця, або формує у нього уявлення про технічну легкість реалізації суспільно небезпечного умислу у її відношенні.

Поряд із генетико-моделюючим знаходиться і біографічний метод. Так, Б.Г. Ананьев у відомій фундаментальній праці «Людина як предмет пізнання» наголошував на існуванні поряд з онтогенетикою, спрямованою на онтогенез індивіда, генетичної персоналістики. На думку вченого, генетична персоналістика – «теорія і метод біографічного дослідження життєвого шляху людини, основних подій, конфліктів, продуктів і цінностей, що розгортаються протягом життя людини в даних суспільно-історичних умовах» [2, с. 265]. Ми можемо із абсолютною впевненістю стверджувати, що генетична персоналістика (як симбіоз генетико-моделюючого та біографічного методів) – це один із домінуючих напрямків ювенальної віктимології. ***Застосування інструментарію генетичної персоналістики, у т.ч. – генетико-моделюючого методу дозволяє розчленувати дослідження феномену ювенальної віктимності на такі складники як:*** 1) пренатальний онтогенетичний механізм розвитку дитини (вивчення особливостей перебігу вагітності матері в частині наявності/відсутності будь-яких відхилень та ускладнень, котрі могли б вплинути на нормальний фізичний та психічний розвиток плода); 2) встановлення антропологічних особливостей підлітка (у симбіозі з антропологічним методом); 3) ретроспектива розвитку підлітка до першого віктимного епізоду (захворювання, міжособистісні внутрішні (родинні) та зовнішні (оточення) зв'язки, інтелектуальні особливості тощо); 4) вивчення внутрішнього механізму реагування на перший та наступні (якщо такі є) епізоди кримінально протиправної поведінки у

відношенні себе; кореляція соціально-психологічного «діалогу» з кримінальним правопорушником.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Основні методи дослідження особистості та категорія нужди. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 23. С. 7–18.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. М., 1977. 380 с.

Небитов Андрій Анатолійович,
начальник Головного управління
Національної поліції в Київській області,
доктор юридичних наук, доцент

**ДІЯЛЬНІСТЬ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В ПРОТИДІЇ
ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

Анотація. Здійснено кримінологічну характеристику організованої злочинності на території Київської області за період 2016 – (9 місяців) 2021 років. Висвітлено діяльність органів і підрозділів Головного управління національної поліції в Київській області у протидії організованій злочинності.

Ключові слова: організована злочинність, кримінальне правопорушення, національна поліція, протидія злочинності.

The criminological characteristics of organized crime in the Kyiv region for the period 2016 – (9 months) 2021 years. The activity of bodies and subdivisions of the Main Directorate of the National Police in Kyiv region in combating organized crime is covered.

Keywords: organized crime, criminal offense, national police, crime prevention.

Організована злочинність в Україні – явище досить складне і багатогранне, що має загальні основи, які притаманні організованій злочинності будь-якої країни. Проте, цей вид злочинності безумовно наділений й власними особливостями, які було отримано в результаті історичного розвитку України, особливостями, зумовленими її територіальним положенням на географічній карті світу, ідеологічними та культурними цінностями нашого суспільства. Сьогодні словосполучення «організована злочинність» у повсякчасному застосуванні наповнене надзвичайно широким змістом. У свою чергу, це приводить до того, що прояви організованої злочинності вбачаються в досить широкому колі суспільно небезпечних діянь, частина з яких фактично не відноситься до діяльності саме організованої злочинності. Прагнення науковців і

практиків з'ясувати сутність та природу організованої злочинності покликане сприяти формуванню правоохоронними органами більш ефективнішої системи протидії цьому негативному явищу.

Однією із суттєвих проблем в Україні на сьогодні залишається протидія злочинності, криміногенні фактори якої, пов'язані з економічним, політичним та соціальним розвитком суспільства. Найголовнішою ознакою сучасної злочинності, що суттєво впливає на рівень суспільної небезпеки, є її організований характер. Організована злочинність проявляє себе як особливий вид криміногенної обстановки, що все більш виразно проявляє риси соціального інституту.

Ступінь суспільної небезпеки цього виду злочинності у більшості визначається її основними властивостями – організованістю і системністю злочинної форми поведінки. За останні роки у національних і зарубіжних галузях права та науковій літературі проблемам надання різних форм характеристики організованої злочинності та її окремих аспектів приділяється досить велика увага, у свою чергу ми хочемо зупинитися на висвітленні питань протидії організованої злочинності саме на території Київської області. Адаже подолання цього явища перетворюється у надзвичайно складну проблему, яка становить загрозу розвитку не тільки окремих регіонів, а і в цілому держави, стабільності і безпеці суспільства, сприяє підризу демократичних інститутів і цінностей.

Організована злочинність в столичному регіоні за роки незалежності нашої держави пройшла певний шлях становлення та реорганізації. Вона має властивість створювати свої нелегальні і легальні структури, використовуючи при цьому їх можливості з метою максимального та швидкого вилучення надприбутків за умов мінімального ризику в період низької ефективності діяльності законодавчої та виконавчої влади.

Організована злочинність утворює значну небезпеку для суспільства, особливо коли воно знаходиться у стані реформування та розбудови державно-правової системи. Саме така, сприятлива для організованої злочинності ситуація, містить у собі загрозу її проникнення практично у всі сфери суспільних відносин. Тому завданням та пріоритетними напрямками діяльності Головного управління національної поліції в Київській області у боротьбі з організованою злочинністю визначено, насамперед, виявлення та тотальна ліквідація організованих груп і злочинних організацій.

У період з 2016 року по жовтень 2021 року ГУНП України в Київській області було виявлено **122** організованих групи та злочинні організації. Варто відмітити, що тенденції організованої злочинності в Київській області за вказані роки демонструють суттєве щорічне збільшення кількості виявлених організованих груп та злочинних організацій. Так, найменший показник було зафіксовано у 2016 році – лише **4** організованих групи, а найбільший - у 2021 році, за 9 місяців

якого їх було виявлено **39**, що у абсолютному прирості становить збільшення майже у 10 разів! Вказане свідчить про належну організацію оперативної роботи органів і підрозділів поліції Київщини цьому напрямі.

Дані щодо кількості виявлених ГУНП в Київській області у 2016 – (9 місяців) 2021 роках організованих груп та злочинних організацій, а також осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі таких груп чи організацій

Окремо варто звернути увагу і на якісні показники організованої злочинності, що дасть змогу більш детально зрозуміти сфери інтересів та тривалість діяльності організованих злочинних груп, а саме головне – з'ясувати які ж саме кримінальні правопорушення вчиняються членами таких груп.

Розглянемо структуру цього виду злочинності по рокам:

2016 рік

Членами **4-х** організованих злочинних груп учинено **25** кримінальних правопорушень, з них **25** тяжких та особливо тяжких:

- незаконний обіг зброї – **5**;
- розбій – **2**;
- створення злочинної організації – **1**.

Всього викрито **20** осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих злочинних груп, з них до жодного не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, 11 – домашній арешт, 2 – застава;

2017 рік

Членами **7-и** організованих злочинних груп учинено **70** кримінальних правопорушень, з них 64 тяжких та особливо тяжких:

- наркозлочини – **33**;
- вимагання – **14**;
- торгівля людьми – **5**;
- незаконний обіг зброї – **3**.

Всього викрито **31** особу, яка вчинила кримінальні правопорушення у складі організованих злочинних груп, з них відносно 10 застосовано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, 14 – домашній арешт, 2 – застава.

2018 рік

Членами **16** організованих злочинних груп учинено **181** кримінальне правопорушення, з них **134** тяжких та особливо тяжких:

- наркозлочини – **47**;
- вимагання – **15**;
- незаконний обіг зброї – **8**;
- розбійні напади – **5**;
- злочини у сфері ЕОМ – **5**;
- торгівля людьми – **4**;
- легалізація доходів – **3**;
- умисне вбивство – **2**;
- грабунки – **1**;
- створення злочинних організацій – **1**.

Всього викрито **66** осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих злочинних груп, з них відносно 22 застосовано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, 11 – домашній арешт, 3 – застава.

2019 рік

Членами **26-и** організованих злочинних груп учинено **203** кримінальних правопорушення, з них **177** тяжких та особливо тяжких злочинів:

- наркозлочини – **54**;
- незаконне заволодіння автотранспортом – **42**;
- незаконне використання бюджетних коштів – **27**;
- привласнення та розтрата майна, коштів – **18**;
- вимагання – **15**;
- розбійні напади – **8**;

- одержання хабаря – **6**;
- незаконний обіг зброї – **4**;
- грабунки – **2**;
- легалізація доходів – **2**;
- бандитизм – **1**;
- умисне вбивство – **1**;
- злочини пов'язані з корупційними проявами – **1**;
- створення злочинних організацій – **1**.

Всього викрито **110** осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих злочинних груп, з них відносно 32 застосовано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, 15 – домашній арешт, 8 – застава.

2020 рік

Членами **30-и** організованих злочинних груп учинено **601** кримінальне правопорушення, з них тяжких та особливо тяжких **590**:

- шахрайство – **433**;
- наркозлочини – **28**;
- переправлення осіб через державний кордон – **24**;
- незаконне заволодіння АМТ – **21**;
- торгівля людьми – **19**;
- розбійні напади – **18**;
- злочини пов'язані з сутенерством та звідництвом – **13**;
- бандитизм – **9**;
- крадіжки – **7**;
- вимагання – **3**;
- незаконний обіг зброї – **1**;
- привласнення, розтрата майна – **1**;
- створення злочинної організації – **1**;
- умисне вбивство – **1**.

Всього викрито **106** осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих злочинних груп, з них відносно 49 застосовано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, 20 – домашній арешт, 10 – застава.

2021 (9 місяців) рік

Членами **39-и** організованих злочинних груп учинено **214** кримінальних правопорушень, з них **196** тяжких та особливо тяжких злочинів:

- незаконне заволодіння АМТ – **38**;
- позбавлення волі, або викрадення людини – **32**;
- скоєно злочинів з ознаками корупційних проявів – **25**;
- розбійні напади – **22**;
- вимагання – **16**;
- крадіжки – **14**;
- одержання хабаря – **11**;

- наркозлочини – **11**;
- бандитизм – **8**;
- шахрайство – **8**;
- створення злочинних організацій – **8**;
- умисне вбивство – **5**;
- злочини пов'язані з незаконним обігом зброї - **1**

Всього викрито **191** особу, яка вчинила кримінальні правопорушення у складі організованих злочинних груп, з них відносно 69 застосовано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою, 51 – домашній арешт, 10 – застава, 10 – особисте зобов'язання.

Наведені дані демонструють різноманітність злочинних інтересів, а також засвідчують те, що переважна більшість діянь (більше 90 %), вчинених у складі організованих злочинних груп за ступенем тяжкості належить до тяжких та особливо тяжких злочинів, саме тому цьому виду злочинності органами і підрозділами ГУНП України в Київській області приділяється особлива, посилена увага.

Здійснивши аналіз статистичних даних, можна зробити спробу спрогнозувати тенденції діяльності організованої злочинності на території Київської області. Здебільшого її активність залежатиме від певних факторів, а саме: триває процес консолідації злочинних організацій та розподіл між ними сфер впливу, у зв'язку з чим злочинні угруповання будуть намагатися здійснювати контроль найбільш важливих галузей економіки (паливної, природних ресурсів, торгівлі та інших). У зв'язку з чим можна припустити, що найближчі роки в Україні, а особливо у столичному регіоні, все ж таки будуть діяти декілька кримінальних організацій. Також по мірі посилення управлінсько-організаційних заходів, наведення порядку в економічній сфері, організована злочинність буде виходити з тіньової економіки і проникати у легальні бізнес-структури, до речі цей процес стає помітним в останні роки. Загальновідомо, що сьогодні організована злочинність в Україні потребує детального аналізу, розкриття її сутності та окреслення меж, а сучасне законодавство нашої держави має бути спрямоване на активізацію протидії її проявам у досить різних сферах життєдіяльності нашого суспільства.

Окрім цього, варто наголосити, що активний правоохоронний тиск на організовану злочинність, ліквідація організованих груп та злочинних організацій, затримання і арешт членів цих груп дозволили оздоровити криміногенну ситуацію в регіоні та досягнути зниження рівня злочинності, як загального, так і по окремим видам. Так, моніторинг основних показників роботи підрозділів поліції у протидії злочинності засвідчив зниження рівня загальної злочинності на **5,3 %** (*зарєєстровано до ЄРДР без урахування закритих у 2021 р. – 12 251 кримінальних правопорушень, у 2020 р. – 12 933*).

У структурі злочинності за поточний рік у порівнянні з 2020 роком зменшилася реєстрація таких видів злочинів: умисних вбивств – на **3,6 %**; розбійних нападів – на **42,9 %**; грабежів – на **19,7 %**;

крадіжок – на **20,1 %**; шахрайств – на **18,5 %**; хуліганств – на **22,9 %**; незаконних заволодінь транспортними засобами – на **38,7 %**.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що найближчим часом діяльність організованої злочинності в Київській області буде мінімізовано, а досягнуті позитивні зрушення у напрямі зменшення загального рівня злочинності та недопущення загострення криміногенної ситуації в цілому є пріоритетним завданням поліції регіону.

Новик Віталій Алікович,
начальник структурного підрозділу
Управління оперативного забезпечення
розслідування кримінальних
правопорушень, вчинених службовими
особами, Головного оперативного
управління Державного бюро
розслідувань

ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Анотація. Важливим завданням державної політики є раціональне використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення захисту, відновлення лісового фонду України. А також запобігання вчиненню кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду.

Ключові слова: ліс, лісовий фонд, запобігання кримінальним правопорушенням, правова охорона лісового фонду України.

Summary. An important task of government policy is the rational use and reproduction of natural resources, ensuring the protection and regeneration of Ukraine's forest fund. And also prevention of committing criminal acts in the field of forest protection.

Keywords: forest, forest fund, prevention of criminal offences, legal protection of forest fund of Ukraine.

Одним з найважливіших завдань нашої держави є захист навколишнього природного середовища, а саме охорони лісового фонду України¹, який є її національним багатством та джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Саме ліси за своїм призначенням та місцерозташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції. Незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням

¹ Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [1].

зростають ліси, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [1]. В основі державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища покладено раціональне використання та відтворення природних ресурсів, а саме лісового фонду. Президент України визначив посилення боротьби з правопорушеннями у сфері охорони довкілля одним з пріоритетів та започаткував реалізацію державної програми «Масштабне заліснення України» [2].

Вже у жовтні 2021 року розпочалася кампанія із масштабного заліснення України в рамках програми Президента України «Зелена країна». Ініціатива передбачає збереження та відтворення лісів, збільшення їх площі. Зокрема, у планах – висадити на території України 1 мільярд дерев у найближчі 3 роки. За 10 років площа лісів має зрости на 1 мільйон гектарів.

Правовий захист лісового фонду регулюється Конституцією України, Лісовим кодексом, Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про мисливське господарство та полювання», Постановою КМ України від 08.10.2014 № 521 «Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України», Постановою КМ України від 01.03.2007 № 303 «Про затвердження Правил відтворення лісів», Постановою КМ України від 04.12.2019 №1142 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контролю за неперевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених», Постановою КМ України від 04.12.2019 № 1178 «Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення електронних аукціонів з продажу необробленої деревини» та ін.

Саме на Державне агентство лісових ресурсів України, як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, покладається виконання наступних завдань: 1) реалізація державної політики у сфері лісового та мисливського господарства; 2) внесення на розгляд Міністра захисту довкілля та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері лісового та мисливського господарства [3].

Головним суб'єктом запобігання вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду є Державна лісова охорона, що має статус правоохоронного органу. Метою її діяльності є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу.

На Держлісоохорону покладено забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового та мисливського

господарства, а також використання лісових ресурсів і мисливських тварин; організація та координація заходів з охорони державного мисливського фонду [4].

Незважаючи на розгалужену систему нормативно-правових актів та систему заходів, які передбачають захист лісового фонду України сьогодні спостерігається негативні тенденції кримінальних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища, у тому числі і лісів. Системність та масштабність протиправних проявів, пов'язані з незаконними порубками лісів, значним рівнем корупції у лісовій галузі, що призводить до порушення екологічної рівноваги, масового знищення об'єктів рослинного світу, забруднення значних територій, виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру і створює загрозу національній та екологічній безпеці України.

Забезпечення збереження лісового фонду обумовлено зростанням кількості кримінальних правопорушень та збільшенням завданої шкоди діяннями у сфері використання лісових ресурсів.

Особливо небезпечним те, що до вчинення кримінальних правопорушень у сфері використання лісових ресурсів причетні працівники державної лісової охорони, на які покладається здійснення державного контролю за додержанням лісового законодавства та забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, захист від шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу.

У 2020 році було повідомлено про підозру 155 працівникам Державної лісової охорони та направлено до суду обвинувальних актів щодо 70 працівників Державної лісової охорони, а начальнику Запорізького обласного управління лісового та мисливського господарства було вчинено 70 тис. гр. вимагання неправомірної вигоди.

Протиправна діяльність в лісгосподарській галузі організовується та супроводжується посадовими особами спеціалізованих державних підприємств з метою створення необлікованої деревини. При організації протиправних схем організатори вступають в змову з працівниками, як правило, керівної ланки підрозділів правоохоронних та контролюючих органів (Національної поліції України, СБУ України, Державної екологічної інспекції України, Державним лісовим агентством України), яким систематично сплачується неправомірна вигода за невжиття відповідних заходів реагування щодо припинення протиправної діяльності пов'язаної із незаконними рубками, транспортуванням, обробкою і продажем необлікованої деревини, а також сприяння правопорушникам в уникненні від передбачено законом відповідальності.

Важливим є те, що перешкодами у здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду є недоліки законодавчого характеру, а саме: підпорядкованість

лісокористувачів різним органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, що обмежує контроль профільними органами за дотриманням лісокористувачами законодавства у сфері лісокористування; різна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій підозрюваних осіб відповідно кримінального законодавства; неврегульованість у законодавстві порядку перевезення та переробки незаконно зрубаного лісу; мінімізація митних платежів під час експорту лісу; монополізація діяльності з організації продажу деревини через товарні біржі.

Наведені дані переконують, що розробка ефективного правового регулювання охорони лісового фонду України та заходів виявлення та запобігання зловживання владою або службовим становищем у галузі охорони лісового фонду України має стати пріоритетним напрямом державної політики боротьби зі злочинністю та дієвим засобом забезпечення охорони лісів України.

Відповідно, збереження, відновлення та недопущення вчинення кримінальних правопорушень в цій галузі одним із невідкладних завдань державної політики.

Список використаних джерел

1. Лісовий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.
2. Указ Президента України №228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2282021-39089>.
3. Положення про Державне агентство Державних лісових ресурсів. Постанова КМ України від 8 жовтня 2014 р. № 521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#n8>.
4. Положення про Державну лісову охорону. Постанова КМ України від 16 вересня 2009 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text>.

Новосад Юрій Олександрович,
керівник Ковельської міжрайонної
прокуратури Волинської області, доктор
юридичних наук;

Попельнюк Тарас Вікторович,
аспірант кафедри кримінального права та
процесу Волинського національного
університету ім. Лесі Українки

ПЕРСОНАЛ КОЛОНІЙ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Анотація. У статті з'ясовано зміст поняття «об'єкт кримінологічної профілактики» та проблемність його використання у запобіжній діяльності у сфері виконання покарань України, а також

сформульовано авторський підхід щодо вирішення цього питання у контексті протиправної діяльності персоналу колоній.

Ключові слова: об'єкт кримінологічної профілактики; запобіжна діяльність; сфера виконання покарань; персонал колоній; кримінальне правопорушення.

Summary. The article clarifies the content of the concept of "object of criminological prevention" and the problems of its use in preventive activities in the field of execution of sentences in Ukraine, as well as formulates the author's approach to addressing this issue in the context of illegal activities of colonies.

Key words: object of criminological prevention; preventive activities; the scope of execution of punishments; colony staff; criminal offense.

Як показали результати даного дослідження, спроби чітко визначити зміст предмету дослідження зроблені як на доктринальному, так і на нормативно-правовому рівнях. Зокрема, деякі автори під об'єктами запобігання злочинам розуміють окремі або сукупність різних (за генезою, сферою, формами та інтенсивністю прояву) негативних явищ і процесів реалізації діяльності матеріального чи духовного характеру, які призводять до виникнення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів [1, с. 148]. Інші науковці, не формулюючи поняття об'єктів запобіжної діяльності, або визначають об'єкт запобігання злочинам як один із критеріїв класифікації запобіжних заходів (поділяють їх за середовищем формування та за середовищем діяльності особи чи групи осіб) [2, с. 65] або просто виокремлюють об'єкти, зокрема, індивідуального запобігання злочинам [3, с. 384-385]. У цілому ж, у кримінологічній літературі домінуючими є підходи, відповідно до яких об'єкти запобіжної діяльності у сфері протидії злочинності використовуються як критерії розмежування та класифікації заходів запобіжного характеру [4, с. 331-332].

Певні спроби визначення видів об'єктів кримінологічного впливу вчинені й на нормативно-правовому рівні. Так, ще у травні 1998 року у ст. 16 проекту Закону України «Про профілактику злочинів» (який не прийнятий Верховною Радою України до сьогодні) були закріплені категорії осіб, які підлягають взяттю на профілактичний облік [2, с. 182-193], що, без сумніву важливо з огляду забезпечення на практиці реалізації принципу законності в діяльності суб'єктів запобіжної діяльності, який закріплений у відповідних нормах Конституції України (ст. ст. 19, 24, 92, ін.). Аналогічні спроби здійснені й на законодавчому рівні. Зокрема, у ст. 23 «Основні повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію» визначені (хоча й прямо не названі) об'єкти запобігання правопорушенням і злочинам, щодо яких поліцейські вживали передбачені на нормативно-правовому рівні заходи запобіжного змісту.

Такі ж об'єкти визначені також у Законі України «Про запобігання корупції», зокрема, у ст. 3 «Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону», та в інших нормативно-правових актах України. При цьому підходи є різноманітними – від чіткого закріплення у них об'єктів запобіжної діяльності до їх визначення через розширене тлумачення правових норм, як це здійснено в Законах України «Про Національну поліцію» та «Запобігання корупції».

На жаль, не дано визначення та не створено перелік об'єктів запобіжного впливу й в одному із ключових нормативно-правових актів, що стосуються змісту запобігання кримінальним правопорушенням, а саме – Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», що, як встановлено в ході даного дослідження, негативно впливає на ефективність запобіжної діяльності, включаючи й сферу виконання покарань України. Як правило, об'єкти ОРД та в цілому кримінологічного запобігання, зокрема, серед персоналу правоохоронних органів, визначаються на відомчому (підзаконному) рівні, маючи при цьому або гриф «для службового користування», або відповідні грифи таємності, що не тільки суперечить вимогам п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно якої виключно законами визначається організація і діяльність правоохоронних органів, але й не дозволяє оцінювати зазначену діяльність з огляду вимог принципу публічності (гласності) з боку громадськості. Такі ж проблеми створені й для науковців, які не мають відповідних допусків до службової (адміністративної) та державної таємниці. Поряд з цим, варто з даного приводу погодитись з А. П. Закалюком, який переконаний, що визначення об'єктів запобіжної діяльності не може бути схематичним, а потребує конкретного аналізу та виявлення тих об'єктів, які більш виразно проявились під час аналізу причин і умов вчинення певної категорії кримінальних правопорушень [4, с. 333].

Крім цього, варто зауважити, що в конкретних законах та інших нормативно-правових актах, що регулюють питання пов'язані із запобіганням кримінальним правопорушенням, залежно від мети і завдань суб'єкта такої діяльності, відображена й інша класифікація об'єктів профілактики (такі особливості, наприклад, визначені в Законі України «Про державну службу»; «Про Державну кримінально-виконавчу службу»; «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»; ін.). Логічним у зв'язку з цим можна визнати й інший висновок: науковці й надалі мають у своїх працях розв'язувати завдання щодо змісту «об'єкта запобіжної діяльності», його класифікації за тими чи іншими критеріями, що важливо у контексті удосконалення правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням у цілому.

Отже, виходячи з вищезазначених методологічних і нормативно-правових підходів, можна сформулювати авторське поняття «персонал колоній як об'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань», а саме – це: фізичні особи, що мають правовий статус персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та

проходять службу чи працюють у виховних і виправних колоніях або в інших кримінально-виконавчих установах закритого типу, які своєю протиправною поведінкою та її вираженням через особистісні негативні звички, традиції, стереотипи тощо у повсякденній життєдіяльності, що пов'язана із сферою виконання покарань, доводять необхідність здійснення відносно них відповідних запобіжних заходів, передбачених у законі.

Список використаних джерел

1. Кримінологія. Академічний курс. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Кондор, 2018. 588 с.
2. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): навчальний посібник. Київ: Атіка, 2001. 368 с.
3. Кримінологія: учебник для юрид. вузов / Под общ. ред. д.ю.н., проф. А. И. Долговой. М.: ИНФРА.М-НОРМА, 1997, 784 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія кримінологічної науки. 424 с.

Піщенко Геннадій Іванович,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Соловей Олена Олександрівна,
кандидат юридичних наук

РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ДЕТЕРМІНАЦІЯ, ПРОФІЛАКТИКА

Анотація: Стаття присвячена з'ясуванню сутності розбещення неповнолітніх, його кримінологічної характеристики, вирішенню комплексу теоретичних та прикладних проблем, пов'язаних із запобіганням цьому негативному соціально-правовому явищу.

Summary: The scientific article is devoted to clarifying the essence of juvenile abuse, its criminological characteristics, solving a set of theoretical and applied problems related to the prevention of this negative socio-legal phenomenon.

Ключові слова: розбещення неповнолітніх, розпусні дії, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінологічна характеристика, особа злочинця, детермінація, запобігання.

Згідно з останніми дослідженнями Ради Європи, кожна п'ята дитина в Україні є жертвою різних форм сексуального насильства: від розбещення до зґвалтування. В останній час у засобах масової інформації дедалі частіше почали з'являтися випадки розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України), зокрема вчинених за допомогою мережі Інтернет, і це серйозний сигнал, що свідчить про деморалізацію українського суспільства, падіння інституту сім'ї.

Адже в будь-якій цивілізованій державі злочини проти статевої недоторканості, особливо коли вони стосуються дитини, є неприйнятними з точки зору моралі і жорстко караються законом. Діти – це наше майбутнє, і нація вважається "здоровою" лише тільки у тому випадку, коли поважається честь, гідність та статева недоторканість дитини. Так, наприклад, чоловік з червня 2013 р. по листопад 2014 р. систематично, з періодичністю 2-3 рази на тиждень, вчиняв щодо дочки співмешканки сексуальні дії, які виражалися у статевих актах природним і неприродним способом. Окрім цього він примушував дивитися на ці дії 10-літню племінницю співмешканки, і брати в них участь (ч.2 ст.156 КК України) [14]. На Рівненщині чоловік неодноразово вчиняв розпусні дії, сексуальне насильство та зґвалтував малолітню доньку своєї співмешканки і знімав це на відео [10]. Викладач танців надсилав дівчинці фотографії із зображенням свого оголеного статевого органу та вимагав надіслати інтимні фотографії дитини у відповідь [11]. В м.Одеса 52-річний чоловік розбещував неповнолітніх та малолітніх дівчат протягом 2016-2021 рр. під псевдонімом свого сина у соцмережі "Вконтакте" та месенджерах. Під час спілкування він починав відверті розмови та надсилав дітям порнографічні фото та відео. Згодом чоловік змушував дітей надсилати йому у відповідь свої оголені світлини [12]. І таких фактів вчинення злочину щодо дітей, нажаль, немало. Занепокоєння викликають випадки, коли розбещення щодо дітей вчиняють їх рідні батьки. Наприклад, чоловік вчиняв розпусні дії щодо своїх малолітніх дітей, при цьому він перебував у стані алкогольного сп'яніння [19].

На сьогодні в Україні ратифіковано і діє низка нормативно-правових актів спрямованих на захист дітей від злочинів сексуального характеру, зокрема: Конвенція ООН Про права дитини [1], Конвенція Ради Європи Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [2], Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [3], Конституція України [4], Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" [6] та ін., проте вони майже не працюють, про що свідчить високий рівень латентності статеви злочинів. Зарубіжні та вітчизняні вчені розуміють суспільну небезпеку розбещення неповнолітніх і неодноразово присвячували йому свої публікації, зокрема: В. Борисов, В. Василевич, С. Денисов, Г. Дерягін, О. Джу́жа, А. Джу́жа, Л. Дорош, В. Дьордяй, А. Закалюк, О. Кальман, Л. Козлюк, С. Косенко, К. Кулик та багато ін., але на

сьогодні залишилися багато невіршених питань стосовно його запобігання.

Сьогодні, частка злочинів, що вчиняються відносно дітей в Україні становить приблизно 10,0% від усіх зареєстрованих злочинів стосовно дітей. Особливе занепокоєння викликає той факт, що кількість злочинів сексуального характеру має тенденцію до зростання, адже тільки за період 2013-2018 рр. за даними Генеральної прокуратури України було вчинено 1525 злочинів, передбачених ст. 156 КК України: у 2013 р. - 252, у 2014 р. – 209 [8], у 2015 р. – 233, у 2016 р. – 272, у 2017 р. – 285, у 2018 - 274 [13]. Як показало наше дослідження, з 2015 року спостерігається зростання зареєстрованих злочинів за ст. 156 КК України, а з 2016 року, відбувся сплеск злочинів даного виду (+16,7%). З 2017 року темпи зростання уповільнилися, хоча загальна тенденція збереглася - 4,8%. З 2018 року можна спостерігати спад даного виду злочинів (-3,9%).

Тільки за 2019 рік кількість злочинів передбачених ст. 156 КК України за даними Офісу Генерального прокурора винесено 44 обвинувальні вироки. Як свідчать результати аналізу судової практики ухвалених судом вироків, упродовж 2017 – вересня 2019 року виявлено всього 116 випадків розбещення неповнолітніх. За 4 місяці 2021 р. було зареєстровано 1284 злочинів щодо дітей, з них злочинів передбачених ст.156 КК України становили 56 випадків [16]. За даними Укрінформ, за неповний місяць після запуску "гарячої лінії", надійшло 1,7 тис. дзвінків, більшість із яких стосувалися психологічного та фізичного насильства, проте відсоток звернень щодо сексуального насильства становив лише 1% і це тривожні цифри [18].

В загальній структурі злочинності, розбещення неповнолітніх становить незначний відсоток (0,04-0,05%), проте це не означає, що проблеми не існує. Все це свідчить лише про високий рівень латентності даного виду злочинів і пов'язано це, головним чином із тим, що діти часто замовчують про факти вчинення щодо них злочинів або особи винні у вчиненні даного злочину відкупаються від батьків або родичів грошима, цінними подарунками. Також вагомою причиною збільшення кількості розбещень неповнолітніх є й те, що вони частіше вчиняються за допомогою соціальних мереж та месенджерів, і дуже важко вчасно виявити такі злочини, хоча й сьогодні в рамках операції "Павутина", працівниками кіберполіції регулярно проводяться профілактичні операції, спрямовані на протидію поширенню в Інтернеті порнографії за участю дітей [15].

Причиною латентності даного виду злочинів є і те, що недосить ефективно працює Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 07.12.2017 № 2229-VIII [6] і часто факти домашнього насильства залишаються прихованими через замовчування батьків/опікунів, страх дітей розповісти про вчинене над ними сексуальне насильство (в силу своїх психо-фізіологічних

особливостей, бо не знають, що робити в таких випадках) через погрозу застосування до них покарання від кривдника або підкуп подарунками. Деякі діти не заявляють про такі злочини через відчуття сорому або появу певної зацікавленості.

Великою проблемою в українському суспільстві вбачається також й те, що воно сприймає домашнє насильство, як щось буденне, і стоїть осторонь від сімейних проблем. Також, відсутність взаємoinформування між дітьми та правоохоронними органами, громадськими організаціями, що спрямовані на захист статевої недоторканості дітей лише сприяє збільшенню випадків такого виду злочинів [9]. Окрім цього, на листопад 2021 року й досі не створено Єдиного реєстру випадків домашнього насильства. Саме тому, є розбіжності в статистичних даних МВС України, Генеральної Прокуратури України та громадських організацій (наприклад, ЮНІСЕФ, Ла-Страда Україна та ін.). Часто правоохоронними органами не беруться до уваги свідчення дитини щодо вчиненого над ними сексуального насильства через їх вік. Проблемним питанням є і те, що на сьогодні законодавством не передбачено допит дітей-жертв і дітей-свідків у спеціальних "зелених кімнатах", яких у 2019 році нараховувалося – 21, а у 2021 році – 47 [16], і вони не використовуються належним чином.

Позитивним кроком з боку держави було вивчення досвіду США щодо єдиної бази даних про осіб, які вчинили сексуальні злочини (педофілів), де кожний громадянин може знайти інформацію про злочинця, який мешкає в їхньому районі. Рішення про створення у січні 2020 року Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи і недоторканості дітей, є дієвим заходом і, за нашим переконанням, сприятиме більш ефективному запобіганню злочинів даного виду [17]. Вкрай важливим кроком щодо запобігання розбещенню неповнолітніх, на нашу думку, є прийняття Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства" (Ланцаротська Конвенція), оскільки даний злочин тісно пов'язаний: а) із виготовленням і розповсюдженням дитячої порнографії (ст. 301-1 КК України), адже Україна входить до п'ятірки країн, де виготовляють дитячу порнографію; б) із зґвалтуванням дитини (ч. 3, 4, 5 ст.152 КК України). В даному законі пропонується доповнити КК України статтею 156-1 "Домагання дитини для сексуальних цілей" та передбачити відповідальність за використання інформаційно-комунікаційних систем та технологій з метою вчинення щодо дитини будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, за умови вчинення істотних дій, спрямованих на те, щоб така зустріч відбулась [7]. Проте, на наш погляд, законодавцєві необхідно замінити слова "яка не досягла 16-річного віку" на "малолітню особу", оскільки це

суперечить чинному законодавству. Дитиною вважається особа, яка не досягла 18-річного віку.

З огляду на вищевикладене, на сьогодні, нагальною необхідністю є закріплення на законодавчому рівні новітніх систем блокування або фільтрів щодо обмеження доступу до інформаційних платформ, контент яких містить насильство, в тому числі й сексуальне. Також, вважається вкрай важливим створення Єдиного реєстру випадків домашнього насильства, що сприятиме більш ефективному запобіганню злочинів, передбачених ст. 156 КК України.

Список використаних джерел

1. Про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 24.09.2021 р.)

2. Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція Ради Європи ратифіковано Законом України № 4988-VI від 20.06.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.

3. Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Конвенція Ради Європи від 11.05.2011 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mu11251> (дата звернення 24.09.2021 р.)

4. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр#Text> (дата звернення 24.09.2021 р.)

5. Про охорону дитинства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 24.09.2021 р.)

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 24.09.2021 р.)

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон України від 18 лютого 2021 року № 1256-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text> (дата звернення 24.09.2021 р.)

8. В Україні за 2014 р. зафіксовано 897 злочинів проти статевої свободи, з них 209 – розбещення неповнолітніх. 2.12.2015. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/v-ukraini-za-2014-rik-zafiksovano-897-zlochyniv-proty-statevoi-svobody-z-nykh-209-rozbeshchennia-nerovnoolitnikh> (дата звернення 24.09.2021 р.)

9. В Україні збільшується кількість сексуальних злочинів щодо дітей – представниця омбудсмена. 22.09.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104514-v-ukraini-zbilsuetsa->

kilkist-seksualnih-zlociniv-sodo-ditej-predstavnica-ombudsmena.html (дата звернення 24.09.2021 р.)

10. Дубовська А. На Рівненщині чоловіка засудили до довічного за зґвалтування падчерки – прокуратура 10.06.2021. URL: <https://suspilne.media/138151-na-rivnensini-colovika-zasudili-dovichnogo-za-zgvaltuvanna-padcerki-prokuratura/> (дата звернення 24.09.2021 р.)

11. Дубовська А. Поліція перевіряє. Чи розбещував викладач танців ученицю на Рівненщині. 05.03.2021. URL: <https://suspilne.media/110921-policia-perevirae-ci-rozbesuvav-vikladac-tanciv-ucenicu-na-rivnensini/> (дата звернення 24.09.2021 р.)

12. Журавель Д. В Одесі судитимуть чоловіка, якого підозрюють у розбещенні та зґвалтуванні 10 дітей. 16.09.2021. URL: <https://suspilne.media/164105-v-odesi-suditimut-colovika-akogo-pidozruutu-rozbesenni-ta-zgvaltuvanni-10-ditej/> (дата звернення 24.09.2021 р.)

13. За п'ять років в Україні зафіксовано понад тисячу випадків розбещення неповнолітніх // Новини України 23.05.2019. URL: https://galinfo.com.ua/news/za_pyat_rokiv_v_ukraini_zafiksovano_ponad_tysyachu_vypadkiv_rozbeschennya_nepovnolitnih_316705.html (дата звернення 24.09.2021 р.)

14. Київська обласна прокуратура у Київській області за розбещення неповнолітніх чоловіка засудила до 10 років позбавлення волі. 27.09.2021 р. URL: https://kobl.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&t=rec&id=158681&fp=3380&s=print.

15. Кіберполіція викрила майже пів стоні осіб у розповсюдженні, створенні та збуті дитячої порнографії. 08.07.2021. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpoliczija-vykryla-majzhe-piv-sotni-osib-u-rozповсюdzhenni-stvorenni-ta-zbuti-dityachoi-pornografii-6213/> (дата звернення 24.09.2021 р.)

16. Клименко І. Відсьогодні в Нацполіції створений сектор ювенальних слідчих. 01.06.2021 р. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/vidsyogodni-v-nacpolicii-stvorenni-sektor-yuvenalnih-slidcix-igor-klimenko> (дата звернення 24.09.2021 р.)

17. Комітет Ради підтримав законопроект щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації. 02.09.2020 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3092291-komitet-radi-pidtrimav-zakonoproekt-sodo-zahistu-ditej-vid-seksualnoi-ekspluatcii.html>.

18. На "гарячу" лінію з протидії насильству надійшли понад 1,7 тис. звернень. 02.03.2020 р. URL: https://censor.net/ua/news/3178850/za_nepovnyyi_misyats_na_garyachu_li_niyu_z_protidyiy_nasylstvu_nadiyishlo_ponad_17_tys_dzvinkiv_ofis.

19. Прокуратура домоглася реального вироку для закарпатця, за розбещення неповнолітніх дітей. 18.05.2021 р. URL: <https://transkarpatia.net/transcarpathia/crime/143985-prokuratura-domoglasia-realnogo-viroku-dlia-zakarpattia-za-rozbeschennia-nepovnoltnh-dtey.html> (дата звернення 24.09.2021 р.)

Пузирьов Михайло Сергійович,
начальник відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної
служби, доктор юридичних наук,
старший дослідник

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ (ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕНІТЕНЦІАРНУ СИСТЕМУ НОВОГО ТИПУ)

В умовах суспільної трансформації сучасної України, формування повноцінної правової держави європейського типу особливо гостро постає проблема реформування правоохоронних органів, до яких відповідно до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» належать й органи і установи виконання покарань (УВП), слідчі ізолятори. І це є цілком логічним, адже виконання покарань, призначених засудженим за вироками суду, є завершальним етапом застосування кримінально-правових норм як складової кримінально-правової політики держави. Саме тому діяльність, спрямована на забезпечення ефективного виконання покарань, є стратегічним напрямом та одним із найважливіших чинників успішної протидії злочинності.

Проведення реформи кримінально-виконавчої системи та розбудови нової системи УВП у нашій державі розпочалося практично одночасно із процесом набуття Україною суверенітету й незалежності та продовжується й нині.

На виконання зобов'язань, взятих Україною при вступі до Ради Європи, Указом Президента України від 22 квітня 1998 р. № 344/98 утворено Державний департамент України з питань виконання покарань, а Указом від 31 липня 1998 р. № 827/98 затверджено Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань. Трохи згодом, на підставі Указу Президента України від 12 березня 1999 р. № 248/99 Державний департамент України з питань виконання покарань було виведено з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України. Зазначені історико-правові процеси засвідчили готовність України, як правової держави, рухатися в напрямі побудови пенітенціарної системи європейського зразка.

Термін «пенітенціарна система» не є новим для доктрини кримінально-виконавчого права України, він набув широкого вжитку в наукових публікаціях, у пресі, а також практиці виконання покарань і пробачії, організованій на науковій основі. Проте нормативного закріплення він набув нещодавно. І пов'язано це із сучасними процесами реформування системи виконання кримінальних покарань та пробачії.

Таких періодів «унормування» пенітенціарної термінології два:

1) *перший (2010–2016 рр.)* – пов’язаний із функціонуванням Державної пенітенціарної служби України;

2) *другий (із 2016 р. й дотепер)* – пов’язаний із діяльністю Міністерства юстиції України щодо «оновлення» пенітенціарного вектору розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Зокрема, у перший із названих періодів згідно з Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 утворено Державну пенітенціарну службу України шляхом реорганізації Державного департаменту України з питань виконання покарань.

А Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 394/2011 затверджено Положення про Державну пенітенціарну службу України та встановлено, що Державна пенітенціарна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції України.

Із метою приведення кримінально-виконавчої політики держави у відповідність до міжнародних норм, визначення основних напрямів реформування кримінально-виконавчої служби, що має забезпечити в УВП та слідчих ізоляторах визначені законодавством порядок і умови виконання та відбування покарань, запровадити європейські норми у цій сфері шляхом додержання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та виконання рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, була прийнята Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, яка затверджена Указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012.

Варто зазначити, що *перший період* пенітенціарного спрямування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації (особливо 2013–2015 рр.) був знаковим для пенітенціарної науки, практики й нормотворення в силу таких обставин:

По-перше, вже 10 років діяв Кримінально-виконавчий кодекс України, який за цей час вже набув інноваційного змісту, увібравши в себе багато прогресивних тенденцій ХХІ ст., і є одним із кодифікованих актів України, динаміка змін до якого потребує активної співпраці науки, практики й суб’єктів законотворення.

По-друге, вперше в історії кримінально-виконавчої системи України на порядок денний Колегії Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України (27 вересня 2013 р.) було винесено й заслухано питання про сучасний стан та перспективи наукового супроводу діяльності органів та установ, що належать до сфери управління

ДПтС України. Під час засідання Колегії ДПтС України відповідне питання викликало багато дискусій, насамперед із боку практиків, проте було прийнято зважене рішення – розпочати роботу над інноваційним проектом доктринальної моделі побудови пенітенціарної системи України нового типу.

По-третє, і що найбільш важливо для пенітенціарної науки і практики, така модель вийшла друком під однойменною назвою у 2014 р. Минуло ще півроку і було підготовлено й видано друком низку уніфікованих моделей реформування ДПтС України під назвою «Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина)» [1]. Зазначені праці інноваційного характеру стали своєрідною «дорожньою картою» побудови в Україні пенітенціарної системи нового типу.

Так, в інноваційному проекті «Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу» [2] та пенітенціарній доктрині «Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України» було запропоновано осучаснений підхід до побудови структури управління кримінально-виконавчою системою України, зокрема в частині створення Адміністрації ДПтС, регіональних (міжрегіональних) територіальних органів управління ДПтС, органу пробації, пенітенціарних установ (у тому числі з їх диференціацією на державні, муніципальні та приватні), запровадження в цих установах режиму одиночного тримання засуджених у нічний час тощо.

По-четверте, 5 лютого 2015 р. було прийнято Закон України «Про пробацію», яким було передбачено створення органу пробації – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації.

Щодо *другого періоду* пенітенціарного спрямування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, то сьогодні реформування Державної кримінально-виконавчої служби України триває, про що свідчать прийняті нові (а також підготовлені проекти) нормативно-правові акти у відповідній сфері, а саме:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18 травня 2016 р. № 343, на підставі якої було ліквідовано ДПтС, функції якої було передано безпосередньо Міністерству юстиції, яке стало водночас і забезпечувати формування, і реалізовувати державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції України» від 18 травня 2016 р. № 348, відповідно до якої було ліквідовано 24 територіальні органи управління ДПтС і утворено 6 міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції (Західне – м. Львів;

Південне – м. Одеса; Південно-Східне – м. Дніпропетровськ (нині – Дніпро); Північно-Східне – м. Харків; Центральне – м. Київ; Центральне-Західне – м. Вінниця).

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання Міністерства юстиції» від 22 вересня 2016 р. № 697-р, згідно з яким Уряд погодився з пропозицією Міністерства юстиції щодо можливості забезпечення здійснення покладених на Міністерство постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 343 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» функцій і повноважень ДПТС, що припиняється.

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України» від 13 вересня 2017 р. № 654-р., на підставі якого Міністерству юстиції приписано забезпечити подальше реформування пенітенціарної системи України шляхом впровадження в практику кримінально-виконавчих установ міжнародного досвіду пенітенціарної діяльності та вимог європейських стандартів у сфері виконання покарань і поведження із засудженими.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань» від 13 вересня 2017 р. № 709, відповідно до якої було утворено як юридичну особу публічного права міжрегіональний територіальний орган Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань – Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України, правонаступником якої з 24 січня 2020 р. (на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 20) є Департамент з питань виконання кримінальних покарань.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 655-р та № 684-р, згідно з якими у складі Міністерства юстиції було утворено якісно нові державні установи – «Центр пробації» і «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» відповідно.

7. 24 листопада 2017 р. за № 7337 вперше та 22 березня 2021 р. за № 5293 вдруге у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України «Про пенітенціарну систему», прийняття якого суттєво змінить відповідну галузеву сферу, адже замінить Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України».

8. 28 серпня 2018 р. наказом Міністерством юстиції України № 2823/5 були затверджені нові Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, які регулюють порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань у виді арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі.

9. 14 червня 2019 р. наказом Міністерством юстиції України № 1769/5 були затверджені нові Правила внутрішнього розпорядку

слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, розроблені відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України, Закону України «Про попереднє ув'язнення», і які регулюють порядок й умови перебування у слідчих ізоляторах осіб, які тримаються під вартою, та окремих категорій засуджених.

Серед основних *перспектив* трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну варто виділити такі:

1) прийняття Закону України «Про пенітенціарну систему України»;

2) подальший розвиток запроваджених на попередньому етапі прогресивних форм роботи із засудженими, зокрема пенітенціарної, ювенальної пробації тощо;

3) підвищення ефективності системи оцінки ризиків вчинення нових кримінальних правопорушень як суб'єктами пробації, так і засудженими до покарань, пов'язаних з позбавленням волі, при вирішенні питань про застосування стосовно них різних форм прогресивної системи виконання/відбування покарання тощо;

4) вирішення питання щодо можливості побудови приватних УВП (слідчих ізоляторів) та ін.

Таким чином, об'єктивні процеси реформування кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему нового типу засвідчують правильність і далекоглядність наукових поглядів сучасних учених-пенітенціаристів й політичної волі керівництва держави загалом і Міністерства юстиції зокрема.

Список використаних джерел

1. Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина) / Богатирьов І. Г., Богатирьов А. І., Іваньков І. В., Пузирьов М. С., Царюк С. В. Київ: ВД «Дакор», 2014. 156 с.

2. Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: [б. в.], 2014. 56 с.

Пустовий Олександр Олександрович,
старший викладач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;

Лисенко Альона Олександрівна,
викладач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ БЕЗПРИТУЛЬНИХ

Анотація. Висвітлено основні заходи, спрямовані на запобігання злочинам, що вчиняють неповнолітніми безпритульними, а також підвищення ефективності діяльності органів, що здійснюють протидію злочинності. Встановлено сутність поліцейського піклування щодо неповнолітніх.

Ключові слова: профілактика кримінальних правопорушень, неповнолітні, запобігання злочинності, поліцейське піклування, безпритульність.

Summary: The main measures aimed at preventing crimes committed by minors, as well as improving the efficiency of bodies involved in combating crime are highlighted. The essence of police care for minors has been established.

Keywords: prevention of criminal offenses, juveniles, crime prevention, homelessness, police care.

Профілактика та запобігання злочинів вчинених безпритульними – один з елементів організації суспільного життя, держава та суспільство у своєму розпорядженні має можливості для того, щоб стримати несприятливі тенденції таких явищ, забезпечити поступове зниження їх рівня і наслідків.

Зв'язок безпритульності і злочинності був виявлений ще на початку 20-го століття. На людську поведінку визначний вплив мають загально прийняті соціальні норми, але з причини впливу не сприятливих факторів, вона може бути змінена.

Безпритульність неповнолітніх і злочинність в загальному мають велике значення для розробки ефективних заходів профілактики.

З кримінологічної позиції вказане явище передбачає вивчення наступних проблем:

1. залежність злочинності неповнолітніх і досліджуваного явища суспільного життя, коли безпритульні скоюють правопорушення;

2. збільшення кількості протиправних діянь щодо неповнолітніх;

3. поява в середовищі неповнолітніх антигромадських явищ (проституція, наркоманія, алкоголізм, бродяжництво, жебрацтво);

4. влиття в доросле злочинне середовище неповнолітніх безпритульних.

Заходи профілактичного впливу, групової та індивідуальної профілактики, самопрофілактики, виховні і примусові, регламентовані й не регламентовані законом [1].

Напрями профілактики злочинів, що вчиняють безпритульними, безпосередньо впливають з причин та умов її формування. Тому запобігання таких злочинів передбачає цілеспрямовану роботу щодо усунення недоліків у сфері виховання дітей, організації їхнього дозвілля, а також підвищення ефективності діяльності органів, що протидіють злочинності.

Профілактика полягає в наданні допомоги дітям, які опинилися в несприятливих життєвих умовах ще до того, як вони вчиняють злочин. Здійснюється шляхом нагляду за дотриманням правових норм, що регулюють ці умови, надання соціальної допомоги та захисту прав дітей у різних формах. Необхідно також здійснювати усунення джерел несприятливого впливу, нормалізацію умов життя і виховання.

Профілактичні заходи ставлять перед собою завдання в недопущення переходу на злочинний шлях безпритульних дітей. Основна роль на цьому етапі належить правоохоронним органам. Відповідно до положень п. 17 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», до повноважень поліції належить у межах компетенції, визначеної законом, здійснення контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми- сиротами й дітьми, позбавленими батьківського піклування, ужиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі. [2]

Одним з основних елементів діяльності поліції щодо запобігання злочинам, що вчиняють дітьми, є передбачений ст. 31 та 41 цього Закону такий превентивний поліцейський захід, як поліцейське піклування, що здійснюють стосовно неповнолітньої особи віком до 16-ти років, яка залишилася без догляду. Поліція відповідно до законодавства України здійснює особливу форму державної турботи про дітей, які залишилися без піклування батьків, які реалізують через надання медичної, правової, психологічної, побутової та матеріальної допомоги.

Реалізацію поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб у системі Національної поліції, відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, покладено на підрозділи ювенальної поліції, які виконують такі завдання:

– профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних й адміністративних правопорушень, виявлення причин та умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

– ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень, і проведення з ними заходів індивідуальної профілактики;

– участь в установленні місцеперебування дитини в разі її безвісного зникнення чи отримання даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;

– ужиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, учиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми;

– застосування заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, зокрема здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;

– провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти [3].

Ефективним компонентом у системі заходів запобігання злочинів, що вчиняють безпритульними, є виявлення фактів передачі дітей іншим особам для жебрацтва, проституції, торгівлі людьми, трансплантації органів, що є однією з первинних ланок соціально небезпечного становища дитини – залучення її до антигромадського способу життя та подальшого вчинення нею злочинів.

В умовах безпритульності на дитину з надвисокою інтенсивністю діють фактори криміналізації особистості, відбувається залучення до процесів алкоголізації, наркотизації, жебракування тощо. [4, с. 46].

Для безпритульних неповнолітніх характерними є групові форми злочинної діяльності, що пояснюється віковими особливостями. Так, зокрема, частка групових злочинів становить 75%. Заданими досліджень у галузі злочинності безпритульних, у 80% випадків діяльність таких злочинних угруповань була організована ровесниками або тими, хто старші за віком, і лише 20% – дорослими. Причому ці 20% дорослих, зазвичай, на момент втягнення неповнолітніх до злочинної діяльності вже мають судимість. До того ж, безпритульні часто входять до складу «дорослих» злочинних груп. У структурі злочинності безпритульних домінують крадіжки, завдання тілесних ушкоджень, хуліганство, вимагання, шахрайство, викрадення транспортних засобів. [5, с. 60–62]

Якщо безпритульні діти все ж таки були втягнуті у злочинну діяльність, важливо не допустити подальшої рецидивної злочинності, яка може бути як причиною, так і наслідком безпритульності. Рецидивна злочинність обумовлена загальними причинами, які сприяють злочинності, та специфічними умовами, пов'язаними з обставинами вчинення першого злочину, процесом виконання покарання, постпенітенціарним періодом, що позначаються на вчиненні саме повторних злочинів. [6, с. 189]

Унаслідок моральних, психологічних і матеріальних збитків у зв'язку з позбавленням волі принижується соціальна цінність засуджених і посилюється відчуженість особи від суспільства й навпаки. Понад 35 % тих, хто звільняється, потребують спеціального психологічного чи

психіатричного втручання для відновлення пристосувальних механізмів, які ослаблені чи зруйновані. Без надання такої допомоги вони поповнюють ряди рецидивістів [7, с. 64].

Безпритульність неповнолітніх є негативним соціальним явищем, для суспільства. Крім того, це явище породжує інші, не менш негативні: злочинність, наркоманію, дитячу проституцію, алкоголізм тощо. Причини виникнення і поширення цього явища багатоаспектні. Вони мають комплексний характер, зумовлені системою правових і соціально-політичних умов функціонування держави, станом суспільної моралі, положенням інституту сім'ї у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Воднік В.Д. Проблеми профілактики безпритульності дітей в умовах побудови громадянського суспільства в Україні. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2016. – № 2 (29). – С. 113–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2016_2_10.

2. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/580-19..>

3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. наказ МВС України від 19 груд. 2017 р. № 1044. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

4. Назаренко Д.О. Кримінологічний аналіз дитячої безпритульності як фонового для злочинності явища. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 46–48.

5. Бучацька О.М. Загальна кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняють безпритульні особи. Наукові записки Інституту Верховної Ради України. 2012. № 2. С. 58–62.

6. Голіна В.В. Рецидивна злочинність в Україні. Вісник академії правових наук України. – 1999. – Вип. 1. – С. 189–196.

7. Беца О.В. Позбавлення волі: негативні соціальні та психологічні наслідки. В пошуках альтернатив тюремному покаранню : матеріали Міжнар. симпозіуму (Київ, 15–16 січ. 1997 р.). Київ, 1997. Вип. 1. С. 64.

Расюк Едуард Вікторович,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Приймак Людмила Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

ДЕТЕРМІНАНТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Анотація. У тезах йдеться про актуальність розгляду питання детермінантів, кримінальних правопорушень кваліфікованих як домашнє насильство, які в незалежності від сфери правоохоронної діяльності, впливають на вчинення вищезазначених кримінальних правопорушень, на які ніхто не може вплинути крім самої особистості злочинця.

Summary. The theses deal with the urgency of considering the causes of the so-called determinants, criminal offenses classified as domestic violence. Regulating this issue in law enforcement and ways to improve the ability to reduce these offenses is important, but there are factors that, regardless of law enforcement, affect the commission of the above criminal offenses, which no one can influence except the identity of the offender.

Ключові слова: домашнє насильство, причини, особа злочинця, правоохоронна система.

Домашнє насильство – здається, що в сучасній розвинутій державі, де найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека, цей термін не повинен бути настільки актуальним та поширеним. Та, на превеликий жаль, увага міжнародних організацій та безпосередньо правоохоронної системи України, направлена саме на причини домашнього насильства та основні дієві шляхи подолання його. Проведено велику кількість досліджень, опитано ще більше постраждалих від домашнього насильства та самих насильників, вивчено умови, які б могли впливати на дану діяльність, змінено та доповнено відповідальність за вчинення домашнього насильства, але дані правопорушення так і залишаються одними з найпопулярніших. Проаналізувавши літературу, в якій є дана тема, я можу виділити такі причини домашнього насильства: ревності, подібна поведінка в батьківській сім'ї, проблеми з прийняттям своєї особистості, психічні захворювання, наркоманія, алкоголізм, швидка зміна способу життя, булінг в дитинстві, низький рівень життя. Ці всі причини можна розділити, на ті, що набулися внаслідок невдалого дитинства та ті, що

набулися вже під час дорослого життя, а саме такого, де на особу вже лягає певна відповідальність. Ревнощі – причина досить актуальна, адже через ревнощі здійснюється майже третя частина кількості правопорушень пов'язаних з домашнім насильством, здається, що вона не є такою важливою, але ж саме вона поєднує в собі також і невпевненість особи, сформовану модель поведінки в сім'ї, де вона виросла та алкоголізм. Така причина, як швидко зміна способу життя більше відноситься до тих, хто стає батьками в ранньому віці або не з особистого бажання. Та ця причина більше стосується вчинення домашнього насильства проти дітей, адже зазвичай молоді батьки ще не відчувають батьківську відповідальність, не можуть зрозуміти, що робити з дитиною, як правильно з нею поводитись та як її виховувати, і на будь-яку поведінку дітей, яка їм не подобається, реагують агресією, а саме криками, приниженням та застосуванням фізичної сили. Низький рівень життя породжує більше насильство морального типу, адже воно базується на невдоволенні матеріальним забезпеченням сім'ї. Класичний приклад – це чоловік, який на думку жінки, отримує недостатню кількість заробітної платні, або ж погані умови проживання, неможливість забезпечення проживання та утримання членів сім'ї. Такий чинник як психічні розлади або захворювання є найбільш непередбачувані, адже не можливо передбачити, в який момент буде бажання здійснити будь-яку шкоду оточуючим, від чого особа отримує задоволення та на о вона готова заради цього. Булінг в дитинстві має вагомий вплив на психіку дитини, і частіше шкідливий вплив. Не можливо сказати точно як в майбутньому відобразиться це, але найчастіше особи, які піддавалися булінгу зі сторони будь-кого, виростають та стають такими ж буллерами, а може й гіршими. Наприклад, дитина піддавалася цькуванню в школі, але на її прохання про допомогу ніхто не відповів, батьки не звернули увагу і не допомогли, в результаті чого в майбутньому вже побудувавши свою сім'ю дана особа буде знущатися з своїх членів сім'ї, знаючи що їм ніхто не допоможе, а якщо й намагатимуться, то не приймуть для цього необхідну кількість заходів. Більшість осіб злочинців не переймаються за відповідальність за свої дії, адже знають що мало хто розповідає про домашнє насильство, ще меншій кількості вірять, тому що зазвичай особами які здійснюють домашнє насильство є ті, хто на перший погляд не може такого вчиняти. Також додатковою проблемою розкривання фактів домашнього насильства є те, що в нашому суспільстві вже склалася думка, що такі відносини є нормою, тому жертви довгий час терплять знущання від свого партнера. Тому, на мою думку, важливим детермінантом цього виду злочинності також можна вважати низький рівень відкритості вчинення даних правопорушень, домашнє насильство можна вважати латентною злочинністю, а саме суміжною, адже потерпілі не оцінюють протиправні діяння проти них як злочин. Але є і позитивні зрушення, адже на даний час проводиться велика

кількість заходів спрямованих на запобігання домашнього насильства, створення так званих місць перебування, для осіб, яким немає де сховатися від насильника, створюються фонди надання матеріальної та психологічної допомоги постраждалим, залучення більшої кількості представників правоохоронних органів для регулювання питань саме у сфері вчинення домашнього насильства. На разі питання відповідальності, запобігання та протидії домашньому насильству регулюють такі нормативно-правові акти: Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Кодекс України про адміністративні правопорушення. До речі, відносно нещодавно діючий Президент України підписав Закон щодо посилення відповідальності за домашнє насильство.

Беручи до уваги зрушення у кількості розкриття даних правопорушень за період з 2015 року і до сьогодні, та зрівнюючи їх, можна сказати, що робота, яка проводиться для попередження та виявлення фактів домашнього насильства є ефективною, адже відносна частка даних правопорушень значно зменшилась. Отже, наша держава, а саме органи виконавчої влади йдуть по правильному шляху, намагаючись попередити домашнє насильство та викоринити причини вчинення домашнього насильства.

Списки використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984.
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017.
4. Закон України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі" від 29.07.2021, набрання чинності 01.08.2021.
5. Лист Міністерства освіти і науки України «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» від 18.05.2018.
6. Навч.посібник. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. – 2-е вид., допов. та перероб. Київ: Паливода А. В., 2008. 300 с.

Саковський Андрій Анатолійович,
Директор навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Анотація. У тезах йдеться про актуальність розгляду питання особливостей криміналістичної підготовки фахівців для слідчих підрозділів національної поліції України в національній академії внутрішніх справ.

Ключові слова: Професійна освіта, методика підготовки фахівців, фахівці-практики, криміналістичне обладнання.

Abstract. The theses deal with the urgency of considering the peculiarities of forensic training of specialists for investigative units of the National Police of Ukraine at the National Academy of Internal Affairs.

Keywords: Vocational education, methods of training, practitioners, forensic equipment

Криміналістична підготовка фахівців для підрозділів Національної поліції України займає важливе місце в системі заходів, спрямованих на реалізацію Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України, Стратегічного плану розвитку Національної академії внутрішніх справ на 2018-2024 роки, а також вдосконалення підготовки поліцейських.

Проблеми підвищення професіоналізму працівників правоохоронних органів однаково є актуальними і в Україні і за кордоном. Незважаючи на різницю домінант підходу до вирішення даних проблем і можливостей їх практичної реалізації позиції вчених і практиків збігаються в одному: кадровий потенціал правоохоронних органів є провідним компонентом ефективної правоохоронної діяльності. Фахівці єдині також у тому, що основним способом забезпечення якості та ефективності діяльності працівників правоохоронних органів є "сучасна система професійної освіти, що орієнтована на підготовку професіонала, здатного виконувати свої функції" [1].

Відповідно до навчальних планів криміналістична підготовка фахівців для та Національної поліції України в Національній академії

внутрішніх справ спрямована на вироблення стійких професійних компетентностей, що забезпечуються викладанням циклом професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, таких як: «Криміналістика», «Методика розслідування злочинів», «Особливості розслідування окремих видів злочинів», «Слідчий огляд», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» «Судове почеркознавство», «Криміналістичне слідознавство», «Участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій», «Криміналістика», «Криміналістична фотографія та відеозапис», «Криміналістичне зброєзнавство», «Криміналістичне дослідження документів та їх реквізитів» тощо.

Для забезпечення якісної криміналістичної підготовки фахівців розроблено та впроваджено програми тренінгів (за вибором у позанавчальний час) з елементами поліцейського квесту з найбільш важливих питань слідчої та експертно-криміналістичної діяльності, зокрема: «Огляд місця події», «Дії слідчо-оперативної групи під час огляду місця події за фактом незаконного обігу наркотичних засобів», «Дії слідчо-оперативної групи під час огляду місця події за фактом нападу на банківську установу», які проводяться з курсантами та студентами з використанням можливостей навчально-тренувальних полігонів академії.

З метою поглиблення практичного спрямування освітнього процесу науково-педагогічними працівниками активно застосовується практика проведення виїзних занять для здобувачів вищої освіти до територіальних підрозділів Національної поліції України.

Для посилення практичної складової криміналістичної підготовки фахівців в навчальних підрозділах академії створюються нові та оновлюються існуючі спеціалізовані навчальні приміщення для відпрацювання практичних вмінь та навичок роботи майбутніх правоохоронців із матеріальними та психофізіологічними слідами кримінальних правопорушень, а саме: «Житлова кімната», «Ідентифікація особи за ознаками зовнішності», «Місце дорожньо-транспортної пригоди», «Нарколабораторія», «Кабінет службової особи та кімната для пред'явлення особи для впізнання».

З метою поглиблення практичної складової до проведення практичних занять з професійно-орієнтованих навчальних дисциплін активно запрошуються фахівці-практики, зокрема, керівники відділів криміналістичного забезпечення слідчих управлінь та їх заступники, а також досвідчені фахівці Експертної служби МВС України.

Загалом, з використанням зазначених навчальних об'єктів, упродовж навчального року, проводиться близько 70% практичних

занять.

Одним із завершальних етапів підготовки фахівців є стажування в практичних підрозділах та захист його результатів. З 2019 року в Національній академії внутрішніх справ впроваджено дворівневу систему захисту результатів стажування майбутніми правоохоронцями, а саме:

- на першому етапі здійснюється перевірка звітної документації та якість і повноту виконання практичних завдань передбачених програмою проходження стажування;

- другий етап проходить на основі ситуаційних завдань у формі розв'язання логічних та комунікативних завдань (квестів) шляхом реалізації компетентнісного підходу в організації освітнього процесу.

Захист стажування у формі поліцейського квесту проводиться з урахуванням умов «реального сьогодення» в діяльності Національної поліції України із залученням представників практичних підрозділів на базі спеціалізованих навчальних приміщень [2].

З метою якісного забезпечення освітнього процесу з навчальних дисциплін криміналістичного спрямування науково-педагогічними працівниками профільних кафедр розроблено відповідне науково-методичне забезпечення, наповнено дидактичними матеріалами програмний комплекс «Moodle» (розділ «Дистанційні курси»), підготовлено 12 мультимедійних навчальних посібників, отримано 7 патентів на промисловий зразок та корисну модель, понад 10 свідоцтв авторського права на твір, створено автоматизовані робочі місця.

З метою забезпечення проведення занять з курсантами та студентами академії іноземною (англійською) мовою підготовлено та видано навчальний посібник «The basics of criminalistics : Practical manual» [3] та створено мультимедійні презентації для їх відтворення з використанням можливостей інтерактивної дошки.

Водночас, з метою належного забезпечення освітнього процесу, враховуючи зміни, що відбулися в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві України, сучасний протиепідемічний стан та активне застосування методів та форм дистанційного навчання, а також інноваційний розвиток техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування, оновлюється фільмотека навчальних відеозаписів криміналістичного спрямування, а також розробляються сценарії зйомок навчальних відеофільмів щодо особливостей виявлення, фіксації та вилучення окремих категорій слідів кримінального правопорушення.

Авторськими колективами академії опубліковано практичні

видання «Участь спеціаліста в огляді місця події» [4], «Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування» [5] та «Виявлення ознак підробки документів під час їх перевірки працівниками Національної поліції України» [6].

Важливою складовою якісної криміналістичної підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України є матеріально-технічна база забезпечення освітнього процесу. Загалом, під час проведення занять, використовується понад 150 одиниць техніко-криміналістичного та експертного обладнання, імітаційних навчальних об'єктів. Для забезпечення високого рівня проведення практичних занять Академією систематично оновлюється спеціалізоване криміналістичне обладнання. Серед останніх поповнень, можливо зазначити дактилоскопічну систему візуалізації Ruvis, компоратор Regula, джерела світла Optimaх, сучасний порівняльний мікроскоп MS-1 та інші, а також сучасні уніфіковані криміналістичні валізи.

Тому підсумовуючи, можливо зазначити, що високий рівень криміналістичної підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України залишається не тільки одним із основних напрямів становлення майбутніх правоохоронців, а й важливою складовою подальшої результативності роботи слідчих підрозділів Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Алексєєв О.О. Оптимізація криміналістичної підготовки слідчих в системі МВС України : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. акад. внутрішніх справ України.– К. : 2004. 192 с.
2. Використання поліцейського квесту в освітньому процесі ЗВО МВС : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=itPW0gFh4m8>
3. The basics of criminalistics : Practical manual / Anna Myrovska, Artem Samodin, Tetiana Tymbaliuk and others. – Kyiv : Osvita Ukrainy, 2021. – 148 p.
4. Участь спеціаліста в огляді місця події [Текст] : довідник. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 160 с.
5. Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування / кол. авторів; за заг. ред. С. С. Чернявського, О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького [Текст] : довідник – Київ : 2019. – 148 с.
6. Виявлення ознак підробки документів під час їх перевірки працівниками Національної поліції України / кол. авторів; за заг. ред. В. В. Чернея, О. Г. Рувіна, С. Г. Кримчука [Текст] : практ. посіб. – Київ : 2021. – 124 с.

Тимошенко Віра Іванівна,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ ВИМІР ЗЛОЧИННОСТІ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЇ

Анотація. Характеризується сутність злочину і злочинності з точки зору прихильників постмодерністської школи в кримінології, визначається її цінність для науки. Наголошується, що ця школа розглядає злочинність як лише соціальну і лінгвістичну конструкцію. Звертається увага на неефективність (з точки зору постмодерністів) традиційних засобів соціального контролю за сучасних умов.

Ключові слова: постмодернізм, злочинність, кримінологія, теорія, контроль.

Abstract. The essence of crime and criminality is characterized from the point of view of supporters of the postmodern school in criminology; its value for science is defined. It is emphasized that this school considers crime as only a social and linguistic construction. Attention is drawn to the inefficiency (from the point of view of postmodernists) of traditional means of social control in modern conditions.

Keywords: postmodernism, crime, criminology, theory, control.

Сучасна кримінологія прагне критично оцінювати та узагальнювати наявні знання щодо злочинності, сприяти включенню кримінологічної проблематики у загальнонауковий контекст та знаходити нові шляхи розвитку кримінологічних теорій. Цьому сприяють нові дослідницькі підходи, у тому числі постмодерністський.

Постмодернізм являє собою течію в філософії, літературі, музиці та архітектурі, що виникла у другій половині ХХ ст. як реакція на крах ілюзій щодо людського розуму, порядку, прогресу та на протипагу модернізму. Модерністська наука, як відомо, спиралась на переконання, що у світі існують універсальні речі, які можуть бути досліджені шляхом вивчення причин їх появи. Соціальні зміни модернізм прирівнював до прогресу, вважав за можливе контролювати природу і суспільство. Однак події кінця ХХ – початку ХХІ ст. засвідчили інше. Війни, геноцид, тероризм, злочинність розвіяли ілюзії прихильників модернізму. Ряд понять, які вважались непорушними, виявились не такими (наприклад, рівність). З'ясувалось, що будь-яке судження залежить від раніше сприйнятих ідеологічних переконань, що узагальнених понять по суті не існує. Традиційні уявлення модернізму потребували перегляду, – йому на зміну прийшов постмодернізм. За основу постмодерністського підходу П. Беррі запропонував п'ять основних положень: політика всюди; мова

конструктивна; істина умовна; значення випадкове; людська природа – міф [1]. Постмодернізм визначає інтенсивний скептицизм стосовно науки, релятивізація всіх знань, водночас підкреслює важливість владних відносин, персоналізації і дискурсу в процесі «конструювання» істини і картини світу.

Постмодерністська девіантологія і кримінологія, як критичний науковий напрям, сформувалась на межі ХХ–ХХІ ст. в працях Б. Дікрістіна, Е. Янг, Дж. Феррела, К. Хейворда, Д. Міловановича та ін. не як одна теорія, а як група відносно нових перспектив постмодерністського аналізу девіантності та злочинності. Серед них: конститутивна, реалістична, типологічна, феміністична, критична, культуральна, анархістська кримінологія [2, с.138]. Її різні варіанти конструюють і деконструюють соціальні норми, злочинність, соціальний контроль у широкому соціокультурному контексті.

У межах постмодерністського підходу кримінологія не передбачає жодних основоположних пояснень або універсальних законів девіантної поведінки. Злочинність і контроль над нею розглядаються як релятивні, невизначені, взаємопов'язані соціальні конструкти, продукovanі в ході соціального процесу, до якого залучено злочинця, його жертви, державу і суспільство. Злочинність є конвенціональним, рекурсивним продуктом, оскільки люди створюють (конструюють) себе і власний світ через взаємодію з оточуючими в процесі мовної комунікації. За допомогою мови та символічних уявлень вони ідентифікують відмінності, визначають категорії, тим самим беруть участь у соціальному конструюванні злочинності й порядку. У результаті кримінально-правові норми, злочинність і соціальний контроль над нею стали частиною історичного та культурного спілкування, досягли відносної стабільності в певному часі та просторі. Згідно постмодернізму, злочинність є інтегральною частиною суспільства, це результат сукупного впливу всіх його елементів, а не вплив кожного окремо. Вона викликана соціальною структурою та ідеологією. Злочинець і його жертва є результатом нерівного розподілу і впливу влади, тобто структурованої нерівності [3].

Постмодерністська школа в кримінології при визначенні злочину виходить із того, що певна поведінка є небезпечною для суспільства, такою вона визнається у кримінальному кодексі. Людська діяльність розширює свій діапазон із розвитком суспільства і будь-яке діяння може бути визнане шкідливим для людей та «анульоване» суспільством шляхом неофіційного морального осуду, або державою, коли порушуються формальні правові обмеження. Злочин і злочинність – це відносні терміни, соціальні конструкції, що відображають діахронну соціальну політику: наприклад, одне вбивство може бути виправдане іншим вбивством. Дійсно, певні види людської діяльності є шкідливими й руйнівними, так вони розуміються і оцінюються суспільством загалом. Але також вірно, що інші певні

форми злочинної поведінки не завдають шкоди іншим особам і криміналізуються без достатніх онтологічних підстав. Злочинність майже повністю визначається контролюючими інститутами, які встановлюють норми і визначають певні значення для певних дій. Таким чином, злочинність у постмодерністській криминології є соціальною і лінгвістичною конструкцією [4].

Ряд провідних закордонних криминологів епохи постмодерну Н. Крісті, Т. Матісен, Дж. Альбанезе, Я. Гілінській, Д. Шестаков та інші усвідомлюють соціальну неефективність традиційних засобів соціального контролю в рамках відплатної юстиції (retributive justice) та визначають сучасний стан кримінальної політики і практики як «кризу покарання» або поліцейського контролю. Зокрема, Н. Крісті запропонував термін «небезпечна держава», яким позначав таку державу, яка застосовує щодо своїх громадян інший термін – «небезпечний індивід» [5]. Така держава переймається злочинністю взагалі, а не безпекою, що виходить від певних індивідів, які вчинили особливо небезпечні злочини. Держава загрожує безпеці своїх громадян вже тим, що прирівнює злочини (з точки зору держави) до небезпек, а осіб, які їх вчинили, до небезпечних осіб. На його думку, у сучасному суспільстві головна небезпека злочинності полягає не в злочинах, а в тому, що боротьба зі злочинністю може зіштовхнути суспільство на тоталітарний шлях розвитку. Отже, має бути визначено межі контролю держави над індивідом. Держава при цьому повинна тримати під контролем проблему зменшення болю, що заподіюється людьми, а правоохоронні органи повинні бути гарантом безпеки.

Постмодернізм відображає перехід від класової структури до суспільства фрагментарного. Але чим більш фрагментарним є суспільство, тим більше в ньому нормативних субкультур (відповідно і варіантів «відхилень»). Постмодернізм кидає виклик звичним твердженням, методам, підходам, типам мислення і цінностям. Відповідно постмодерністська девіантологія і криминологія перебуває в певній опозиції до традиційної девіантології і криминології. Разом з тим, постмодерністська інтеграція дає можливість об'єднати як позитивістські, так і постмодерністські теорії злочинності, вийти на діалектичний рівень опису причинно-наслідкових зв'язків [6]. У цьому її позитивний зміст і цінність для науки.

Нині формується ще один новий напрям у теоретичній криминології. Він полягає в пост-пост-модерністському синтезі знань про злочинність. Інтегровану рамку теорії складають положення позитивістської і постмодерністської криминології [7]. Пост-постмодерністська модель інтеграції криминологічних знань охоплює різні прояви делінквентності й контролю над ними у формі, властивій як модернізму, так і постмодернізму, максимально охоплюючи всю можливу картину кримінальної реальності, у тому числі в глобальному соціальному контексті.

Список використаних джерел

1. Давуд Тагипур Базаргани, Вахид Норузи Ларсари. «Постмодернизм»: может ли современная ситуация быть описана термином «постмодерн»? URL.: <http://gefeter.ru/archive/14194>
2. Гилянский Я.И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль. Авторский курс. 4-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург: ООО Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2018. 517 с.
3. Комлев Ю.Ю. От постмодернистской девиантологии к постмодернистскому синтезу криминологических знаний // Вестник экономики, права и социологии. 2014. № 2. С. 134, 135. URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/ot-postmodernistskoy-deviantologii-k-post-postmodernistkomu-sintezu-kriminologicheskikh-znaniy>
4. Постмодернистская школьная криминология. URL.: <https://www.hisour.com/ru/postmodernist-school-criminology-34534/>
5. Кристи Н. Опасные государства. URL.: <http://www.index.org.ru/journal/13/crist1301.html>
6. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с. URL.: http://nbuviap.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Garasumiv.pdf
7. Комлев Ю.Ю. Пост-постмодернистский синтез знаний о причинах преступности – новый вектор в развитии криминологии. URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/post-postmodernistskiy-sintez-znaniy-o-prichinah-prestupnosti-novyy-vektor-v-razvitii-kriminologii>.

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Агапова Каріна Вікторівна,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології Одеського державного
університету внутрішніх справ;

Конопельський Віктор Ярославич,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Одеського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ХУЛІГАНСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ МОЛОДІЖНИМИ УГРУПОВАННЯМИ В УКРАЇНІ

Анотація. У доповіді висвітлено сучасні аспекти зникнення дітей як в Україні, так і у всьому світі, шляхом аналізу даних, які представлені у щорічних доповідях «The International Centre for Missing & Exploited Children» (Міжнародний центр пошуку зниклих та експлуатованих дітей), «Missing Children Europe» (Міжнародна Федерація пошуку зниклих дітей у Європі) та Національної поліції України.

Ключові слова: дитина, запобігання, зникнення, викрадення, розшук.

Abstract. The purpose of the report is to make analysis of the modern cases of missing children according to annual reports materials prepared by «The International Centre for Missing & Exploited Children», «Missing Children Europe» and National police of Ukraine.

Keywords: child, prevention, missing, abuse, search.

Початок ХХІ століття позначився сплеском активності молодіжних рухів. Соціально-економічні й політичні перетворення в країні, процеси інтеграції в глобалізоване світове співтовариство призвели до зламу колишніх моральних цінностей, норм і традицій. Перманентні суспільні трансформації при недостатній увазі уповноважених органів державної влади до питань організації дозвілля дітей та молоді, їх зайнятості та відпочинку призвели до посилення радикальних течій, існування яких зовні почало виявлятися в протиправній діяльності неформальних об'єднань.

Головною із таких проблем є надмірно високий рівень кримінально протиправної діяльності, в особливості мова йде про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності. Громадський порядок – це фундамент, на якому тримається соціальна сфера життєдіяльності громадян країни. Це

підтверджує і головний Закон держави – в Конституції України зазначено, що в інтересах громадського порядку можуть бути обмежені навіть права людини і громадянина. Під останніми законодавець розуміє свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 3 ст. 34), свободу світогляду і віросповідання (ч. 2 ст. 35), свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ч. 1 ст. 36) тощо. У ч. 1 ст. 1 чинного Кримінального кодексу України 2001 року одним із завдань, покладених на кримінальне законодавство також визначено забезпечення охорони громадського порядку. Однак, не дивлячись на кримінально-правовий захист, саме громадський порядок часто стає об'єктом суспільно небезпечного посягання, одним із найбільш розповсюджених видів якого є хуліганство [1].

Відповідно до даних Міністерства внутрішніх справ та Офісу Генерального прокурора середній коефіцієнт хуліганства, що вчиняється молодіжними угрупованнями у загальній структурі кримінально протиправної діяльності за період з 2013 по 2020 рік складає 0,79%. Всього за досліджуваний часовий проміжок було зареєстровано 31506 хуліганств. У 2013 р. було зареєстровано 6315 хуліганств (1,12% від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень), у 2014 р. – 4962 (0,94%), у 2015 р. – 4120 (0,72%), у 2016 р. – 3896 (0,68%), у 2017 р. – 3308 (0,67%), у 2018 р. – 3215 (0,69%), у 2019 р. – 3290 (0,78%), у 2020 р. – 2400 (0,72%) [2; 3]. При цьому, не дивлячись на достатньо позитивну тенденцію, відображену в офіційній статистиці, фактична кількість такого роду протиправних діянь залишається не встановленою, що обумовлено їх високою латентністю. Наведені статистичні дані також є свідченням існування стабільної криміногенної загрози як громадському порядку та моральності, так і майже всім іншим суспільним відносинам, що можна пояснити політично та економічно загостреною ситуацією в Україні. Все це підтверджує об'єктивну необхідність у поглибленні соціального контролю над заходами, які здійснюються з метою запобігання кримінально протиправним діянням, а також у створенні сучасних, більш ефективних стратегій запобігання хуліганству в межах дотримання прав та свобод людини та громадянина.

У свою чергу забезпечення безпеки – це діяльність держави, суспільства в цілому та їх інститутів, що ґрунтується на принципах комплексного програмування та планування, мета якої полягає у досягненні та підтримці соціально прийняттого рівня захищеності основних прав і свобод особи та суспільства, законних інтересів держави від злочинних посягань. Стратегія забезпечення безпеки є складовою частиною більш глобальних стратегій; її мета полягає в недопущенні прояву криміногенних (стимулюючих злочинність) і власне кримінальних (проявів злочинності в конкретних кримінально караних діяннях) загроз на кримінологічних рівнях, зокрема:

загальносоціальне запобігання хуліганству, що вчиняється молодіжними угрупованнями має проводитись за наступними напрямками: а) правовий – розробка та інтегрування державних програм та стратегій удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази; перегляд кримінального законодавства в частині відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності; б) політико-економічний – підвищення рівня матеріального забезпечення громадян шляхом перегляду співвідношення середнього місячного доходу із цінами на товари та послуги (у тому числі – комунальні); в) соціальний – удосконалення процесу взаємодії з особливо уразливими категоріями громадян (особи похилого віку, особи з інвалідністю, вагітні жінки тощо); підтримка державних програм та заходів, спрямованих на популяризацію здорового способу життя; взаємодія з міжнародними соціальними організаціями; залучення ЗМІ; г) педагогічний – удосконалення системи правової освіти; популяризація культурного та наукового розвитку, творчості тощо;

до заходів спеціально-кримінологічного запобігання хуліганству, що вчиняється молодіжними угрупованнями, необхідно віднести: а) інформаційно-освітні – створення локальних спеціальних програм протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності, популяризація серед населення законотриманості, а також елементарних заходів безпеки; б) соціальні – залучення громадськості та спеціальних організацій, діяльність яких спрямована на протидію кримінально-протиправним проявам; в) тактичні – ведення картографічного обліку місць, в яких найбільш часто було вчинено хуліганство, кримінологічного обліку та прогнозування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності; г) технічні – удосконалення технічного контролю за розважальними закладами; д) віктимологічні – виховна робота з особами з високим віктимним індексом;

до етапів механізму індивідуальної профілактики доцільно віднести виявлення осіб, схильних до вчинення хуліганських дій (ті, що мають певні залежності, притягувались до адміністративної/кримінальної відповідальності за хуліганство тощо); встановлення особливостей механізму кримінально-протиправної поведінки (детермінаційний комплекс); вивчення особи кримінального правопорушника, його громадської позиції та ролі у суспільстві (мікросоціальні зв'язки); планування запобіжних заходів із урахуванням індивідуального детермінаційного комплексу правопорушника; 5) реалізація індивідуально-профілактичних засобів; фіксація досягнутих результатів та тимчасовий контроль з метою своєчасного попередження рецидиву.

Таким чином, запобігання хуліганству, що вчиняється молодіжними угрупованнями є необхідною умовою становлення правової держави, що здійснюється на загальносоціальному,

спеціально-кримінологічному, індивідуальному рівнях. У свою чергу, спеціально-кримінологічне здійснюється на основі загальносоціального запобігання шляхом правового реагування на вчинення хуліганських дій та його рецидиву.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2020. 54 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Варава Дмитро Віталійович,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Анотація. З'ясовано стан дослідження та методологію вивчення запобігання втягненню молоді у вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в Україні;

Ключові слова: незаконний обіг наркотичних засобів; психотропні речовини, неповнолітні, молодь, схилення до вживання наркотичних засобів.

Summery: The state of research and methodology of studying the prevention of youth involvement in the use of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues in Ukraine have been clarified;

Keywords: drug trafficking; psychotropic substances, minors, youth, addiction to drugs.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Кожна людина має невід'ємне право на життя (ст. 27 Конституції України). Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції України). Кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (далі НОН) негативно впливають на життя, здоров'я та благополуччя людей.[1]

Одним із різновидів кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків є схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, яке в свою чергу посягає на суспільні відносини, які регулюють порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з метою захисту здоров'я населення, а також на здоров'я людини, фізичний та психічний розвиток неповнолітнього.[2]

Згідно Закону України «Про основні засади молодіжної політики» (№ 1414-ІХ від 27 квітня 2021 року) ст. 1 ч 1 п 17: молодь - молоді особи - особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. У Кримінальному кодексі України № 2341-III від 05 квітня 2001 року (зі змінами № 1366-ІХ від 30.03.2021) ст. 11 «Поняття кримінального правопорушення» кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» № 62/95-ВР від 15 лютого 1995 року (зі змінами № 720-ІХ від 17.06.2020) ст. 1 «основні терміни, які застосовуються в цьому Законі»: незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів - діяння з: культивування рослин, включених до «Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори.[2, 3, 4]

Дослідження схилення або втягнення молоді до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів має важливе практичне значення, оскільки весь наркобізнес та вся наркозлочинність в цілому починається саме від споживача - тобто найменшої ланки у цьому великому ланцюгу (попит – породжує пропозицію) – якщо не буде споживача, то і не буде ринку збуту наркотику. Людина починає вживати наркотик за компанію або рідше сама із цікавості. Саме процес знайомлення споживача з наркотиком у компанії – є найбільш розповсюдженим початковим шляхом до наркоманії. Ця компанія може складатися з: однієї людини, із не великої групи осіб (дві-чотири людини) так і з великої групи осіб (п'ять і більше людей) серед яких є особа підбурювач, як «активний» – який наполегливо впливає на потенційного споживача наркотиків викликаючи при цьому зацікавленість у останнього, прийом «на слабо» - докажи, що ти з нами а не проти нас, та інші; так і «пасивний», який особливо не проявляє активних дій у процесі втягнення споживача до вживання наркотиків, а просто вживає наркотик у

присутності потенційного споживача або не нав'язливо ділиться своїми відчуттями після вживання наркотику.

Згідно статистичних даних з сайту Генеральної прокуратури України у 2016-му році на території України було обліковано 148 кримінальних правопорушень пов'язаних зі схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, у 2017-му році було збільшено їх документування у два рази аж до 305 облікованих кримінальних правопорушень, у 2018-му році бачимо незначне зниження до 283 кримінальних правопорушень, у 2019-му році знову збільшення до 330 вказаних кримінальних правопорушень, і вже у 2020-му році зниження до 306 кримінальних правопорушень пов'язаних зі схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

В той же час, кількість кримінальних правопорушень, за якими провадження направленні до суду з обвинувальним актом менша, ніж кількість кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру. Для прикладу у 2016-му році було 72 кримінальних правопорушень, за якими провадження направленні до суду з обвинувальним актом, а 83 кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру, у 2017-му році 213 до суду, а 266 про підозру, у 2018-му році 229 до суду, а 242 про підозру, у 2019-му році 224 до суду, а 243 про підозру і у 2020-му році 218 кримінальних правопорушень, за якими провадження направленні до суду з обвинувальним актом, а 243 кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру. [5]

У 2019 році, в Україні, за даними останнього біоповедінкового дослідження, оціночна кількість людей, які вживають наркотики ін'єкційно становила 317 000 осіб (на підконтрольній території України), з них споживачів лише опіодів – 200 661 особа (63,3% від загальної кількості), 38 674 особи – споживачі стимуляторів (12,2% від загальної кількості), 77 665 осіб практикували змішане вживання наркотичних речовин (24,5%). І це лише дані по ін'єкційним споживачам. А крім них ще є особи які просто вживають наркотики шляхом куріння, ковтання, нюхання і не перебувають на обліку як хворі на наркоманію – а їх набагато більше ніж ін'єкційних і кількість може сягати півтора мільйона чоловік. А отже загальна кількість осіб які вживають наркотики може наблизитись до двох мільйонів осіб. Враховуючи що за даними Державної служби статистики чисельність населення нашої країни станом на липень 2021 року становить близько 41,5 млн. осіб, то два мільйона від загальної кількості населення досить суттєва цифра, яка вказує на плачевну ситуацію у стані охорони здоров'я населення нашої держави [6].

В наш час, коли відбуваються швидкі зміни у житті суспільства відповідно повинні здійснюватися і доповнення чи модифікація у нашому законодавстві. Зміни відбуваються через економічні, соціальні, політичні причини. Оскільки ми прагнемо до утвердження України, як правової держави, то і оновлення норм діючого законодавства в тому числі і кримінального повинно відповідати сьгоднішнім викликам і ритму

життя. Ці зміни також стосуються кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків у тому числі і правопорушень по втягненню та схилянню молоді до незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8 грудня 2004 року) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%E2%F96-%E2%F0>.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» №28 від 27.04.2021 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.

4. Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» № 62/95-ВР від 15 лютого 1995 року (зі змінами № 720-IX від 17.06.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.

5. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. - <https://www.gp.gov.ua/ua/stat>.

6. «Центр громадського здоров'я МОЗ України» (<https://phc.org.ua/news/narkozalezhnist-ce-khvoroba-ne-zlochyn>).

Дмитришин Андрій Іванович,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ВИКОРИСТАННЮ ОБЛАДНАННЯ, ПРИЗНАЧЕНОГО ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Висвітлена теоретична частина питання запобігання використанню обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні, а також суттєві складнощі у виявленні та запобіганні цим кримінальним правопорушенням.

Ключові слова: незаконний обіг наркотичних засобів; психотропні речовини та їх аналоги, обладнання для виготовлення наркотичних засобів.

Summary: The theoretical part of the issue of preventing the use of equipment intended for the manufacture of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues in Ukraine, as well as significant difficulties in detecting and preventing this criminal offense.

Keywords: drug trafficking; psychotropic substances and their analogues, equipment for the manufacture of narcotic drugs.

Виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як в підпільних «нарколабораторіях» так і кустарним шляхом стали глобальною проблемою для України. Своєчасне виявлення та знешкодження таких «нарколабораторій» визначено пріоритетним завданням Департаменту боротьби з наркозлочинністю. [1]

Замкнуте коло попиту-пропозиції та організована піраміда злочинних угруповань, які побудували розгалужену мережу торгівлі наркотиками та психотропами, від якої страждають сотні тисяч, а то й мільйони наших співгромадян. Але біда в тому, що наркомафія постійно відроджує та всіляко розвиває свою діяльність. Бо ж якщо є попит, то швидко знайдеться й пропозиція. Це саме те замкнуте коло.

Згідно норми статті 313 Кримінального кодексу України «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням», на практиці норма цієї статті використовується органами досудового розслідування саме для документування «нарколабораторій» в частині «інші незаконні дії з таким обладнанням». [2]

Поняття «нарколабораторії» чи лабораторії з виготовлення наркотиків у чинному законодавстві відсутні, однак у наукових працях можна зустріти наступне поняття, а саме «підпільна нарколабораторія» – це будь-яке приміщення, оснащене промисловим чи кустарним обладнанням, за допомогою якого здійснюється хіміко-технологічний процес екстрагування, перегонки, очищення або синтезу наркотичної чи психотропної сировини або прекурсорів для незаконного отримання готових природних, напівсинтетичних чи синтетичних наркотичних засобів або психотропних речовин з метою їхнього особистого вживання чи збуту іншим особам. [3, с.35]

Однак, вказане визначення на даний час є неповним так як сучасні наркотики виготовляються не тільки з наркотичних засобів та психотропних речовин, як вказано у визначенні, але і з прекурсорів та інших не заборонених речовин, які не внесені до списків та таблиць згідно наказу МОЗ від 01.08.2000 року № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу».

При розслідуванні кримінальних проваджень пов'язаних з виготовленням наркотичних засобів та психотропних речовин у підпільних нарколабораторіях використовується посилання на Постанову Пленум Верховного Суду України від 26.04.2002 № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». Вищезазначена

ППВСУ, визначаючи обладнання, призначене для виготовлення вказаних речовин, як предмету злочину, передбаченого ст. 313 Кримінального кодексу України, дав роз'яснення з цього питання. Під обладнанням слід розуміти апарати, пристрої, прилади, за допомогою яких ці засоби й речовини виготовляються (наприклад, конденсаційна труба, випарник, генератор пари, прес, необхідні для виготовлення гашишу), чи окремі вузли, деталі відповідного агрегата (наприклад, насос для відсмоктування фільтра при перегонці опію). Окремо визначено що використані для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів побутові предмети (кухонний посуд, млинок для кави, м'ясорубка тощо) обладнанням, призначеним для цієї мети, за змістом закону не визнаються. [2, 4]

Якщо звернути увагу на те, що наркоділки з часом всіляко розвивають свій «наркобізнес» та прогресують в цьому напрямку не без допомоги застарілих норм та прогалин в законодавстві. Так вже тривалий час на практиці для виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин застосовуються як побутові предмети кухонного призначення (наприклад, емальовані каstrюлі, пластикові контейнери, оцинковані відра, кухонні ваги та інші кухонні предмети подвійного призначення) так і будівельні предмети (пластикові відра, електродрель зі змішувачем, електроплити, вентилятори-втяжки, предмети кустарного виготовлення подвійного призначення, які використовують для проведення реакцій та інші) і це не вичерпний перелік предметів, які використовують у нарколабораторіях при виготовленні наркотичних засобів та психотропних речовин. Це пов'язано з тим, що ділки можуть провести відповідні реакції і в підручних побутових предметах небажаючи витрачати грошові кошти на дорогий хімічний посуд та спеціальне обладнання.

До прикладу найбільш розповсюджені наркотичні засоби та психотропні речовини які незаконно виготовляються в нарколабораторіях в Україні та які не потребують виключно спеціального хімічного обладнання: канабіс (план, драп, шишки, гашиш), метадон, амфетамін, метамфетамін (альфа-диметилфенетиламін), опій ацетильований (ширка, чорнуха), мефидрон, ALPHA-PVP (синтетичні солі), MDMA (екстезі) та інші.

Виходячи з аналізу практичних матеріалів вбачається проблема у документуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з виготовленням наркотичних засобів та психотропних речовин у підпільних нарколабораторіях, у зв'язку з тим, що орган досудового розслідування не завжди в змозі вручити підозру особі, яку викрито в протиправній діяльності, так як немає висновку експертної установи про те що вилучені кустарні предмети призначені для виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин. Експертна установа в свою чергу не може дати відповідний висновок, оскільки посилається на ППВСУ, де вказаний вичерпний перелік приладів та відсутність

методичних рекомендацій щодо виготовлення тих чи інших наркотичних речовин.

В ході реалізації завдань щодо виявлення та знешкодження таких «нарколабораторій» в період з 2016 по 2021 роки спостерігається позитивна тенденція в документуванні підрозділами Національної поліції України кримінальних правопорушень (передбачених ст. 313 КК України), 2016 рік (zareєстровано КП – 99; оголошено підозру – 70; направлено до суду – 69; закрито КП – 6); 2017 рік – (zareєстровано КП – 123; оголошено підозру – 123; направлено до суду – 112; закрито КП – 2); 2018 рік – (zareєстровано КП – 124; оголошено підозру – 127; направлено до суду – 108; закрито КП – 1); 2019 рік – (zareєстровано КП – 106; оголошено підозру – 111; направлено до суду – 91; закрито КП – 1); 2020 рік – (zareєстровано КП – 84; оголошено підозру – 116; направлено до суду – 66; закрито КП – 5); 2021 рік за 9 місяців – (zareєстровано КП – 88; оголошено підозру – 93; направлено до суду – 70; закрито КП – 0). [5]

Згідно статистичних даних з сайту Генеральної прокуратури України за період з 2016 по 2021 роки працівниками правоохоронних органів задокументовано 616 кримінальних правопорушень (передбачених ст. 313 КК України). Також за період з 2016 по 2021 роки з незаконного обігу вилучено наркотичних засобів – 35703,91 кг та психотропних речовин – 428,27 кг, з яких 2016 рік – наркотичних засобів 15611,82 кг та психотропних речовин 36,7 кг; 2017 рік – наркотичних засобів 4497,9 кг та психотропних речовин 117,3 кг; 2018 рік – наркотичних засобів 2613,1 кг та психотропних речовин 49,37 кг; 2019 рік – наркотичних засобів 4698,53 кг та психотропних речовин 38,74 кг; 2020 рік – наркотичних засобів 6464,58 кг та психотропних речовин 140,82 кг; 2021 рік за 9 місяців – наркотичних засобів 1817,98 кг та психотропних речовин 171,34 кг. [6]

Між тим, запобігання використанню обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні стало предметом кримінологічного дослідження. Сформовано уявлення про кількісні та якісні характеристики цього явища, тенденції поширення, класифікацію злочинців та особливості їх злочинної поведінки, бракує знань про детермінанти, причини та умови вчинення цих кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Постановою Кабінету Міністрів України № 322 від 29 квітня 2020 року «Про утворення територіального органу Національної поліції». URL: [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2020-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2020-%D0%BF#Text).

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Г.В. Пасічник, М.С. Хруппа, В.М. Жмійко та ін. – «Виявлення та ліквідація підпільних лабораторій з виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин»: Метод. Рекомендації. – К.: РВВ МВС України, 2000. – 35 с.

4. Постанову Пленум Верховного Суду України від 26.04.2002 № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02#Text>

5. Звіти «Про окремі показники результатів боротьби зі злочинністю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів», затверджені наказом Національної поліції України від 08.04.2016 № 299; від 31.05.2018 № 552; від 19.06.2019 № 589.

6. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. <https://www.gp.gov.ua/ua/stat>.

Зернова Олександра Сергіївна,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

СУЧАСНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗНИКНЕННЮ ДІТЕЙ ТА ЇХ РОЗШУК В УКРАЇНІ

Анотація. У доповіді висвітлено сучасні аспекти зникнення дітей як в Україні, так і у всьому світі, шляхом аналізу даних, які представлені у щорічних доповідях «The International Centre for Missing & Exploited Children» (Міжнародний центр пошуку зниклих та експлуатованих дітей), «Missing Children Europe» (Міжнародна Федерація пошуку зниклих дітей у Європі) та Національної поліції України.

Ключові слова: дитина, запобігання, зникнення, викрадення, розшук.

Abstract. The purpose of the report is to make analysis of the modern cases of missing children according to annual reports materials prepared by «The International Centre for Missing & Exploited Children», «Missing Children Europe» and National police of Ukraine.

Keywords: child, prevention, missing, abuse, search.

Зникнення дітей – це проблема, яка притаманна кожній країні у світі. Відповідно будья-яка держава вживає необхідні заходи задля подолання такої проблеми, але загалом статистика свідчить, що:

щороку у світі надходить близько 8 млн звернень щодо зникнення дітей, з них більше ніж 460 000 стали жертвами торгівлі людьми;

щодня в США надходить 2300 повідомлень про зникнення дітей;

у Європі кожні дві хвилини стає відомо про зникнення дитини; найчастіше зникають підлітки, які навмисно утікають з дому;

у 2020 році кожна шоста дитина, яка самостійно втекла з дому – стала жертвою сексуального насилля;

більше ніж 90 % випадків викрадення дитини вчиняються одним із батьків;

переважну більшість викрадення дітей зі злочинних мотивів вчиняють особи чоловічої статі. Разом з цим приблизно у 2/3 випадках чоловіки-незнайомці викрадають дівчат підліткового віку;

перші три години після зникнення дитини є найбільш важливі. Світова практика вказує, що 74% випадків вбивств дітей відбувається протягом перших трьох годин після їх зникнення. [1]

Існує загальне уявлення, що переважно викрадення дітей відбувається у нічний час, але все ж така статистика свідчить інакше: більшість випадків зникнення дитини трапляється вдень. І якщо йде мова саме про викрадення дитини, то злочинці намагаються викрасти дитину на дорозі зі школи, під час прогулянки у парку, на дитячому майданчику тощо.

Можна виділити декілька основних обставин зникнення дітей:
дитина свідомо втекла з родини;
викрадення дитини одним із членів сім'ї;
викрадення дитини незнайомцем;
неналежний контроль за дитиною (наприклад під час масових заходів).

У 99% випадках дітей знаходять. Однею із запорок успіху такого показника є розвиток сучасних технологій. Сьогодні люди масово використовують мережу Інтернет, користуються соціальними мережами, що дає змогу швидко розповсюджувати інформацію про зникнення дитини та за лічені хвилини така інформація доходить в різні частини країни та одночасно охоплює велику кількість населення.

Випадки зникнення дітей непоодинокі і в Україні. У 2020 році працівниками поліції отримано 14666 повідомлень щодо зниклих дітей, і 99,5% вдалося повернути, одним із ефективних інструментів розшуку дітей стали саме соціальні мережі. Станом на серпень 2021 року до органів поліції надійшло 9137 заяв і повідомлень про розшук зниклих дітей. Упродовж першої доби з дня оголошення в розшук, поліцією було розшукано 8811 дітей (96,4%). Загалом за січень-липень 2021 року поліція розшукала 9048 дітей. [2] На даний час в Україні – 33 дитини безвісти зникли.

Приблизно 80% - це підліткові втечі з дому. У Національній поліції вважають, що основними причинами втечі дітей є:

конфлікт у сім'ї та з однолітками;
схильність до бродяжництва;
небажання батьків «вникати» у проблеми дитини;
залишення дітей без догляду;
неналежний контроль батьків або законних представників тощо.

[2].

Питання захисту дітей це пріоритетний напрям держави, і Україна продовжує всебічно розвиватися в цьому напрямку, що підтверджується такими досягненнями:

у 2017 році українська громадська організація «Магнолія» стала членом Міжнародної Федерації «Missing Children Europe». Що дало змогу розшукувати зниклих дітей не лише на території України, а й в 32 країнах Європи;

Національна поліція та компанія «Київстар» підписали Меморандум про співпрацю у проєкті «Пошук дітей», і в рамках роботи вдалося відшукати понад 400 зниклих дітей;

Національна поліція разом із соціальною мережею Facebook запускає систему сповіщення AMBER Alert. AMBER Alert - це спеціальна система оперативних оповіщень про зниклих у певній місцевості дітей. За допомогою AMBER Alert користувачі Facebook у своїй стрічці новин зможуть побачити фотографію дитини та куди звернутися, якщо її бачили; [3]

створення та впровадження проєкту МВС «Безпечне дитинство». Даний проєкт спрямований на посилення захисту прав, інтересів та безпеки дитини шляхом створення для неї безпечного середовища. Першим етапом у впровадженні програми є реалізація одного із її компонентів – «Безпечна школа», та спільно з Міністерством освіти та науки розробляється другий компонент – «Вихователь безпеки», які значно посилять захист дітей під час їхнього перебування у школі;

понад 15 років активної співпраці з телебаченням, газетними виданнями, рекламними агенціями, які надають безкоштовну допомогу під час розшуку дітей.

Отже, проблема зникнення дітей – це частина нашої реальності, задля подолання якої необхідна участь не лише правоохоронних органів. Дуже важлива соціальна відповідальність кожного з нас, оскільки вчасне реагування будь-якої особи може врятувати чиєсь щасливе дитинство та запобігти вчиненню кримінальних правопорушень стосовно дітей.

Список використаних джерел

23 Alarming Child Abduction Statistics 2021. URL: <https://safeatlast.co/blog/child-abduction-statistics/> - назва з екран.

З початку 2021-го надійшло понад 9 тисяч заяв про зникнення дітей – Нацполіція. URL: <https://suspilne.media/159549-z-rostatku-roku-v-ukraini-rozsukali-ponad-9-tisac-ditej-nacpolicia/> - назва з екрана.

Нацполіція разом із Facebook запускає систему сповіщення, яка сприятиме розшуку зниклих дітей. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/nacpoliciya-razom-iz-facebook-zapuskaje-sistemu-spovishheniya-yaka-spriyatime-rozsuku-zniklix-ditej> - назва з екрана.

Колб Роксолана Олегівна,
аспірант кафедри кримінального права
і процесу Волинського національного
університету імені Лесі Українки

БАНКІВСЬКА УСТАНОВА ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті на підставі аналізу нормативно-правових актів та наукової літератури сформульовано авторське визначення «банківська установа як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» та доведено його теоретичне та практичне значення.

Ключові слова: банківська установа; суб'єкт запобігання; кримінальне правопорушення; банківська діяльність; запобіжна діяльність.

Abstract. The article, based on the analysis of regulations and scientific literature, formulates the author's definition of "banking institution as a subject of prevention of criminal offenses" and proves its theoretical and practical significance.

Keywords: banking institution; subject of prevention; criminal offense; banking; preventive activities.

Як показують результати наукових досліджень та практика суспільної діяльності, надзвичайно важливе значення та вагому роль у процесі їх удосконалення і підвищення ефективності відіграють чітко визначені на теоретичному, правовому та прикладному рівнях відповідні категорії, поняття, дефініції (від лат. definition – короткий опис будь-якого поняття) [1, с. 191] тощо.

Саме з цих міркувань і було поставлено зазначене питання в якості окремого завдання у даній науковій розробці, враховуючи при цьому, що досі на доктринальному рівні поняття «банківська установа як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» не сформульовано, що, як встановлено в ході цього наукового пошуку, не тільки знижує рівень запобіжної діяльності у банківській сфері України, але й не дозволяє належним чином взаємодіяти з іншими суб'єктами кримінологічної профілактики (зокрема, правоохоронними органами) та негативно впливає на реалізацію Національним банком України координуючих функцій з означеної проблематики.

У зв'язку з цим звертає на себе увагу й той факт, що у кримінологічній літературі банківські установи віднесені до частково спеціалізованих (напівспеціалізованих) органів запобігання кримінальним правопорушенням, тобто до таких суб'єктів кримінологічної профілактики, які у межах своїх основних завдань мають спеціально виокремлену функцію щодо недопущення вчинення у відповідній сфері суспільних відносин протиправних діянь [2, с. 65]. Так, у п. 30 ч. 1 ст. 7 Закону

України «Про Національний банк України» з цього приводу зазначено, що ця установа, поряд з визначеною у ст. 6 даного Закону основною функцією у своїй діяльності, виконує й інші функції, як от: здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за банками і філіями іноземних банків, страховиками (перестраховиками) брокерами, кредитними спілками, ломбардами, іншими фінансовими установами, реєстрацію чи ліцензування яких здійснює Національний банк, операторами поштового зв'язку, які надають платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або здійснюють валютні операції, операторами платіжних систем, філіями або представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України, іншим юридичним особам, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги [3].

Про запобіжний характер діяльності в тому числі і Національного банку України свідчить також зміст інших функцій, закріплених в ст. 6 вищевказаного Закону, зокрема, такі пункти частини першої даної правової норми, мова у яких ведеться про те, що ця установа:

- а) встановлює правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна (п. 4);
- б) здійснює державне регулювання на платіжному ринку тощо (п. 6);
- в) контролює створення засобів захисту інформації про банківську діяльність та діяльність на платіжному ринку (п. 7);
- г) інші тому подібні функції.

Отже, постановка питання про визнання банківських установ, включаючи й Національний банк України, суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням є логічною та необхідною, з огляду існуючих у галузі банківської діяльності на сьогодні проблем кримінологічного характеру.

Враховуючи зазначене та виходячи з отриманих у ході даного дослідження інших результатів, можна сформульовано наступне поняття «банківська установа як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням», під яким слід розуміти визначену на нормативно-правовому рівні діяльність цих учасників суспільних відносин, що виникають у зазначеній галузі їх функціонування у зв'язку з реалізацією ними статутних завдань і повноважень, з дотриманням конституційних та інших законодавчо встановлених принципів, з метою недопущення та протидії вчинення суспільно-небезпечних діянь, які спрямовані на об'єкти банківської охорони, та нейтралізацію, блокування, усунення тощо детермінант, що їх породжують і обумовлюють, а також корелюють протиправну поведінку винних осіб [4, с. 43].

Список використаних джерел

1. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
2. Криминологія: навч. посібник / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джу́жи. Київ: Атіка, 2009. 312с.
3. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
4. Колб Р. О. Банківська установа як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: КПУ, 2021. 289 с.

Корзун Андрій Сергійович,

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

НЕНАСИЛЬНИЦЬКІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ МАСОВИМ ЗАВОРУШЕННЯМ

Анотація. Доповідь присвячена визначенню засобів та форм ненасильницької протидії масовим заворушенням, а також формуванню типового алгоритму такої протидії.

Summary. The report is devoted to the methods and forms of nonviolent counteraction to mass disorders' definition as well as to the formation of a typical algorithm of such counteraction.

Ключові слова: насильницькі протести; злочинний натовп; політичне керівництво; ненасильницька протидія; силове припинення;

Досвід різних країн світу засвідчує, що протидію масовим заворушенням слід розмежовувати на насильницьку та ненасильницьку. Насильницька протидія є реакцією держави та її правоохоронних органів на факти вчинення масових заворушень. Її зміст зводиться до силового припинення (придушення) масових заворушень за подальшим затриманням та притягненням до кримінальної відповідальності їх організаторів та активних учасників.

Серед способів дій органів правопорядку з силового припинення масових заворушень виокремлюють контактні і неконтактні.

Неконтактні способи припускають вплив сил правопорядку на натовп на відстані – за допомогою використання спеціальних технічних та інших, передбачених законом, засобів (водометів, газів, мильної піни і ін.). Серед іншого на особливу увагу заслуговують транспортні засоби, що оснащені інфразвуковими випромінювачами. Їх екіпажі захищені звукоізоляцією, спрямовують низькочастотні інфразвукові хвилі у натовп, що має своїм наслідком виникнення у

присутніх підсвідомого страху та бажання покинути місце події [1, 385–389]

Застосовуючи зазначені засоби, сили правоохоронних органів поступово переміщують натовп в заданому напрямку, розосереджують і розсіюють її учасників. Одночасно ведеться документування протизаконних дій, збір доказів, які викривають винних, а потім проводиться затримання правопорушників (як правило, після розсіювання і розосередження натовпу). Перевагою неконтактних способів є те, що кінцевий результат (припинення масових заворушень) досягається з найменшими втратами цивільного населення і сил правопорядку. Якщо при контактних способах неминуча рукопашна сутичка, що призводить до зростання агресивності натовпу і стає причиною важких травм, то неконтактні способи по своїй суті безкровні [1, 385–389]

Контактні та неконтактні методи можуть використовуватися як окремо, так і спільно.

Відповідно до результатів проведених нами досліджень, застосування як контактних, так і безконтактних методів придушення масових заворушень має своїми наслідками травмування їх учасників та правоохоронців. При цьому досить часто правоохоронці виходять за межі закону, захоплюючись застосуванням силових методів. Як наслідок, з'являються жертви поліцейського насильства, що призводить до ескалації конфлікту та зростання масштабності заворушень. Інколи організатори заворушень навмисно провокують правоохоронців на застосування сили або соціальний конфлікт набирає обертів. Більше того, для збільшення хвилі насильницьких протестів можуть використати заздалегідь підготовану «сакральну» жертву.

Тож цілком природною є перевага ненасильницьких методів протидії масовим заворушенням над насильницькими.

Міжнародний досвід свідчить, що профілактика масових заворушень, здебільшого, має здійснюватись на загально соціальному рівні через систему заходів соціального, економічного, етнокультурного характеру, що вживаються політичним керівництвом країни. Такі заходи, як правило, полягають у прийнятті та запровадженні у життя дієвих політичних, економічних та соціальних рішень, спрямованих на своєчасне вирішення окремих проблем життєдіяльності суспільства, зменшення соціальної напруги. Зазначені заходи, виконуючи широке коло завдань, в числі іншого, мають своїм результатом запобігання стихійним масовим заворушенням. Вони сприяють недопущенню формуванню етнокультурних, соціальних, економічних, юридичних, політичних та інших підстав для виникнення стихійних масових заворушень їх розгортання та поширення (або ліквідації або мінімізації таких підстав у разі їх виникнення).

Особливе місце у числі профілактичних заходів мають посідати юридичні, які уособлюють взаємозв'язок превентивної діяльності з

реактивною діяльністю держави. Йдеться про законодавче визначення масових заворушень та встановлення кримінальної відповідальності за участь у них та їх організацію.

Одночасно слід зауважити, що застосування загально соціальних (загально кримінологічних) заходів економічного, політичного і соціального характеру може становити проблему для політичного керівництва країни. До того ж коли заворушення інспіруються та фінансуються певними зовнішніми та внутрішніми силами, добре організовані [2], то навряд чи зазначені заходи спрацюють.

Оскільки організація масових заворушень, відповідно до кримінального законодавства багатьох країн кваліфікується як тяжкий злочин, їх правоохоронні органи уповноважені використовувати для протидії ним як різноманітні інструменти. Такі інструменти у різних країнах одержали різні назви (кримінальна розвідка, оперативно-розшукова діяльність, негласні розслідування, детективна діяльність тощо) та різне законодавче урегулювання. Проте, в основному, їх сутність зводиться до того, що з метою захисту суспільства і держави від протиправних посягань правоохоронні органи уповноважені вести ініціативний пошук інформації, яка може свідчити про підготовку чи вчинення злочинів.

Протидію масовим заворушенням слід поділяти на насильницьку та ненасильницьку.

Насильницька протидія, як правило, застосовується після початку масових заворушень та є реакцією поліції на цей факт. Вона полягає у застосуванні до протестантів фізичної сили, спеціальних засобів (водометів, газів, мильної піни, кийків, інфразвукових випромінювачів, світло-шумових гранат тощо), а у окремих випадках і зброї; затриманні окремих осіб та утриманні їх в умовах неволі, відповідно до положень національного законодавства. Така протидія масовим заворушенням: 1) небезпечна для життя та здоров'я протестантів й правоохоронців; 2) пов'язана з істотним обмеженням та порушенням порушення прав та основоположних свобод людини; 3) може викликати ескалацію насильства та поширення масових заворушень.

У сучасних умовах перевага повинна надаватися ненасильницькій протидії масовим заворушенням.

Ненасильницька протидія масовим заворушенням полягає у: 1) запобіганні виникненню насильницьких протестів за допомогою загально соціальних заходів; 2) своєчасному виявленні фактів підготовки масових заворушень та їх викриття; 3) припиненні спроб організувати масові заворушення; 4) налагодженні діалогу з учасниками мирних протестів, що мають тенденцію перетворення на насильницькі; 5) дезінформації та дезорганізації учасників масових заворушень після їх початку; 6) ефективному кримінальному переслідуванні організаторів та активних учасників масових заворушень.

Провідна роль у запобіганні виникненню насильницьких протестів належить політичному керівництву держав та його ефективній взаємодії з власними правоохоронними органами. У решті ж основна роль належить саме ефективній роботі правоохоронних органів, яка має проводитися у двох основних формах – гласній та негласній. При цьому застосування негласних форм може здійснюватися з тимчасовим обмеженням прав і основоположних свобод в частині збирання інформацію про особу без її згоди (у випадках коли наявна інформація про реальну загрозу для суспільства та держави).

Список використаних джерел

1. Фомин В. В. О некоторых вопросах предупреждения и пресечения массовых беспорядков. Уголовно-исполнительное право. 2019. Т. 14(1–4), № 4. С. 385–389.

2. Грібов М. Л., Пустовий О. О. Заходи оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2 (14). С. 231–246.

Коростельова Лілія Анатоліївна,
ад'юнкт Луганського державного
університету внутрішніх справ імені
Е. О. Дідоренка

COMPUTATIONAL SOCIAL SCIENCE: НОВИЙ ФОРМАТ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У доповіді розкривається суть науки Computational Social Science як сучасної світової тенденції у суспільних науках, зокрема у кримінології. Здійснено аналіз поточного стану розвитку кримінологічних досліджень та встановлено, що сучасні дослідження потребують методологічного оновлення. Пропонуються використання методів обчислювальної соціальної науки для якісних перспективних кримінологічних дослідженнях.

Ключові слова: кримінологія, кримінологічні дослідження, Computational Social Science, Big Data.

Summary. The report reveals the essence of the current trend towards such a science as Computational Social Science, in particular in criminology. The analysis of the current state of development of criminological researches is carried out and it is established that modern researches need methodological updating. The use of methods of computational social science for qualitative perspective criminological researches is offered.

Keywords: criminology, criminological research, Computational Social Science, Big Data.

Сучасний розвиток технології і накопичення великих об'ємів даних (Big Data) обумовило розвиток обчислювальної соціальної науки (Computational Social Science).

Вперше термін обчислювальна соціальна наука (Computational Social Science) був позначений у другій половині 20-століття, і пов'язаний із створенням електронних комп'ютерів. У 1960-х роках соціологи розпочали використовувати комп'ютери для проведення статистичного аналізу даних- це були SPSS, SAS. Першими розробниками теоретичної основи обчислювальної соціальної науки стали: видатний американський соціолог Герберт А. Саймон (1916–2001), американський соціолог і політолог Карл В. Дойч (1912–1992), американський економіст Томас К. Шеллинг (1921) [1, с.260].

У сучасному світі термін «обчислювальна соціальна наука» з'явився у 2009 році у науковій статті професора Девіда Лазера, а також Алекс «Сенді» Пентленда, дослідниці Лади Адамик, дослідника Сінана Арала, фізика Альберта Ласло Барабасі, Девона Брюера, Ніколааса Крістакіса, Ношіра Контрактора, Джеймса Фаулера, Майрона Гутмана, Тоні Джебара, Гері Кінга, Майкла Мейсі, Деба Роя та Маршалла Ван Алстіна під назвою «Життя в мережі: розпочинається століття обчислювальної соціальної науки», зазначені дослідники позначили, що поява цієї науки була зумовлена накопиченням великих об'ємів даних і використанню їх у дослідженні поведінки людей [2].

У 2010 році у науковому журналі «WILEY Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics», вийшла до друку наукова робота К. Чеффи-Ревилья «Обчислювальна соціальна наука», де було надано визначення поняття Computational Social Science, як комплексної міждисциплінарної науки із дослідження соціальних проблем, що збирає і оброблює інформацію за допомогою сучасних технологій. К. Чеффи-Ревилья, у своїй науковій роботі зазначив, що методологія цієї науки складається із автоматизованій системі збору, обробки інформації, а також аналізу соціальних мереж, соціально-географічні інформаційні системи, моделювання соціальних процесів, де комп'ютерні соціологи використовують сучасні технічні інструменти для того щоб отримати якісний аналіз дослідження [1, с.260].

За останні 10 років існування цієї науки, вона набула великої популярності серед дослідників.

Було опубліковано тисячі наукових робіт з використанням даних спостережень, експериментальних планів і комп'ютерного моделювання, які колись були неможливі і недоступні для дослідників у суспільних науках.

Використання обчислювальної соціальної науки для розв'язання завдань, що стоять перед кримінологією, є достатньо перспективним [3].

Сучасне поєднання математичних теорій із технологіями автоматизації збору, обробки і аналізу даних оновить методи кримінологічних досліджень.

Галузь обчислювальної кримінології передбачає використання обчислювальних можливостей для виявлення: закономірностей та нових моделей поведінки злочинця і жертви; дослідження соціальних мереж терористів, організованої злочинності, а також мережі співучасників та кіберзлочинність. Алгоритми, які розроблені з використанням обчислювальної топології, гіперграфів, СНР, KDD, агентного моделювання, аналізу динамічних інформаційних систем надають нову інформацію про теорію злочинності та кримінологічні дослідження [4].

За допомогою передових методів дослідження нині можна отримати різноманітні дані з різних областей, і вони допоможуть нам поглянути на соціальні явища [5] і на злочинність.

Отже, аналізуючи вище зазначене необхідно сказати, що для подолання сучасної «кризи» у вітчизняній кримінологічній науці існує потреба у оновленні методів кримінологічних досліджень, а саме із застосуванням методів науки Computational Social Science, використання інноваційних методів збору кримінологічної інформації, їх обробка, а також аналіз даної інформації.

Список використаних джерел

1. Cioffi-Revilla C. Computational Social Science. Wiley Interdisciplinary Reviews Computational Statistics, 2010. vol 2, no.3 P. 259-271.

2. David Lazer, Alex (Sandy) Pentland, Lada Adamic, Sinan Aral, Albert Laszlo Barabasi, Devon Brewer, Nicholas Christakis, Noshir Contractor, James Fowler, Myron Gutmann, Tony Jebara, Gary King, Michael Macy, Deb Roy, and Marshall Van Alstyne Life in the network: the coming age of computational social science. Science. 2009 vol. 323 Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2745217/> (Accessed 20 September 2021)

3. Штучний інтелект та протидія злочинності. Сайт професора Карчевського: веб-сайт. URL: <https://karchevskiy.org/2020/11/06/ai-vs-crime/> (дата звернення: 28.09.2021).

4. Patricia L. Brantingham Computational Criminology. 2011 Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/261394342_Computational_Criminology (Accessed 28 September 2021)

5. A Survey Jun Zhang, Wei Wang, Feng Xia, Yu-Ru Lin, Hanghang Tong. Data-driven Computational Social Science: A Survey. Arxiv 2008 . 2020 Retrieved from. <https://arxiv.org/pdf/2008.12372.pdf> (Accessed 28 September 2021)

Левчук Вадим Олегович,
аспірант відділу проблем кримінального
права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
ім. В. М. Корещького НАН України

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ УЧАСНИКІВ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ, ЯКІ Є ЧАСТИНАМИ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ «ДНР» ТА «ЛНР»

Анотація: у тезах доведено, що дії учасників не передбачених воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законом, які є структурними частинами терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР» слід кваліфікувати за ст. 260 КК України.

Summary: in theses it is proved that actions of participants of not provided paramilitary or armed formations, not provided by the law which are structural parts of the terrorist organizations «DNR» and «LNR» should be qualified according to Art. 260 of the Criminal Code of Ukraine.

Ключові слова: воєнізоване формування, збройне формування, терористична організація.

Не передбачені законом воєнізовані або збройні формування можуть бути частинами терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР». Тому й під час кваліфікації дій учасників таких формувань виникає питання про те, яка стаття Особливої частини КК України повинна застосовуватися.

Відповідно до правової позиції у постанові Верховного Суду від 27.05.2020 у справі № 296/2803/16-к, враховуючи доведеність винуватості ОСОБА_1 в участі безпосередньо у діяльності терористичної організації та у складі не передбачених законом збройних формувань, які є підрозділами вказаної організації, його дії підлягають кваліфікації за окремими статтями Особливої частини КК. Як зазначено в іншій правовій позиції Верховного Суду у постанові від 03.12.2020 у справі № 310/686/17, дії обвинуваченого, який усвідомлював, що не передбачене законом воєнізоване або збройне формування є структурною частиною терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», слід кваліфікувати за ст. 258-3 КК України.

На нашу думку, дії особи, яка вступила до незаконного воєнізованого або збройного формування «ДНР» або «ЛНР» та брала участь у його діяльності, слід кваліфікувати лише за ст. 260 КК, а не за ст. 258-3 цього Кодексу, а тим більше не за сукупністю цих статей.

На сьогодні, коли вже минуло близько шести років з моменту незаконного проголошення «ДНР» та «ЛНР», будь-яка особа, яка вступає до лав воєнізованого або збройного формування, що діє на тимчасово окупованих територіях України, та підтримуючи ідеї, які

пропагуються керівництвом цих самопроголошених утворень, усвідомлює факт існування «ЛНР» чи «ДНР». Відповідний факт є очевидним для широких верств населення. Тому кожен учасник воєнізованого формування апріорі усвідомлює, що воно підпорядковане терористичним об'єднанням «ДНР» або «ЛНР». Відтак у будь-якому випадку дії такої особи прийшлося б кваліфікувати за ст. 258-3 КК України (якщо визнати вказаний підхід правильним).

Особа, яка вступає до лав конкретного воєнізованого формування, не передбаченого законом, бере активну участь власне у цьому формуванні, а саме чергує на блокпостах, перевіряє транспорт та осіб, які його перетинають, здійснюють напади на військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань тощо. Тобто така особа усвідомлює власне протиправну діяльність конкретного воєнізованого формування, не передбаченого законом, учасником якого вона є, передбачає вказану обставину та бажає взяти участь саме у такому воєнізованому формуванні. Що стосується усвідомлення того, що таке формування є структурною частиною терористичних об'єднань «ДНР» чи «ЛНР», то воно має не конкретний, а абстрактний характер. Для кваліфікації ж за конкретною статтею Особливої частини КК має значення власне конкретне сприйняття особою своєї протиправної поведінки, а не загальне усвідомлення ситуації в країні загалом та на тимчасово окупованих територіях України зокрема.

В Україні відсутній механізм визнання організацій терористичними. Верховний Суд у постанові від 05.07.2018 у справі № 225/6151/15-к намагався компенсувати таку прогалину та зазначив, що для визнання певної організації терористичною необхідним є встановлення в кримінальному провадженні передбачених у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» ознак певної організації (наявність стійкого об'єднання трьох і більше осіб; розподіл функцій між цими особами тощо) та відповідної мети її діяльності» (порушення громадської безпеки, провокації воєнного конфлікту та ін.)».

Водночас буквальне тлумачення ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» свідчить про те, що кваліфікації за ст. 258-3 КК має передувати процедура визнання терористичною організацією, участь у діяльності якої брала особа, яка притягається до кримінальної відповідальності. Тобто, рішення суду про визнання організації терористичною має бути предикатним до рішення суду про притягнення винуватої особи за ст. 258-3 КК України.

Відсутність в Україні законодавчо визначеного механізму визнання організації терористичною, навіть за наявності правової позиції ВС, яка міститься у постанові від 05.07.2018 у справі № 225/6151/15-к, може стати загрозою майбутніх ймовірних рішень ЄСПЛ у світлі рішення «Касимахунов та Сайбаталов проти Росії» ЄСПЛ було констатовано порушення ст. 7 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. ЄСПЛ установив, що засудження

обвинувачених судом Російської Федерації за створення терористичної організації порушувало вказану статтю, оскільки рішення Верховного Суду Російської Федерації, яке було одним з безпосередніх факторів засудження заявників за ст. 282 (2) КК Російської Федерації (створення екстремістської організації та членство в ній) та яке було прийняте у закритому засіданні 14.02.2003, а тому не було опубліковано. Сам же список терористичних організацій був оприлюднений вже після засудження заявників за ст. 282 (2) КК Російської Федерації. ЄСПЛ констатував, що оскільки зміст судової заборони був оприлюднений лише після винесення вироку заявникам, вони не могли передбачати, що їх членство у «Хізб ут-Тахрир» могло потягнути кримінальну відповідальність за ст. 282 (2) КК Російської Федерації. Саме тому у цій справі було встановлено порушення ст. 7 Конвенції. ЄСПЛ відзначив, що повідомлення журналістам про рішення Верховного Суду Російської Федерації не може замінити офіційне опублікування рішення або щонайменше його резолютивної частини; лише публікація в офіційному джерелі може забезпечити належні та надійну вказівку на правові норми, що застосовуються у конкретній справі.

З огляду на викладене вище, кваліфікація дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, які є структурними підрозділами «ДНР» чи «ЛНР» є більш надійною (на перспективу можливих оскаржень) саме за ст. 260, а не за ст. 258-3 КК України.

Лобан Дмитро Вікторович,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ПАСАЖИРСЬКОМУ ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Анотація. У статті проведено аналіз щодо застосування законодавства про кримінальну відповідальність за насильницькі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини з урахуванням імплементації конвенцій Ради Європи. Автором здійснено розподіл статевої кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини й надано кримінально-правову характеристику об'єктивних і суб'єктивних ознак насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини (ст. 152, 153 КК України).

Summary. The article analyzes the scientific views on the application of legislation on criminal liability for violent crimes against sexual freedom and sexual integrity of the child, taking into account the

implementation of Council of Europe conventions. The author distributes sexual criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of a child and provides a criminal description of objective and subjective signs of violent crimes against sexual freedom and sexual integrity of a child (Articles 152, 153 of the Criminal Code of Ukraine).

Ключові слова: дитина, статевa свобода, статевa недоторканість, сексуальне насильство, криміналізація, кримінально-правова характеристика.

Keywords: child, sexual freedom, sexual integrity, sexual violence, criminalization, criminal-legal characteristics.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Ст. 29 Основного Закону проголошує, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. Стан забезпечення реалізації права людини (будь-якого віку) на її свободу та недоторканість (у тому числі статеву) справедливо визнається показником морального здоров'я суспільства, індикатором його духовності та ставлення до загальнолюдських цінностей [1] (Konstytutsiia Ukrainy, 1996).

У структурі насильницької злочинності одним із її різновидів виступають статеві кримінальні правопорушення. Статеві кримінальні правопорушення – це сукупність суспільно небезпечних діянь, спрямованих проти статевої свободи та статевої недоторканності людини. Вони порушують установлений законодавством порядок вільних статевих зносин осіб між собою і характеризуються значними негативними психологічними наслідками для потерпілих від статевого насильства осіб. Потрібно враховувати, що такі злочини спрямовуються на задоволення статевої пристрасті особи як у природних формах, так і в різних формах статевого збочення, які виходять за рамки суспільних принципів статевої моральності щодо «класичного» характеру і способів задоволення статевої пристрасті [2].

До кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, норми про відповідальність яких об'єднані в розділі IV Особливої частини КК України, віднесені: 1) зґвалтування (ст. 152); 2) сексуальне насильство (ст. 153); 3) примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154); 4) статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155); 5) розбещення неповнолітніх (ст. 156). Залежно від того, чи застосовується під час вчинення таких кримінальних правопорушень фізичне та психічне насильство, їх можна поділити на дві групи:

1) злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, пов'язані із застосуванням насильства (ст. 152, 153, 154 КК України), тобто так звані «насильницькі сексуальні злочини»;

2) кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, не пов'язані із застосуванням

насильства (ст. 155, 156 КК України) – так звані «ненасильницькі сексуальні кримінальні правопорушення».

Перш за все слід зрозуміти, що має під собою розбещення неповнолітніх, оскільки багато людей не розуміють зміст цього злочину. З об'єктивної сторони злочин виражається у вчиненні розпусних дій сексуального характеру, здатних викликати фізичне й моральне розбещення неповнолітніх. Розпусні дії можуть бути як фізичними, так і інтелектуальними. Фізичне розбещення – це, зокрема, оголення статевих органів винної або потерпілої особи, мацання їх, інші непристойні дотики, які викликають статеве збудження, навчання онанізму, вчинення у присутності потерпілого статевого акту, акту онанізму. Інтелектуальне розбещення може полягати, наприклад, у цинічних розмовах з потерпілим на сексуальні теми, розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографуванні потерпілих у різних сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів. Використання в процесі вчинення розпусних дій творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, а також примушування до участі у їх створенні потребує додаткової кваліфікації за відповідною частиною статті 301 (Yaremenko, 2020).

Згвалтуванням є вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (згвалтування) [3]. Порівняно з попередньою редакцією ст. 152 КК, ця стаття, викладена в редакції Закону від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII, істотно розширила межі об'єктивної сторони складу злочину «згвалтування», зокрема:

– під статевими зносинами з погляду інкримінування попередньої редакції ст. 152 КК розумівся тільки природний (гетеросексуальний) статевий акт (коїтус) – введення статевого члена чоловіка в жіночу піхву, яке може викликати вагітність. Наразі згвалтуванням визнається не лише згаданий акт (останній з урахуванням термінології, використаної в ст. 152 КК, вочевидь, має тлумачитись як вагінальне проникнення в тіло жінки з використанням геніталій чоловіка), а й інші різновиди проникнення у вагітну (жіночу піхву), а також проникнення в анус або рот іншої особи (тобто в отвори тіла людини, біологічно для цього не призначені) за допомогою як статевого члена чи іншої частини тіла людини, так і будь-якого предмета [4. С. 35-47.];

– раніше статеві зносини визнавались згвалтуванням за умови, що вони поєднуються із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосуванням або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Один із трьох вказаних альтернативно способів як складова цілеспрямованої злочинної поведінки і криміноутворювальна ознака слугував основному злочинному діянню (статевим зносинам), вчинявся заради останнього. При цьому перелік способів, за наявності

хоча б одного з яких природні статеві зносини між особами жіночої і чоловічої статі визнавались зґвалтуванням, був вичерпним.

Нова редакція ст. 153 КК цілком справедливо не оперує позбавленим юридичної визначеності і морально застарілим словосполученням «задоволення статевої пристрасті неприродним способом». Вказівка на «неприродність» статевих зносин виглядала анахронізмом у світлі здобутків сучасної сексології та сексопатології. Використання згаданого звороту в попередній редакції ст. 153 КК змушувало робити застереження про те, що кримінальна караність поведінки, передбаченої цією статтею КК, визначається не так званою неприродністю способів задоволення статевої пристрасті, можливою гомосексуальною спрямованістю чи аморальністю дій, а їхнім насильницьким характером. Так, український законодавець виходить з того, що здійснюваний на добровільних засадах гомосексуалізм, тобто сексуальний потяг до осіб своєї статі, має розглядатись не як діяння, заборонене під загрозою настання кримінальної відповідальності, а як особливий стан організму людини, нетипова сексуальна поведінка.

Об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки сексуального насильства збігаються з такими ж ознаками зґвалтування, розкритими вище, за винятком того, що об'єктивна сторона складу розглядуваного злочину охоплює лише такі дії сексуального характеру, які не полягають у проникненні в тіло іншої особи. Відповідно, диспозиція ч. 1 ст. 153 КК носить описово-віддільний характер.

Внесені зміни (закони від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII [5] (Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy, 2017) і від 14 березня 2018 р. № 2334-VIII (Kryminalnyi kodeks Ukrainy, 2001)) до КК України безумовно є позитивними та спрямованими на захист прав постраждалих від насильства. Оскільки до сьогоднішнього дня, практика притягнення до відповідальності гвалтівників є незначною. Це в той час, коли за міжнародними даними, в середньому одна з кожних п'яти жінок бодай раз у житті зазнавала сексуального насильства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Орловський Б.М. Детермінанти насильницьких статевих злочинів у кримінологічній науці. *Право і суспільство* № 2 частина 3/2020. 2020.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Юртаєва К. В. Системний аналіз кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та недоторканості

особи, вчинені неповнолітніми. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 35–47.

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від від 06.12.2017 № 2227-VIII. ЛПА-360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T172227?an=1>.

Папуницька Карина Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник: завідувач кафедри
кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної академії
внутрішніх справ *Левченко Ю.О.*

ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто питання присвячені запобігання рецидивної злочинності в межах пробації в Україні. Надано перелік змін щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності. Визначено послідовність механізму функціонування інституту пробації щодо протидії рецидивної злочинності.

Ключові слова: рецидив, запобігання, пробація, ресоціалізація, засуджений, адаптація, покарання.

Annotation. The article discusses issues related to the prevention of recidivism within probation in Ukraine. A list of changes in the development of the probation system, increasing the alternatives of imprisonment and creating conditions to reduce recidivism is provided. There is determined the sequence of the mechanism of functioning of the institution of probation on counteraction to recidivism is determined.

Key words: relapse, prevention, probation, resocialization, convict, adaptation, punishment.

Соціальна адаптація осіб, звільнених від відбування покарання, є одним із важливих напрямів не тільки профілактики вчинення нових злочинів цією категорією осіб, а й профілактики злочинності в цілому.

На сьогоднішній день основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених кримінально-виконавчий кодекс України визнає виконання та відбування покарання, суспільно корисну працю, соціально-виховну роботу, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив, а також пробацію (ч. 3 ст. 6) [1].

Заходи пенітенціарної пробації здійснюються органом пробації за місцем, яке обрав засуджений для проживання після звільнення, на підставі звернення адміністрації установи виконання покарань шляхом залучення органів соціального патронажу. За зверненням адміністрації установи орган пробації за обраним місцем проживання засудженого після звільнення спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяє засудженим, які готуються до звільнення, у:

визначенні місця проживання після звільнення;
влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених;
госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги;

працевлаштуванні працездатних осіб.[2]

У результаті аналізу досвіду закордонних країн варто зазначити, що пробація як захід боротьби з рецидивом є одним із найефективніших засобів, який здійснюється за трьома напрямками: 1) підвищення ефективності призначення та виконання покарань; 2) сприяння процесу ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; 3) організація належного соціального контролю за особами, схильними до повторних злочинів [3].

Якщо говорити про ув'язнених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, то до закінчення встановленого строку уповноваженим суб'єктам центру пробації має бути забезпечений доступ до засуджених, які перебувають у в'язниці, щоб допомогти їм підготуватися до звільнення і спланувати наступний контроль за ними для здійснення безперервного контролю і продовження виховної роботи, яка здійснювалася під час тюремного ув'язнення. Допомога передусім стосується сприяння у вирішенні життєвих проблем, зокрема тих, які послужили причинами й умовами скоєння злочину.

Вирішити проблему соціальної інтеграції правопорушника частково спроможні й заходи, спрямовані на подолання стійкості його злочинної поведінки завдяки активним виховним діям (наприклад, докладання зусиль для подолання правової неосвізаності; проведення лекцій щодо негативного впливу шкідливих звичок на організм людини тощо). Також важливим аспектом є надання допомоги, консультацій та інформації сім'ям засуджених, для створення сприятливих умов для соціальної адаптації осіб, які відбули покарання в місцях позбавлення волі. Важливим заходом ресоціалізації засуджених є інститут пенітенціарної пробації, сутність якого полягає в підготовці осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

У даному контексті необхідним є встановлення соціального патронажу, а саме надання допомоги звільненим шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних,

соціальних та інших заходів, органами праці та соціального захисту населення, соціальною службою для сім'ї, дітей та молоді, органами та закладами охорони здоров'я.

Організація належного соціального контролю за особами, схильними до повторних злочинів, досягається завдяки такому складнику пробації, як нагляд. Нагляд варто розглядати не лише як контроль за засудженими, але і як засіб консультування правопорушників, надання їм допомоги або створення мотивації. За можливості, нагляд має поєднуватися з іншими заходами, наприклад, з навчанням, професійною підготовкою, працевлаштуванням та лікуванням. Нагляд може здійснюватися не тільки після винесення обвинувального вироку, а й до, під час або після судового розгляду, а також після звільнення особи, щоб забезпечити дотримання правопорушником покладених на нього обов'язків або умов. Такі дії здатні скоротити ризик вчинення нового правопорушення, завдання серйозної шкоди. [4]

Міністерством юстиції розроблено проекти законів щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності, які у квітні цього року зареєстровані Верховною Радою України (реєстр. №№ 5359 та 5360). Завдяки зміні карального підходу на ресоціалізаційний засуджений не втрачатиме роботу, сімейні відносини та соціальні зв'язки. Як наслідок – зменшиться вплив факторів, що спонукають до вчинення кримінальних правопорушень. Зазначені законопроекти передбачають наступні законодавчі зміни: запровадження пробаційного нагляду, як виду покарання без ізоляції від суспільства, та скасування обмеження волі – призначатиметься за ненасильницькі злочини як основне, так і додаткове покарання, передбачає покладення на особу різних обов'язків залежно від її життєвої ситуації (влаштуватись на роботу, пройти пробаційну програму (корекцію поведінки) та ін.); застосування арешту як виду покарання тільки до засуджених військовослужбовців; удосконалення виконання покарання у виді штрафу (збільшення строку розстрочки виплати штрафу); розширення та удосконалення застосування громадських робіт та звільнення від відбування покарання з випробуванням – таким чином, засуджені залишатимуться у суспільстві і матимуть можливість компенсувати завдану ними шкоду; запровадження застосування електронного моніторингу без ізоляції від суспільства – електронні засоби контролю у вигляді електронних браслетів застосовуватимуться як додатковий обов'язок в межах пробаційного нагляду та умовно-дострокового звільнення; вдосконалення порядку застосування запобіжних заходів у виді тримання під вартою; впровадження автоматизованої оцінки ризику вчинення повторного правопорушення – оцінка дозволяє визначити основні фактори у житті особи, які сприяють вчиненню злочинів, та побудувати роботу з засудженими, спрямовану на подолання таких факторів; створення мультирежимних

установ із секторами різних рівнів безпеки (для економії видатків), також можуть створюватися сектори для тримання осіб, узятих під варту, що сприятиме вирішенню проблеми переповненості СІЗО; покращення умов перебування у слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, завдяки можливості надання платних послуг з поліпшених побутових умов та харчування, можливості доступу до глобальної мережі Інтернет, зміні порядку надання побачень. [5]

Загалом, запровадження пробації зменшує навантаження на кримінально-виконавчу систему та попереджає криміналізацію особистості. Вбачається, що такі заходи виховного впливу пробації, як нагляд та надання необхідної допомоги, здатні протидіяти злочинності, оскільки спрямовані на виправлення особи та її відмову від вчинення нових правопорушень. Одним із варіантів вирішення даної проблеми та зниження рецидивної злочинності в країні може бути доповнення переліку видів покарань, альтернативних позбавленню волі, та інших заходів кримінально-правового характеру, удосконалення роботи та функціонування органів пробації; зосередження уваги на підготовці кваліфікованих кадрів та налагодження плідної співпраці органів пробації та органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості та волонтерів. Інститут пробації є прогресивною системою впливу на засудженого без застосування покарання у вигляді позбавлення волі, що в свою чергу повинно призвести до ресоціалізації засудженого, зниження рецидиву злочинів та, разом з тим, до зниження навантаження на правоохоронні органи та пенітенціарні установи.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : закон України від 23.01.2004 № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. Ст. 21.
2. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015. ст.11.
3. Богатирьова О.І. Пробація як перспективний напрям політики держави у сфері боротьби зі злочинністю. Політика у сфері боротьби зі злочинністю. Івано-Франківськ, 2014. С. 274–276.
4. Європейські правила пробації. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи від 20 січня 2010 р. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні : монографія / О.І. Богатирьова. Київ : ВД «Дакор», 2013. 368 с.
5. Державна кримінально-виконавча служба України. URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/10769/>.

Перепічка Надія Григорівна,
ад'юнкт кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОЇ ПРОБАЦІЇ

Анотація. У тезах автором досліджено особливості здійснення досудової пробації. Вказано, що дана діяльність відповідних органів має здійснюватися з урахуванням тяжкості кримінального правопорушення та характеристики обвинувачених. Визначено, що проблема постає у недосконалому механізмі здійснення та нормативно – правової бази даного інституту.

Summary. In the theses the author investigated the peculiarities of pre-trial probation. It is stated that this activity of the relevant bodies should be carried out taking into account the gravity of the criminal offense and the characteristics of the accused. It is determined that the problem arises in the imperfect mechanism of implementation and regulatory framework of this institution.

Ключові слова: досудова пробація, інститут пробації, кримінальні правопорушення.

Однією з перших вимог нашого часу стає забезпечення безпеки в суспільстві та запобігання шкідливих наслідків кримінальної протиправної поведінки. Умовою розвитку правової системи є становлення та розвиток інституту пробації в досудовій системі. Також можна зустріти і скептичне ставлення деяких науковців до існування даного інституту. На сьогоднішній час залишається багато невизначених аспектів, які не закріплені в законодавстві, що ускладнює практичне застосування досудової пробації. Спостерігається мала кількість наукових публікацій за даною тематикою та питань, які потребують більш детального висвітлення та вдосконалення даного інституту. Також потребує вдосконалення механізм реалізації досудової пробації.

Досудова пробація полягає у підготовці фахівцями на вимогу суду інформації про особливості життя особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, а також висновку про можливість виправлення цієї особи без позбавлення волі. На працівника органу пробації покладається завдання яке полягає у дослідженні соціального оточення обвинуваченого, здійсненні його психологічної характеристики, а також з'ясуванні причин вчинення кримінального правопорушення. Працівник органу пробації під час підготовки досудової доповіді з'ясовує кримінальну історію особи, яка звинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, її сімейний стан і відносини у сім'ї, житлові умови, інформацію про роботу, фінансове забезпечення, як проводить вона свій вільний час,

чи є у неї алкогольна або наркотична залежність, та відомості про фізичне та психічне здоров'я.

Звернемося до норм міжнародних стандартів з огляду на доцільність їх додержання в розвинутому демократичному суспільстві. Мінімальними стандартами в правилах Організації Об'єднаних Націй, щодо заходів не пов'язаних з тюремним ув'язненням(далі- Токійські правила) передбачено, що система кримінального судочинства держав до правопорушників повинна застосовувати широкий вибір досудових та після судових заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням. Для захисту суспільства та уникнення невиправданого застосування тюремного ув'язнення, діяльність відповідних органів має ґрунтуватись з урахуванням характеру та ступеню тяжкості правопорушення, особистості та біографії правопорушника. З цією метою на стадії судового розгляду рекомендовано судовим органам використовувати доповіді про соціальне обстеження, які мають бути підготовлені компетентними уповноваженими особами чи органами [1].

Відповідно до ч.1 ст . 9 Закону України Про пробацію від 05.02.2005 р. досудова пробація це забезпечення суд формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності [2].

Окреслюючи масштаб апробаційних механізмів з реалізації досудової пробації, буде доречно згадати думку О.І Богатирьової, яка вказує, що законодавче визначення досудової пробації стосується більшою мірою дефініції «досудова доповідь». Оскільки «досудова пробація» є ширшим за поняття «досудова доповідь» і передбачає, окрім формалізованої інформації, також заходи, які можуть застосовуватись до обвинувачених, щодо яких здійснюється досудова пробація [3].

Аналізуючи реалізацію досудової пробації, до прогалин кримінального процесуального законодавства можна віднести правове регулювання процедури участі представника органу пробації у підготовчому судовому провадженні. Статтею 314-1 Кримінального процесуального кодексу України передбачено надання доручення складання досудової доповіді у підготовчому судовому засіданні. Обов'язок щодо складання досудової доповіді, покладено на персонал органу пробації. Статтями 3 та 72-1 КПК України представника персоналу органу пробації віднесено до учасників судового провадження та наділено його відповідними обов'язками та правами. Зокрема, представник персоналу органу пробації має право: заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження щодо обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; бути присутнім під час проведення

судового засідання. Однак існує проблема з реалізацією вищевказаного права на присутність представника органу пробації у підготовчому судовому засіданні. Законодавець відповідно до ч. 2 ст. 314 КПК України, не включив орган пробації до кола учасників, які викликаються та можуть бути присутніми під час підготовчого судового засідання, що на нашу думку є вкрай важливим. На користь необхідності участі персоналу пробації у підготовчому судовому засіданні висловлюються й науковці [4].

Так, Р.Л. Булашев, вказує, що обов'язково треба запрошувати на підготовче засідання представника органу пробації, з'ясовувати всі питання стосовно підготовки досудової доповіді, та належно обговорювати і визначати достатній строк для органу пробації; відображати в ухвалі суду більш повно всю необхідну інформацію стосовно особи обвинуваченого, обґрунтовувати необхідність заслухати досудову доповідь або зазначати про відсутність підстав для її призначення [5].

Подібні думки кореспондуються з позицією Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ. У листі «Про практику здійснення судами кримінальних проваджень щодо неповнолітніх» вказано, що правильною практикою є здійснення судового провадження в суді першої інстанції за участі представника уповноваженого органу з питань пробації, участь якого забезпечить роз'яснення порядку складання досудової доповіді, дасть змогу з'ясувати думку представника пробації щодо встановлення строків на складання досудової доповіді [6].

Отже проаналізувавши особливості здійснення досудової пробації, акцентуємо увагу на проблемних питаннях, а саме на недосконалості механізму та нормативно-правової бази даного інституту.

Список використаних джерел

1. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням від 14 груд. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907 (дата звернення: 12.09.2020).

2. Про пробацію: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 12.09.2020).

3. Богатирьова О.І. Соціально-правове дослідження особистості правопорушника, здійснюване системою пробації, у країнах Європи. Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 164 с.

4. Валентина ГРАНКИНА. Окремі аспекти реалізації досудової пробації в Україні. 2020 р. 78 с. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/5/11.pdf>.

5. Булашев Р.Л. Досудова доповідь органу пробації. Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 164 с.

6. Про практику здійснення судами кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: Лист ВССУ від 16 січ. 2017р. № 223-66\0\4-17URL:https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html (дата звернення : 12.09.2020).

Посудевський Ілля Валерійович,
ад'юнкт кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ ЕТНІЧНИХ ГРУП НА ҐРУНТІ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Кримінальна міграція різних етносів – міграція з метою вчинення злочинів, іншими словами територіальні переміщення, пов'язані зі злочинною діяльністю. Таке уточнення є істотним, бо сучасна кримінальна діяльність має нерідко складну структуру, часом цілеспрямовану безпосередньо на кримінальні протиправні діяння. У зв'язку з цим важливо простежити міграційні потоки кримінальних мігрантів, визначити ознаки оволодіння ними новим кримінальним простором, встановити появу нових етнічних груп кримінальної спрямованості на території суверенних держав.

Тема відносин між етносами вимагає делікатності в оцінках і судженнях. При цьому необхідно враховувати вразливість національної самосвідомості, політичне напруження багатьох міжнаціональних проблем, їх зв'язок з питаннями етноконфесійного характеру, які болісно розв'язуються. Не випадково в радянські часи етнокримінологічні дослідження були під ідеологічною заборонаю.

Традиційне віднесення досліджуваних питань до «священної» проблематики позначається на підходах до розробки самого поняття «етнічна злочинність» [1, с. 7–8]. У процесі наукових дискусій існує думка, що така дефініція політично некоректна, слід говорити про злочинність етнічних груп. Тим часом, поняття етнічної злочинності вже кілька років активно застосовується в практиці боротьби зі злочинністю і кримінологічній літературі, що вказує на необхідність його уточнення.

По-перше, термін «етнічна злочинність» – умовний (операційний), що охоплює кримінологічну реальність, яка пов'язана з етнічним чинником і проявляється в механізмі злочинної діяльності, у формуванні кримінальних об'єднань, безпосередньо в учиненні кримінальних правопорушень. Іншими словами, ця дефініція ні в якому разі не стверджує наявності кримінального етносу, генетично

«запрограмованого» на вчинення злочинів, але вказує на гіпотетичне існування кореляції (позитивних і негативних) між етнічними ознаками і злочинною поведінкою. Ключовими тут є особливості етнічної кримінальної психології.

По-друге, поняття етнічної злочинності фіксує протиріччя у взаєминах між представниками різних етносів, які реалізуються в кримінальній формі, наприклад у вигляді масових заворушень, погромів, підпалів і т.п.

По-третє, етнічна злочинність висловлює патологію відносин всередині етносу, коли жертвами стають співвітчизники (земляки) правопорушників.

Звідси сутність етнічної злочинності можна охарактеризувати як масову кримінальну експлуатацію етнічної ідентичності. Експлуатація людей завжди пригнічує їх волю, робить їх невольними, підлеглими волі інших осіб, предметами посягання і об'єктами маніпулювання. Третя складова – етнічна ідентичність характеризується як вираження поляризації навколишнього світу по вектору «свої – чужі», «ми» і «вони».

Кримінальна експлуатація, як правило, заснована на спекуляції етнічної визначеності, протиставленням даної етнічної спільності іншим соціумам.

З огляду на неоднорідність кримінологічної етнічної реальності, доцільно виділити три види етнічної злочинності: політичну, організовану і загальнокримінальну.

Особливість політичної етнічної злочинності в тому, що за етнічними проявами стоять інтереси етнократії – етнічних політичних еліт, які використовують міжнаціональні протиріччя у власних інтересах, розкручуючи механізм міжетнічної ворожнечі. Прихід до влади «етнократій» на хвилі етнічної політичної злочинності створює кримінальні політичні режими, яким чужі людські інтереси тих етносів, за чий права вони виступали і боролися.

Організована етнічна злочинність виражається в кримінальній діяльності злочинних співтовариств, сформованих за етнічною ознакою. У цьому плані увагу перш за все привертають транснаціональні злочинні співтовариства. Етнічні зв'язки використовуються організаторами злочинної діяльності для згуртування членів спільноти, вони ж полегшують конспірацію і захист кримінальних інтересів від дії правоохоронних органів. Це нерідко втілюється в побудові організації за родовим (сімейним) принципом.

Так, членство в китайських тріадах носить етнічний характер. Кадровий підбір здійснюється за сімейним принципом. Незмінно підтримується культ шанування і традиційної «обдарованості» старших в ієрархії з боку простих членів організації.

Кожна п'ята злочинна група, що діє в Російській Федерації, сформована на етнічному ґрунті. Серед активних лідерів

кримінального середовища, які зараховують себе до «злочинців у законі», частка «коронованих» представників Закавказзя – близько 50%.

Як показують кримінологічні дослідження ніші кримінального бізнесу мають певне етнічне забарвлення:

- у збуті наркотичних засобів активніші циганські і азербайджанські злочинні формування;
- при розкраданні автомобілів – російські і казахські;
- незаконний оборот зброї контролюється переважно чеченськими і російськими угрупованнями;
- виготовлення і збут фальсифікованої алкогольної продукції, організація проституції – азербайджанцями, вірменами, росіянами;
- операції з антикваріатом – росіянами, вірменами і грузинами [2, с. 8–9; 3, с. 144–145].

Злочинна активність представників різних етносів часто концентрується навколо своїх співвітчизників, які компактно проживають на території України або перебувають в Україні з різними цілями. Ці громадяни нерідко стають жертвами своїх співвітчизників в таких злочинах як вимагання, грабіж, розбій, вбивство. Відносно своїх співвітчизників найчастіше вчиняють злочини представники таких етносів, як китайці, азербайджанці, грузини.

До загальнокримінальної етнічної злочинності слід віднести злочини, що вчиняються на ґрунті ксенофобії [3, с. 136]. Мова в даному випадку йде про погроми на ринках, в ході яких основною мішенню є представники кавказьких етносів. Такі злочини як правило носять груповий характер і мають національне екстремістське забарвлення.

Важливо підкреслити, що такі види як політична, організована і загальнокримінальної етнічна злочинність мають загальні зв'язки. Так, міжетнічні конфлікти призводять до зміцнення мафіозних відносин, криміналізації влади і суспільства; супроводжуються «спалахом» загальнокримінальної злочинності.

Етнічні злочинні формування неминуче ускладнюють криміногенну обстановку на тій території, куди вони мігрують. Тому кримінологічна політика в сфері міжетнічних відносин повинна спиратися на комплексний аналіз етнічної злочинності.

При визначенні антикриміногенної етнічної політики слід приділяти особливу увагу етнічним діаспорам. По-перше, життя і діяльність етнічних діаспор повинна постійно знаходитися в полі зору правоохоронних органів. По-друге, ні в якому разі не можна допускати потурання і безкарність по відношенню до правопорушників, до якої б національності вони не належали. По-третє, діяльність етнічних діаспор на території України слід ввести в правове русло.

Список використаних джерел

1. Зюков А. М. Этническая преступность: социальный феномен и меры противодействия: монография. Владимир : Журавлева О. И., 2010. 351 с.

2. Вакутин Ю. А., Водолазский Б. Ф. Преступные группировки: их обычаи, «законы». Омск, 1980. 38 с.

3. Підболячний М. В. Окремі індивідуальні заходи запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. №4. С. 143–148.

4. Севрук В. Г. Організовані групи та злочинні організації, що сформовані на етнічній основі: проблеми сьогодення. Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 135–136.

Романенко Юлія Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Інституту права Київського національного
університету імені Т. Шевченка

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ТА АРЕШТУ МАЙНА

Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК), що набрав чинності 20 листопада 2012 року, значною мірою змінив кримінальне судочинство. Варто зазначити, що дана реформа процесуального законодавства істотно вплинула на інститут захисту прав людини, суттєво гуманізувавши певні положення КПК, посиливши правові гарантії захисту особи в кримінально-процесуальній площині, а саме в розрізі процесуального примусу.

Необхідно згадати, що відповідно до статті 2 КПК, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Для виконання завдань, зазначених вище, відповідно до статті 93 КПК, сторона обвинувачення, яка в свою чергу є суб'єктом доказування, здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків

експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Тож, до процесуальних дій, які здійснюються суб'єктами обвинувачення з метою отримання доказів, КПК відносить також заходи забезпечення кримінального провадження. Зміни 2012 року, як ми вже зазначали вище, значною мірою торкнулись механізму та сутності застосування даних засобів, що спричинило низку проблем у використанні відповідних положень на практиці, адже, мета швидкого реформування в контексті наближення національного законодавства до європейських цінностей та стандартів, часто супроводжується недосконалістю та хаотичністю внесення змін до нормативно-правових актів.

Відповідно до розділу II КПК України, одними із заходів забезпечення кримінального провадження, є тимчасовий доступ до речей і документів та арешт майна. Положення, що регламентують та деталізують їх застосування містяться в ст. 159-166 та ст. 170-175 КПК відповідно.

Неодноразовим дослідженням проблематики застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів, неодноразово займалися такі науковці: С.Є. Абламський, С.В. Андрусенко, І.В. Гловюк, В.І. Фаринник, С.О. Ковальчук, О.І. Коровайко, С.С. Чернявський, О.О. Юхно, Ю. П. Аленіна, В. О. Гринюк, І. Ю. Кайл, О. В. Капліна, М. П. Климчук, Л. М. Лобойко, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, О. С. Старенький, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, М. С. Цуцкірідзе, А. В. Чуб, О. Г. Шило, О. Г. Яновська та інші.

Що ж стосується заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна, то йому присвятили свої праці О.В. Верховгляд-Герасименко, І.А. Галась, П.Д. Денисюк, А.С. Котова, Л.М. Лобойко, О.І. Марочкін, С. М. Смоков, М.А. Погорецький, Ю.М. Мирошниченко, В.В. Рожнова, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник й ін.

Відповідно до ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Згідно з положеннями чинного кримінального процесуального законодавства, тимчасовий доступ до будь-яких речей і документів здійснюється не інакше як на підставі ухвали слідчого судді чи суду. При цьому в клопотанні до слідчого судді, сторона кримінального провадження має довести можливість використання як доказів

відомостей, що містяться в цих речах і документах, і неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. Особлива увага законодавцем приділяється речам і документам, які містять охоронювану законом таємницю. На практиці часто виникає проблема в доведенні пропорційності порушення певною мірою засад недоторканості охоронюваної законом таємниці, права власності тощо, та досягнення завдання кримінального провадження, – швидкості, повноти та неупередженості проведення розслідування.

Ще одне проблемне питання пов'язане з тим, що на практиці виконання такої процесуальної дії, як тимчасовий доступ до речей і документів, часто здійснюється працівниками оперативних підрозділів. Згідно з проаналізованими положеннями КПК (ст. 41), оперативні підрозділи органів Національної поліції здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Тобто, даний захід забезпечення кримінального провадження, не відноситься до слідчих (розшукових) та негласних (розшукових) дій. У цьому контексті не можемо не погодитись із думкою В. І. Фаринника, – під час надання доручення на проведення тимчасового доступу до речей і документів оперативному працівнику слідчий не враховує той факт, що тимчасовий доступ до речей та документів є процесуальною дією, а не слідчою дією, отже, не підпадає під визначення, вказане у п. 3 ч. 1 ст. 40 та ст. 41 КПК України [1, с. 235]. А отже, такі дії слідчого прокурора є нічим іншим, як підставою для заявлення захисниками клопотань про визнання доказів, отриманих у результаті такої процесуальної дії недопустимими, адже сторона обвинувачення отримала їх у порядку, що не відповідає чинним положенням КПК.

Не дивлячись на те, що чинне Кримінальне процесуальне законодавство України чітко визначає особливості механізму та порядку застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт майна, отримання доказів шляхом виконання такої процесуальної дії є одним із найбільш проблематичних у правозастосовчій діяльності.

Згідно з ч. 1 ст. 170 КПК України, арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК України порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

На практиці часто виникають проблеми при дотриманні гарантій непорушності права власності й забезпеченні відновлення порушених майнових відносин унаслідок учиненого кримінального

правопорушення. Ч. 5 ст. 171 КПК містить вимогу, щодо якої клопотання про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подане не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, за інших умов відповідне майно повертається особі негайно. У разі ж тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, відповідне клопотання повинно бути подане слідчим, прокурором протягом 48 годин після такого вилучення, — за інших умов таке майно підлягає негайному поверненню особі, у якої воно було вилучено. Натомість, у практиці часто зустрічаються випадки, коли слідчі вилучають майно, але не накладають на нього арешт і, більше того, не повертають його власнику. Поруч з цим, інститут попереднього арешту супроводжується проблемними аспектами і в іншому розрізі. По суті, попередній арешт багатьма науковцями розглядається як окремий захід забезпечення кримінального провадження, і на практиці він фактично таким і виступає. Проте, в переліку таких заходів, що надається законодавцем в ч. 2 ст. 131 КПК, даний захід не виділяється окремо, що де-факто зумовлює недотримання принципу правової визначеності.

Також, відповідно до положень статті 41 Конституції України та ч. 1 ст. 16 КПК України, позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, однак в дійсності ці повноваження делегуються прокурору.

Крім того, законодавчого визначення потребують межі застосування попереднього арешту, адже його відсутність зумовлює певні зловживання.

Отже, підсумовуючи варто зазначити, що розглянуті нами види заходів забезпечення кримінального провадження потребують подальшого удосконалення. Найбільше на практиці виникає проблем у зв'язку з недостатністю чіткого законодавчого визначення положень, що стосуються меж застосування вищезазначених заходів; кола суб'єктів, щодо яких вони застосовуються та тих, хто виконують відповідні процесуальні дії. Також доволі проблематичним є балансування між правовими гарантіями, закріпленими в Конституції України та засадах процесуального законодавства з одного боку, та виконанням завдань кримінального судочинства з іншого.

Список використаних джерел

1. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: «Алерта», 2017. 548 с.
2. Погорецький М. Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. Право України. 2013. № 11. С. 42–54.
3. Сергєєва Д. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Право України. 2013. № 11. С. 180–188.

4. Мирошниченко Ю.М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим кримінально-процесуальним законом // *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С.310-312.

5. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 293–297.

6. Погорецький М.А., Коровайко О.І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочини, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 234–241.

7. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 5. Том 3. С. 140–145.

8. Абламський С.Є. Особливості здійснення тимчасового доступу до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 239–245.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в ред. від 04 жовтня 2021 р. № 4651-VI. База даних Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 26.10.2021).

Стецька Христина Степанівна,
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ДІТЬМИ

Як свідчить практика боротьби із злочинністю, створення криміногенної ситуації, що сприяє вчинення корисливо-насильницьких злочинів, нерідко залежить не лише від особи, яка його вчиняє, і зовнішніх умов, але й від поведінки потерпілого, зокрема, його аморальних, небезпечних або протиправних діянь. Саме тому для вивчення ролі конкретної життєвої ситуації вчинення злочину вкрай необхідним є вивчення віктимологічних аспектів у механізмі вчинення злочину. При цьому, як обґрунтовано довів А. П. Закалюк, у кожному випадку вчинення злочину і з'ясування його причинного комплексу необхідно встановити, через які саме вчинки потерпілого і в якому саме напрямі конкретна життєва ситуація впливала на злочинця, зокрема створювала сприятливі умови для його негативних вчинків

[1, с. 313]. Як з цього приводу зауважила А. О. Джужа, не є перебільшенням те, що в низці цих відомостей дані про особу потерпілого мають значення не менше, ніж інформація про злочинців. Роль жертв у виникненні й розвитку ситуацій злочинів зазвичай дуже значна, тому необхідним є аналіз кримінально значимих ролей жертв і облік усіх віктимологічних обставин як вихідної бази для конкретних висновків і узагальнень [2, С. 16–17.].

Як показують результати спеціальних досліджень, рівень віктимізації в Україні залишається доволі високим, а саме – щороку лише від зареєстрованих злочинів страждає понад 340 тис. осіб, що у розрахунку на 10 тис. населення становить 75 осіб [3]. Як у зв'язку з цим зазначив О. В. Туляков, рівень віктимізації в середньому у 2-2,5 рази перевищує рівень зареєстрованої злочинності в Україні [4, с. 3-4]. При цьому, враховуючи різке ускладнення криміногенної ситуації в Україні у 2014 р. в зв'язку із початком збройної агресії Росії проти України та негативний розвиток цих тенденцій упродовж 2015–2019 рр., цілком обгрунтовано можна зробити висновок про те, що кількість жертв від злочинних посягань у наступні роки не зменшиться. Аналогічний прогноз з цього приводу здійснив і Б. М. Головкін [5, С. 82].

Цікавою є й така інформація – жертвами загальнокримінальних злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв, умисних вбивств) найчастіше стають громадяни із середньостатистичними доходами, а подекуди – навіть безробітні, які мають у своєму розпорядженні лише майно широкого господарського вжитку [6, С.133]. Значною мірою це пояснюється тим, як встановив Б. М. Головкін, що злочинці та їх жертви – вихідці з одного соціального середовища та ведуть схожий спосіб життя, а також мають загальні уявлення про матеріальний достаток. Крім цього, злочинців і жертв об'єднують соціальне неблагополуччя, статус маргіналів, периферійне місце, яке вони займають у соціальній структурі суспільства [7].

Значний вплив на процес віктимізації має спосіб життя жертви. Своім стилем, способом життя неповнолітня особа свідомо чи несвідомо здатна створювати об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, сприяти вчиненню щодо самої себе злочину.

Особливе віктимологічне значення має неправомірна поведінка жертви, зважаючи на високий віктимний потенціал, що міститься в ній. Часто така поведінка є провокацією і джерелом конфлікту. Її форми різні: від фізичного і психічного насильства, застосованого до злочинця або його близьких, образливого ставлення до особи суб'єкта діяння і прояву неповаги до громадського порядку, яке прямо не мало відношення до конкретної особи, яка потім учинила діяння. Серйозну роль у злочині, пов'язаному з насильством, відіграє провокація зі сторони потерпілого. Провокація є найважливішим мотиваційним чинником в етіології бійок і побиття. За даними досліджень

В. С. Христенко, переважно провокуючою є і поведінка потерпілих при вчиненні корисливо-насильницьких злочинів, а саме:

– злочинці та жертва спільно розпивають спиртні напої, після чого жертва втрачає здатність орієнтуватись в обстановці, тим більше надати опір (15 %);

– злочинець знає, що жертва не в змозі чинити опір (12 %);

– після випадкового знайомства жертва з радістю погоджується погуляти з неповнолітньою дівчиною і йде з нею в усамітнене місце, що сприймається майбутньою злочинницею як стимуляція до вчинення корисливо-насильницького злочину (12 %);

– після випадкового знайомства жертва своєю власною сексуально забарвленою поведінкою провокує посягання (15 %) [8, с. 402].

Важливим проявом підвищеної віктимності неповнолітніх є негативний вплив дорослих на їх психіку, що формує у них негативні установки особистості. Звичайно результати такого впливу однаковою мірою сприяють тому, що неповнолітній вчиняє злочин, і можуть поставити його на місце жертви. Іншими словами, від розвитку подій залежить, в ролі кого опиниться неповнолітній, що зазнав негативного впливу дорослих – в ролі злочинця чи жертви [9].

Значний вплив на процес віктимізації має спосіб життя жертви. Своім стилем, способом життя неповнолітня особа свідомо чи несвідомо здатна створювати об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, сприяти вчиненню щодо самої себе злочину. Виділяючись в соціальному плані або ізолювавшись від суспільства, ігноруючи розумні заходи безпеки, піддаючи себе ризику, що зумовлений власною поведінкою, неповнолітній у віктимогенній ситуації, як правило, перетворюється на жертву.

Девіантна поведінка неповнолітнього, приналежність до однієї й тієї самої субкультури насильства нерідко стають загальними джерелами і віктимізації, і криміналізації.

Досить серйозну потенційну небезпеку являє собою десоціалізація неповнолітньої жертви насильства як наслідок пережитого болю, страху, приниження, сорому, зневіри в людях, державі та суспільстві, що виявилися нездатними захистити і вберегти від злочинця. Тобто йдеться про психологічний механізм впливу пережитого насильства на організм неповнолітньої людини, що поєднується з різними за ступенем прояву і тривалості в часі, але однаково негативними реакціями, не лише у фізіологічному і психологічному, а й у соціальному аспекті.

Вивчення віктимності показало наступне: 3,8 % опитаних зазначили, що стали потерпілими від грабевів та розбоїв, що вчинені неповнолітніми; 2,2 % – від вимагання [10].

Серед потерпілих від цих злочинів є певна кількість осіб, які ведуть протиправну і навіть злочинну діяльність.

Соціальний статус та сфера діяльності потерпілих від грабежів та розбоїв з проникненням у житло мають цілком очевидний кримінологічний «вихід». Потерпілими у значній кількості є особи, які таким чи іншим чином пов'язані з торгівлею та комерційною посередницькою діяльністю. Це свідчить про те, що основним фактором, який впливає на рішення неповнолітніх злочинців про вибір жертви, виступає наявність у неї значних матеріальних засобів.

За рівнем доходу потерпілих від вимагання можна поділити на: а) тих, що мають постійний досить вагомих доход; б) ті, що отримують разові доходи у значному розмірі; в) які мають особливо цінне майно, що привертає увагу неповнолітніх вимагачів; г) осіб, що не мають високих доходів, в тому числі тих, які створюють видимість людей «з грошима». Можна дійти висновку, що 64 % потерпілих – це особи, які займаються підприємницькою діяльністю і отримують постійні і значні доходи.

Дуже часто злочинна діяльність підлітків була пов'язана із до злочинною поведінкою потерпілих осіб. Кримінологи неодноразово підкреслювали, що корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються неповнолітніми, часто передували насильницькі чи аморальні дії потерпілого. Нерідко конфліктна ситуація виникала на ґрунті «мирного» спільного вживання алкогольних напоїв, після чого між винним та потерпілим починалася сварка чи бійка. При дослідженні корисливо-насильницьких злочинів, що вчинялися неповнолітніми виявилось, що нерідко до вчинення злочину потерпіла особа сама провокувала до їх вчинення. Крім того, було встановлено, що вчиненню багатьох злочинів проти власності передувала необачна поведінка потерпілого відносно свого майна або вибору знайомств, вихваляння своїм добробутом тощо. Часто дозлочинна поведінка потерпілого обумовлювала й хуліганські дії неповнолітніх осіб. Така поведінка могла мати як соціально-негативний, так і соціально-позитивний характер. Перший вид, як правило, виражався у грубій образі підлітка нецензурними висловлюваннями, приниженням честі та гідності його або його близьких. Поведінка другого виду часто полягала у висловлюванні зауважень стосовно непристойних дій неповнолітньої особи, яка перебувала у стані сп'яніння.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної управлінської кримінології: теорія і практика. У 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с. С. 313.

2. Джужа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 35 с. С. 16–17.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL:

<http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>; Довідка про злочини, учинені в Україні за 2014–2019 рр.: службовий документ. Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2020. 124 с.

4. Туляков В.А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы): монографія. Одесса: Наука, 2000. 634 с. С. 3–4.

5. Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 406 с. С. 82; Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33

6. Криминологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с. С. 133; Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33

7. Криминологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с. С. 133;

8. Христенко В. Е. Психологія поведінки жертви / Христенко В. Е. – Ростов н/Д : Фенікс, 2004. – 416 с.

9. Криминологічна віктимологія : [навч. посіб.] / [Моїсєєв Є. – М., Джужа О. М, Василевич В. В. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К., 2006. – 352 с.

10. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

Собкович Олександр Віталійович,
аспірант кафедри криминології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті особливе місце посідають різні види незаконного заволодіння майном страхової компанії з боку професійних учасників страхового ринку та страхувальників. Специфіка вчинення шахрайств у сфері страхування полягає в інсценуванні страхової події, тобто заздалегідь спланованому створенні певної обстановки, вчиненні певних дій з розподілом ролей, а також повідомленні неправдивих даних з

метою викликати хибну уяву про страхову подію для одержання страхового відшкодування.

Summary. Special types of illegal seizure of the insurance company's property by professional insurance market participants and policyholders have a special place in the article. The specifics of committing fraud in the field of insurance is staging an insured event, ie pre-planned creation of a certain situation, committing certain actions with the distribution of roles, as well as reporting false data in order to cause misconceptions about the insured event to obtain insurance compensation.

Ключові слова: страхування, страховий ризик, криміналізація, кримінальні правопорушення, запобігання, шахрайство.

Key words: insurance, insurance risk, criminalization, criminal offenses, prevention, fraud.

На думку фахівців, сьогодні в Україні сформувалася нова страхова галузь, призначена для надання широкого спектра послуг як юридичним особам різної форми власності, так і безпосередньо громадянам [1, с. 11].

Потенційна можливість настання стихійного лиха і нещасних випадків становить сутність *страхового ризику*. Поняття «ризик» має кілька значень. Його ототожнюють з небезпекою, що загрожує тому чи іншому суб'єктові або об'єктові. Насправді не всяка небезпека може з погляду страхування розглядатись як ризик. До страхових ризиків відносять лише такі випадки небезпеки, виникнення яких можна прогнозувати й оцінювати на підставі

Страхування як економічна категорія перебуває в підпорядкованому зв'язку з категорією фінансів та є сукупністю особливих перерозподільних відносин між його учасниками з приводу формування за рахунок грошових коштів цільового страхового фонду, який призначений для відшкодування можливої шкоди [2, с. 32; 3, с. 72].

З юридичної точки зору, страхування – це правовідносини (страхові відносини) між страховиком і страхувальником, що полягають в обов'язку першого сплатити останньому страхову виплату в разі настання страхового випадку. Правова сутність страхування визначена у ст. 1 Закону України «Про страхування» – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів [4]. Згаданий Закон охоплює права й обов'язки учасників страхового ринку: страховиків і страхувальників, а також інших фізичних та юридичних осіб: одержувачів страхового відшкодування, страхових посередників, державних регуляторів та ін.

Страховий ринок – це система економічних відносин із приводу купівлі-продажу специфічного товару – страхового покриття внаслідок настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством. У територіальному аспекті виділяють місцевий (регіональний), національний (внутрішній) та світовий (зовнішній) страхові ринки. За галузевою ознакою виділяють ринки особистого та майнового страхування. Кожна із цих названих ланок має свою структуру (сегментацію) [2, с. 33; 3, с. 74].

За формою страхування буває добровільним та обов'язковим. *Добровільне страхування* – це страхування, що здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови і порядок здійснення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог законодавства.

Різновидами добровільного страхування є такі: особисте страхування (життя, від нещасних випадків, здоров'я); страхування засобів транспорту (наземного, повітряного, водного); страхування вантажів та багажу (вантажобагажу); страхування іншого майна; страхування кредитів, інвестицій, фінансових ризиків тощо. Предметом договору страхування (ст. 980 ЦК України) є майнові інтереси, які не суперечать закону й пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю і пенсійним забезпеченням (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником (страхування відповідальності) [5].

Сьогодні основний сегмент страхового ринку України посідає *майнове страхування* – галузь страхування, у якій об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з володінням, розпорядженням та користуванням майном, а також випадки, коли ризик пов'язаний зі втратою майна (90,5 % сукупного валового доходу від виплачених страхових премій) [6].

Структура *кримінальних правопорушень у сфері страхування* визначається низкою кримінально-караних діянь, які посягають на різні об'єкти кримінально-правової охорони. Особливе місце в цій системі посідають різні види незаконного заволодіння чужим майном, передусім шахрайства з боку професійних учасників страхового ринку (страховиків) та страхувальників. Переважна більшість шахрайств на страховому ринку вчиняються у сфері страхування автотранспортних засобів. За експертними оцінками, до 70 % усіх страхових шахрайств припадає на автострахування, а деякі великі компанії заявляють, що на виплати аферистам витрачається до 10 % усіх автомобільних зборів. Питома вага шахрайств на ринку автострахування в загальній структурі страхового ринку, на думку експертів, становить не менше 60 % [6; 7, с. 219].

Термін «*страхове шахрайство*» в юридичній літературі розуміють неоднозначно. Прихильники широкого тлумачення

відносять до страхового шахрайства всі види протиправних діянь у сфері страхування. Термін «страхове шахрайство», на думку Н. А. Лопашенко, є умовним та не може визнаватись удалим. Правильніше вести мову про шахрайство, що вчиняється у сфері страхування або у сфері страхової діяльності [8, с. 84]. Під страховим шахрайством розуміють протиправну поведінку суб'єктів страхових відносин, спрямовану на одержання страхувальником страхового відшкодування шляхом обману або зловживання довірою; внесення меншої, ніж необхідно при правильній оцінці ризику, страхової премії (страхового внеску); приховування важливої інформації під час укладання чи протягом дії договору страхування; відмову страховика від виплати страхового відшкодування без достатніх підстав [9, с. 6–7; 10, с. 39].

Іншими словами, до страхових шахрайств відносять усі види протиправних дій у сфері страхування незалежно від їх суб'єктів, наявності складу кримінального правопорушення тощо. Основним недоліком цієї позиції, на наш погляд, є намагання авторів охопити усі можливі правопорушення незалежно від їх юридичної оцінки. Можливо цей підхід не зовсім обґрунтованим принаймні у кримінально-правовому аспекті. До того ж, як показує дослідження, перерахувати в одному визначенні способи вчинення страхового шахрайства вбачається неможливим внаслідок різноманіття їх виявів та рівнів розподілу.

У юридичній науці трапляється і третій підхід, за яким до страхового шахрайства належить будь-яке шахрайство, що стосується страхового бізнесу [10, с. 57–60]. На наш погляд, це також не зовсім правильно, оскільки таким чином до страхового шахрайства необґрунтовано віднесено фіктивне підприємництво та випадки створення фінансових пірамід, що не мають прямого зв'язку зі страховими правовідносинами.

Особливості страхового шахрайства, порівняно з шахрайством в інших сферах фінансових відносин, полягають у такому: об'єктом страхового шахрайства є кошти страхового фонду, що перебуває у віданні страховика; страхове шахрайство пов'язане з використанням специфіки страхового бізнесу (злочинець діє в межах правового поля, регламентованого нормами цивільного й господарського законодавства); винний у страховому шахрайстві порушує відносини щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні певних подій (страхових випадків), які штучно створює (інсценує, провокує) чи незаконно використовує; як правило, страхове шахрайство включає низку інших (підпорядкованих) кримінальних правопорушень.

Отже, більшість завдань стосовно запобігання кримінальних правопорушень, які посягають на інтереси страхових компаній, належить до сфери відповідальності недержавних служб безпеки. Законодавчих заборон на виявлення зазначених ознак під час нашого

дослідження не виявлено, проте в законодавстві немає й прямих приписів, які б визнавали уповноважені підрозділи фінансових установ банків суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія банківської справи України / за ред. В. С. Стельмаха та ін. Київ, 2001. 300 с.
2. Фурман В. М. Страхування та його роль в соціально-економічних процесах. *Фінанси України*. 2005. № 8. С. 145–149.
3. Страхування: підручник / кер. авт. кол. С. С. Осадець. Вид. 3-ге, перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2012. 599 с.
4. Про страхування : Закон від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
6. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). 2021. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>
7. Черней В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні : монографія. Київ, 2014. 456 с.
8. Лопашенко Н. А. Мошенничество в сфере страхования. *Закон*. 2002. № 2. С. 81–87.
9. Митрохин В. К. Внимание! Страховое мошенничество. Москва, 1995. 92 с.
10. Алгазин А. И., Галагуза Н. Ф., Ларичев В. Д. Страховое мошенничество и методы борьбы с ним : учеб.-практ. пособ. Москва : Дело, 2003. 512 с.

Соловей Валерій Володимирович,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Анотація. Сформовано уявлення про кількісні та якісні характеристики цього явища, тенденції поширення, класифікацію злочинців та особливості їх злочинної поведінки, бракує знань про детермінанти, причини та умови вчинення цих кримінальних правопорушень.

Ключові слова: незаконний обіг наркотиків; психотропні речовини, організовані групи, злочинні організації.

Summary: The idea of quantitative and qualitative characteristics of this phenomenon, trends, classification of criminals and features of their criminal behavior, lack of knowledge about the determinants, causes and conditions of these criminal offenses.

Keywords: drug trafficking; psychotropic substances, organized groups, criminal organizations.

Як показують результати практичної діяльності та наукові дослідження, незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, є одним із найнебезпечніших видів злочинності, що має тенденцію до зростання на території України та у світі в цілому. Слід зазначити що об'єктом даного виду злочину є здоров'я населення. Сам вид злочину пов'язаний з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів являється латентним, що ускладнює процеси його документування.

Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів - це діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори. [1]

Нерідко наркобізнесом займаються організовані злочинні формування, які отримуючи за рахунок цього великі суми незаконних прибутків, «відмивають» їх, вкладаючи у легальний бізнес, тобто у таких випадках наркобізнес набирає риси організованої злочинності, якій притаманна ієрархічна структура, сувора дисципліна, розподіл ролей, наявність на утриманні корумпованих чиновників тощо. Тому визначення наркобізнесу, яке дають вітчизняні кримінологи є слушним, а саме: наркобізнес – широкоформатна корисна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків, що здійснюється як одноособово, так і високоорганізованими злочинними угрупованнями у вигляді промислу. [2, с.400]

Значна частка злочинів вчиняється саме організованими злочинними групами та злочинними організаціями, що пояснюється отриманням надприбутків, оскільки доходи від незаконного виготовлення та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів в сотні разів перевищують фактичні витрати пов'язані з виготовленням, збутом, перевезенням, пересиланням та зберіганням.

Згідно статистичних даних з сайту Генеральної прокуратури України отримано відомості, щодо направлення до суду кримінальних проваджень (2016-2020 роки) про вчинені кримінальні правопорушення у складі організованих груп та злочинних організацій, серед яких значна кількість у сфері НОН (2016 р. – 136 ОЗ та ОГ серед яких 7 (5,14%) по

лінії НОН; 2017 р. – 210 ОЗ та ОГ серед яких 27 (12,85%) по лінії НОН; 2018 р. – 288 ОЗ та ОГ серед яких 63 (21,87%) по лінії НОН; 2019 р. – 293 ОЗ та ОГ серед яких 68 (23,2%) по лінії НОН; 2020 р. – 377 ОЗ та ОГ серед яких 95 (25,19%) по лінії НОН).[3]

Тривалість діяльності ОЗ та ОГ

Що вказує на те, що переважна частина задокументованих ОЗ та ОГ діяла до двох років.

Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих груп та злочинних організацій

Рік		Кількість осіб у складі ОГ та ЗО			
Рік	Загальна кількість ОЗ та ОГ за період	Тривалість діяльності до 1 року	Тривалість діяльності до 2 років	Тривалість діяльності 3-6 років	Тривалість діяльності більше 6 років
2016	136	108	16	4	1
2017	210	166	28	4	1
2018	288	202	51	9	1
2019	293	218	46	5	1
2020	377	278	72	9	1
Рік	3 особи	4-10 осіб	11-20 осіб	Більше 20 осіб	
2016	77	59	0	0	
2017	122	85	2	1	
2018	160	120	7	1	
2019	170	118	5	0	
2020	215	153	8	0	

Що вказує на те, що переважна частина ОГ та ЗО налічує до 10 членів.

Порівняльна таблиця скоєних кримінальних правопорушень у сфері НОН та кримінальних правопорушень майнового характеру у складі ОГ та ЗО

Рік	Правопорушення у сфері НОН				Правопорушення майнового характеру			
	ст. 305	ст. 306	ст. 307-327	Загально у сфері НОН	ст. 185	ст. 186	ст. 187	Загально у сфері майнових правопорушень
2016	39	1	118	158	193	19	92	304
2017	10	11	312	333	202	49	81	332
2018	23	14	706	743	139	5	77	221
2019	25	17	801	843	179	55	45	279
2020	13	31	1178	1222	144	123	55	322

Дане порівняння дає змогу отримати фактичні дані про явний приріст кримінальних правопорушень скоєних у складі ОГ та ЗО що свідчить про сприятливі умови розвитку організованих форм наркозлочинності в Україні.

За період з 2016 по 2020 роки спостерігається позитивна тенденція у документуванні наркозлочинів підрозділами Національної поліції вчинених на території України організованими групами та злочинними організаціями, які було направлено до суду (2016 рік – 7; 2017 рік – 27; 2018 рік – 63; 2019 рік – 68; 2020 рік – 95), з яких більша частина документувалася підрозділами боротьби з наркозлочинністю (2016 рік – 4; 2017 рік – 15; 2018 рік – 45; 2019 рік – 44; 2020 рік – 50). Тобто у період 2016-2020 р. документування наркозлочинів вчинених організованими групами та злочинними організаціями зріс у більш ніж 13,5 разів (1357%). Однак на відміну від злочинів загальнокримінальної спрямованості позитивна тенденція, що до виявлення організованих форм наркозлочинності пов'язане з рядом причин та умов в суспільстві які сприяють їх розвитку.

Останнім часом удосконалюються способи і засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері наркозлочинності, все більше організовані групи та злочинні організації використовують метод безконтактного збуту шляхом так званих «кладів» або «закладок» через популярні месенджери чи інтернет магазини, а грошові кошти за збут в більшій частині отримують у вигляді крипто валют. Оцінити реальні масштаби явища організованих форм наркозлочинності в Україні досить складно, оскільки «чорний ринок» наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів перебуває у «тіні».[4]

Уже давно вживання наркотичних засобів та психотропних речовин стали нормою поведінки, причому серед різних за соціальним

статусом і рівнем доходів груп населення. Тому якщо є попит – буде пропозиція, яку в великих масштабах забезпечують організовані форми наркозлочинності не тільки в Україні а і за її межами, основною метою яких є отримання прибутку з метою подальшої легалізації коштів здобутих від їх незаконного обігу.

Отже, запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні стало предметом кримінологічного дослідження. Сформовано уявлення про кількісні та якісні характеристики цього явища, тенденції поширення, класифікацію злочинців та особливості їх злочинної поведінки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995 року (із змінами та доповненнями). - <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. та ін. Кримінологія: Навчально-методичний посібник / за заг. ред. О.М. Джужи. К.: Атіка, 2003. 400 с.

3. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat>.

4. Тарасенко Р. В. Проблеми забезпечення безпеки й соціального захисту осіб, які сприяють розкриттю злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 2. С. 229–232.

Богатиков Олександр Володимирович,
здобувач Національної академії внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОФІЛАКТИЧНА ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ВЧИНЕНИХ, ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Кримінальні правопорушення, що пов'язані з незаконним заволодінням транспортними засобами (ТЗ) зростають, хоча і мають високу латентність, стають більш зухвалі, спричиняють збільшенню кількості дорожньо-транспортних пригод, загиблих і поранених. Такі злочини завдають великі матеріальні збитки як державі загалом, так і громадянам зокрема.

Вчиненню таких кримінальних правопорушень сприяє недостатній контроль за функціонуванням ринку вживаних ТЗ, запчастин, пунктів прийому металобрухту з боку органів державної

влади та місцевого самоврядування, недосконала система реєстрації та обліку ТЗ, що дозволяє легалізувати викрадені ТЗ, а також відсутність регулярного технічного огляду приватного автотранспорту [1. С. 56].

Особливістю організованих груп які незаконно заволодівають транспортними засобами є спрямований інтерес на ТЗ, що мають попит на споживчому ринку і мають відповідний товарний вигляд. Дії таких злочинних груп, щодо способів вчинення та приховання таких злочинів, стали більш зухвалі, професійні навички постійно вдосконалюються і видозмінюються.

Ефективність протидії незаконним заволодінням транспортними засобами обумовлена як професійною, так і організаційною діяльністю працівників правоохоронних органів в якій значне місце необхідно віднести інформаційно-профілактичній роботі з населенням щодо особливостей ввічливої поведінки власників ТЗ, інформування про способи вчинення та приховання таких кримінальних правопорушень. Таку інформаційно-профілактичну діяльність, щодо попередження незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами, доцільно проводити через засоби масової інформації [2].

Незаконні заволодіння транспортними засобами в значній мірі зумовлені недбалістю власників. Віктимна поведінка потенційних потерпілих від таких злочинів вирізняється (безтурботним ставленням до охорони свого майна від злочинних посягань, нерозбірливістю і довірливістю до незнайомих людей [3, с. 527]. Щоб захистити свій транспортний засіб від незаконного заволодіння, перш за все потрібно оснастити його протиугінними приладами, як електронними так і механічними, встановити систему відеофіксації, залишаючи ТЗ навіть на короткий термін часу, обов'язково замикаєти його. По можливості, на ніч, залишати ТЗ у гаражі чи іншому закритому приміщенні, охоронюваній стоянці, або в освітлюваному місці. Що у разі незаконного заволодіння ТЗ власнику необхідно звернутися до Національної поліції, обов'язково розмістити оголошення в соціальних мережах про характеристики та особливості викраденого ТЗ, запропонувати матеріальну винагороду за інформацію про даний ТЗ, також переглядати сайти продажів вживаних ТЗ, трапляються непоодинокі випадки коли зловмисники пропонують викрадений ТЗ на даних сайтах зі зміненими номерами державної реєстрації, чужими або транзитними.

Профілактичне інформування населення про джерела, обставини, що впливають вчиненню таких кримінальних

правопорушень про механізми злочинної поведінки зловмисників, спонукатиме участі громадян у попередженні таким злочинам.

Зниження рівня незаконного заволодіння ТЗ в значній мірі залежить від інформованості населення, в тому числі через засоби масової інформації про криміногенні ситуації-пастки, які створюють авто викрадачі для вчинення своїх злочинних посягань, способи, засоби та методи вчинення таких кримінальних правопорушень, роз'яснення необхідності дотримання заходів безпеки щодо зберігання автотранспортного засобу вжиття заходів проти проникнення до салону транспортного засобу сторонніх осіб; про необхідність негайного повідомлення до поліції про протиправне заволодіння транспортним засобом. Як правило організовані злочинні групи характеризуються стійкістю відносин, ієрархією, розподілом ролей, однотипністю вчинення злочинів та використанням каналів збуту.

Проведення широкої роз'яснювальної та профілактичної роботи, про такі кримінальні правопорушення, серед населення через засоби масової інформації обумовлена, зручністю, масовістю охоплення та ефективністю. Така робота повинна проводитись на постійній основі, поступово, планомірно та безперервно. Доцільно використовувати і соціальну рекламу, спеціальні передачі, інтерв'ю та зустрічі з представниками Національної поліції щодо інформування громадськості про проблеми потерпілих, зокрема, щодо питань про те, якою мірою поведінка й обстановка (умови), створена ними, може сприяти вчиненню незаконному заволодінню ТЗ; запровадження циклу передач або друкованих рубрик навчання з подолання віктимної поведінки, щодо профілактичних заходів та правильних дій у випадках вчинення відносно них таких кримінальних правопорушень.

Недостатнє інформування населення про сучасні способи, найпоширеніші місця, час та обставини вчинення незаконних заволодіннь транспортними засобами сприятиме зростанню та поширенню на території всієї держави таких кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кіріленко Ф.О., Мінаєв Д.Д. Профілактика та запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами *Південноукраїнський правничий часопис*, № 1, 2018, С. 56-60.

2. Diaz, J., & Poblete, B. (2019). Car Theft Reports: a Temporal Analysis from a Social Media Perspective. Companion Proceedings of The 2019 World Wide Web Conference. doi:10.1145/3308558.3316462

3. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій./ І. І. Когутич – К.: Атіка, 2008. – С. 527 (888 с.).

Басараб Наталія Володимирівна,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗБОЇВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті доведено, що кримінологічна характеристика розбоїв неминуче повинна охоплювати усі кримінологічно значущі ознаки загальної кримінальної протиправності та корисливо-насильницької злочинності. Відповідно до критерію комплексності та повноти кримінологічної характеристики, вона має спрямовуватись також і на встановлення детермінантів, особливостей особи злочинця та жертви злочинного посягання, що однаковою мірою стосується запобігання розбоям в Україні.

Ключові слова: розбій, користь, насильство, кримінологічна ситуація, стан, структура, динаміка.

Summary: The article proves that the criminological characteristics of robbery must inevitably cover all criminologically significant features of general criminal wrongdoing and mercenary crime. According to the criterion of complexity and completeness of criminological characteristics, it should also be aimed at establishing the determinants, characteristics of the offender and the victim of criminal encroachment, which is equally relevant to the prevention of robbery in Ukraine.

Keywords: robbery, benefit, violence, criminological situation, condition, structure, dynamics.

Дослідження стану розбоїв в Україні, передбачає отримання всебічної та об'єктивної інформації про рівень, структуру та динаміку злочинів цієї категорії. Знання реальної ситуації про стан таких злочинів необхідне для розроблення та здійснення законодавчих, правозастосовних, організаційних та інших заходів запобігання такому виду злочинності органами і підрозділами Національної поліції України.

Ускладнення криміногенної ситуації в Україні обумовлює необхідність подальших пошуків більш ефективних заходів запобігання злочинності. Одним із перспективних напрямів кримінологічних досліджень є вдосконалення вітчизняної системи запобігання на основі отриманих комплексних знань про

закономірності функціонування та детермінації регіональної злочинності, що являє собою: 1) всебічне вивчення «регіональних особливостей злочинності»; 2) виявлення закономірностей, що відображають територіальне спільне й відмінне у стані, регіональній структурі розподілу, динаміці, інтенсивності, географії розповсюдженості злочинності; 3) групування регіонів за рівнем кримінальної враженості територій. Основною метою дослідження регіональної злочинності є виявлення закономірностей функціонування системи регіональної злочинності. Інформація про такі закономірності має бути покладена в основу системи запобігання злочинності в регіонах.

Протягом 2020 р. криміногенна ситуація в державі дещо покращилася, але залишалася складною. Переважала тенденція зменшення більшості видів кримінальних правопорушень, але чисельність деяких з них зросла. Чисельність заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до органів поліції і були зареєстровані в журналі єдиного обліку, на відміну від попереднього року, знову зросла на 2,3 % (2017 р.: +8,9 %; 2018 р.: +8,1 %; 2019 р.: -1,2 %) і становила 7381550. Причому продовжилося скорочення кількості заяв з ознаками кримінальних правопорушень (-7,6 %) та зростання числа заяв та повідомлень без таких ознак (+3,6 %). У 2020 р. в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 784096 (-6,7 %) діянь з ознаками кримінальних правопорушень. З них чисельність облікованих кримінальних правопорушень склала 360622, що на 18,8 % менше аналогічного показника попереднього року (2017 р.: -11,6 %; 2018 р.: -7,0 %; 2019 р.: -8,8 %). З числа кримінальних правопорушень злочини склали 262339 (72,7 %), а кримінальні проступки – 98283 (27,3 %). Кількість діянь, провадження щодо яких були закриті за реабілітуючими обставинами, дорівнювала 423474 (+6,9 %) (2017 р.: -1,0 %; 2018 р.: -18,7 %; 2019 р.: -7,5 %). Їх частка серед всіх посягань, інформація щодо яких зареєстрована в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, становила у звітному році 54,0 % (2017 р.: 50,1 %; 2018 р.: 46,8 %; 2019 р.: 47,2 %). [1; 2; 3].

Кримінальна активність розбоїв за 2013–2016 рр. характеризувалася тенденцією до зростання, зокрема у 2013 р. – 2856, 2014 р. – 3895, 2015 р. – 3556, 2016 р. – 3904., а з 2017 р. спостерігається зниження їх чисельності – 3006 (-23,0 %); 2018 р. – 2263 (-24,7 %), 2019 р. – 1883 (-16,8 %), 2020 р. – 1360 (-27,8 %). Водночас, якісні показники мають дещо інші тенденції, зокрема питома вага розбійних нападів на житло, постійно збільшується і

становить 25,8 % у 2013 р., а у 2020 р. – 33,9 % від загальної кількості розбоїв.

На осінній період року припадає 29,7 % розбоїв, на весну – 27,9 %, на зимовий сезон доводиться 26,7 % злочинів. При цьому варто відзначити, що саме в холодний період осінніх і весняних місяців рівень розбійних нападів вищий ніж у порівняно теплий період даних сезонів. Найменша кількість розбійних нападів вчиняється літом (15,7 %), хоча влітку, як свідчить практика, доступ до приміщення громадян є ще більш полегшеним для проти-правного вторгнення. Очевидно, такий стан справ треба пояснювати тим, що в холодний період року людині важче знайти будь-яку сезонну роботу. У цей же час дорожчають продукти харчування, також людині є потрібним теплий одяг. Словом, задовольняти свої потреби в харчуванні, одязі стає дещо важче. Крім то-го, взимку в містах концентруються кримінальні елементи, які також заняті пошуком засобів існування. Звідси відбувається зростання злочинних проявів з метою здобування матеріальних коштів для існування [4, с. 48].

Слід зауважити, що розбої по різному впливають на характер кримінальної ситуації. Як справедливо зазначає О. С. Нікітін, «важко порівняти з чим-небудь інтенсивність росту числа грабежів і розбоїв та зниження відсотка їх розкриття» [5, с. 41]. У свою чергу А. М. Носенко зазначає, що ці злочини «прокладають шлях іншим, більш тяжким і найбільш суспільно небезпечним посяганням. Вони домінують і лідирують. Вони живучі, стійкі. Саме грабежі і розбої, прокладаючи шлях для свого розвитку, розчищають шлях для вчинення інших форм злочинів, виступають в ролі особливого кримінального феномена» [6, с. 72–73].

Якщо розглядати місце вчинення розбою, то, аналізуючи статистичні дані, можна зробити висновок про те, що розбої в 5 разів частіше вчиняються у містах та селищах міського типу, ніж в сільській місцевості.

Як показує аналіз слідчої і судової практики, квартирні розбої відносяться до так званих міських злочинів: більшість їх вчиняється у містах та селищах міського типу. Умови міського життя в цьому відношенні більш криміногенні, ніж умови життя в сільській місцевості. Це пояснюється високою щільністю населення в містах, інтенсивністю міграційними процесами, ізольованістю міських жителів. В даний час мешканці багатоквартирних будинків часто малознайомі або взагалі не знають один одного.

Характерною ознакою розбоїв є їх груповий характер (72 %), з них 48 % вчинені організованими злочинними групами, близько

половини з яких кваліфіковані бандами, з використанням вогнепальної зброї – 78 %, холодної зброї – 22 %, у 96 % злочинці використовували транспортний засіб. До складу таких груп входить від 2 до 5 осіб (67 %). У 67 % випадках такі напади супроводжувалися жорстоким насильством над потерпілим (зв'язування, нанесення побоїв, катування), у 58 % – погрозою насильства, небезпечним для життя потерпілого.

Аналіз стану розбоїв дав підстави констатувати такі характерні риси: стабільно негативна тенденція до зростання у сільській місцевості та інтенсивності поширення на території східних і південних регіонів, що пов'язано із веденням масштабних бойових дій в зоні операції Об'єднаних сил; збереження значної питомої ваги у структурі корисливо-насильницької злочинності, яка має тенденцію до зниження; груповий характер злочинних проявів, серед яких більшу половину складають посягання на організованій і професійній основі, що пов'язані із вбивствами, замахом на вбивство та тяжкими тілесними ушкодженнями; використання холодної й вогнепальної зброї, вибухових пристроїв; збільшення обсягу завданих збитків. Встановлено, що така протиправна діяльність характеризується мінімальною латентністю, тому що у багатьох випадках такі злочини закінчуються вбивством потерпілих, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, а також жертвами злочинців найчастіше стають не тільки власники житла, але й сторонні люди.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

2. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2014–2019 рр.: службовий документ. Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2020. 124 с.

3. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2020. 54 с.

4. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 215 с.

5. Никитин О. С. Особенности грабежей и разбоев. Борьба с хищениями. Вильнюс, 2006. 324 с.

6. Носенко А. М. Рецидивисты: грабители и разбойники. Сборник научных трудов ВНИИ МВД СССР. Москва, 1985. 175 с.

Чекан Наталія Володимирівна,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МАРГІНАЛЬНИМИ ГРУПАМИ В УКРАЇНІ»

Анотація. Висвітлено основні заходи, спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням, їх детермінації, що вчиняються маргінальними групами, а також підвищення ефективності діяльності органів, що здійснюють протидію злочинності.

Ключові слова: профілактика кримінальних правопорушень, маргіналізація, запобігання злочинності.

Summery: The main measures aimed at preventing criminal offenses, their determination by marginalized groups, as well as improving the efficiency of the bodies involved in combating crime are highlighted.

Keywords: prevention of criminal offenses, marginalization, crime prevention.

Аналіз стану безпеки і правопорядку в Україні у 2014–2019 роках свідчить, що негативні процеси, які спостерігалися останніми роками, не тільки збереглися, але й дещо посилюються. Ужиті правоохоронними та іншими державними органами заходи не дали можливості нейтралізувати основні дестабілізуючі фактори, що обумовлюють напруженість і подальше ускладнення безпекової ситуації в державі. Війна на сході України, а також інші соціальні чинники зумовили масштабний процес внутрішньої міграції. Загальна кількість переселенців в Україні станом на грудень 2019 року складала майже 2,3 млн. осіб. При цьому питання їх облаштування, зайнятості, вирішення соціально-побутових проблем належним чином не вирішені. За даними Міжнародної організації з міграції тільки близько 43 % внутрішньо переміщених осіб отримують регулярні доходи від зарплати, ще 18 % мають часткову зайнятість. Водночас, значна частина населення, зокрема працездатного, змушена шукати роботу за

кордоном, зокрема за у 2019 році Державна міграційна служба України виявила 6,7 тис. нелегалів [1].

У нашій країні налічується близько 500 тис. наркозалежних, включно з тими, хто перебуває на обліках у Національній поліції у зв'язку з немедичним уживанням наркотиків. Із них – 171,6 тис. уживають наркотики регулярно. Близько 5 тис. наркозалежних є неповнолітніми. Отже, наркотична ситуація демонструє загальну тенденцію до погіршення, як в абсолютних, так і відносних величинах, незважаючи на скорочення території обліку. При цьому, починаючи з 1994 р. й до 2019 р., відбулося майже триразове зростання кількості наркозалежних.

На профілактичному обліку перебуває майже 150 тис. неповнолітніх, які бродяжать чи жебракують, мають схильність до вчинення правопорушень, уживання наркотичних засобів, психотропних речовин та алкогольних напоїв. Понад 80 тис. (55,0 %) правопорушників цієї категорії притягувались до відповідальності (застосування примусових заходів виховного характеру) повторно, зокрема за корисливо-насильницькі злочини, учинені з особливою жорстокістю (13,5 %), шляхом знущань над потерпілим (15,5 %), пов'язані з діями сексуального характеру (22,0 %) [2].

Водночас низька ефективність роботи із встановлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, сприяє системному уникненню злочинцями покарання. Це, в свою чергу, створює умови для вчинення нових протиправних діянь та посилює загрозу безпеці людей. Не виключенням є і особи схильні до маргінальної поведінки. За даними поліції кількість громадян, які минулого року стали жертвами злочинних дій, зросла на 9 % (з 366,3 тис. до 400,7 тис.). Серед потерпілих майже 156,8 тис. жінок, 5,8 тис. дітей, 29,2 тис. пенсіонерів, 1,8 тис. іноземців, 194 працівника ЗМІ. Понад 5,6 тис. осіб загинуло. Найбільш незахищеними верствами населення залишаються особи похилого віку та діти [3].

Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що маргіналізація перестала носити особовий характер. За роки економічної кризи процес маргіналізації набув масового, широкомасштабного характеру. Це призводить до соціальної нестабільності суспільства, соціальних вибухів, різних протестних рухів і може привести до соціальних руйнувань або встановленню тоталітарне – популістського режиму. Державна влада повинна звернути пильну увагу на процеси маргіналізації в суспільстві, різними заходами, засобами і законами попереджати і зменшувати такі соціальнонебезпечні явища. Особливу увагу необхідно приділяти

зменшенню цих процесів серед економічно активного населення і, в першу чергу, серед молоді.

Виникнення конфліктів у сучасному суспільстві приводить до руйнування системи соціальних цінностей, а це, у свою чергу, до поширення маргінальності громадян. У зв'язку з цим існує потреба вивчення кримінальних аспектів маргінальності, її впливу на правосвідомість, поведінку громадян та рівень правопорушень у суспільстві, а також діяльність держави щодо запобігання маргіналізації населення. Незважаючи на актуальність питання, у вітчизняній правовій науці недостатньо уваги приділяється питанням маргінальності, визначенню кола осіб, які належать до маргінальних груп населення, умовам, що сприяють маргіналізації населення, а також наслідкам, які вона спричиняє. Маргіналізація населення створює загрозу для прогресивного розвитку українського суспільства, спричиняє деградацію окремих його верств та сприяє зростанню рівня злочинності в державі. Проблема зниження рівня злочинності в нашій країні є багатоаспектною та потребує комплексного підходу. Одним із таких аспектів є запобігання злочинам.

Проблема взаємозв'язку маргіналізації суспільства зі злочинністю в Україні не стала об'єктом спеціального вивчення кримінологічної науки. До того ж це явище в нашій країні не визначають як загрозове для суспільства, хоча під час виконання своїх обов'язків працівники правоохоронних органів постійно натрапляють на його прояви та зазначають, що маргінальна людина є дуже соціально уразливою, може легко піддаватися негативному та криміногенному впливу, що своєю чергою є однією із причин криміногенної нестабільності. Відмова суспільства від реалізації багатьох соціальних програм через відсутність фінансування з державного бюджету, невирішеність актуальних питань життя населення, послаблення виховної роботи збільшують вірогідність проявів антигромадської поведінки серед населення та сприяють появі осіб із соціально відхиленою поведінкою – маргіналів.

Маргіналізація, визначена як проблема в роботах американського соціолога Р. Парка, так чи інакше розглядалася й у роботах Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, К. Маркса, Р. Мертона. У подальшому вивченню проблем маргіналізації особистості та суспільства, маргінальної ситуації, маргінального статусу, маргінальної ролі, характеристик та типів, умов та стадій маргіналізації присвятили свої роботи Ю. Бек, Т. Веблен, Г. Гентіг, Г. Гросс, М. Голдберг, Б. Манчіні, У. Самнер, Е. Стоунквіст, А. Фарж,

Т. Шибугані, Ця тема була завжди актуальною на всіх етапах розвитку суспільства.

Деякі кримінально-правові та кримінологічні проблеми маргіналізації, розглядали у своїх працях А. І. Атоян, О. І. Богатирьова, О. Ю. Бродецька, І. В. Дегтярьова, С. Ф. Денисов, Г. Ю. Зубко, Д. О. Назаренко, Л. І. Кемалова, С. Ф. Константінов, А. П. Мозоль, В. Г. Пшеничний, В. Г. Писарєв, О. О. Пустовий, А. Л. Свящук, Р. Ф. Степаненко, Ю. М. Стрелковська, В. І. Тимошенко, Л. Г. Ткаченко, Н. С. Юзікова та ін.

Роботи зазначених авторів мають важливе наукове і практичне значення. Водночас низка питань дослідження маргінальних груп населення, феномену насильницької маргінальної поведінки особи у системі запобігання кримінальним правопорушенням, їх детермінації, що вчиняються маргінальними групами, характеру і змісту запобігання залишається нерозв'язаною, а у практиці боротьби зі злочинністю не сформовано цілісного уявлення про специфічні напрями комплексного використання підрозділами Національної поліції сил, засобів та заходів кримінологічного характеру з унесенням науково обґрунтованих пропозицій до законодавства, відомчих нормативно-правових актів, а також стосовно проведення в системі правоохоронних органів низки заходів організаційного характеру.

Сьогодні в науці окреслюється тенденція до формування нових концептуальних підходів у дослідженні маргінальності з огляду на сучасні соціальні процеси.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт Державної міграційної служби України. URL: <http://dmsu.gov.ua/statistichni-dani/2945-statystyka>; Офіційний веб-сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik/>.
2. Звіти про діяльність підрозділів ювенальної превенції та роботу приймальників-розподільників для дітей на території України. НП України, 2016–2019. URL: <https://www.npu.gov.ua>.
3. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2019. 26 с.; Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Шубіна Світлана Анатолівна,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У СФЕРІ ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Висвітлено основні заходи, спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням, їх детермінації, що вчиняються у сфері житлово-комунального господарства, а також підвищення ефективності діяльності органів, що здійснюють протидію злочинності.

Ключові слова: профілактика кримінальних правопорушень, житлово-комунального господарства, запобігання злочинності.

Summary: The main measures aimed at preventing criminal offenses, their determination, which are carried out in the field of housing and communal services, as well as improving the efficiency of bodies involved in combating crime are highlighted.

Keywords: prevention of criminal offenses, housing and communal services, crime prevention.

У ст. 47 Конституції України закріплено, що кожен має право на житло, а держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу його побудувати, придбати у власність або взяти в оренду. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. У той же час, особливу роль у забезпеченні благополуччя населення відіграє розвиток комунального господарства, яке повинно відповідати європейським стандартам. Наявність цивілізованих житлових умов, надання комунальних послуг, що відповідають вимогам населення, дають можливість забезпечити в країні комфортні умови для проживання та роботи. Житлово-комунальне господарство займає основне місце в системі національного господарства, є поліструктурною, комплексною, системною галуззю, що забезпечує першочергові потреби населення й суттєво впливає на створення необхідних умов для ефективності та надійності функціонування господарського комплексу відповідно до встановлених нормативів і національних стандартів.

Однак, аналіз криміногенної обстановки засвідчує, що за

останні роки кількість кримінальних протиправних діянь у житлово-комунальній сфері залишається стабільно високою з тенденцією до щорічного зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких її проявів, а також розмірів заподіяної ними шкоди (у 2015 р. зареєстровано 1,8 тис. кримінальних правопорушень, 2016 р. – 2,2 тис., 2017 р. – 2,0 тис., 2018 р. – 2,5 тис., 2019 р. – 2,1 тис., 2020 р. – 2,7 тис.). Серед внесених відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про кримінальні правопорушення у цій сфері переважають кримінально-протиправні посягання проти власності (75 %), у тому числі вчинені шляхом привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (41 %). У зв'язку з тривалим реформуванням житлово-комунальної галузі, що проходить в умовах нестабільності спостерігається зростання кримінальних правопорушень, вчинених особами, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції в управліннях, на підприємствах або організаціях у сфері ЖКГ (на 23 %). Водночас кількість виявлених у зазначений період організованих груп та злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася на 33 %, а закінчених провадженням кримінальних правопорушень – на 27 %. [1]

На сьогодні, злочинці стали активно пристосовуватися до нової системи функціонування житлово-комунального господарства і форм контролю за її діяльністю, розширили можливості незаконного збагачення, використовуючи нові та видозмінені способи розкрадань, відповідальність за які передбачена ст. 191 КК України (розкрадання коштів, товарно-матеріальних цінностей зайняло лідируючі позиції). Характерним для житлово-комунальної галузі є кваліфіковане приховування злочинцями слідів та ознак кримінально караних діянь (частка латентної (невиявленої) кримінальної протиправності у цій сфері складає 70–80 %) шляхом використання мережі різних господарюючих суб'єктів недержавного сектору, що займаються житлово-комунальним бізнесом, підроблення проектно-кошторисної, реєстраційної та дозвільної документації, ігнорування житлово-комунальних норм і правил безпеки, неправомірного доступу до інформації в автоматизованих телекомунікаційних мережах, застосування удосконалених технологій відмивання злочинних доходів, що значно ускладнює своєчасне запобігання та виявлення й розслідування таких правопорушень.[2]

Кримінологічна характеристика таких кримінальних правопорушень здебільшого здійснюється на рівні підручників, посібників, окремих наукових публікацій. Йдеться про дослідження

В. В. Антипова, А. В. Байлова, А. В. Вознюка, І. Б. Газдайки-Василишин, А. О. Данилевського, О. О. Дудорова, О. П. Дячкіна, І. Б. Медицького, Л. О. Мостепанюк, А. А. Музики, В. О. Навроцького, С. І. Полякова, О. В. Смаглюка, В. П. Тихого та ін. Прикладні аспекти запобігання та протидії окремим видам злочинів у сфері будівництва розглядали також Д. І. Бедняков, Р. І. Благута, В. І. Василичук, С. В. Євдокименко, А. Ф. Зелінський, А. Б. Камоцький, П. В. Кобзаренко, Г. С. Крайник, В. Д. Ларічев, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. М. Махов, А. В. Микитчик, В. Л. Ортинський, І. М. Попова, А. В. Савченко, О. В. Таран, О. В. Тихонова, В. В. Топчій, В. В. Фещук, М. С. Цуцкірідзе, В. В. Черней, М. П. Яблоков, О. В. Яскевич та ін.

Зважаючи на вагомий науковий внесок згаданих учених у розроблення зазначеної проблематики, зауважимо, що їх дослідження ґрунтувались на законодавстві попередніх періодів та вже застарілій правозастосовній практиці. Серед проблем організації запобігання кримінальним правопорушенням щодо розкрадань у сфері житлово-комунального слід виокремити недостатній рівень обізнаності працівників правоохоронних органів (слідчих, оперативних працівників) з особливостями способів їх вчинення та приховування з властивими господарсько-фінансовими операціями й інформаційно-телекомунікаційними технологіями. Тому, на сьогодні, в умовах розбудови правової демократичної держави європейського зразка існує потреба у створенні дієвої системи кримінальної юстиції, здатної вживати скоординованих заходів, спрямованих на запобігання кримінальній протиправності та корупції, розроблені окремої кримінологічної методики організації запобігання та виявлення таких кримінальних правопорушень, детермінантів та осіб їх вчинення, життя загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання в умовах чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
2. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2014–2019 рр.: службовий документ. Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2020. 124 с.

Чхеїдзе Гела Мурманович,

аспірант кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ІНОЗЕМЦІ АБО ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Прискорення процесу європейської інтеграції України потребує впровадження у правоохоронну практику визнаних світовим співтовариством стандартів захисту прав і свобод людини. Демократичні перетворення в Україні є невід'ємними від гуманізації соціальних відносин, адже людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Під впливом глобалізації світової економіки і науково-технічного прогресу, взаємопроникнення різних соціальних груп у всьому світі відбувається поступові, але що набирає силу зміни системи цінностей, особових і громадських орієнтирів, деформація соціальних структур і культурної ментальності. Як наслідок, у суспільстві формуються різні протестні явища і процеси.

У той же час, бурхливий розвиток світових процесів глобалізації став однією з головних характеристик ХХІ ст. Проявом цих процесів, пов'язаним із людським ресурсом, є переміщення населення, зокрема, міждержавне та міжконтинентальне. Однак загалом позитивні та суспільно корисні за своєю сутністю наслідки глобалізації водночас мають певну криміногенність. У площині кримінологічної безпеки держав у цьому разі йдеться про вплив зовнішніх міграційних процесів на стан і структуру злочинності, а саме «підживлення» її злочинами, що вчиняються міждержавними мігрантами, та урізноманітнення складу злочинців приймаючих мігрантів держав за ознакою громадянства. Крім того, сучасні держави, що не перебувають за «завісою» та відкриті до прийняття мігрантів з інших держав, так чи інакше відчувають на собі наслідки діяльності транскордонної організованої злочинності [1, с. 229].

Прагнення держави запровадити в життя основні принципи цілеспрямованого розвитку і функціонування суспільства, гарантом яких виступає Конституція України, стикається з численними проблемами сучасного суспільства, в якому дістали відображення всі державні перетворення останніх років, наслідки яких посилюються на процеси масової десоціалізації, соціальне розшарування та зміни

ціннісних орієнтацій громадян. Невизначеність положення іноземців, відсутність стійкої шкали ціннісних орієнтирів, зниження в багатьох соціального статусу в зв'язку з утратою роботи призводить до нагромадження негативної соціальної енергії, до деструктивних тенденцій у розвитку суспільства.

Аналіз стану безпеки і правопорядку в Україні станом на 2021 рік свідчить, що негативні процеси, які спостерігалися останніми роками, не тільки збереглися, але й дещо посилюються. Відповідно до статистичної звітності Міністерства внутрішніх справ України, протягом 2011–2020 рр. в Україні спостерігається стабільно додатне сальдо зовнішньої міграції, яке, в сукупності за ці роки, склало майже 194 тис. осіб. І це незважаючи на достатньо високі показники еміграції з України. Такий факт лише підтверджує активне включення нашої держави до процесів міждержавного переміщення людей. Ужиті правоохоронними та іншими державними органами заходи не дали можливості нейтралізувати основні дестабілізуючі фактори, що обумовлюють напруженість і подальше ускладнення безпекової ситуації в державі. Війна на сході України, а також інші соціальні чинники зумовили масштабний процес внутрішньої міграції. Загальна кількість переселенців в Україні станом на грудень 2020 року складала майже 2,3 млн. осіб [2]. При цьому питання їх облаштування, зайнятості, вирішення соціально-побутових проблем належним чином не вирішені. За даними Міжнародної організації з міграції тільки близько 43 % внутрішньо переміщених осіб отримують регулярні доходи від зарплати, ще 18 % мають часткову зайнятість. Водночас, значна частина населення, зокрема працездатного, змушена шукати роботу за кордоном, зокрема за у 2020 році Державна міграційна служба України виявила 6,7 тис. нелегалів [3].

Аналізуючи показники кримінальної протиправності в Україні за останні десять років, стає очевидним, що частка кримінальних правопорушень, учинених іноземцями та особами без громадянства, щорічно у загальному масиві внесених відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань сягає близько 1 %. Виходячи з офіційних статистичних даних, не можна з упевненістю стверджувати, що кримінально-протиправні діяння, що вчиняються такими особами не становлять значної загрози для українського суспільства, адже таким кримінальним правопорушенням властива латентність. До того ж в умовах політичної та міжнародної ситуації, в якій опинилася Україна останніми роками, кримінологічна характеристика цього сегменту злочинності стає конче необхідною.

Тому, на державному рівні вирішення проблеми запобігання

кримінальним правопорушенням, що вчиняють іноземці або особи без громадянства, потребує кримінологічного реагування з боку правоохоронних органів, а також взаємодії вчених і дослідників у сфері міжнародної правової діяльності щодо подолання цього негативного суспільно небезпечного діяння у межах дотримання фундаментальних прав людини. У Стратегії боротьби з організованою злочинністю (2020) наголошено, що в умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки. Підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установлення корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування та криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України. Ескалація жорстокості та насильства, дестабілізація внутрішньої соціально-політичної ситуації призводить до порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також підриву авторитету держави та її правоохоронних органів серед населення. Організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та завдання шкоди національній безпеці. Наявні умови для використання окремими громадськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії [3].

Список використаних джерел

1. Калініна А. В. Вплив імміграційних процесів на стан злочинності в Україні на початку XXI ст. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 229–238.

2. Аналітична довідка про основні тенденції розвитку безпекової ситуації в Україні та стан виконання пріоритетних завдань центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром, за 2020 рік. Київ: ДНДІ МВС України, 2020. 74 с.

3. Офіційний веб-сайт Державної міграційної служби України. URL: <http://dmsu.gov.ua/statistichni-dani/2945-statystyka>.

4. Стратегія боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2020 р. № 1126-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>

Шахрай Дмитро Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

**Науковий керівник: Моргун Надія
Сергіївна,** професор кафедри
економічної безпеки та фінансових
розслідувань Національної академії
внутрішніх справ

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ШАХРАЙСТВА

Сьогодні шахрайство є дуже поширеним кримінальним правопорушенням, яке вкрай важко розкрити, адже найчастіше громадяни самі віддають свої заощадження незнайомим людям, а правопорушники цим користуються. В свою чергу, працівники правоохоронних органів проводять профілактичну роботу, але, незважаючи на постійні застереження, довірливі громадяни продовжують потрапляти на «гачок» аферистів. У злочинців немає єдиної схеми обману, вони щоразу вигадують нову. Будучи тонкими психологами, вони нерідко вивчають свою жертву в процесі розмови та обирають лінію поведінки, видумуючи нові види махінацій.

Шахраї – це еліта кримінального світу, вони є так званими «білими комірцями», освіченими, «релігійними», що характеризуються психологічною стабільністю, оптимізмом, самовладанням, добротою та чуйністю, переважна більшість володіє глибокими знаннями в різних сферах людської діяльності. Їх можна оцінити як хороших фахівців у галузі психології, економіки, інформаційних технологій, у різних галузях права. Вони часто дуже добре знайомі з нормами державних органів та адміністрації. Деякі з них навіть знайомі з методами правозастосування [1, с. 166].

Запобігання шахрайству у сучасних умовах є досить складним. Щоб надійно протистояти вчиненню цього кримінального правопорушення, передбачити можливі його прояви, необхідно чітко розподіляти функції діяльності правоохоронних органів та координувати їх діяльність у протидії шахрайству за окремими напрямками, котрі для них є спільними або спорідненими.

Питання індивідуальної профілактики шахрайства мають значне теоретичне та практичне значення, оскільки саме особисті якості злочинців мають вирішальне значення у виборі моделі дій та є ключовими для розробки конкретних заходів щодо запобігання такій

поведінці.

Індивідуальна профілактика злочинів насамперед передбачає вплив на тих, хто може очікувати скоєння злочинів, а також на соціальне середовище. Цей вид діяльності є цілеспрямованою роботою з конкретною людиною та її найближчим оточенням [2, с. 448–449].

Заходи індивідуальної профілактики спрямовані безпосередньо на осіб професійних злочинців та обставини, що формують їх антигромадську позицію. Індивідуально-виховний вплив на особистість правопорушника пов'язаний із запобіганням протиправній поведінці осіб, які ще не мають стійкого антигромадського ставлення. І це цілком зрозуміло. Однак і тут неможливо заперечити можливість життя освітніх заходів. Що стосується профілактики правопорушень професіоналами, то слід враховувати неминучість примусових заходів, оскільки багато людей неосвічені і, по суті, невинуваті. Вони навіть не заперечують цього самі. Ось чому так важливо поряд з індивідуальною профілактикою вживати комплексних заходів щодо припинення злочинної діяльності на етапах підготовки чи замаху на злочин.

Індивідуальна профілактика кримінальних правопорушень ґрунтується на припущенні, прогнозі та правовій основі, що особа потенційно може вчинити злочин. Отже, об'єктом індивідуальної профілактики злочинів є: поведінка та спосіб життя осіб з високою ймовірністю вчинення злочину; особливі елементи їх особистості, що відображають антигромадську спрямованість; соціально значущі у формуванні та реалізації останніх деяких психофізичних особливостей індивідів; несприятливі умови навколишнього середовища та спосіб життя, що оточують таку людину; інші довгострокові оперативні обставини, що визначають криміногенну ситуацію та сприяють вчиненню злочину. Індивідуальна профілактика повинна охоплювати три сфери: а) запобігання, спрямоване на виявлення та усунення умов технічного та соціального середовища особи, які можуть спровокувати злочини; б) запобігання, спрямоване на заздалегідь виявлення потенційних правопорушників з метою втручання в життя окремих осіб або цілих груп у зв'язку з виявленими на даний момент криміногенними обставинами; в) запобігання, яке стосується лише злочинців, з метою запобігання повторенню злочинів [3, с. 213-214].

Пріоритетними напрямками індивідуальної профілактики є: усунення чинників, що сприяють зростанню рецидивної злочинності; здійснення профілактичних заходів стосовно осіб, які не мають житла, постійної роботи і джерел прибутку. Тому особливу увагу необхідно приділити ініціативному виявленню осіб, які схильні до вчинення шахрайств найбільш розповсюджених видів. З цією метою слід

проводити комплексні оперативно-профілактичні заходи, спрямовані на виявлення осіб, які вчиняють або готуються до вчинення шахрайства, а також причин і умов, що сприяють його вчиненню.

Різновидом індивідуальної профілактики шахрайства є попередження шахрайства, що готується до вчинення. Значну роль у попереджувальній роботі відіграє припинення початих, але незакінчених злочинів, яка здійснюється залежно від ситуації всіма підрозділами Національної поліції.

Таким чином, на нашу думку, індивідуальна профілактика шахрайства повинна здійснюватись стосовно осіб, які: а) під впливом несприятливих умов можуть вчинити шахрайство; б) не мають житла, постійної роботи і джерел прибутку; в) розпочали вчинення шахрайства, але не довели його до кінця; г) раніше вчиняли шахрайство і можуть вчинити повторно.

Список використаних джерел

1. Кара М. В. Характеристика осіб, які вчиняють шахрайство. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 165–169.
2. Криминология : учеб. для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. М. : Норма, 2005. 912 с.
3. Голіна В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3 (46). С. 206–214.
4. Подільчак О. М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 22 с.

Печора Каріна Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Право» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Андрущенко Ігор
Григорович,** професор кафедри
економічної безпеки та фінансових
розслідувань Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК

У світовій економіці інвестиції, що забезпечуються за допомогою ринку капіталів, значно переважають за обсягом усі інші джерела фінансування, зокрема банківські кредити та бюджетне фінансування. Можна стверджувати, що роль ринку капіталів у системі інвестиційного процесу посилюється, що обумовлює важливість розгляду проблем та перспектив його розвитку в Україні. Водночас, сучасний інвестиційний клімат в Україні не створює високих стимулів для залучення інвестицій у вітчизняну економіку, як внутрішніх, так і зовнішніх. І це є великою проблемою, як для держави, так і для суспільства у цілому.

Розвиток глобалізаційних процесів, домінування міжнародних інвестиційних відносин між країнами світу, посилення конкуренції за прямі іноземні інвестиції, збільшення внутрішнього інвестування пріоритетних галузей господарських комплексів все більшою мірою впливають на зростання національних економік. Проте, на сьогодні Україна внаслідок політичної нестабільності, кризового стану вітчизняної економіки загалом та фінансової системи зокрема, відсутності обґрунтованих економічної та фінансової політики, практичного самоусунення державних органів від регулювання і здійснення інвестиційних процесів, величезного рівня корумпованості суспільних відносин, а відтак – відсутності належного інвестиційного клімату не спроможна нарощувати внутрішнє інвестування та програє конкурентну боротьбу за іноземні інвестиції [1, с. 124].

Низький інвестиційний потенціал економіки з точки зору можливостей формування інвестиційних ресурсів та їхнього ефективного використання, затягування з реалізацією інвестиційних проєктів на старті реформ і неритмічне інвестування протягом реформ,

гра у фінансові інвестиції з метою перерозподілу власності без створення нових активів, зневага до проблем створення цивілізованої інвестиційної інфраструктури – всі ці фактори позначаються на рівні інвестиційної безпеки України. Слід зазначити, що, водночас, це позначається і на всіх взаємопов'язаних складових економічної безпеки: енергетичній, інноваційній, експортно-імпортній, продовольчій, соціально-демографічній, екологічній і техногенній безпеці.

Проблема забезпечення інвестиційної безпеки особливо актуальна для України, що має забезпечити розбудову ринкової економіки, подолати деформації в структурі економіки, здійснити оновлення продукції та виробничого апарату у промисловості, освоїти нові для себе види діяльності у сфері послуг.

Під інвестиційною безпекою держави слід розуміти:

- досягнення синхронізації інтересів суб'єктів інвестиційних відносин для забезпечення в країні розширеного відтворення; реструктуризації та формування інноваційної моделі розвитку національної економіки, оптимального розподілу інвестицій по регіонах і галузях господарського комплексу, надійності і ефективності інвестицій;

- уникнення асиметрії (між інвестиційними попитом і пропозицією, обсягами інвестицій і зростанням ВВП, внутрішніми і іноземними інвестиціями, обсягами і структурою інвестицій в регіонально-галузевому розрізі) інвестиційних процесів і збитків за прийняття необґрунтованих інвестиційних рішень;

- рівень задоволення інвестиційного попиту вітчизняних суб'єктів господарювання, домогосподарств, галузей господарського комплексу, секторів економіки, регіонів і держави в фінансових і матеріальних ресурсах та об'єктах інтелектуальної власності, достатній для повноцінного забезпечення їх життєдіяльності і поступального розвитку;

- інвестиційну привабливість об'єктів інвестування, зумовлену перспективністю розвитку, прийнятними для інвесторів обсягами та перспективами збуту продукції, надання послуг і виконання робіт, ефективністю використання такими об'єктами активів, їх ліквідністю, платоспроможністю та фінансовою стійкістю;

- наявність інвестиційних доктрини, стратегії і політики, спрямованих на формування і ефективне використання інвестиційного потенціалу учасників інвестиційних процесів, створення інвестиційних резервів національної економіки, протидію непродуктивному впливу капіталу за межі країни, впровадження цивілізованого режиму

дивестицій (вилучення інвестицій), забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, запобігання викликам і загрозам в інвестиційній сфері і зниження ризиків реалізації інвестиційних проєктів.

Головним критерієм інвестиційної безпеки є конкурентоспроможність економіки як процесу реалізації економічної безпеки у динаміці. Даний підхід притаманний науковим розробкам В. Мунтіяна щодо національної безпеки [2, с. 434-435]. Виходячи з того, що критерієм економічної безпеки є підтримання в адекватному стані умов життєдіяльності (економічне зростання, добробут населення), то матеріальною основою цього виступає певний рівень інвестування та інвестиційної безпеки. Виділення названих критеріїв пов'язане з існуванням порогових граничних значень допущення певного ймовірного порушення безпеки. Тобто визначення інвестиційної безпеки має бути пов'язана з мірою, що виражає органічну єдність якісної та кількісної визначеності явища інвестиційної безпеки. Виділення названих критеріїв інвестиційної безпеки дає можливість визначити інвестиційну безпеку як соціально-економічну форму руху національної економіки в сучасних умовах.

Отже, інвестиційна безпека визначається чіткою інвестиційною політикою, розрахованою на тривалу перспективу. Отже справа – за виробленням і впровадженням інвестиційної державної політики. Реалізація інвестиційної безпеки визначається розробкою механізму інвестиційної безпеки як певного способу функціонування її системи [3].

Список використаних джерел

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.
2. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. К. : Вид-во КВІЦ, 1999. 464 с.
3. Любімов В. І. Поняття та критерії інвестиційної безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 5, 2010. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=136>.

Скічко Ірина Анатоліївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю «Право» ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ Науковий керівник: **Андрущенко Ігор Григорович**, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Нинішній стан розвитку нашої держави характеризується постановкою масштабних загальнонаціональних соціально-економічних завдань, вирішення яких повинно здійснюватися на основі якісного реформування та підвищення ефективності діяльності держави в різних сферах народного господарства.

В умовах рецесії світової економіки, що викликана глобальною фінансовою кризою, зростає роль державних інвестицій як одного із загальноновизнаних в усіх індустріально-розвинених країнах світу інструментів державного управління макроекономічними процесами, сприяючими зниженню та нейтралізації кризових явищ в усіх сферах народного господарства. Світова фінансова криза активізувала дії багатьох країн, включаючи нашу державу, по вкладенню ДІ, направлених на підтримку реального сектора економіки та вітчизняної банківської системи.

Можливість використання державних інвестицій у публічно-правових цілях обумовлює необхідність розгляду даного економіко-правового поняття з позицій публічного права. Важлива роль у реалізації цього завдання відводиться фінансовому праву, так як інвестиційна діяльність держави складає одну з важливих сфер фінансово-правового регулювання. У зв'язку з цим актуальним представляється виявлення економіко-правової природи, сутності, значення та ролі державних інвестицій у фінансовій системі України [1, с. 97].

Останніми роками роль держави як інвестора посилюється, що виражається не лише в кількісних показниках обсягу державних інвестицій, але й рівні, масштабі правового регулювання інвестиційної діяльності країни.

Активізація державної участі в інвестиційній діяльності викликала ряд проблем, пов'язаних із зростанням державного сектора економіки, заміщенням приватних інвестицій державними,

необхідністю корегування фінансової й економічної політики, пошуком оптимального поєднання державного регулювання відносин в інвестиційній сфері з саморегулюванням таких відносин суб'єктами інвестиційної діяльності тощо. До всього іншого, недосконалість правових норм у зазначеній сфері згубно позначається на ефективності державних інвестицій, оскільки при високому рівні корупції в країні це дозволяє зберігати ситуацію, коли істотна частина цих коштів нецільовим чином витрачається, а завдання модернізації української економіки на принципах “концепції п'яти “і” – інститути, інфраструктура, інновації, інтелект і інвестиції” залишаються не вирішеними.

Особливої актуальності набуває питання правового регулювання інвестиційної діяльності держави у зв'язку з появою та розвитком нової концепції державності – держави-корпорації, згідно якої суверенна держава управляє своїм національним багатством, подібно до корпорації, як активами і пасивами, що наочно знаходить своє віддзеркалення в сучасних умовах розвитку країни.

Світова спільнота розглядає державні інвестиції як один з інструментів у боротьбі з “економічною незахищеністю”, що обумовлена схильністю окремих осіб, громад і країн до ризику настання несприятливих подій, їх нездатністю протистояти цим подіям і відродитися після втрат, що зазнали в наслідок спаду. На національних урядах лежить обов'язок за допомогою державних інвестицій усувати фундаментальні чинники вразливості, знижувати ризики для домашніх господарств і громад, а також сприяти їм у подоланні наслідків у разі настання подібних подій. Вирішення вказаних задач неможливе без поглибленого теоретичного дослідження та розробки форм і операцій інвестиційної діяльності держави, а також механізмів їх правового регулювання [2, с. 152].

Зростаючий інтерес до зазначених проблем викликаний як суспільними потребами, що поєднують публічні та приватні інтереси в процесі здійснення інвестиційної діяльності держави, так і необхідністю наукового обґрунтування, розробки та вирішення багатьох правових питань, що мають значення для розвитку вітчизняного фінансового права як публічної галузі права, а також для народного господарства у цілому, оскільки правове регулювання державного інвестування безпосередньо пов'язане з реалізацією державою своїх основних функцій: фінансової, правоохоронної, оборонної, екологічної, соціальної тощо.

Що ж стосується зародження та розвитку інвестиційної діяльності держави та її фінансово-правового регулювання, то цей процес умовно можна поділити на шість періодів:

1. (кінець XIII – середина XVII ст.) зародження інвестиційної діяльності держави як діяльності по вкладенню коштів державної

скарбниці в державне майно для створення та примноження його вартості. Виникнення даного інституту було обумовлено необхідністю більш ефективного та раціонального використання державних помістей з метою отримання доходів для поповнення державної скарбниці, у зв'язку з чим така діяльність набула яскраво вираженого фіскального характеру;

2. (середина XVII – середина XVIII ст.) характеризується створенням казенних мануфактур, фабрик і заводів з метою задоволення потреб держави, у зв'язку з чим державних інвестицій набули рис виробничого характеру та стали скеровуватись як на виробничі, так і невиробничі потреби;

3. (середина XVIII – середина XIX ст.) поклав початок створенню перших державних банків, внаслідок чого держава отримала можливість здійснювати не лише державні капіталовкладення, але й фінансові вкладення. При цьому останні могли здійснюватися державою як безпосередньо, так і через спеціалізовані державні фінансові установи – банки;

4. (середина XIX ст. – 1917 р.) обумовлений становленням і розвитком перших концесій, зокрема у сфері залізничної інфраструктури. Метою інвестиційної діяльності держави цього періоду було стимулювання інвестиційної активності фізичних та юридичних осіб у сфері державного інвестування об'єктів концесійних угод на принципах державно-приватного партнерства;

5. (1917-1990 рр.) характеризується централізованим фінансуванням державних капіталовкладень із загальнодержавного союзного бюджету та бюджетів союзних республік, що було обумовлено формою державного устрою СРСР та адміністративно-командними методами управління народним господарством. Особливість інвестиційної діяльності держави в радянський період полягала в тому, що, по-перше, держава юридично та фактично виступала єдиним інвестором на власній території та за її межами, по-друге, Радянський Союз здійснював державні інвестиції опосередковано через спеціалізовані банки довгострокових вкладень, по-третє, державні фінансові інвестиції багато в чому носили міжнародний характер у формі комерційних і фінансових кредитів “країнам соціалістичного та капіталістичного табору” і, по-четверте, вперше на законодавчому рівні були проголошені принципи суспільної й економічної ефективності державних капіталовкладень;

6. (1991 р. – сучасність) пов'язаний з активною позицією держави у створенні сприятливого інвестиційного клімату та здійсненні вкладень державних інвестицій у суспільну інфраструктуру, стимулюванням приватних інвесторів шляхом надання їм державної фінансової підтримки на конкурсній основі, орієнтацією державних витрат на кінцевий результат, а також створенням спеціалізованих

державних фінансових інститутів розвитку та державних суверенних фондів [3, с. 43-44].

Насамкінець необхідно відзначити, що становлення та розвиток інституту правового регулювання інвестиційної діяльності держави безпосередньо здійснювалося в процесі еволюційного розвитку законодавства про фінансування будівництва та об'єктів для державних потреб і законодавства про державний борг, де держава виступала безпосередньо кредитором.

Список використаних джерел

1. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. К. : Вид-во “Наукова думка”, 2002. 390 с.

2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник. К. : “Центр навчальної літератури”, 2007. 376 с.

3. Барышев М. А. Инвестиционная деятельность государства : проблемы финансово-правового регулирования : дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 – “Административное право, финансовое право, информационное право”. Саратов, 2010. 264 с.

Троценко Наталія Михайлівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра за спеціальністю «Право» ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Андрущенко Ігор Григорович**, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Одна із ключових задач держави – забезпечення державного контролю над інвестиційним процесом. Особливість цієї функції полягає у безперервному в часі та просторі контролі інвестиційного процесу із забезпеченням вжиття превентивних заходів і коригованих у режимі реального часу змін мети та засобів її досягнення [1, с. 94].

Основною проблемою механізму державного управління інвестиційною діяльністю є ліквідація невизначеностей, що забезпечується шляхом визначення мети управління інвестиційним процесом; прогнозування майбутніх результатів; інвентаризація

наявних і визначення необхідних інвестиційних ресурсів; прогнозування можливих проблем у процесі досягнення поставленої мети; встановлення повноважень і відповідальності суб'єктів управління; формування принципів управління; розробка стратегії і тактики досягнення поставленої мети; формування механізму гарантій реалізації стратегії і тактики на основі інституціонально-функціональних механізмів їх організації [2, с. 71].

Тож, механізм державного управління інвестиційною діяльністю має будуватися на включенні всіх суб'єктів інвестиційного процесу у відносини відповідальності, що є для України новою рушійною силою соціально-економічного зростання. Забезпечення синергійного ефекту застосування інститутів власності, відповідальності, ефективності, права, регулювання і саморегулювання як інструментів механізму державного управління, можливе на базі формування інституту моралі, що зумовлює необхідність включення в систему оцінки ефективності діяльності суб'єктів інвестиційного процесу морально-етичних критеріїв, показників, ступеня оцінки.

Ліквідація невизначеностей економіки перехідного періоду – основа формування ефективного механізму управління інвестиційним процесом в умовах глобалізації економіки, що має потребу в подальших спеціальних дослідженнях. Без конкретизації цього етапу економічне зростання залежатиме від дії внутрішніх і зовнішніх стихійних сил.

Потенційних інвесторів відштовхує неналаштованість бюджетного процесу на солідарне інвестування масштабних проектів і, особливо, ризикових наукомістких високотехнологічних інновацій. Залучаючи приватні інвестиції в інноваційну сферу України, важливо постійно демонструвати, що держава не стоїть осторонь, а вкладає кошти в цю сферу, вимагаючи адекватної фінансової віддачі.

Для сприяння діяльності стратегічних інвесторів, як іноземних, так і вітчизняних, варто: а) поліпшити інформаційне обслуговування іноземних інвесторів, просувати вітчизняні проекти і програми за кордоном шляхом проведення інвестиційних семінарів та видання спеціалізованих інформаційних бюлетенів; б) створити єдину спеціалізовану державну структуру для концентрації та поширення інформації про можливість інвестування в Україні; в) розробити та впровадити концепцію залучення іноземних інвестицій до депресивних регіонів України; г) відновити дію стимулів у рамках спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку, спрямованих на формування високотехнологічного, в тому числі експортного, потенціалу України [3, с. 97].

Зазначимо, що актуальним завданням має стати відновлення функцій державного управління: прогнозування, планування, організації, стимулювання та контролю. Стратегічною метою інноваційно-інвестиційної політики України має стати забезпечення позитивної економічної динаміки за рахунок використання комплексу “інвестиції – інновації”, формування внутрішніх інноваційно-інвестиційних механізмів саморозвитку національної економіки. Відповідно до даної мети, слід обґрунтувати зміст завдань такої політики, які потребують першочергового та перспективного вирішення.

Так до основних завдань можна віднести: створення сприятливого інвестиційного клімату та низького податкового тиску; створення умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів; стимулювання надходження іноземних інвестицій; стимулювання розвитку науки та освіти.

Виконання цих завдань створить умови для вирішення і перспективних завдань: створення нових робочих місць та підвищення технологічного рівня наявних; удосконалення галузевої структури господарства у напрямку розвитку інноваційних виробництв; зміни структури зайнятості населення; забезпечення стійких темпів економічного зростання; перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Вирішення питання інвестиційного наповнення національної економіки має забезпечити економічне зростання, що надасть змогу поступово перейти до збільшення обсягів державного фінансування освіти та науки.

Високий рівень інноваційно-інвестиційної активності суб’єктів господарювання, наукових установ, держави в цілому має забезпечити саморозвиток інноваційно-інвестиційної системи України.

Проблеми подальшого розвитку інвестиційного потенціалу економіки України неможливо вирішити за допомогою миттєвих актів чи вжиття низки організаційно-правових заходів. Йдеться про необхідність розробки концептуальної схеми інвестиційного процесу, виходячи з реальних економічних та соціальних завдань, які може вирішити народногосподарський комплекс України. Варто надати інвестиційній діяльності характер процесу, який постійно зберігає динамізм відтворення капіталу. Це зумовлює розширення традиційних та розвиток нових джерел нагромадження.

Пожвавлення та підвищення ефективності інвестиційної діяльності в трансформаційній економіці України потребують комплексного підходу, який має ґрунтуватися на чітко визначених,

концептуально обґрунтованих напрямках впливу та частки втручання держави в інвестиційні процеси у взаємозв'язку з посиленням дієвості ринкового механізму саморегулювання [4, с. 117].

Враховуючи вищевикладене слід констатувати, що держава не може залишатися стороннім спостерігачем інвестиційних процесів, тому прерогативою державного регулювання з метою реалізації стратегічних пріоритетів і завдань економічного зростання та підвищення добробуту населення країни мають стати: проведення моніторингу та аналізу основних показників інвестиційної діяльності; створення системи державного нагляду та контролю, обґрунтування концептуальних основ та стратегії використання іноземних інвестицій, підвищення ролі внутрішніх джерел нагромадження суб'єктів господарювання для фінансування їх інвестиційних проєктів, визначення пріоритетних напрямків інвестування, якісна розробка проєктів та експертна оцінка об'єктів інвестування; визначення можливих джерел інвестування та оцінка їх ефективності, проведення рекламних кампаній тощо.

Список використаних джерел

1. Данілов О. Д., Івашина Г. М., Чумаченко О. Г. Інвестування : Навчальний посібник. Ірпінь, 2001. 377 с.
2. Щукін Б. М. Інвестування : Курс лекцій. К. : МАУП, 2004. 216 с.
3. Пересада А. А. Інвестування : Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2001. 251 с.
4. Борщ Л. М., Герасимова С. В. Інвестування: теорія і практика : Навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. К. : Знання, 2007. 685 с.

Клименко Олександр Васильович,
аспірант наукової лабораторії проблем
протидії злочинності Національної
академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Тіньова економіка поняття досить неоднозначне та багатогранне. До тіньового сектору відноситься як різноманітна нелегальна діяльність так і легальна але неофіційна або формально не зафіксована. Наявність тіньової економічної діяльності стає справжньою проблемою для державного регулювання, особливо в умовах значних потрясінь, оскільки знижує фіскальний потенціал, викривлює показники розвитку та ускладнює будь-які аналітичні

висновки щодо стану економічної системи. Відповідно питання дослідження тіньової економіки є особливо актуальним на сьогоднішній день. Несприятливі політичні, соціальні та економічні умови в Україні протягом 2014–2016 років, а також значна внутрішня міграція громадян з тимчасово окупованих територій, сприяли пришивдшеному зростанню рівня тіньової економіки.

Тіньова економіка – фактично не контролюване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей, тобто такі соціально-економічні взаємини між окремими громадянами, соціальними групами щодо використання діючих форм власності в корисливих особистих і групових інтересах, які приховуються від органів державного управління і самоврядування, громадськості. Вона містить у собі всі невраховані, нерегламентовані, відмінні від викладених у нормативних документах і правилах господарювання види економічної діяльності. З економіко-правового погляду це означає, що тіньова економіка охоплює не тільки корисливі економічні злочини, а й незлочинні корисливі економічні правопорушення і правомірну, але невраховану або невідконтрольну державі економічну діяльність [1, с. 92–93]. Запропоноване трактування категорії «тіньова економіка» враховує наступні суттєві її ознаки: незаконний характер діяльності; наявність стійких транспортно-логістичних та інших зв'язків; наявність економічного, природного, соціального та інтелектуального потенціалу й бази його використання. Тіньова економіка в Україні пройшла складний процес історичного розвитку, від явища кримінального характеру у сфері економічних відносин до системи складних соціально-економічних процесів періоду переходу до ринкових відносин [2, с. 76]. Відповідно, до основних принципів системності, можна стверджувати, що тіньова економіка є системою і при її вивченні необхідно використовувати системний підхід. Узагальнюючи наукові підходи вчених [3, с. 142], доцільно виділити наступні властивості тіньової економіки як системи:

взаємодія з зовнішнім середовищем, що виявляється через взаємозв'язок з офіційною економікою за допомогою легальних господарюючих структур, а також з інститутами держави і суспільства;

структурованість, що полягає в наявності стійких зв'язків і відносин суб'єктів тіньової економіки, які забезпечують її цілісність, тобто здатність до збереження її основних властивостей при різних внутрішніх і зовнішніх змінах;

ієрархічність (як різновид структурованості) – чітке підпорядкування елементів нижчого рівня вищому.

здатність тіньової економіки до самоорганізації та розвитку, участі у світових економічних зв'язках (за допомогою функціонування

офшорних компаній) [4, с. 84-85].

Тіньова економіка на сьогодні виступає як адаптивна система. Вона здатна швидко пристосовуватися до зовнішніх впливів (дії правоохоронних, контрольних, фіскальних, наглядових та інших органів), безупинно розвивається відповідно до загальних економічних принципів. Можна виділити чотири основні стадії еволюції тіньової економіки: зародження, розвиток, зрілість, занепад і зникнення, що відображають особливості як самої тіньової економіки, так і економічної системи, у рамках якої вона функціонує. Повністю ліквідувати тіньові економічні відносини не можливо. Разом з тим можна суттєво зменшити їх масштаби, обмежити найбільш небезпечні для суспільства форми [5, с. 11].

Для покращення стану економічної безпеки необхідно звернути увагу на всі можливі шляхи зменшення рівня тіньової економіки, а саме, виокремити основні пріоритети економічної стратегії в Україні, які сприятимуть детінізації української економіки у стратегічному вимірі [6]:

стимулювання інвестиційної діяльності, в тому числі через створення стимулів використання кредитних ресурсів та результатів діяльності на інвестування, розробку більш продуктивних технологій та інноваційну діяльність;

вдосконалення монетарної дисципліни, зокрема вагомим для розвитку економіки в цілому є доступність кредитування, чому має передувати скорочення розриву між рівнем ставок за депозитами і кредитами у додачу до зниження рівня ставок в економіці в цілому. Це своєю чергою можливо через забезпечення стабільності умов на фінансовому ринку, посилення стабільності банківської системи, а відтак підвищення довіри до фінансових посередників.

удосконалення системи регулювання фінансових ринків з точки зору контролю за дотриманням норм проведення фінансової діяльності, зокрема протидії непродуктивним потокам капіталу через схемні установи.

стабілізація умов оподаткування, зокрема у частині вирівнювання податкового навантаження, створення сприятливих умов для ведення економічної діяльності через стабілізацію законодавчого регулювання системи оподаткування, спрощення системи справляння податків, підвищення ефективності діяльності з адміністрування податків;

підвищення ефективності антикорупційних заходів, зокрема посилення контролю над виконанням програм та законодавства направлено на боротьбу з корупцією, спрощення системи ліцензування економічної діяльності та зниження рівня бюрократичних процедур на всіх рівнях економічної системи.

удосконалення методик та повноцінне переведення системи державного регулювання на електронний інструментарій податкової звітності та закупівель.

здійснення інших заходів спрямованих на контроль за здійсненням та виявленням корупційних правопорушень (реєстрація та ведення статистики щодо осіб які здійснили правопорушення та обмін інформацією між відомствами, захист громадян які сприяють викриттю корупційної діяльності).

Проаналізувавши залежність між рівнем тіньової економіки та рівнем економічної безпеки можна стверджувати, що вона є дійсно суттєвою. Відтак, однією з найбільш серйозних загроз, яка виникає для національної економічної безпеки при розширеному відтворенні є саме тіньова економічна діяльність. Використання отриманих результатів на практиці дає можливість нагромадження необхідного обсягу інформації для розробки і прийняття рішень в області забезпечення економічної безпеки України. Однак, проведення подальших досліджень у напрямі оцінки рівня економічної безпеки з врахуванням ресурсно-енергетичної безпеки, форс-мажорних обставин, соціальної, інноваційної, зовнішньоторговельної складових дозволить покращити результати моделювання.

Список використаних джерел

1. Зянько В. В. Тіньові доходи та шляхи їх зменшення в Україні. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 1. С. 92–93.
2. Засанська О. В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 5. С. 76–84.
3. Економічна безпека: навч. посіб. / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.; за ред. О. М. Джузі. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
4. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ: Вид-во НІСД, 2016. 576 с.
5. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов. Київ: НІСД, 2015. 96 с.
6. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: монографія / за ред. О. В. Черевка. Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А., 2014. 442 с.

Литвяк Андрій Олегович,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Формування нової системи суспільних відносин, що розпочалося після розпаду радянської тоталітарної держави, супроводжується глобальними демократичними перетвореннями. Становлення України як самостійної європейської країни актуалізувало, зокрема, необхідність перебудови та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. У зв'язку із цим прийнято Закон України «Про Національну поліцію», що був спрямований змінити не лише структуру органів внутрішніх справ, а й ставлення населення до правоохоронної системи загалом. Це один з найпрогресивніших кроків на шляху до розбудови демократичної держави й становлення громадянського суспільства.

З огляду на зазначене, постало завдання кардинально переформатувати роботу правоохоронців за напрацьованими зразками передового досвіду іноземних країн. Найкращі здобутки в цій сфері є підґрунтям для розроблення вітчизняних методів і критеріїв діяльності патрульної поліції. Основою будь-якої професійної структури є людина, наділена особливостями, тому процеси адаптації до складних умов праці й застосування отриманих знань і досвіду на практиці потребують значних зусиль, коли важливо не тільки засвоїти певні алгоритми професійної діяльності, а й сформувати професійну готовність до неї в працівників поліції.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII [1], Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, безпеки дорожнього руху. Патрульна поліція, як підрозділ НП України, здійснює цілодобове патрулювання території, а також перша реагує на виклики телефону «102», в яких йдеться про вчинення правопорушень, та здійснює поліцейське піклування, якщо в тому є необхідність.

У професійній діяльності мають місце дефіцит часу, інтелектуальні та фізичні перенавантаження, порушення природного режиму дня, сну і відпочинку, викликані: наявністю правової (процесуальною) регламентації термінів виконання службових завдань, значним відволікання фахівців на виконання непритаманних функцій чи на участь у загальних заходах, наявністю застарілої форми аналізу результатів професійної діяльності, дефіцитом інформації в швидкозмінюваних умовах, неможливістю повного прогнозування змін оперативної обстановки та стану злочинності, що призводить до нерівномірного навантаження фахівців у різні періоди часу.

З моменту першого дня виходу на службу поліцейські залучаються до професійної правоохоронної діяльності – складної, полімотивованої, багатоозначової системи, в якій інтегруючим компонентом, суб'єктом, що здійснює юридичні, психологічні та інші заходи впливу на об'єкт у точній відповідності з законом, забезпечує успішність її функціонування, виступає особистістю. Тому однією з умов ефективної правоохоронної діяльності виступає високий професіоналізм працівника – інтегральна характеристика особистості, що визначає міру оволодіння нею змістом, засобами та способами вирішення професійних завдань. Крім цього, професіоналізм характеризується гармонійним співвідношенням мотиваційної та емоційно-вольової сфер особистості [2].

Діяльність патрульної поліції перебуває у взаємодії систем «людина – право». До чинників професійного характеру цієї системи слід, насамперед, слід віднести:

– правову регламентацію дій. Вся діяльність патрульного поліцейського чітко регламентується законами та підзаконними актами. Дана регламентація має стримуючий характер, що забороняє правоохоронцю використовувати свій статус з корисливих мотивів. При цьому слід зазначити, що всі ці норми є обов'язковими для виконання суб'єктом поліцейської діяльності, але ця обов'язковість досить «двокая». З одного боку, нормативність є стримуючим чинником, який не дозволяє службовцю виходити за «рамки» дозволеного та не прикриватися своїм статусом представника виконавчої влади (перевищення влади, корисливі мотиви тощо). А з іншого, для патрульного ця нормативність може стати певним бар'єром при виконанні тих чи інших завдань;

– наявність владних повноважень. Поліцейський, який наділений статусом представника виконавчої влади перебуває в стані підвищеної відповідальності, що інколи може призвести до перевищення своїх повноважень та зловживання своєю владою.

Через постійне зростання криміногенності, відсутність впевненості в результативності своїх дій, нестабільність оперативної обстановки патрульні перебувають в напрузі, яка не дозволяє їм переключатися на інші справи та не дає повністю розрядитися та відпочити. Такі чинники є постійними. Періодичні чинники, які представлені і негативним кліматом в колективі, і недостатнім матеріальним забезпеченням, і надмірним навантаженням сприяють надмірній перевтомі та зміні основних мотивів до праці. Чинники, що діють короткочасно викликають різкий бурхливий стан напруженості (тривогу, неспокій), який за короткий час зникає після їх дії на людину. Прикладом може виступати суперечка з громадянином, непорозуміння з колегою тощо [3, с. 280].

Таким чином, варто констатувати, що головним блокувачами на шляху продуктивного професійного становлення є: зниження мотивації до професійної самовіддачі після ознайомлення з реаліями практичної діяльності; значні фізичні і моральні навантаження; надмірне чи невиправдане застосування керівниками стимулювання діяльності негативного характеру при зниженні значущості форм позитивного стимулювання; відсутність перспектив професійного зростання; активна протидія окремих осіб із застосуванням корумпованих зв'язків, зброї, прямого фізичного опору.

Реалізація працівниками патрульної поліції професійних завдань здійснюється не просто в складних, а переважно в екстремальних умовах. Негативними наслідками цього стали висока плинність, нестача кадрів, збільшення кількості дисциплінарних порушень, зловживання службовим становищем. Подолання цих негативних явищ та тенденцій потребує, серед іншого, налагодження системи ефективної професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України.*

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Особливості професійної діяльності офіцерів-оперативників Державної прикордонної служби України. *Інтернет ресурс.* URL: https://otherreferats.allbest.ru/psychology/00285520_0.html.

3. Литвин В. В. Формування та розвиток професійної компетентності патрульного поліцейського. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2018. № 1 (106). С. 277–287.

Зубкова Анна Дмитрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Кожен із нас хоч раз ставав свідком того, як батьки кричать на своїх дітей або один з подружжя лається на другого на вулиці, в магазині чи в будь-якому іншому громадському місці. Більшість людей навіть не звертають увагу на подібні ситуації або вважають це нормою, проте ніхто не здогадується, що відбувається за замкненими дверима будинку простої, на перший погляд, родини. І здавалося б життєрадісна та комунікабельна жінка насправді може страждати від побоїв чоловіка, дитина – від постійних криків чи заборон, а мужній чоловік – від дорікань своєї коханої. Все вищеперелічене є проявами домашнього насильства, з яким, на жаль, багато людей стикаються у повсякденному житті.

Доволі часто можна почути, що домашнє насильство порівнюють з «пандемією», яка інфікувала весь світ. Задля боротьби та викорінення цього явища 7 квітня 2011 року була ухвалена Стамбульська конвенція (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами), яку 20 червня 2022 року було ратифіковано в Україні.

Щодо нашого законодавства, то 7 грудня 2017 року був прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». У ст. 1 даного нормативно-правового акту вказано, що домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Згідно зазначеного вище визначення, випливає, що існує чотири форми домашнього насильства:

1. Економічне насильство - форма домашнього насильства, що включає

2. умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

3. Сексуальне насильство - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

4. Психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

5. Фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [1].

У 2019 році відбулися зміни у кримінальному законодавстві, в результаті чого КК України було доповнено статтею 126-1, яка передбачає настання відповідальності за домашнє насильство [2].

Існує теорія, що домашнє насильство поширене лише в родинах, які належать до маргіналізованих груп населення, але це далеко не так, оскільки досить часто до правоохоронних органів звертаються люди, які проживають у зразкових родинах із достатнім рівнем життя та матеріальним становищем. Із цього випливає, що від даного виду кримінального правопорушення страждають абсолютно всі верстви населення, а жертвою може стати будь-хто.

Слід детальніше розібратися, хто найбільш схильний потерпати від домашнього насильства, тому варто скласти психологічний портрет таких осіб. Відповідно до статистичних показників у 2020 році було

зафіксовано

180 921 звернень від жінок, 7 676 — від чоловіків та 2 756 — від дітей. Отже, найбільш вразливими є жінки [3]. Стати жертвою домашнього насильства може жінка будь-якої національності, з будь-яким рівнем освіти, матеріального становища та займати різне положення у суспільстві. Єдине, що має значення і впливає на віктимізацію – це психологічні особливості особи.

Жінки, які найчастіше піддаються домашньому насильству мають низький рівень самооцінки і не впевнені у власних силах. Їм постійно здається, що приниження і дорікання з боку чоловіка – нормальне явище, яке не шкодить, а навпаки допомагає перебувати в тонусі. Більшість дівчат, що опинилися в подібній ситуації є матеріально залежними від коханих і тому вважають, що краще терпіти будь-які знущання, ніж вибратися зі скрутного становища. Такою є категорія жінок, що бояться звертатися за допомогою до правоохоронних органів через погрози чоловіка, або розповідати родичам, друзям чи знайомим про домашні тортури, оскільки бояться осуду з боку суспільства. Доволі часто трапляються ситуації, коли жінка продовжує терпіти приниження та навіть побої через дітей, яким буцімто потрібен батько, не усвідомлюючи того, що такими діями не лише створює загрозу їх здоров'ю і життю, а й позбавляє щасливого, спокійного дитинства. Тому такі жінки постійно виправдовують вчинки чоловіка і намагаються переконати себе в тому, що перебувають у здорових відносинах або ж насправді причина в них самих і треба змінювати щось в собі, щоб стати кращою для свого благовірного. Жінки, які одразу помічають будь-які прояви насильства у свою адресу і не погоджуються терпіти психологічний тиск, образи, побиття, мають набагато більше шансів на щасливе майбутнє не тільки для себе, а й нації в цілому, оскільки своїм прикладом демонструють психологічну стійкість та самоповагу.

Ідентичний психологічний портрет мають і чоловіки, які були жертвами домашнього насильства. Близько 65 % чоловіків у дитинстві потерпали від приниження, утисків, заборон, образ, ляпасів і стусанів матері, батька, мачухи чи вітчима. І приблизно 15 % зіштовхнулися з такою ж проблемою у дорослому житті, але вже з боку дружини [4]. Отже, існує причинно-наслідковий зв'язок між тим, що відбувалося в житті дитини та тим, що дорослий відчуває зараз. Тому кожен повинен подбати про майбутнє своїх дітей і не допустити їх перебування у токсичному середовищі.

Підсумувавши вищевикладене, слід зробити висновок, що будь-яка форма домашнього насильства в родині негативно відображається

на моральному і фізичному здоров'ї людини. Жертвами можуть бути не тільки жінки, а й чоловіки та діти різних вікових категорій. Варто також додати, що людям, які постраждали від тортур та знущат з боку членів їх сім'ї, варто надавати якісні й кваліфіковані психологічні консультації, що в майбутньому допоможуть уникати потрапляння в подібні ситуації.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р., № 2229-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р., 2341-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. В Україні зафіксували понад 200 тисяч звернень про домашнє насильство у 2020 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayini-zafiksuvali-ponad-200-tisyach-zvernen-pro-domashnye-nasilstvo-u-2020-roci>.

4. 65 % українських чоловіків у дитинстві були жертвами домашнього насильства – соопитування Amnesty International. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainski-choloviky-zhertvy-domashniohonasylstva/31328625.html>.

Євсєнкова Катерина Андрійвна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ

Передпідлітковий та підлітковий вік є критичними періодами розвитку і формування особистості, навичок комунікації та взаємодії з навколишнім середовищем. Тим часом булінг є достатньо поширеним явищем, яке негативно впливає на всі сфери життя, а також на майбутнє. Враховуючи, що кожна людина є структурною одиницею суспільства питання булінгу по відношенню до неї являється проблематикою, яка перешкоджає здоровим міжособистісним стосункам.

Булінг – це повторюваний акт агресії, спрямований на навмисне фізичне чи психічне заподіяння шкоди іншій людині, включаючи

фізичну, вербальну, економічну, сексуальну та кіберагресію [3]. Одним із центральних механізмів булінгу є тривога соціального відчуження, яку можна пом'якшити, викликаючи презирство. Ця зневага до когось чи чогось може бути виражена поведінкою, яка, наприклад, принижує, тривіалізує або змушує людину почуватися невидимою, завдає шкоди людині чи майну, зловживає профілями в соціальних мережах або поширює принизливі повідомлення через технологічні комунікації.

За результатами досліджень, проведених ЮНІСЕФ у 2019 р., встановлено, що в Україні 67% дітей у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу; 24% дітей стали жертвами булінгу; 48% дітей нікому не розповідали про випадки булінгу; 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе; більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти [3]. Детермінанти булінгу мають різну природу через наявність прогилежних за характеристикою ролей. Необхідно виходити як з особистості булера, так і жертви, а також враховувати інші соціальні чинники.

Найбільш прямий вплив на існування булінгу серед молоді відбувається всередині мікросистеми, яка складається з окремих осіб або груп осіб у безпосередніх умовах (наприклад, вдома, у школі), з якими молодь взаємодіє. Аналіз мікросистемного рівня свідчить про те, що оцінка факторів ризику поведінки знущань повинна враховувати стосунки між батьками та молоддю, насильство між батьками, стосунки з однолітками, зв'язок між школою та шкільне середовище [1].

Належна оцінка шкільного середовища має ключове значення для профілактики, оскільки цькування трапляється в школі. Багато досліджень показують, що атмосфера в школі є важливою контекстуальною змінною, яка впливає на розвиток булінгу та його наслідкові показники. Чим більше учнів має прямий (жертви та кривдники) або опосередкований (спостерігачі) контакт із булінгом, тим небезпечніша школа [2].

Аналізуючи групу соціально-психологічних чинників, з'ясуємо, що за даними наукових досліджень, схильність до насильства залежить від того, в якій сім'ї виховувалася дитина. Дослідники процесу соціального навчання дійшли висновку, що жорстоке поводження з дитиною у сім'ї призводить не тільки до здійснення агресивних вчинків цією дитиною при спілкуванні з однолітками, але й до розвитку агресивності, схильності до насилля та жорстокості у зрілому віці. Як зазначають науковці, в поведінковому

репертуарі таких дітей відсутні «сценарії» конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій. Якщо ж дитина боїться ображати дорослого, то переносить агресію на слабшого [5, с. 33].

Також варто зазначити щодо індивідуально-психологічних особливостей особистості, які залежать від мотивів діяльності, рівня сформованості здібностей, особливостей темпераменту і характеру. Отже, існують передумови для виникнення і розвитку шкільного насильства, зосереджені у стійких рисах характеру і схильностях людей. Схильність до насильства може обумовлюватися психологічними проблемами, які переживає людина, кризовими періодами онтогенезу, кризовими ситуаціями повсякденного життя. Є періоди вираженої агресивності дитини, що порушують її гармонійні відносини з оточенням, що в основному співпадають з моментами її найбільшої емоційної лабільності, з переживанням вікових афективних і особистісних криз. Схильність до шкільного насильства певною мірою залежить від агресивності особистості. Це індивідуально-психологічна риса, що виявляється у готовності до агресії. Тобто це – готовність до агресивних дій щодо іншого і щодо себе. Вважається, що можна в такому випадку говорити про потенційно агресивне сприймання та потенційно агресивну інтерпретацію як про стійкі особистісні риси світосприйняття і світорозуміння [4, с. 30].

Достатньо сильно на дітей впливають засоби масової інформації. У деяких зарубіжних дослідженнях доведено, що в найпопулярніших телевізійних програмах на кожну інформаційну годину припадає в середньому біля дев'яти актів фізичної і восьми актів вербальної агресії. Зазначимо, що ЗМІ демонструють моделі агресивної поведінки як своєрідної норми, як засіб досягнення мети. Засвоєння агресивної поведінки підкріплюється пропагандою насилля, що спотворює систему духовних цінностей (культ сили, прагнення до влади), породжує відповідні соціальні установки (уявлення про те, що світ жорстокий і повний насилля тощо) [5, с. 35-36].

Отже, проведений аналіз причин та умов виникнення булінгу свідчить про наявність ряду зовнішніх та внутрішніх факторів, які у своєму комплексі створюють несприятливий суспільний клімат та має вираження у негативних наслідках. Оцінка детермінантів булінгу демонструє необхідність подальшого кримінологічного вивчення даного соціального явища, а також необхідність його своєчасного виявлення та швидкої протидії для попередження непоправних наслідків. Через різноманітність детермінантів виникнення булінгу діяльність громадянських організацій, шкіл, держави та сім'ї повинна бути спрямована на підвищення уваги до такої проблематики.

Список використаних джерел:

1. Baldry, A.C. (2003) Bullying in School and Exposure to Domestic Violence. *Child Abuse & Neglect*, 27, 713-732. URL: [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(03\)00114-5](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(03)00114-5) (дата звернення: 23.05.2022)
2. Hong, J.S. and Espelage, D.L. (2012) A Review of Research on Bullying and Peer Victimization in School: An Ecological System Analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 17, 311-322. URL: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.03.003> (дата звернення: 23.05.2022)
3. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України. 2019. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine> (дата звернення: 23.05.2022).
4. Запорожець А. К., Миронюк Т. В., Левченко Ю. О. Булінг в Україні: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Київ : НАВС, 2020. 136 с.
5. Юрчик О.М. Психологічна профілактика шкільного насильства в початкових класах : дис. ... канд. Псих. Наук : 19.00.07 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. 328 с.

Коломіць Ангеліна Романівна,
здобувач ступеня освіти магістр
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВИ ВТЯГНУТОЇ В ДИТЯЧУ ПОРНОГРАФІЮ

З технологічним розвитком суспільства з'являються нові види загроз для статевої сфери особи загалом і дітей зокрема у вигляді широкого розповсюдження дитячої порнографії, створення у соціальних мережах груп, що посягають на статеву недоторканність, свідомість дитини, поширення заражених додатків і мережевих вірусів. Особливе занепокоєння викликають масштаби створення та розповсюдження дитячої порнографії, що становить підвищену суспільну небезпеку, адже здійснюється безпосередній шкідливий вплив на нормальний статевий розвиток дитини, а також на формування моральних цінностей. На цей час за оцінками зарубіжних експертів дитяча порнографія за прибутком посідає у світі третє місце

після торгівлі наркотиками і зброєю. Зауважимо, що 68 мільйонів пошукових запитів на день у мережі Інтернет пов'язані з порнографією (у тому числі дитячою) [1].

Проблема дитячої проституції притаманна будь-якій країні незалежно від її географічного розташування, соціально-економічного рівня розвитку та політичної системи управління тощо. Наприклад, за даними опитування в Таїланді, 92% дітей, що розмовляли в чаті, мали запрошення поговорити про секс. 20% дітей віком від 7 до 11 років, які спілкувалися в чаті, відзначили травмуючий досвід, коли вони зіткнулися з нецензурною лексикою (34%) та коли їм запропонували переслати матеріали про насильство чи секс (66%). У 58% випадків зустріч з «другом» була неприємним сюрпризом, тому що діти зрозуміли, що їхній віртуальний «друг» брехав про себе [2, с. 53]. Україна не є винятком, що підтверджують результати дослідження Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Комплексна оцінка масштабів продажу дітей, дитячої проституції та порнографії в Україні». Дослідження, проведене Центром соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, виявило, що з опитаних дітей віком 14–18 років 11% показували своє голе тіло; 7,8% – займалися сексом за певну плату; 3,2% – погоджувалися сфотографуватися або знятися у фільмі в оголеному вигляді [3]. У зв'язку з тим, що дитяча порнографія в мережі інтернет розповсюджується легко, швидко та дешевше, ніж цифрове телебачення, то в основному злочинці й використовують саме її. З іншого боку, інформаційно-комунікаційні технології можуть використовуватися і для встановлення контакту із дітьми, дуже часто з метою подальшої сексуальної експлуатації. Слід враховувати, що це зробити досить просто, оскільки сучасні діти не розділяють світ на цифровий (віртуальний) та реальний, інтернет все частіше стає засобом їх соціалізації. Зокрема, реєстрація у соцмережах – це наслідок природньої потреби дитин. Підтвердженням цьому є результати проведеного фахівцями Державного науково-дослідного інституту МВС України, анкетування учнів закладів загальної середньої освіти м. Києва та Київської області, де більшість школярів (51,6%) вказали, що спілкуються в Інтернеті всіма можливими способами [4, с. 260].

Основною небезпекою є те, що велика ймовірність під час віртуального знайомства та спілкування стати жертвою шантажу, переслідувань, залякувань, сексуальних домагань, схилення до самогубства тощо. Ситуація ускладнюється ще й тим, що діти через свій вік, відсутність життєвого досвіду та стійкої здатності критично мислити легко йдуть на контакт у соцмережах, повідомляють особисту

інформацію, діляться власними фото (часто відвертого характеру) тощо. Підтвердженням є відповіді учнів закладів загальної середньої освіти, де більшість (66,1%) зазначили, що готові повідомити новому віртуальному другу про свої інтереси та захоплення; 55% – назвуть своє ім'я та/або прізвище; трохи більше – 23% – готові вислати власні фото (до речі, більшість з них – дівчата); 12,5% – залишать свій номер телефону, близько 10% (9,4%) можуть повідомити номер школи, де навчаються [4, с. 260].

Останніми роками в мережі Інтернет дуже розповсюджені такі явища, як секстинг (інтимне листування) та грумінг (входження в довіру до дитини з метою подальшої особистої зустрічі для вступу в сексуальні відносини, експлуатації чи шантажу). Також діти стають жертвами секстингу, тому що не вбачають в цьому реальної загрози, вважаючи це нешкідливим, простим способом отримання компліментів на рахунок своєї зовнішності за допомогою схвальних коментарів чи «лайків». Але досить часто жертва примушується до участі в порнографічних сценаріях через шантаж із використанням інформації, яка попередньо зібрана про неї в Інтернеті – такого висновку дійшли у своєму дослідженні С.В. Демедюк та Т.С. Демедюк [5, с. 279]. Батьки досить часто не володіють інформацією ні про те, які сайти відвідують діти, ні про труднощі, що виникають у дітей в мережі інтернет. Тому протиправні посягання щодо неповнолітніх з використанням мережі Інтернет характеризуються високим рівнем латентності.

Враховуючи останні події в світі, понад 1,5 мільярда дітей та молодих людей у світі постраждали від закриття шкіл, через розповсюдження пандемії. Багато з них проводили навчання та і загалом більше спілкувалися в Інтернеті. Оскільки діти проводять більше часу на віртуальних платформах, вони можуть стати вразливішими до сексуальної експлуатації та активних спроб віртуального знайомства та залицяння через Інтернет. Через збільшення часу, який діти проводять онлайн, та послаблення контролю з боку дорослих ризик натрапити на потенційно шкідливий та насильницький контент, а також стати жертвою злочинних посягань в разі збільшується. Одночасно для людей із сексуальними девіаціями, зокрема педофілів, з розвитком інтернет-технологій спростились та розширились можливості: 1. для отримання сексуального задоволення у зв'язку з легкодоступністю порно-контенту; 2. для встановлення контакту із дітьми.

Будь-яка дитина, у якої є доступ до Всесвітньої мережі, може стати потерпілою від протиправних (злочинних) посягань, але, на

думку фахівців (зокрема психологів та педагогів), найчастіше жертвами дитячої порнографії стають три категорії дітей: 1. довірливі (інфантильні) діти. Багато з них із захопленням приймають пропозицію «знятись у кіно» та йдуть із незнайомцями. Інші з меншим захопленням погоджуються погратися з дорослим чоловіком в «лікарню» чи у щось, що дозволяє оголитись. Деякі дорослі використовують Інтернет, де під виглядом ровесників зав'язують віртуальну дружбу, а потім запрошують на реальне побачення. Саме такі діти частіше за все стають жертвами сексуального насильства, усвідомлюючи тільки в останній момент, що відбувається насправді; 2. викрадені діти. Якщо «довірливих» дітей, особливо таких, що зіграли у «лікарню» так і не усвідомивши, що відбулося, переважно відпускають, то викрадених дітей часто перетворюють на малолітніх секс-рабів, регулярно гвалтуючи перед камерами. Утримуються такі діти переважно в жахливих умовах, де не отримують навіть необхідної їжі; 3. діти з неблагополучних родин – категорія, доволі характерна для України. Одних батьки продають за пляшку горілки, інші заради швидкого прибутку готові на ризиковані вчинки, особливо не задумуючись про наслідки [2, с. 51].

Отже, враховуючи вищеперераховане, можемо зробити висновок, що будь-яка дитина може стати жертвою сексуальних домагань чи бути втягнутими в порнографію. З метою зменшення такого ризику батькам слід більше приділяти уваги своїм дітям, цікавитись їхнім життям та контролювати доступ до інтернету і певних сайтів.

Список використаної літератури:

1. Новинар: Чому українські діти легко стають жертвами порно індустрії. URL: <http://news.bigmir.net/ukraine/146702> (дата звернення: 11.06.2020)
2. Сексуальне насильство над дітьми: причини, наслідки, профілактика : інформ.-метод. посібник / Автори-упоряд. Цюман Т. П., Малієнко Ю. М.; За заг. ред. Цюман Т.П. К.: ФОП Пономаренко Я.М. 2011. 76 с.
3. Україна увійшла в п'ятірку країн-виробників дитячої порнографії. Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства». URL: <https://rescentre.org.ua/novyny/ukraaina-uviiishla-v-piatirku-kraiin-virobnikiv-ditiachoi-pornografiii> (дата звернення: 20.07.2020).
4. Лубенець І.Г., Толочко Г.В., Наумова Г.В. Інтернет-ризик та загрози щодо неповнолітніх користувачів: кримінологічний аспект (ч. 1). Наука і правоохорона. 2020. № 1. С. 258–264.

5. Демедюк С.В., Демедюк Т.С. Небезпечний порнографічний контент в інтернеті як проекція розладів особистості розповсюджувача дитячої порнографії. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Том 68. №6. С. 278–290.

Дич Вікторія Георгіївна,

здобувач ступеня освіти магістр
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ВИКТИМОЛОГІЯ ПИЯЦТВА ТА АЛКОГОЛІЗМУ

«Зелений змії», «напої богів» або «викрадач розуму» - саме так називали алкоголь в давнину. Вживання алкоголю є однією з чи не найважливіших проблем сьогодення, що стоїть на одному щаблі з наркотиками, ігроманією та токсикоманією. Доречно зазначити, що вживання алкоголю в нашому суспільстві стало популярною традицією, як серед молоді, так і серед старшого покоління.

Слід зазначити, що під дефініцією поняття «пияцтво» варто розуміти систематичне, надмірне споживання спиртних напоїв, що знижує рівень соціальної активності особи та негативно позначається на здоров'ї людини. Алкоголізм – важке захворювання, яке викликається систематичним і тривалим зловживанням спиртними напоями, що характеризується фізичною потребою, потягом до алкоголю, залежністю від нього[1]. З кожним днем вживання алкоголю набирає все більшої популярності серед населення, особливо, серед молодого покоління. У середньому, перша спроба вживання алкогольних напоїв в Україні припадає на 14 років. Підлітки починають вживати алкогольні напої, наслідуючи девіантну поведінку дорослих людей, вони часто обирають алкоголь як можливість отримати швидкий ефект, а дорослі у свою чергу при виникненні певних життєвих проблем. Є досить багато причин потрапити в залежність від спиртного, а саме: недостача тепла від батьків, наявність конфліктних ситуацій, занадто багато контролю і опіки. Чимало підлітків пробують спиртне, але залежність виникає не в усіх, тобто алкоголь порівняно з іншими психотропними речовинами, дуже складний, тому що спектр залежностей від них різноманітний і ефекти люди отримують різні.

Основними причинами надмірного вживання алкоголю, як правило є: вживання алкоголю в кризових ситуаціях, що має на меті зняти стрес, а також відволікає від соціальних проблем; для багатьох

людей вживання алкоголю є традицією; для підлітків це спосіб відчутти себе дорослим[2].

Узагальнений аналіз судової практики свідчить про те, що алкогольне сп'яніння є причиною вчинення таких небезпечних кримінальних правопорушень, як: тілесні ушкодження, зґвалтування, вбивства. Так, під впливом алкоголю вчиняється приблизно 2/3 умисних тяжких кримінальних правопорушень проти особи: убивств – 43,2 %, зґвалтувань – 44,3%, нанесення тяжких тілесних ушкоджень – 35 %; третина – хуліганських проявів. У дев'яти випадках із десяти хуліганство вчиняється особами на підпитку. [3]

Залежно від характеру злочинного діяння суд може не визнати стан алкогольного сп'яніння як обставину, що обтяжує відповідальність, лише у випадках, коли вчинення кримінального правопорушення особою в стані сп'яніння не вплинуло на ступінь суспільної небезпечності вчиненого або не пов'язано з наслідками, що настали, а також з врахуванням особливих умов, за яких винний опинився в такому стані (наприклад, при доведенні неповнолітнього дорослою особою до стану сп'яніння).

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, підлягає кримінальній відповідальності за статтею 21 Кримінального Кодексу України. Вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів належить до переліку обставин, що обтяжують покарання (пункт 13 частини першої статті 67 Кримінального Кодексу України)[4].

Віктимологія пияцтва та алкоголізму полягає в тому, що осіб які вживають алкоголь, можна віднести до групи з підвищеним ступенем віктимності, тобто вони є потенційними жертвами. Слід зазначити, що психіка особи, що вживає алкоголь на постійній основі відрізняється ослабленою діяльністю нейронних зв'язків. Особа стає легковажною, зухвалою, егоїстичною, провокує конфлікт або створює конфліктну ситуацію). Зазвичай вони стають жертвами таких злочинних діянь, як: пограбування, розбійні напади, зґвалтування, хуліганські дії. Неспроможність жертв через свій безпорадний стан (алкогольне сп'яніння), в якому вони перебувають майже постійно, або досить довгий проміжок часу (запої) чинити опір злочинним діям або намірам, що направлені на досягнення злочинного результату. Вона стає легковажною, цинічною, зухвалою, егоїстичною і не стримує себе в поведінці (провокує конфлікт або створює конфліктну ситуацію).

Отже, глибоке знання причин та умов пияцтва та алкоголізму є досить необхідним, для проведення ефективної боротьби з цим

явищем, визначення пріоритетів та розробки дійових заходів для подолання цього стану. Доцільно зауважити, що цю проблему не можуть вирішити тільки правоохоронні органи, оскільки це стосується всього суспільства, і тільки від нас самих залежить подальша доля вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел:

1. Кримінологічна віктимологія: Посібник / За заг. ред. професора О.М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – 416 с
2. Юрій М.Ф. Людина і світ: підручник / М.Ф.Юрій.- Київ: Дакор. - 2006. - 460с
3. Кононенко В.И., Маляренко В.И. Пьянство и преступность. – К.: Политиздат Украины, 1988. – С. 13.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 11 жовтня 1985 року №7 «Про практику застосування Верховними судами України законодавства, спрямованого на подолання пияцтва і алкоголізму, викоренення самогонваріння, електронне джерело доступу - [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-85#Text>]
5. Кримінальний кодекс України, електронне джерело доступу – [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>]

Котьяш Іванна Леонтіївна,
здобувач ступеня освіти магістр
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ПЕДОФІЛІЯ ЯК ПСИХІЧНЕ ЗБОЧЕННЯ ТА ВИЯВ НАСИЛЬСТВА

На даний час, залишається поза гласністю тема про жіночу педофілію. Дедалі частіше в просторах засобів масової інформації можна прочитати про чоловічу педофілію, а про конкретний вид педофілії чомусь складно знайти якусь інформацію. Таке відхилення характерне для порівняно малої кількості людей. До того ж, не кожен педофіл – гвалтівник. Педофілія у жінок зустрічається в кілька разів рідше, ніж педофілія у чоловіків - можливо це пов'язано з тим, що чоловіки менше схильні стримувати свої болючі прагнення.

Взагалі під дефініцією поняття «педофілія» слід розуміти вид сексуальної девіації, який полягає у потязі до дітей, і не дивно, що воно може бути властиве як чоловікам, так і жінкам. В українському законодавстві явище педофілії характеризується статтею 156 Кримінального кодексу України «Розбещення неповнолітніх», також сюди можна додати ст. 155, та ч. 4 ст. 152 та ст. 153 КК України [1].

Чомусь ні в кого не виникає питань щодо суспільної небезпечності подібних діянь та необхідності покарання особи, що їх вчиняє. Тому доречно зауважити, що під дефініцією даного поняття слід розуміти психосексуальний розлад, який зазвичай стосується дорослих та характеризується сексуальним інтересом до дітей. Будучи порушенням сексуальної орієнтації людини, педофілія може виражатись у досить різноманітних формах – від звичайних фантазій до статевих контактів та жорстоким вбивством після них, від легких обіймів дитини до пестощів, мастурбації, анального або геніального контакту. Широке розуміння педофілії визначається як статевий потяг до дітей [2, с. 116].

У міжнародній класифікації хвороб це захворювання розглядається як розлад сексуальної переваги. Замість нормального потягу до людей свого віку педофілів тягне до хлопчиків або дівчаток (а іноді і тих, і інших разом узятих) віку 6-13 років (ці цифри можуть варіюватися). У разі жіночої педофілії зазвичай мова йде про вступ у контакт з юнаком пубертатного періоду 13-17 років. Досить поширеною є тема про те, що про жіночу педофілію мовчать з однієї простої причини: коли жінка вступає у зв'язок з хлопчиком, тут все виключно добровільно. Саме тому хлопчиків після таких контактів не вважають потерпілими, та й вік їх вже цілком свідомий. Крім цього, педофілія може вилитися і в просте спілкування з дітьми або спілкуванням з ними в інтернеті. Досить часто особа-педофіл виправдовує свої дії «освітньою» метою, сексуальним задоволенням, яке отримує дитина або ж провокативними діями з боку дитини, які є підбурюючими. Досить часто у потерпілих від таких дій травмується психіка, яка і без цього ще не повністю сформована, та цим же може бути спричинена наявність сексуальних збочень, які можуть проявитись одразу ж або через невизначений проміжок часу [3, с. 79]. Дуже важко виявити особу, яка має схильність до педофілії, а навіть якщо і так, то досить вдало та вміло може це приховувати. Тоді типові розмови з психологами чи масові заклики стосовно протидії педофілії є взагалі позбавленими будь-якого масового впливу.

Правоохоронні та законодавчі органи почали активно піднімати це питання лише декілька років тому, коли кількість жертв педофілів почала зростати. Доречно зауважити, що 2019 рік був досить плідним у цьому напрямку, наприклад, у грудні Верховна Рада схвалила законопроект, яким було запроваджено єдиний реєстр педофілів. Важливим законодавчим актом також є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, яка ратифікована Верховною Радою України від 20 червня 2012 року. Зокрема, статті 18, 22 та 23 цієї Конвенції [4].

Окрім реальної педофілії, суспільство протягом тривалого часу все більше привертає увагу до випадків віртуальної педофілії, яких стає все більше по всьому світу. Психологічний портрет педофіла мало

чим відрізняється від портрета того, хто має інцестні стосунки. Середній вік - переважно за 25 років. Здебільшого, це чоловіки, які незадоволені сексуальними стосунками з жінками, побоюються їх і не мають досвіду партнерства з ними. Крім того, це нереалізовані в сімейних та професійних ролях, невдоволені інтимним життям та своїм соціальним статусом люди.

Підводячи підсумок, слід, безумовно, погодитися з думкою більшості вчених-кримінологів про актуальність, беззаперечну значущість і перспективність подальших досліджень даної тематики, оскільки у зв'язку з цим можна висунути концептуальне положення теоретичного і практичного плану щодо існування взаємозв'язку між жертвою кримінального правопорушення і злочинцем. Ці два поняття є найтиповішим проявом філософського закону єдності та боротьби протилежностей. Вони взаємозалежні, взаємообумовлені і взаємовиключні. І саме в розгляді цих характерних ознак криється необхідність подальших фундаментальних кримінологічних досліджень жертви кримінальних правопорушень в контексті як її віктимності, так і оптимізації шляхів протидії педофільї.

Список використаних джерел

1.Кримінальний кодекс України, електронне джерело доступу – [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>].

2.Стальбовский В.В. Криминологическая характеристика преступника-педофила. Вестник Академии МВД Республики Беларусь. 2017. №1(33). с. 114–121.

3. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінальноправової характеристики): практичний poradник. Сєвєродонецьк : ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.

4.Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007.

Федорко Дмитро Євгенович,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ ПОРУБЦІ АБО НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕВЕЗЕННЮ, ЗБЕРІГАННЮ, ЗБУТУ ЛІСУ

Одним із дієвих інструментів недопущення незаконних рубок та перешкоджання тіншовому обігу деревини у цивілізованому світі є електронний облік деревини. Планом заходів реалізації Концепції створення єдиної державної системи електронного обліку деревини

(розпорядження КМУ від 16.03.2009 р. № 1090-р) передбачено упровадження поштучного маркування та ведення електронного обліку круглих лісоматеріалів безпосередньо на лісосіках, а також тих, що надходять з лісосік у місця їх складування, зберігання, переробки та відвантаження кінцевому споживачу. Зазначений механізм забезпечує обмеження використання лісоматеріалів необроблених на первинному ринку лісопродукції [1, с. 11].

Після заготовлення деревини проводиться її маркування спеціальною пластиковою биркою зі штрих-кодом. Система має забезпечувати ведення електронного обліку по прийманню, переміщенню, інвентаризації та реалізації деревини. Внесені облікові дані про марковану деревину зберігаються в пам'яті мобільного терміналу і за допомогою каналів зв'язку GSM передаються до інформаційно-телекомунікаційної мережі систем із забезпеченням роздрукування первинних облікових документів безпосередньо на лісосіці. В базі даних системи формується галузевий реєстр, користуючись яким працівники Державної лісової охорони і Національної поліції можуть оперативнo встановити місце заготівлі, а також законодавчі підстави для заготівлі деревини, контролювати її рух від лісосіки до кінцевого споживача [1, с. 11]. Незважаючи на очевидний запобіжний контекст, реалізація положень Концепції відбувається тільки на державних спеціалізованих лісogосподарських підприємствах. Водночас, існує необхідність підключення до єдиної державної системи електронного обліку деревини усіх без винятку лісокористувачів. Нещодавно зазначену систему було доповнено модулем «Поліція», що дозволяє відстежувати і перевіряти перевезення лісу автомобільного користування, а також додатком «Сертифікат», що дозволяє під час видачі сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій, автоматично перевіряти наявність дозвільних і товаросупровідних документів, що підтверджують правовий статус заготовленої деревини, а саме: для постійних лісокористувачів вимагається надання лісорубного квитка, а для усіх інших суб'єктів лісogосподарської діяльності товарно-транспортної накладної (форма ТТН-ліс).

Експерти програми «Правозастосування та управління в лісовому секторі східного регіону дії європейського інструменту сусідства і партнерства–2» (ENPI EAST FLEG II) стверджують про відсутність в Україні єдиної (інтегрованої) системи контролю руху та стеження деревини, яка б охопила всіх лісокористувачів і забезпечила стеження лісопродукції на всіх етапах від виробника до споживача на

внутрішньому ринку. Натепер, в Україні запроваджено дві системи контролю руху деревини. Перша передбачає видачу обов'язкового сертифікату походження на основі документального підтвердження придбання деревини, перешкоджаючи експорту незаконної деревини в необробленому вигляді. Друга реалізується через поштучне маркування деревини в круглому вигляді, забезпечуючи ідентифікацію місць заготівлі деревини (походження), а також передачу й контроль інформації про різноманітні характеристики деревини до моменту передачі її покупцеві. Серед недоліків першої системи вказується її функціональна обмеженість лише контролем обсягів продукції, що спрямовується на експорт; не забезпечення від підміни або ж змішування деревини незаконного походження; неузгодженість з вимогами ЄС щодо підтвердження законності походження лісоматеріалів; законодавча неврегульованість застосування коефіцієнту виходу пиломатеріалів; недосконалість переліку лісоматеріалів і пиломатеріалів, експорт яких передбачає видачу сертифікату про походження лісоматеріалів [2, с. 4]. Іншими словами, головними причинами недієвості системи електронного обліку як інструменту контролю за рухом лісоматеріалів та іншої лісопродукції визнано її відомчу обмеженість, або не охоплення усіх суб'єктів ринку, а також незабезпечення стеження за ланцюгом поставок від виробника до споживача на внутрішньому ринку.

Експертами програми FLEG II запропонована удосконалена модель контролю руху та стеження деревини в Україні, що заслуговує на увагу і підтримку. Модель контролю руху і стеження за деревиною в Україні пропонується побудувати на основі єдиної державної системи електронного обліку деревини доповнюючи її додатковими елементами протягом трьох наступних етапів:

на першому етапі потрібно розробити та увести в дію програмно - інформаційний комплекс із формування єдиного реєстру декларацій про походження лісоматеріалів, що реалізуються на експорт (перехід від видачі сертифікатів походження лісоматеріалів до електронного декларування лісоматеріалів);

другий етап передбачає запровадження програмного модулю контролю транспортування необробленої деревини в режимі реального часу (за зразком румунської системи SUMAL);

на третьому етапі - розширити дію реєстру електронних декларацій про походження на лісоматеріали, що реалізуються на внутрішньому ринку. Очікується, що електронній реєстрації підлягатимуть усі торговельні і транспортні операції з деревиною, як в обробленому, так і необробленому виді [2, с. 9-10].

Слід зазначити, що запропонована модель контролю руху та стеження деревини в Україні є складовою частиною глобальної системи належної перевірки контрольованої деревини, в основі якої лежить стандарт контрольованої деревини Генеральної асамблеї ГЗС (Лісової Опікунської Ради) «Вимоги до постачання ГЗС контрольованої деревини» ГЗС-8ТВ-40- 005 УЗ-1. На базі вказаного стандарту фахівцями розроблена національна система ризику контрольованої деревини, що складається з трьох елементів: отримання інформації, оцінювання ризику, зниження ризику. Система включає оцінювання ризику джерела походження деревини (незаконно заготовлена деревина, деревина з лісів з обмеженим та особливим режимом охорони та ін.), а також оцінку ризику ланцюга постачання (можливості змішування деревини при транспортуванні, переробці і зберіганні всередині ланцюга або між його ланками) [3, с. 7–8].

Така система належної перевірки лісгосподарського підприємства повинна охоплювати усіх постачальників і субпостачальників, які не сертифіковані за стандартом ГЗС (лісоуправління або ланцюга постачання). Якщо первинний субпостачальник (лісгосподарське підприємство) сертифікований за стандартом лісоуправління або субпостачальник сертифікований за стандартом РЯС- 8ТВ-40-004, тоді система належної перевірки обмежується постачальником (субпостачальником), наступними у ланцюгу постачання. Залежно від специфіки діяльності організації її ланцюги постачання можуть бути простими (без посередників) або з різними варіантами постачальників і субпостачальників. При цьому кінцевим у ланцюгу постачання має бути несертифіковане сільськогосподарське підприємство, яке має право на заготівлю деревини [3, с. 9].

Список використаних джерел

1. Кравець П. В. Огляд законодавства з питань системи контролю руху лісопродукції в Україні: аналітичний звіт. Київ. 2014. 25 с.
2. Кравець П. В. Заключний звіт «Удосконалення системи контролю за рухом деревини в Україні та підготовки заклучних пропозицій щодо змін до національного законодавства». Київ: *Enpi east fleg II*, 2015. 54 с.
3. Оборська А. Е., Голуб М. Г. Методичні рекомендації щодо практичної реалізації вимог стандарту FSC-STD-40-005 V3-1 / за ред. Павлішук О. П. Київ: FSC Ukraine. 61 с.

Топорецька Зоряна Миколаївна,
доцент кафедри кримінального процесу та
криміналістики Інституту права Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка, кандидат юридичних наук

ПРИНЦИП БОРОТЬБИ З ІГРОВОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Боротьба з ігровою залежністю (лудоманією) є принципом, спрямованим на захист суспільства в цілому і кожного індивіда зокрема від шкідливого впливу азартних ігор і на відміну від принципу відповідальної гри застосовується з моменту наявності в особи ознак проблемної гри. Проблемною є гра, якщо гравець витрачає на гру більше, ніж заробляє (чи більше, ніж може собі дозволити виграти) або якщо гравець сприймає азартну гру як джерело заробітку чи вирішення своїх матеріальних проблем.

Лудоманія – це хвороба – розлад поведінки, що полягає в патологічній пристрасті до азартних ігор [1]. Хвороба включена до та у міжнародного класифікатора хвороб за кодом F63.0 як різновид розладів звичок та потягів поряд з патологічним бажанням здійснювати підпали, патологічною манією крадіжок та іншим. Вказана хвороба потребує лікування, оскільки полягає у нездоланному бажанні грати. Така поведінка суперечить соціальним, родинним та матеріальним цінностям і зобов'язанням особи.

Принцип боротьби з лудоманією передбачає вжиття заходів, спрямованих на її подолання, тобто всі ці заходи вживаються при появі у гравця перших ознак гральної залежності.

Лудоманія діагностується, якщо людина має чотири або більше вказаних ознак, виявлених впродовж останнього року. Такими ознаками можуть бути згідно з діагностичним та статистичним посібником з психічних розладів Американської психіатричної асоціації (5-е видання, 2013 р.): витрачання все більшої суми грошей для досягнення бажаного рівня азарту; особа стає неспокійною і дратівливою у разі спроб скоротити тривалість гри чи припинити її гру в азартні ігри; особа робила неодноразові безуспішні спроби контролювати, скоротити чи припинити грати в азартні ігри; гравець має нав'язливі думки, пов'язані з азартними іграми (наприклад, постійні думки про те, щоб пережити минулий досвід азартних ігор, планує наступні ігри, думає про способи отримати гроші, щоб грати в азартні ігри); часто грає в азартні ігри, відчуваючи

страждання (наприклад, безпорадність, вину, тривогу, пригніченість); після програшу в азартну гру він часто повертається наступного дня до грального закладу, щоб відігратись; бреше, щоб приховати факт чи тривалість участі в азартній грі; поставив під загрозу чи втратив роботу, навчання, кар'єру через участь в азартних іграх; намагається отримати гроші в борг чи іншим чином вирішити свої проблеми з азартними іграми через залучення третіх осіб [2, с. 357].

У світі боротьба з лудоманією здійснюється як правило через діяльність громадських організацій, які консультують за телефонами «гарячої лінії» допомоги (у тому числі анонімно), створюють лікувальні центри та пропонують програми освіти для громадян щодо ознак, ризиків та небезпек лудоманії. Зазвичай такі організації фінансуються самими організаторами азартних ігор за програмами, коли організатори 1% своєї виручки від грального бізнесу перераховують на підтримку таких програм.

Чинним Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 202 року №768-IX також передбачено вжиття заходів для боротьби з лудоманією, зокрема:

- організатор азартних ігор зобов'язаний розміщувати інформаційні матеріали щодо гральної залежності, ознаки патологічної та проблемної гральної залежності;

- організатор азартних ігор повинен надавати інформацію відвідувачам про місця, де можна отримати допомогу в разі гральної залежності, зокрема, про діяльність організацій, лікувальних закладів та/або медичних працівників, які лікують ігрову залежність. Зазначена інформація (контактні дані, телефон служби підтримки) має бути доступною в друкованому вигляді в місцях провадження діяльності з організації азартних ігор або має бути доступною на вебсайтах у разі провадження діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор в мережі Інтернет;

- організатор азартних ігор повинен проводити навчання персоналу (періодичні інструктажі) грального закладу щодо ознак гральної залежності, особливостей її виявлення та дій, які повинен вчинити працівник, якщо він бачить у гравця прояви гральної залежності;

- організатор азартних ігор повинен не допускати до участі в азартних іграх осіб, яким обмежено доступ до участі в азартних іграх, та осіб, у яких виражена ігрова залежність (лудоманія);

- і чи не найважливіший захід – функціонування на рівні держави Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх [3].

Водночас сьогодня проблемою є те, що в Україні лудоманія не внесена до реєстру хвороб, а тому відсутні як її ознаки, так і протоколи

лікування. Більше того, хоча в світі вона і визнана хворобою, сьогодні немає чіткого чи вичерпного визначення шкоди від азартних ігор, оскільки важко визначити розмір ставки, частоту азартних ігор або рівень негативних особистих, фінансових чи сімейних наслідків, які класифікують проблемну ігрову поведінку [4, с.1-20]. Відповідно важко встановити і докази мінімізації цієї шкоди [5, с. 225; 6, с. 27].

Гравець може самостійно внести себе до Реєстру, написавши заяву будь-якому організатору азартних ігор. Ідея самовиключення, на відміну від програм самообмеження (як складової стандартів і принципів відповідальної гри) полягає в тому, що людина визнає, що її поведінка є проблемою, і відіграє активну роль у зміні цієї поведінки. Фізична особа може самостійно обмежити себе у відвідуваннях гральних закладів та в участі в азартних іграх на строк від шести місяців до трьох років шляхом особистого подання організатору азартних ігор або Уповноваженому органу письмової заяви (заяви про самообмеження) з одночасним пред'явленням документа, що посвідчує особу. Відкликання заяви про самообмеження не допускається.

Коли гравець сам не може цього зробити, члени сім'ї першого ступеня споріднення або законні представники також мають право вплинути на це і за їх заявою до КРАІЛ здійснюється обмеження гравця на строк до шести місяців.

Уповноважений орган не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання заяви від членів сім'ї особи першого ступеня споріднення або законних представників здійснює розгляд такої заяви та за наявності обґрунтованих підстав вносить відомості про фізичну особу, стосовно якої наявні обмеження у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх.

Якщо ж необхідно обмежити гравця на більш тривалий строк, це можливо зробити за рішенням суду. У разі якщо гравець шляхом участі в азартних іграх завдає шкоду самому собі та/або своїй сім'ї через приведення до тяжкого матеріального стану, такий гравець може бути обмежений у відвідуваннях гральних закладів та участі в азартних іграх на строк від шести місяців до трьох років за рішенням суду.

Організатор азартних ігор або Уповноважений орган не пізніше наступного робочого дня з дня отримання заяви про самообмеження або рішення суду про обмеження у відвідуваннях гральних закладів та участі в азартних іграх вносить відомості про фізичну особу, стосовно якої наявні обмеження участі в азартних іграх, до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх.

Рішенням КРАІЛ від 11.06.2021 № 359 [7] з 15.06.2021 року запроваджено дослідну експлуатацію Реєстру та проведено навчання з

уповноваженими особами організаторів азартних ігор щодо користування Реєстром відповідно до наданих їм прав з метою недопущення до участі в азартних іграх осіб, які внесені до Реєстру та внесення відомостей до нього.

Таким чином Україною на законодавчому рівні впроваджено реалізацію принципу боротьби з ігровою залежністю, але для повноцінної його реалізації необхідно внести лудоманію до переліку національного класифікатора хвороб.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна статистична класифікація хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я Десятий перегляд, Австралійська модифікація (МКХ-10-АМ) від 1 липня 2017 року / Офіційний вебсайт Національної служби здоров'я України. URL: https://nszu.gov.ua/storage/files/Klasyfikator_xvorob_ta_sporidnenykh_problem_oxorony_zdorovyua_NK_0252019.pdf (дата звернення 11.10.2021).

2. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing, 2013. 992 p.

3. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 202 року №768-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення 11.10.2021).

4. K. Shannon, F. Anjoul, and A. Blaszczynski, Mapping the Proportional Distribution of Gambling-Related Harms in a Clinical and Community Sample, 17(3) Int'l Gambling Stud. 1–20 (2017), <https://doi.org/10.1080/14459795.2017.1333131>.

5. R. Ladouceur, P. Shaffer, A. Blaszczynski, and H.J. Shaffer, Responsible Gambling: A Synthesis of the Empirical Evidence, 25(3) Addiction Res. & Theory 225–235 (2017), <https://doi.org/10.1080/16066359.2016.1245294>;

6. C. Livingstone, A. Rintoul, and L. Francis, What Is the Evidence for Harm Minimisation Measures in Gambling Venues, 2 Evidence Base 1–24 (2014).

7. Рішення КРАІЛ «Про запровадження дослідної експлуатації Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх у КРАІЛ від 11.06.2021 № 359/ Офіційний вебсайт КРАІЛ. URL: <https://gc.gov.ua/files/Richenya/2021/06/R-359.pdf> (дата звернення 12.10.2021 р.).

Кальна Анастасія Володимирівна
ад'юнкт кафедри публічного
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх
справ

СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Послідовність провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого законодавства органами чи посадовими особами, уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначається КУпАП та іншими законодавчими актами.

Зазначена послідовність утворюється сукупністю стадій провадження, які являють собою його внутрішню структуру. У зазначених стадіях існують певні особливості адміністративно-процесуальної діяльності, оскільки вони мають своє процесуальне призначення та закріплення у відповідних адміністративно-процесуальних нормах. Можливо зазначити, що в них знаходить своє вираження власне адміністративне провадження в його сучасному вигляді [1].

На підставі аналізу наукових джерел, можливо погодитись з позицією, що стадіям провадження у справах про адміністративні правопорушення характерні наступні ознаки: вони є самостійними частинами провадження, які мають свої специфічні завдання; їм притаманне особливе коло учасників провадження; сукупність юридичних дій, які здійснюються у певній логічній послідовності і в установлених часових рамках, завершується прийняттям рішення спеціально передбаченої форми [2].

Самі ж стадії науковцями пропонується визначати по різному. Зокрема, В.К. Колпаков виділяє та надає характеристику наступним стадіям проваджень стадій у справах про адміністративні правопорушення: порушення справи; розслідування справи; розгляд справи; винесення постанови; перегляд постанови; виконання постанови [3, с. 410-412].

На відміну від нього, Д.М. Бахрах виділяє провадження лише чотири стадії, а саме: адміністративне розслідування; розгляд адміністративної справи; перегляд постанови; виконання постанови [4, с. 12]. Аналогічну позицію можливо також зустріти і в інших наукових

джерелах, де стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення визначають наступним чином: порушення справи; розгляд і вирішення справи; оскарження і опротестування постанови у справі; виконання постанови у справі [1, с. 432].

Також зустрічаються пропозиції щодо виділення чотирьох основних стадій, до яких відносяться також окремі етапи провадження у справах про адміністративні правопорушення:

1. Порушення справи про адміністративне правопорушення і адміністративне розслідування (включає такі етапи як: порушення справи; встановлення фактичних обставин по справі; процесуальне оформлення результатів розслідування; направлення протоколу для розгляду в суд).

2. Розгляд справи про адміністративне правопорушення (підготовка матеріалів до розгляду; аналіз суддею зібраних матеріалів, обставин у справі; винесення постанови суддею).

3. Перегляд постанови у справі (оскарження (опротестування) постанови; перевірка законності постанови; прийняття остаточного рішення).

4. Виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення, що посягає на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення (звернення постанови до виконання; безпосереднє виконання) [5, с. 168].

Останній з наведених підходів вбачається найбільш вдалим при визначенні стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення. Тому при визначенні стадій проваджень у справах про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу пропонується виділяти наступні:

Перша стадія - адміністративне розслідування: а) порушення справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; б) встановлення фактичних обставин у справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; в) процесуальне оформлення результатів розслідування справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; г) направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю.

Друга стадія - розгляд справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу: а) підготовка справи до розгляду і заслуховування; б) заслуховування справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; в) винесення постанови справи про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; г) оголошення постанови та вручення її копії.

Третя стадія - перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу: а) оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; б) перевірка законності постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу; в) винесення рішення за результатами оскарження постанови; г) реалізація рішення;

Четверта стадія - виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу: а) звернення постанови до виконання; б) безпосереднє виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення у сфері виборчого процесу.

Зазначена категорія справ розглядається в скорочений термін, у відповідності до ст. 277 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁰ КУпАП розглядається судом у триденний строк після одержання протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи. Проте справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212⁻²² – 212⁻²⁴ КУпАП розглядаються п'ятнадцятиденний строк після одержання протоколу. Зазначена диференціація строків розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері виборчого процесу є недоцільною, а тому пропонується їх уніфікувати та внести зміни до частини другої ст. 277 КУпАП, де передбачити, що правопорушення, передбачені статтями 212⁻⁷ – 212⁻²⁴ КУпАП, розглядаються протягом трьох днів.

Список використаних джерел

1. Административное право. Под. ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. Москва. 2000. 524 с.
2. Якимов А. Ю. Административно-юрисдикционный процесс и административно – юрисдикционное производство. *Государство и право*. 1999. № 3. С. 5-10.
3. Колпаков В. К. Административно-деліктний правовий феномен: Монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
4. Бахрах Д. Н., Ренов Э. Н. Производство по делам об административных правонарушениях. Москва. 1989. 355 с.
5. Луговий І. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Київ. 2007. 226 с.

Підюков Петро Повлович, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Устименко Тетяна Петрівна, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Конюшенко Яна Юрївна, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОГО РЕФОРМУВАННЯ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ Й ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ КАДРІВ

Визначення закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання закріплено в Законі України «Про вищу освіту» [1].

Відповідно до ст. 1 цього закону, таким закладом вважається вищий навчальний заклад державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів (докторантів) для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Процес реформування, оптимізації й удосконалення системи освіти і підготовки поліцейських кадрів відбувається сьогодні за двома основними напрямками.

Один із них регламентується Наказом МВС України від 25.11.2016 № 1252 «Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України» [2]. Інший – базується на концептуальному баченні подальшого розвитку й удосконалення

правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до Європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [3].

Відповідно до першого напрямку, базовою основою мережі навчальних закладів МВС є вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ.

Серед них :

– 7 вищих навчальних закладів МВС, що здійснюють підготовку фахівців для Національної поліції України (Національна академія внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Донецький державний університет внутрішніх справ, Одеський державний університет внутрішніх справ, Луганський державний університет внутрішніх справ, Львівський державний університет внутрішніх справ);

– 4 вищих навчальних заклади центральних органів виконавчої влади

(Національна академія Національної гвардії України, Національна академія державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, Національний університет цивільного захисту, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності).

У згаданому вище наказі МВС України від 25.11.2016 № 1252 також, зокрема, визначено, що особливістю навчальних закладів МВС, які здійснюють підготовку фахівців Спеціальної поліції України, є трирівнева система професійної підготовки поліцейських :

Перший рівень – передбачає початкову (первинну професійну) підготовку безпосередньо у ВНЗ зі специфічними умовами навчання МВС (університет, академія, інститут) в навчально-тренувальних центрах (коледжах, училищах), створених на базі Державних установ. Навчальний центр підготовки поліцейських, які підпорядковуються ВНЗ МВС і є їх структурними навчальними підрозділами без статусу юридичної особи, з дотриманням принципу регіонального розташування, що забезпечує наближеність навчального закладу до замовника, економію коштів на відрядження слухачів для післядипломної освіти тощо.

Другий рівень – передбачає підготовку у ВНЗ МВС, яка здійснюється за адаптованими у разі потреби до першого рівня навчальними програмами підготовки фахівців освітніх ступенів молодшого бакалавра та бакалавра, з відрядженням за підсумками державного атестування до комплектуючих органів для призначення на посади середнього складу поліції в підрозділах слідства,

кримінальної поліції, превентивної служби й ін.

На цьому ж рівні відбувається підготовка фахівців освітнього ступеня магістра, а також підготовка науково-педагогічних кадрів наукових ступенів доктора філософії та доктора наук з призначенням на посади наукового та науково-педагогічного складу ВНЗ МВС.

Третій рівень – підготовка (перепідготовка, підвищення кваліфікації) керівного складу відповідно до навчальних програм за управлінським спрямуванням (управління та адміністрування тощо) протягом 3 міс. у Національній академії внутрішніх справ на умовах конкурсу на базі освітнього рівня магістра із числа осіб середнього складу академії, які за період безперервності служби в поліції позитивно себе зарекомендували та висловили бажання працювати на керівних посадах (зараховані до кадрового резерву).

Варто наголосити, що в цілому Концепція реформування освіти в МВС України не позбавлена і суттєвих недоліків.

Зокрема, в її змісті не визначено напрямів підготовки та спеціальностей, за якими має здійснюватися навчання поліцейських. Вона не враховує тенденції плинності кадрів, які все більш загострюються.

Сьогодні середній некомплект в органах і підрозділах поліції сягає 30-40 %, а в Запорізькій, Донецькій, Дніпропетровській та деяких інших областях вакантні кожна друга посада.

Концепція не узгоджується з концептуальними напрямками правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії, де передбачаються стандарти правничої (юридичної освіти) з визначенням правничими (юридичними) професіями лише професії суддів, прокурорів, адвокатів і нотаріусів.

Тобто, за другим напрямом реформування й оптимізації системи освіти і підготовки поліцейських кадрів у рамках подальшого розвитку й удосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника (юриста) відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої (юридичної) професії у переліку юридичних (правничих) професій поліцейські (і навіть слідчі чи дізнавачі) взагалі не передбачені, а отже щодо них не виключається неминуча зміна їх юридичного (правничого) фаху на іншу спеціальність (спеціальності). Глибоко переконані, що останнє значно ускладнить проблему комплектування посад і збереження професійного ядра в органах і підрозділах поліції, неминуче вплине на стан правопорядку і оперативну ситуацію в державі.

Не досить логічним здається нам і передбачене в Концепції реформування вищої освіти в МВС України «створення Академії поліції у складі ВНЗ МВС, які акумулюють весь комплекс професійної підготовки й освіти поліцейських» (початкову підготовку, фахову

освіту та перепідготовку і підвищення кваліфікації). Як відомо, ст. 33 Закону України «Про вищу освіту» не передбачає академій у якості структурних підрозділів ВНЗ (ЗВО), у тому числі й зі специфічними умовами навчання, які згідно з ч. 4 ст. 13 цього ж закону наділені правом встановлення своїми актами особливих вимог щодо: 1) управління відповідним ВНЗ; 2) діяльності й повноважень вчених рад; 3) кандидатів на посади керівників цих ВНЗ (ЗВО); 4) практичної підготовки осіб, які там навчаються; 5) порядку заміщення вакантних посад адміністративно-командного і науково-педагогічного складу таких ВНЗ (ЗВО); 6) реалізації прав і обов'язків наукових і науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються у ВНЗ (ЗВО) зі специфічними умовами навчання; 7) порядку відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у таких ВНЗ; 8) підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі відповідних ВНЗ.

Безумовно, все це прямо і безпосередньо стосується і підготовки поліцейських кадрів у відповідних ВНЗ зі специфічними умовами навчання, які належать до сфери управління МВС України, а отже потребує більш чіткого окреслення не тільки мережа таких закладів вищої освіти, а і визначення освітніх рівнів підготовки та особливостей підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації поліцейських кадрів, що вимагає, як нам здається, нормативного закріплення (в тому числі на концептуальному рівні) зазначених процесів не тільки й не стільки лише в нормативно-правових актах МВС України.

Цілком зрозуміло, що вищевикладене вкотре засвідчує гостру потребу концептуального визначення та комплексного реформування системи освіти і підготовки поліцейських кадрів в Україні на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. «Про вищу освіту»: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

2. Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 25.11.2016 № 1252. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MVS675?an=1>

3. Проект вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT2731>

ЗМІСТ

ВСТУПНІ НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Черней В. В., Чернявський С. С.

РОЗВИТОК НАУКОВИХ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ
ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ..... 3

Джуза О. М., Тичина Д. М.

КРИМІНОЛОГІЧНА ВІКТИМОЛОГІЯ: СТАНОВЛЕННЯ
ТА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК 6

Костенко О. М.

КОНЦЕПЦІЯ «ЩИТА Й МЕЧА» В КРИМІНОЛОГІЇ 10

Корнієнко М. В.

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ РОЗКРАДАННЮ МАЙНА ШЛЯХОМ
ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ..... 13

Топчій В. В.

ДЕТЕРМІНАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ 19

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Богатирьов А. І.

ПРОБЛЕМА КАТУВАННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ
ЯК ОДНА З ФОРМ НАСИЛЬСТВА НАД ЗАСУДЖЕНИМИ 23

Богатирьов І. Г.

БАЗОВІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В ПЕНІТЕНЦІАРНУ 26

Богатирьова О. І.

КОМПЛЕКСНИЙ ІНТЕГРОВАННИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ 29

Бурак М. В.

КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ В ГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ:
ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ..... 31

Бусол О. Ю., Романюк Б. В.

ОРГАНІЗОВАНА ТА КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ:
ПРИЧИНИ, УМОВИ ТА ФОНОВІ ЯВИЩА 35

Василевич В. В.

СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» 39

Вознюк А. А.	
ЗЛОЧИННЕ ЛІДЕРСТВО В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	42
Денисов С. Ф., Сердюк П. П.	
СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ.....	46
Доброскок А. Ю.	
ЗАПОБІГАННЯ ВАНДАЛІЗМУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ	49
Зеленяк П. А.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВА ДИТИНИ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я	52
Івашенко В. О.	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ, ВЧИНЕНОМУ ДІТЬМИ	55
Кваша О. О.	
ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» В УКРАЇНІ	59
Кідіна Н. В.	
МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....	62
Колб О. Г., Пирожик О. В.	
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У ХОДІ ВОЄННИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ	65
Копотун І. М., Рудик М. М.	
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЛАТНИХ КАМЕР У СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ УКРАЇНИ	67
Корольчук В. В.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ	69
Крижна Л. В.	
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	73
Кулакова Н. В.	
КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ.....	76
Кулик О. Г.	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИТУАТИВНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ.....	81

Кирилюк А. В., Гезет І. С.	
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРІЙНИХ ЗІВАЛТУВАНЬ Й ОСІБ, ЯКІ ЇХ УЧИНИЛИ.....	84
Левченко Ю. О.	
ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИМ ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ.....	87
Лубенець І. Г.	
ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ДИТИНОЮ	91
Мельник О. І.	
ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ДОХОДІВ.....	95
Микитчик А. В.	
КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	98
Миронюк Т. В.	
БОРІТЬБА З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	102
Коваленко В. В., Мозоль С. А.	
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ ОСОБАМ, ВЗЯТИМ ПІД ВАРТУ	106
Назимко Є. С., Тіточка Т. І.	
ЕМПІРИКО-ТЕХНІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЮВЕНАЛЬНОЇ ВІКТИМНОСТІ.....	110
Нсбитов А. А.	
ДІЯЛЬНІСТЬ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	113
Новик В. А.	
ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ.....	119
Новосад Ю. О., Попельнюк Т. В.	
ПЕРСОНАЛ КОЛОНІЙ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ	122
Піщенко Г. І., Соловей О. О.	
РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ДЕТЕРМІНАЦІЯ, ПРОФІЛАКТИКА	125

Пузирьов М. С. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ (ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕНІТЕНЦІАРНУ СИСТЕМУ НОВОГО ТИПУ)	131
Пустовий О. О., Лисенко А. О. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ БЕЗПРИТУЛЬНИХ	136
Расюк Е. В., Приймак Л. В. ДЕТЕРМІНАНТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	140
Саковський А. А. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	143
Тимошенко В. І. ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ ВИМІР ЗЛОЧИННОСТІ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЇ.....	147
НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ	
Агапова К. В., Конопельський В. Я. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ХУЛІГАНСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ МОЛОДІЖНИМИ УГРУПОВАННЯМИ В УКРАЇНІ	151
Варава Д. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ.....	154
Дмитришин А. І. ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ВИКОРИСТАННЮ ОБЛАДНАННЯ, ПРИЗНАЧЕНОГО ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	157
Зернова О. С. СУЧАСНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗНИКНЕННЮ ДІТЕЙ ТА ЇХ РОЗШУК В УКРАЇНІ	161
Колб Р. О. БАНКІВСЬКА УСТАНОВА ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	164

Корзун А. С.	
НЕНАСИЛЬНИЦЬКІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ МАСОВИМ ЗАВОРУШЕННЯМ	166
Коростельова Л. А.	
COMPUTATIONAL SOCIAL SCIENCE: НОВИЙ ФОРМАТ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	169
Левчук В. О.	
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ УЧАСНИКІВ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ, ЯКІ Є ЧАСТИНАМИ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ «ДНР» ТА «ЛНР».....	172
Лобан Д. В.	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ПАСАЖИРСЬКОМУ ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ	174
Папуніцька К. М.	
ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	178
Перепічка Н. Г.	
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОЇ ПРОБАЦІЇ.....	182
Посудевський І. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ ЕТНІЧНИХ ГРУП НА ҐРУНТІ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	185
Романенко Ю. С.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ТА АРЕШТУ МАЙНА	188
Стецька Х. С.	
ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ДІТЬМИ	192
Собкович О. В.	
ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	196
Соловей В. В.	
ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИКІВ.....	200

Богатиков О. В.	
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОФІЛАКТИЧНА ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ВЧИНЕНИХ, ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ.....	204
Басараб Н. В.	
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗБОЇВ В УКРАЇН....	207
Чекан Н. В.	
ВАЖЛИВІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МАРГІНАЛЬНИМИ ГРУПАМИ В УКРАЇНІ».....	211
Шубіна С. А.	
ВАЖЛИВІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТІ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У СФЕРІ ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ.....	215
Чхеїдзе Г. М.	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ІНОЗЕМЦІ АБО ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ.....	218
Шахрай Д. В.	
ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ШАХРАЙСТВА.....	221
Печора К. В.	
ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК.....	224
Скічко І. А.	
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ.....	227
Троценко Н. М.	
АКТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	230
Клименко О. В.	
ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ.....	233
Литвяк А. О.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	237
Зубкова А. Д.	
ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	240
Євсєєнкова К. А.	
ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ.....	243

Коломієць А. Р. ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВИ ВТЯГНУТОЇ В ДИТЯЧУ ПОРНОГРАФІЮ.....	246
Дич В. Г. ВІКТИМОЛОГІЯ ПИЯЦТВА ТА АЛКОГОЛІЗМУ.....	250
Котяш І. Л. ПЕДОФІЛІЯ ЯК ПСИХІЧНЕ ЗБОЧЕННЯ ТА ВИЯВ НАСИЛЬСТВА.....	252
Федорко Д. Є. ДЕЯКІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ ПОРУБЦІ АБО НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕВЕЗЕННЮ, ЗБЕРІГАННЮ, ЗБУТУ ЛІСУ.....	252
Топорецька З. М. ПРИНЦИП БОРОТЬБИ З ІГРОВОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ.....	258
Кальна А. В. СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВOPУРШЕННЯ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ.....	262
Підюков П. П., Устименко Т. П., Конюшенко Я. Ю. ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОГО РЕФОРМУВАННЯ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ Й ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ КАДРІВ.....	265

Наукове видання

КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 4 листопада 2021 року)

Відповідальний упорядник: *Корольчук В. В.*

Підписано до друку 21.10.2021. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 13,0. Ум. друк. арк. 12,09.
Тираж 15 прим.
